

Faculteit Letteren en Wijsbegeerte

Academiejaar 2007 - 2008

**TUSSEN TRADITIE EN VERNIEUWING:
SEKSUELE VOORLICHTING IN VLAANDEREN
TIJDENS HET INTERBELLUM**

Jozefien Borms

Promotor: Prof. Dr. Deneckere

Scriptie voorgedragen tot het behalen van de graad van
Licentiaat in de Geschiedenis

Nooit was een uitdaging zo groot als het schrijven van deze thesis. Vlagen van oeverloos gepieker en de grootste twijfel, wisselden af met momenten van kleine euforie en verbazing. Wat aanvankelijk een onmogelijke opdracht leek, bleek uiteindelijk een boeiende en interessante zoektocht naar een klein stukje van ons rijke verleden. Het zou wellicht anders geweest zijn, indien ik niet had kunnen rekenen op de steun van een aantal mensen. Een woord van dank is dan ook op zijn plaats.

Ten eerste wil ik mijn promotor Prof. Dr. Deneckere bedanken voor haar verfrissende inzichten, talrijke tips en kritische beschouwingen. Haar positieve ingesteldheid bezorgde me steeds de moed om door te gaan. Ik wil ook de medewerkers van het AMSAB, KADOC, SENSOA en de Koninklijke bibliotheek bedanken, voor het af en aan brengen van stapels boeken en tijdschriften. Vervolgens gaat mijn dank vooral uit naar mijn mama, de rots in de branding, Koen en de zussen voor hun nooit aflatende morele steun en Peter voor de uren die hij spendeerde aan het nalezen van mijn werk. Tot slot ook een woord van dank voor mijn kotgenote en vrienden die mijn gezeur tijdens de vaak eenzame moment moesten aanhoren, en voor mijn klasgenoten die me in bibliotheken vergezelden op veel te zonnige dagen.

Inhoudstafel

Inleiding	7
1) Onderwerp en probleemstelling	7
2) Het onderzoeksveld	11
3) Methodologie en bronnen	15
Inleidend hoofdstuk: Seksuele voorlichting historisch beschouwd	20
1) Van een antiseksuele naar een proseksuele cultuur	20
1.1) De ontwikkeling van de antiseksuele houding	22
1) Het Christendom en de Katholieke Kerk	22
2) Het verpreutingsproces	24
1.2) Op weg naar een proseksuele houding	26
1) Het ontstaan van de moderne seksuologie	27
2) De ‘Kultur- und Lebensreformbewegung’	28
2) De seksuele voorlichting aan de vooravond van WOI	31
Hoofdstuk 1: De tussenoorlogse publicaties over seksuele voorlichting	35
1) De overvloed aan katholieke publicaties	35
1.1) De homogeniteit van het katholieke veld	35
1) Beroep	36
2) Geslacht	36
3) Leeftijd	36
1.2) De Katholieke Actie als versterkende factor	37
2) De publicaties van levensbeschouwelijk links	41
2.1) Seksuele voorlichting geen prioriteit voor levensbeschouwelijk links	41
2.2) De verscheidenheid van levensbeschouwelijk links	43
1) De socialisten	43
2) Socialistische vrouwen	46
3) De Lebensreformers	48

3) Besluit	50
-------------------	-----------

Hoofdstuk 2: Het doel van de seksuele voorlichting **52**

1) De Katholieke interesse in seksuele voorlichting	52
1.1) Seksuele voorlichting als wapen tegen het laïciseringproces	52
1.2) Seksuele voorlichting uit noodzaak	56
1.3) Seksuele voorlichting als deel van de katholieke seksuele opvoeding	60
2) Levensbeschouwelijk links en het doel van hun seksuele voorlichting	63
2.1) Seksuele voorlichting als reactie op de modernisering	63
2.2) Seksuele voorlichting uit noodzaak	67
2.3) Seksuele voorlichting als deel van de ideologische opvoeding	71
3) Besluit	73

Hoofdstuk 3: Methodiek van de seksuele voorlichting **75**

1) Methodiek van de katholieke voorlichters	75
1.1) Wie moet seksuele voorlichting geven?	75
1) De ouders	75
2) De priester, de biechtvader	78
3) De onderwijzer, de school	79
4) De arts, de schoolarts	81
5) Het boek	82
1.2) Wanneer moet men seksuele voorlichting geven?	82
1.3) Hoe moet men seksuele voorlichting geven?	85
1) De waarheid, niets dan de waarheid!	85
2) De voorlichting moet geleidelijk gebeuren	86
3) Seksuele voorlichting moet individueel gebeuren	87
4) Coëductie of niet?	88
5) Aanknopingspunten	88

6) De toon	90
2) De methodiek van de voorlichters uit het levensbeschouwelijk linkse veld	91
2.1) Wie moet seksuele voorlichting geven?	91
1) De ouders	91
2) De arts	94
3) De onderwijzer, de school	94
4) Het boek	95
5) De jeugdbeweging	95
2.2) Wanneer moet men seksuele voorlichting geven?	96
2.3) Hoe moet men seksuele voorlichting geven?	100
7) De waarheid, niets dan de waarheid!	100
8) De voorlichting, een geleidelijk proces	101
9) Seksuele voorlichting individueel of in groep?	102
10) Coëducatie of niet?	103
11) Aanknopingspunten	106
12) De toon	108
3) Besluit	108
 Hoofdstuk 4: De inhoud van de seksuele voorlichting	 111
 1) De katholieke voorlichting	 111
1.1) De puberteit	113
1.2) De geslachtsorganen en geslachtsklieren	115
1.3) De geslachtsgemeenschap	118
1.4) Voortplanting: zwangerschap, bevruchting en geboorte	121
1.5) De menstruatie	126
1.6) Masturbatie	128
1.7) De geslachtsziekten	132
1.8) Geboortebeperring: anticonceptie en abortus	134
2) De seksuele voorlichting van levensbeschouwelijk links	138
2.1) De puberteit	139

2.2)	De geslachtsorganen en geslachtsklieren	141
2.3)	De geslachtsgemeenschap	145
2.4)	Voortplanting: zwangerschap, bevruchting en geboorte	149
2.5)	De menstruatie	154
2.6)	Masturbatie	157
2.7)	De geslachtsziekten	160
2.8)	Geboortebeperking: anticonceptie en abortus	164
3)	Besluit	
	167	
	Besluit	171
	Bibliografie	175
1)	Bronnen	175
1.1)	Katholieke bronnen	175
1.2)	Bronnen van levensbeschouwelijk links	182
2)	Literatuurlijst	186
1.3)	Uitgegeven bronnen	186
1.4)	Onuitgegeven bronnen	195
1.5)	Internetbronnen	196
	Bijlagen	197
	Bijlage 1: Illustraties Geert Grub	197
	Bijlage 2: Illustraties Theodoor Van De Velde	200

Inleiding

‘Writing about sexuality can be dangerous, but it is also constitutive: through the web of meaning we writers about the erotic weave in our intricate ways, not only are beliefs and behaviours shaped, but the very definition of what sexuality is can be refined and then radically rethought’ (Jeffrey Weeks, 2000)¹

1) Onderwerp en probleemstelling

Omdat het al snel duidelijk werd dat het kiezen van een thesisonderwerp zeer belangrijk maar daardoor ook ontzettend moeilijk is, heeft het heel wat voeten in de aarde gehad om een geschikt thema te vinden. Uiteindelijk heb ik, in samenspraak met mijn promotor Professor Deneckere, gekozen voor een onderwerp dat niet alleen sterk tot de verbeelding spreekt maar ook een grondig onderzoek verdiende: de seksuele voorlichting in Vlaanderen tijdens het interbellum.

Wanneer we het begrip seksuele voorlichting willen invullen, stuiten we al gauw op een aantal conceptuele problemen. We zouden er eenvoudig vanuit kunnen gaan dat seksuele voorlichting de voorlichting is over seksualiteit, en de definities van beide begrippen hanteren. ‘Voorlichting’ betekent volgens het Van Dale woordenboek *‘informatie over zaken van maatschappelijk belang’*. De seksuele voorlichting die wij kennen gaat echter veel verder dan dat en focust zich ook op het bespreekbaar maken van normen en waarden en het aanleren van vaardigheden om de informatie in de praktijk om te zetten². We spreken in dat geval van seksuele vorming. Omdat in de gekozen periode nog geen sprake was van seksuele vorming, beperken wij ons in dit onderzoek tot de seksuele voorlichting als een overdracht van informatie betreffende seksuele aangelegenheden. ‘Seksueel’ wordt in het Van Dale woordenboek omschreven als *‘de seksualiteit betreffend’* en ‘seksualiteit’ betekent *‘beleving van seks’*. Maar wat verstaan we onder ‘de beleving van seks’ en kunnen we onze invulling van het concept zomaar toepassen op de jaren twintig en dertig? In de lessen seksuele – en relatie-ethiek zagen we dat het zeer moeilijk, nagenoeg onmogelijk is om een algemene definitie van seksualiteit op te stellen. Enerzijds ligt het seksuele domein moreel zeer

¹ WEEKS J., *Making Sexual History*, Cambridge, Polity Press, 2000, p 2

² GEYSEN W., *Over bloemetjes en bijtjes, Begeerte heeft ons aangeraakt, Socialisten, sekse en seksualiteit*, Gent, 1999, p 279

gevoelig. Het is het normatieve domein bij uitstek en het onderwerp van bijvoorbeeld ontelbare sanctioneringen en psychische angsten. Anderzijds is het seksuele domein ook historisch, sociaal en cultureel variabel. Men kan zich dan ook afvragen hoeveel gewicht te kennen is aan de existentiële betekenis, de biologische onderbouw van seksualiteit. Kunnen we de begrippen die we hanteren immers niet beter opvatten als constructies geworteld in de tijd en ruimte waarin ze geformuleerd worden? In plaats van een eenvormige definitie te formuleren leggen we beter de semantische horizon van het begrip ‘seksualiteit’ vast. Een goede definitie moet binnen de grenzen van dit betekenisveld blijven, maar binnen deze horizon is voldoende ruimte voor variatie en klemtonen. Het ene uiterste van het betekenisveld betreft de biologische opvatting van seks en seksualiteit, gekenmerkt door de begrippen biologie, nature, evolutie, geslacht, man/vrouw, instinct, essentialisme, feiten, fysiologie en geneeskunde. Het andere uiterste zijn de culturele aspecten van seks en seksualiteit: cultuur, nurture, geschiedenis, gender, mannelijk/vrouwelijk, emotie, constructivisme, waarden, psychologie/sociologie/sociale psychologie en therapie. De beste definities zijn diegene die zo veel mogelijk rekening houden met beide aspecten. Omdat wij de seksuele voorlichting in het verleden onderzoeken en we te maken hebben met een heel andere maatschappelijke context, zullen wij een eerder culturele definitie hanteren. Seksualiteit zien we als het domein van emoties, verlangens, gedragingen, enz, die breder zijn dan de louter pragmatische seksuele handelingen, emoties, enz³. We zullen in deze thesis aandacht schenken aan de verschillende facetten van de seksuele voorlichting: de publicaties waarin de seksuele voorlichting verscheen, de doelstellingen, de methodologie en de inhoud van de seksuele voorlichting.

De keuze voor de regio Vlaanderen had enerzijds te maken met praktische overwegingen, zoals de vindbaarheid van de bronnen, maar anderzijds ook met het eigen specifieke karakter van Vlaanderen. Vlaanderen werd tijdens het interbellum immers gekenmerkt door een conservatief, overwegend katholiek klimaat. Het leek dan ook het meest interessant om dit typerende karakter van Vlaanderen en zijn inwoners als basis te nemen voor deze studie. Omdat de invulling die men aan seksualiteit geeft en de manier waarop men ermee omgaat sterk kan verschillen van cultuur tot cultuur en van land tot land, afhankelijk van maatschappelijke, sociale en culturele factoren, vonden we het niet opportuun om voor een groter onderzoeksdomein zoals België of het Nederlandstalig grondgebied te kiezen. Hoe

³ CLAES T., Seksuele en relatie-Ethiek, cursus universiteit Gent, 2005, p 21

kleiner men het werkterrein maakt, hoe meer men de eigenheid ervan immers in de verf kan zetten.

We hebben gekozen voor de periode tussen de twee Wereldoorlogen, de ‘Gay Twenties’ en de ‘Roaring Thirties’. Dit waren zeer boeiende jaren op vlak van seksualiteit en dat had vooral te maken met een aantal maatschappelijke en mentale vernieuwingen die zich aandienen. Ten eerste zien we een nieuwe geestesgesteldheid ontluiken bij de anders zo terughoudende Vlamingen. Tijdens WOI had iedereen angsten en ontbering doorstaan, men had collectief geleden en dierbaren verloren. De opluchting bij het einde van de oorlog was dan ook enorm groot, wat zich vertaalde in een ongeziene drang naar plezier en ontspanning. De Jazzmuziek bereikte vanuit Amerika nu ook Europa, de variétéartiesten en later de filmacteurs werden de nieuwe wereldsterren, er was sprake van een nooit geziene losbandigheid met een enorme bloei van de nachtlokalen, bordelen en cabarets, de mode veranderde, de uitgaansmogelijkheden vergrootten en de traditionele seksuele moraal kwam onder druk te staan. Deze vernieuwingen deden zich niet alleen voor op het niveau van het dagelijks leven maar ook in de wetenschappen, psychologie, sociologie, filosofie, literatuur en kunst. De intellectuelen formuleerden immers nieuwe meningen, theorieën, ideeën en standpunten. *“Deze bevrijding ging gepaard met een verwerping van alle vooroordelen en creëerde, net als in de tijd van het Directoire, een stormloop op het morele systeem.(...) Het leek erop alsof een hele, ogenschijnlijk stabiele wereld aan het glijden ging...”*⁴ In de jaren dertig werd door de enorme impact en de maximale receptie van de vernieuwingen, de gezapige oude tijd vernietigd en een nieuwe wereld gecreëerd. Oude gewoonten werden opgegeven en vervangen door een nieuwe habitus.⁵ Belangrijk voor onze thesis was de enorme verstedelijking en concentratie van grote mensenmassa’s in anonieme agglomeraties waar de traditionele familiale banden hun betekenis verloren hadden. Er kwam een tendens op gang van verregaande segmentering, isolering en individualisering, een schril contrast met de solidariteit van daarvoor. De individuen werden mondiger, de sociale controle verminderde, een hogere scholingsgraad gaf velen meer kansen en de persoonlijke zelfbeschikking groeide. Deze individualisering voltrok zich bovendien niet alleen in de samenleving maar ook op het werk, in de fabrieken en kantoren. In het licht daarvan bleek tenslotte vooral de massificatie een belangrijk nieuw verschijnsel met een hoogtepunt van de verzuiling tot gevolg. De massa die ontstond was immers een belangrijke factor van macht. De verschillende ideologieën

⁴ DUMONT G., Inleiding, *De dulle jaren in België 1920-1930*, Brussel, Galerij ASLK, 1982, p 12-13

⁵ REYNEBEAU M., *De geschiedenis van België in woord en beeld*, Tielt, Lannoo, 2005, p 186

probeerden dan ook die massa achter hun gedachtengoed te scharen, want meer mensen betekende meer stemmen en dus meer inspraak in het beleid. Door de invoering van het Algemeen enkelvoudig stemrecht voor alle mannen vanaf 21 jaar in 1921, werd de basis gelegd voor een parlementaire democratie en was de tijd van de homogene regeringen voorbij. Coalitieregeringen werden de norm en de strijd om de massa werd heftiger dan ooit. De ideologisering van de achterban gebeurde volgens weloverwogen methodes en technieken die aangepast waren aan de doelgroep.⁶ We zullen verder zien dat ook de seksuele voorlichting tijdens het interbellum vaak een instrument was om de massa te verleiden.

De maatschappelijke vernieuwingen, mentaliteitsverschuivingen en seksuele veranderingen die zich voordeden, werden niet door iedereen positief onthaalt. Het confessionele katholieke blok zag de opkomende moderniteit als een bedreiging van hun eeuwenoude maatschappelijke overwicht. De vernieuwingstendensen zorgden immers voor een laïcisering, een achteruitgang van het geloof en zette de dominante katholieke seksuele moraal onder druk. De Kerk vreesde voor een demoralisering van de maatschappij en losbandigheid bij de Vlaamse burgers. Ze wilde daarom kost wat kost de greep op de achterban opnieuw versterken. Een andere groep sprong wél op de kar van de modernisering en koos voor de weg van de toekomst. Deze progressieve groep was ontevreden met de aloude mentaliteit en seksuele moraal, gedomineerd door de katholieke Kerk, en wilden de vernieuwing op zo veel mogelijk vlakken doorvoeren. Wij hebben deze tegenstelling tussen de conservatieve katholieken en het progressieve levensbeschouwelijk linkse veld centraal gesteld in onze studie en onderzochten hoe dit contrast zich weerspiegelde in de seksuele voorlichting. Waren de katholieken ook inzake seksuele voorlichting opmerkelijk conservatiever dan de auteurs binnen het levensbeschouwelijk linkse veld? Deze probleemstelling laat zich converteren in een aantal concrete onderzoeksvragen.

Hoe kunnen we het fenomeen van de tussenoorlogse seksuele voorlichting kaderen in een bredere historische en ruimtelijke context? Hiermee wordt onderzocht hoe de seksuele voorlichting, het ontstaan en de ontwikkeling ervan, kan gesitueerd worden binnen de algemene geschiedenis van de seksualiteit.

In welke context kwamen de publicaties over seksuele voorlichting tijdens het interbellum tot stand? Dit vergt de studie van de auteurs enerzijds en hun beweegredenen anderzijds. We

⁶ Ibidem, p 193

proberen een profiel op te stellen van de auteurs, gaan na in welke periode zij vooral aan voorlichting deden en zoeken een verband met ontwikkelingen die zich voordeden in het maatschappelijke milieu waarin ze vertoefden.

Wat waren de doelstellingen van de seksuele voorlichters? We onderzoeken wat de katholieke voorlichters en de linkse voorlichters trachtten te bereiken met het geven van seksuele voorlichting. Betekende het voor hen een zuivere overdracht van informatie over seksualiteit of hadden zij achterliggende motieven? We gaan na hoe ze door middel van seksuele voorlichting reageren op de moderniseringstendens, waarom ze seksuele voorlichting noodzakelijk vonden en of zij via seksuele voorlichting de lezers wilden overtuigen van een ideologisch gedachtengoed.

Volgens welke methode diende de seksuele voorlichting gemedieerd te worden? Het is interessant om na te gaan hoe de seksuele voorlichting volgens de auteurs moest gebeuren. Wie moest de taak van de voorlichting op zich nemen, wanneer moest men dit doen en op welke wijze moest dit gebeuren?

We stellen ons ook de vraag welke de inhoud was van de seksuele voorlichting. Dit vraagt naast een algemeen onderzoek ook aandacht voor een aantal specifieke thema's. We denken daarbij aan de puberteit, de geslachtsorganen, de geslachtsgemeenschap en het seksueel genot, de voortplanting, de menstruatie, de masturbatie, de geslachtsziekten en de geboorteregeling.

2) Het onderzoeksveld

Dit onderzoek behoort in de eerste plaats tot de studie van de geschiedenis van de seksualiteit. Seksualiteit is doorheen de eeuwen vaak het onderwerp geweest van filosofische, theologische en medische studies. Het moderne onderzoek naar seksualiteit begon echter in de negentiende eeuw en werd gedomineerd door fysiologen, medici en psychologen. Deze legden de nadruk op seks en seksualiteit als een natuurlijk gegeven dat onderzocht moet worden aan de hand van concrete data en 'laboratorisch' onderzoek⁷. Door de opkomst van de moderne geschiedschrijving over seksualiteit kreeg het onderwerp en de studie ervan meer diepgang en inhoud. In de jaren '60 en '70 ijverden de feministische en homoseksuele emancipatiebewegingen voor maatschappelijke en seksuele veranderingen. Het bestuderen van het verleden werd een wapen van deze groepen om hun eisen kracht bij te zetten. Door te

⁷ BULLOUGH V., Alfred Kinsey and the Kinsey Report, STOMBLER M., BAUNACH D.M., BURGESS E.O., DONNELLY D., SIMONDS W. (red.), Sex Matters, The sexuality and society reader, s.l., Pearson Education, p 34

verwijzen naar vervlogen tijden konden ze hun achtergestelde positie namelijk in een breder maatschappelijk en historisch perspectief plaatsen⁸. Het was de aanzet van een enorme expansie van studies over seksualiteit in het verleden. Al snel begonnen zich immers grote namen uit de academische wereld zoals Lawrence Stone, Peter Gay en Michel Foucault, voor de geschiedenis van de seksualiteit te interesseren. Zij hebben de studie van seksualiteit in het verleden de nodige respectabiliteit gegeven en zij maakten het tot een volwaardig nieuwe tak van de geschiedenis.

De integratie van de geschiedschrijving in het onderzoek naar seksualiteit zorgde voor nieuwe en frisse inzichten. De historici zagen het reeds bestaande bronnenmateriaal met andere ogen en boorden bovendien nieuwe bronnen aan. Ze deden bijvoorbeeld een beroep op mondelinge bronnen en op statistische gegevens zoals huwelijkscijfers, sterftcijfers en geboortecijfers. Bovendien hielden ze er een multidisciplinaire, interdisciplinaire en crossdisciplinaire aanpak op na want de historische methodes alleen waren niet genoeg om de complexiteit van seksualiteit te begrijpen⁹. Belangrijker was de vernieuwende aanpak van de historici op inhoudelijk vlak. Zij zetten zich, onder invloed van de antropologie en sociologie, af tegen de idee dat ‘seksualiteit’ een natuurlijke kern bezat die in verschillende historische en culturele contexten, biologisch en psychologisch invariabel was. Connell en Dowset noemen een dergelijke benadering ‘Nativism’. *“It has much in common with what others call ‘essentialism’, but we want to stress the assumption about origin. Whether laid down by God, achieved by evolution, or settled by the hormones, the nativist assumption is that sexuality is fundamentally pre-social. Whatever society does, in attempts to control, channel or restrict, cannot alter the fundamentals of sexuality”*¹⁰. De moderne seksuele geschiedenis vertrekt daarentegen van de opvatting dat seksualiteit een historisch en sociaal construct is. Seksualiteit is geen object of ding op zichzelf, het is een groep van sociale relaties en menselijke interacties. De interrelaties en activiteiten die kenmerkend zijn voor een bepaalde samenleving op een specifiek moment, creëren de seksuele categorieën waaraan de mensen, die in deze samenleving geboren worden, onderhevig zijn. *“The history of sexuality is therefore the history of a subject whose meaning and contents are in a continual process of*

⁸ BULLOUGH V., *Science in the bedroom, A history of Sex Research*, New York, BasicBooks, 1994, p 244

⁹ WEEKS, *Op.cit.*, p 126-127

¹⁰ CONNELL R.W., DOWSETT G.W., ‘The Unclean Motion of the Generative Parts’: Frameworks in Western Thought on Sexuality, PARKER R., AGGLETON P. (Ed.), *Culture, Society and Sexuality, A Reader*, London, UCL Press, 1999, p 179

change”¹¹. Jeffrey Weeks onderzocht de voordelen van een dergelijke historische benadering van seksualiteit. Door seksualiteit niet langer als een autonoom veld of natuurlijk domein met eigen effecten te bekijken, zijn de seksuele historici ten eerste tot andere en bredere inzichten gekomen wat betreft het concept seksualiteit. Ze beseffen dat seksuele vormen, gedragingen en ideologieën sociaal variabel zijn en ze benadrukken dan ook dat elke samenleving aan ‘seksualiteit’ een andere conceptuele invulling geeft. Ze verbinden seksualiteit ook met andere sociale fenomenen en stellen zich nieuwe vragen, wat ruimte laat voor kritische analyses en beoordelingen¹². Anderzijds hebben de moderne studies over de geschiedenis van de seksualiteit ook bijgedragen tot de betere kennis van de sociale en politieke organisatie van culturen. Op sociaal vlak zorgt kennis over seksualiteit voor een beter inzicht in de verwantschapsstructuren (bijvoorbeeld familiebanden); de socio-economische relaties (klassen en standen); de veranderende patronen van sociale regularisatie en organisatie (bijvoorbeeld tegenstelling formeel/informeel, populistisch/professioneel, legaal/moreel); de veranderende vormen van politieke aangelegenheden, macht en beleid en tenslotte de verzetculturen die aanleiding geven tot het ontstaan van subculturen, alternatieve vormen van kennis en sociale en seksuele emancipatiebewegingen. Debatten over seksualiteit zijn dan ook debatten over onze samenleving en de samenleving waarin we willen leven, geworden. “*As sex goes, so society goes*”¹³. Seksualiteit is ook onlosmakelijk verbonden met macht en politiek. Het is de staat die bepaald wat inzake seksualiteit wettelijk toelaatbaar is. Door de symbiose met de morele machten zoals Kerk en medische wereld, kan de staat invloed uitoefenen op de seksuele opinie van de bevolking, en door in te grijpen op het terrein van welzijn en gezondheidszorg kan ze huwelijkspatronen en het omgaan met kinderen, determineren. Eén van de belangrijkste bijdragen van de seksuele geschiedenis is dan ook dat ze ons meer en beter inzicht heeft gegeven in de mechanismen waardoor seksualiteit is georganiseerd. In plaats van seksualiteit te benaderen als een geünificeerd geheel, heeft de seksuele geschiedenis aangetoond dat er meer dan één soort seksualiteit is, afhankelijk van tijd en ruimte. De historicus tracht deze te begrijpen in hun overeenkomsten én interacties. De studie van seksualiteit in het verleden gaat tenslotte ook de interactie aan met het heden. De vragen die we ons over het verleden stellen worden beïnvloed door de belangrijkste hedendaagse vraagstukken, terwijl de studie van het verleden een meerwaarde kan bieden bij de debatten die vandaag gevoerd worden. De historici van seksualiteit geven ons een beter

¹¹ PADGUG R.A., *Sexual Matters: On conceptualizing Sexuality in History*, PARKER R., AGGLETON P. (Ed.), *Culture, Society and Sexuality, A Reader*, London, UCL Press, 1999, p 20

¹² WEEKS, *Op.cit.*, p 129

¹³ Ibidem, p 133

inzicht in het heden en ze leren ons dat we onze opvattingen over seksualiteit en de manier waarop we ermee omgaan, kritisch moeten benaderen als een historisch en sociaal construct. *“What their work underlines above all is the living nature of the past – and the historical nature of the present.”*¹⁴

We zouden deze studie ook kunnen plaatsen binnen het domein van de historische pedagogie. Seksuele voorlichting heeft immers ook te maken met opvoeding in het verleden. Wij hebben er echter voor gekozen om dit niet te doen. Deze studie is opgevat als een onderzoek van de seksualiteit in het verleden, met als specifiek studieobject de seksuele voorlichting. We zien de seksuele voorlichting tijdens het interbellum als een product van de seksuele eerder dan van de pedagogische opvattingen en gedragingen van deze periode. Dat sluit natuurlijk niet uit dat hier en daar pedagogische elementen aangestipt zullen worden.

Wel willen we met onze studie een bijdrage leveren tot het bredere veld van de mentaliteitsgeschiedenis. Onderzoek voeren naar seksualiteit impliceert immers een onderzoek van normen en waarden, van moraal en ethiek, van geestesgesteldheden en mentaliteitsveranderingen, van tradities en taboes, van gedragspatronen en omgangsvormen, van zeden en gebruiken. De bakermat van de mentaliteitsgeschiedenis ligt in Frankrijk waar deze discipline in de jaren '60 is ontstaan als gevolg van een grote interesse voor de psychologische en affectieve factoren die zowel het individu als de massa in beweging kunnen brengen. Ideeën, individuen en menselijk handelen werden weer respectabele thema's, men wilde het verleden laten zien door de ogen van de historische actor¹⁵. Zowel Boone als Vovelle benadrukken dat echter al veel mentaliteitsgeschiedenis geschreven was 'avant la lettre'. Ze halen 'La Grande Peur' van Georges Lefebvre, 'Herfsttij der Middeleeuwen' van Johan Huizinga en de Annales met vooral Lucien Febvre en Marc Bloch aan als voorbeelden¹⁶. De studie van de mentaliteiten die zich focust op de onbewuste mechanismen, niet gepersonaliseerde en automatische sociale praktijken, kende al zeer snel een groot succes, ook binnen het commerciële circuit. Thema's zoals het omgaan met de dood, seksualiteit, de geloofsbeleving, het huwelijk en de sentimenten, staan centraal in de mentaliteitsgeschiedenis. De werken van de Franse geschiedschrijvers Michel Vovelle, Philippe Ariès, Jacques Le

¹⁴ Ibidem, p 138-139

¹⁵ VRIES P., De hoogtijdagen van de geschiedenis als sociale wetenschap en de terugkeer van het verhaal, BELIEN H., VAN SETTEN G.J. (red.), Geschiedschrijving in de twintigste eeuw, Discussie zonder eind, Amsterdam, Agon, 1991, p 226

¹⁶ BOONE M., Historici en hun métier. Een inleiding tot de historische kritiek, Gent, Academia Press, 2005, p 137 + VOVELLE M., Mentaliteitsgeschiedenis, Essays over leef- en beeldwereld, Nijmegen, SUN, 1982, p 26

Goff, Georges Duby en Robert Muchembled kunnen aangestipt worden als hoogtepunten. Typisch voor deze werken zijn de kwantitatieve aanpak en de evoluties over lange termijn. Vanaf de jaren 90 is het concept ‘mentaliteitsgeschiedenis’ meer onder druk komen te staan. Al te vaak werden veralgemeningen en simplistische generalisaties gemaakt omdat men een hele samenleving gelijkgeschakelde met de mentaliteit die men ze toeschreef. In deze studie hebben we geprobeerd dit te vermijden door ons onderzoek nauw af te bakenen in tijd en ruimte, door voldoende aandacht te schenken aan de individuele variatie en door de kwaliteit te laten primeren op de kwantiteit.

Internationale en nationale studies over seksualiteit in de geschiedenis bestaan vandaag, anno 2008, in overvloed. De literatuur over seksuele voorlichting in het verleden is daarentegen beperkt. We krijgen in een aantal publicaties een korte toelichting maar zelden staat dit thema centraal in een onderzoek. In Vlaanderen en Nederland werden toch een aantal studies aan dit onderwerp gewijd. Een uitgebreide studie over seksuele voorlichting die de periode vóór het interbellum behelst is van Swart: *‘De Problematiek van de seksuele opvoeding vooral in België, eind 19^e – begin 20^e eeuw’*¹⁷, de periode erna werd bestudeerd door Hooghe: *‘De seksuele evolutie, Vlaamse voorlichtingsboeken en de beheersing van seksualiteit, 1940-1970’*. Wat betreft de jaren ’20 en ’30 in Vlaanderen zijn de werken van Breughelmans, De Keyser, Steverlynck, Peeters en Wis Geysen (in Begeerte heeft ons aangeraakt) relevant. Van Ussel en Roling beschrijven de seksuele voorlichting in verschillende decennia.

3) Methodologie en bronnen

Voor de studie van de seksuele voorlichting lijken ons twee onderzoeksmethodes relevant. Ten eerste kan de onderzoeker aan mondelinge geschiedenis doen door het thema te onderzoeken aan de hand van interviews. De idee dat mondelinge geschiedenis immers onvermijdelijk subjectief en onwetenschappelijk zou zijn, behoort al lang tot het verleden en bovendien zijn de methoden, technieken en basisregels van de professionele mondelinge geschiedschrijving vastgelegd. Interviews kunnen zeer interessant zijn voor de geschiedenis van o.a. het dagelijks leven. Dit omvat drie verschillende onderzoeksdomeinen. Ten eerste de materiële cultuur, de wereld van de objecten in de breedste betekenis van het woord. Ten tweede de sociale cultuur die de menselijke relaties omvat met bijvoorbeeld de

¹⁷ Omdat dit een eindverhandeling was in de richting van de pedagogie, ligt de nadruk meer op de pedagogische kant van de zaak.

machtsverhoudingen, het private leven, familiegeschiedenis en de intergenerationele verhoudingen. En ten slotte de mentale cultuur, het terrein van de kennis, de attitudes, vooroordelen, normen, referentiekaders, mentaliteitstrekken, enzovoort¹⁸. De seksuele voorlichting is dan ook een thema dat bijzonder geschikt is om via mondelinge geschiedschrijving te bestuderen. Het behoort immers zowel tot het sociale als het mentale domein want alles wat met seksualiteit te maken had, was in het verleden een zuivere privé-aangelegenheid en bovendien sterk beladen met normen, waarden en taboes. Toch hebben we ervoor gekozen om met geschreven bronnen te werken. Ten eerste zou het vinden van voldoende respondenten voor problemen kunnen zorgen. De respondenten moeten namelijk enerzijds nog in leven zijn, (de Vlamingen die kind waren in de jaren twintig en dertig zijn nu immers allen rond de 100 jaar oud, de voorlichters die tijdens het interbellum leefden zijn waarschijnlijk voor het grootste deel reeds overleden), anderzijds moeten ze in staat zijn om zeer diep in hun geheugen te graven en ze moeten tenslotte ook bereid zijn om te praten over het gevoelige thema van de seksualiteit. Dit alles zou nog moeilijker worden wanneer we een groep respondenten zouden willen samenstellen waarin zowel katholieken, als niet-katholieken evenredig vertegenwoordigd zijn. Ten tweede zijn reeds enkele studies over seksualiteit en seksuele voorlichting op basis van interviews gemaakt. We denken daarbij aan de werken Diane De Keyser¹⁹, Carine Steverlynck²⁰ en Wis Geysen²¹. Een extra onderzoek zou waarschijnlijk geen nieuwe elementen kunnen toevoegen aan hun bevindingen. Wij hebben ervoor gekozen te werken met geschreven bronnen, meer bepaald kronieken en traktaten, opgesteld in verhalende of narratieve vorm om een bepaalde boodschap te doen overkomen²². Dat wij met geschreven bronnen hebben gewerkt impliceert natuurlijk dat ons onderzoek zich heeft toegespitst op een theoretisch discours, geformuleerd door katholieke en niet-katholieke auteurs, die als woordvoerders ‘met kennis van zaken’ bepaalde delen van de werkelijkheid ‘diagnosticeerden’²³. In concreto hebben wij een onderzoek gevoerd naar de opvattingen rond seksuele voorlichting van een selecte groep, veelal hoger opgeleide,

¹⁸ DE WEVER B., FRANCOIS P., Gestemd verleden, Mondelinge geschiedenis als praktijk, s.l., Vlaams centrum voor Volkscultuur, s.d., p 59

¹⁹ DE KEYSER D., De schaamte en de schrik, goesting en genot, Leuven, Van Halewyck, 2004, 508p

²⁰ STEVERLINCK C., Als de ooievaar komt. Vrijen, trouwen en moeder worden in de twintigste eeuw, Tielt, 2000, 239p

²¹ GEYSEN W., Over bloemetjes en bijtjes, Seksuele voorlichting in en rond het socialistische milieu, DE WEERDT D., e.a., Begeerte heeft ons aangeraakt. Socialisten, sekse en seksualiteit, Gent, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen en het Archief en Museum van de Socialistische Arbeidersbeweging, 1999, p 279-310

²² BOONE, Op.cit., p 5

²³ ART J., Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente? Deel I, 19^e en 20^e eeuw, 1993, Gent, Centrum voor geschiedenis, Universiteit Gent, p 236

katholieke en niet katholieke auteurs. De bronnen leren ons in de eerste plaats wat de beweegredenen van de auteurs waren om te schrijven over seksuele voorlichting, wat ze met seksuele voorlichting wilden bereiken en wat zij de ideale seksuele voorlichting vonden. In de tweede plaats vertellen de bronnen echter een breder verhaal, namelijk dat van de algemene waardering van de ideeën, opvattingen en meningen over seksualiteit in de tussenoorlogse samenleving.

Het vinden van bronnen was een karwei van lange adem. Seksuele voorlichting was tijdens het interbellum duidelijk geen populair thema. Slechts weinige auteurs vonden het de moeite waard om erover te schrijven. De hoeveelheid bronnen is dan ook beperkt. Bovendien behandelt bijna niemand de seksuele voorlichting in zijn geheel. Men heeft het bijvoorbeeld wel over de doelstellingen van een goede seksuele voorlichting, maar niet over de inhoud ervan. We hebben er dan ook voor gekozen om bij de selectie van de bronnen slechts twee criteria te hanteren. Een eerste selectie criterium betreft de doelgroep van de publicaties. We hebben gezocht naar werken die bestemd waren voor een breed publiek en die tot doel hadden het Vlaamse volk iets te leren over seksuele voorlichting. Of de door ons uitgezochte bronnen hun doel bereikten en in de praktijk daadwerkelijk veel gelezen werden, speelde daarbij niet echt een rol. Het betekent wel dat we geen gespecialiseerde publicaties uit de medische, biologische en geestelijke wereld hebben gebruikt. Eén uitzondering hebben we wel gemaakt. Het tijdschrift ‘Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift’ dat vooral gelezen werd door leraren en opvoeders, hebben we toch opgenomen in onze bronnenlijst. Dit is te wijten aan een opvallende vaststelling die we reeds vroeg in dit onderzoek maakten. Weinig tussenoorlogse voorlichters schreven hun publicaties voor een publiek van kinderen en jongeren. Ze waren meestal bedoeld voor de opvoeders van de kinderen, onder andere dus leraren en pedagogen. We komen hier later nog op terug maar het verklaart waarom we dit iets meer gespecialiseerde tijdschrift als bron hebben gebruikt.

Het tweede selectie criterium heeft te maken met de afkomst en de oorsprong van de bronnen. We dachten aanvankelijk enkel die bronnen te hanteren die tijdens het interbellum door een Vlaamse auteur geschreven waren of die in Vlaanderen gepubliceerd werden. Wat betreft de katholieke publicaties vormde dit geen probleem. Tijdens het interbellum werd door de Vlaamse katholieken veel over voorlichting geschreven en werden ook talrijke buitenlandse publicaties naar het Nederlands vertaald en in België uitgegeven. Bij de selectie van bronnen uit het levensbeschouwelijk linkse veld zorgde dit criterium voor moeilijkheden. Ten eerste omdat, bij een strenge toepassing ervan, maar weinig publicaties voorhanden bleken te zijn en

ten tweede omdat de niet-confessionele voorlichters veel nauwere banden onderhielden met Nederlandse auteurs. Er was een uitwisseling van ideeën, standpunten en meningen over de grenzen heen, waardoor het betoog van de Vlaamse voorlichters, ondanks accentverschillen, nagenoeg samenviel met het internationale en vooral Nederlandse discours. Het zorgde er tevens voor dat veel Nederlandse publicaties ook in Vlaanderen in omloop kwamen. Doordat veel Vlaamse auteurs bovendien bepaalde buitenlandse publicaties aanprezen, vermeldden als inspiratiebron of opnamen in een soort bibliografie, werd dit nog versterkt. We zagen ons dan ook genoodzaakt om ons criterium soepel te hanteren en naast Vlaamse publicaties en werken van Vlaamse auteurs, ook een aantal belangrijke, voornamelijk Nederlandse werken op te nemen in onze bronnenlijst. Wat betreft de katholieke bronnen hebben we ervoor gekozen deze uitbreiding niet te maken, vooral omdat Nederland lang niet zo katholiek was als Vlaanderen en bijgevolg het religieuze discours in de Nederlandse publicaties veel minder sterk was. Een tweede uitzondering werd gemaakt voor Marc Lanval. Zijn werkterrein lag immers meer in Wallonië en Frankrijk. Hij was echter een vooraanstaande figuur in het veld van de Belgische Lebensreform, het nudisme én de moderne seksualiteit en we kunnen hem dan ook niet negeren in dit onderzoek.

We dienen ook een opmerking te maken bij het werk van Nellie Van Kol. Haar belangrijkste publicaties over seksuele voorlichting verschenen voor WOI maar werden heruitgebracht tijdens het interbellum door Lili Schaank-Van Kol, Ida Heijermans en prof J.H.Gunning. Daarom verdienen ze een plaats in ons werk.

Eerlijkheidshalve moeten we hierbij vermelden dat we nooit helemaal zeker kunnen zijn of we alle goede bronnen hebben gevonden. Hiermee is dan ook meteen het grootste probleem dat we hebben ondervonden bij het verzamelen van de bronnen aangestipt. De artikels en boeken, die we als bronnen hebben gekozen, vormen immers geen afgebakende groep en bovendien zijn deze verspreid over bibliotheken in het hele land. Het opsporen van de bronnen voor ons onderzoek was dan ook een hele klus en verliep vaak moeizaam. Soms waren zoektochten tevergeefs, we denken hierbij aan de publicaties van SVV, die nergens meer voorhanden waren. Maar door grondige opzoeken in de verschillende Vlaamse bibliotheken, het uitpluizen van bibliografieën die de tussenoorlogse auteurs soms schreven en een grondige literatuurstudie zijn we er naar onze mening toch in geslaagd de meeste en belangrijkste bronnen te vinden. We hebben ze opgediept uit de bibliotheken van de universiteit van Gent, Brussel, Leuven én Antwerpen alsook uit de verzamelingen van het

KADOC, het AMSAB en SENSOA. Ze hebben ons een algemeen beeld gegeven van de seksuele voorlichting in de jaren twintig en dertig.

Tot slot willen we kort de verschillende hoofdstukken van deze thesis overlopen. In het inleidende hoofdstuk geven we een overzicht van de seksuele voorlichting in het breder kader van de geschiedenis van de seksualiteit. We schenken enerzijds aandacht aan de traditionele opvattingen rond seksualiteit en anderzijds duiden we op een aantal nieuwe elementen die het debat over seksualiteit in de periode vóór en tijdens het interbellum de kop opstaken. In het eerste hoofdstuk behandelen we de tussenoorlogse publicaties over seksuele voorlichting, de auteurs ervan en de context waarin ze tot stand kwamen. In hoofdstuk twee onderzoeken we de doelstellingen van de seksuele voorlichting, in hoofdstuk drie gaan we dieper in op de methodologie van de seksuele voorlichting en we sluiten af met een hoofdstuk waarin we dieper ingaan op de inhoud van de seksuele voorlichting aan de hand van een aantal thema's. In ons besluit zullen we, aan de hand van de resultaten van ons onderzoek, trachten te concluderen, of ook de seksuele voorlichting onderhevig was aan de tegenstelling tussen de conservatieve katholieken en de progressieve linkse auteurs.

Inleidend hoofdstuk: Seksuele voorlichting historisch beschouwd

Om de gebeurtenissen op vlak van seksualiteit en seksuele voorlichting tijdens het interbellum te kunnen plaatsten in een breder perspectief geven we in dit hoofdstuk een overzicht van de belangrijkste krachtlijnen uit de West-Europese geschiedenis van seksualiteit en seksuele voorlichting. We leggen daarbij enkel de nadruk op factoren die in het kader van ons onderzoek belangrijk zijn. In een eerste deel gaan we na welke algemene en internationale seksuele tendensen een invloed hebben uitgeoefend op de tussenoorlogse seksuele voorlichting. In een tweede deel geven we een beknopt overzicht van de geschiedenis van de seksuele voorlichting in de periode voor het interbellum. Op die manier kaderen we ons onderzoeksthema in een bredere ruimtelijke en historische context.

1) Van een antiseksuele naar een proseksuele cultuur

We kunnen de West-Europese geschiedenis van seksualiteit onderverdelen in drie grote fasen. Ten eerste de hele periode voor de 16^e eeuw, waarin seksualiteit een niet-problematisch terrein was. Het seksuele leven was wel degelijk gereguleerd door zowel de geestelijke als de wereldlijke leiders en er was een grote sociale controle maar Røling stelde vast dat niemand echt leek te verwachten dat iedereen zich ook aan deze strenge regels hield. Zaken als zelfbevrediging en buitenechtelijk geslachtsverkeer gaven dan ook hoogstens aanleiding tot spot en afkeuring, nauwelijks tot ‘angstige reacties of ‘morele paniek’²⁴. Niemand stond stil bij het naakte en er waren gelegenheden zoals in badhuizen of thuis, waar men het naakte kon zien. De afstand tot het eigen lichaam en de kloof tussen de lichamen van ouderen en jongeren, mannen en vrouwen was veel kleiner²⁵. De kinderen groeiden op in een seksueel open klimaat en er werden geen vragen gesteld. De jeugd wist alles over seksualiteit en was ook zelf seksueel actief. De seksuele voorlichting was in deze periode dan ook niet nodig. Vanaf de 16^e eeuw zien we een omslag in de West-Europese houding tegenover seksualiteit. Van Ussel heeft het over het ontstaan van het ‘antiseksuele syndroom’ met een ‘antiseksuele cultuur’ en weinig ‘seksuele vrijheid’ als gevolg. In deze periode worden beperkingen

²⁴ ROLING H.Q., Gevreesde vragen: geschiedenis van de seksuele opvoeding in Nederland, Amsterdam, AmsterdamUniversity Press, 1994, p 3

²⁵ VAN USSEL J., Geschiedenis van het seksuele probleem, Meppel, J.A. Boom en Zoon, 1969, p 45

opgelegd aan het seksuele gedrag die voortvloeien uit het niet aanvaarden van de seksuele component ervan, en omwille van deze seksuele component worden de uitingvormen ervan negatief gewaardeerd. Er was weinig seksuele vrijheid in die zin dat er geen ruime keuze was, tussen zo veel mogelijk uitingen van seksualiteit. Integendeel, geen énkele uiting van seksualiteit werd als aanvaardbaar voorgesteld en de materiële realisatiemogelijkheden van deze uitingen ontbraken. Er waren daarenboven een grote sociale controle en veel individuele beperkingen²⁶. Deze periode van negatieve waardering van alles wat met seksualiteit te maken had, kende haar hoogtepunt rond 1860 maar liep nog door tot diep in de twintigste eeuw. De derde fase start aan het einde van de 19^e eeuw en loopt door tot de dag van vandaag. In de lange twintigste eeuw wordt geleidelijk afgestapt van de antiseksuele houding en evolueren we naar een meer proksuele cultuur met een grotere seksuele vrijheid. Hoogtepunten van deze geleidelijke evolutie waren worden gesitueerd van 1870 tot WOI, tijdens het interbellum en in de jaren '60. Vanaf de jaren '80 kwam een neoseksuele revolutie op gang.

De jaren '20 en '30 in Vlaanderen kunnen we situeren in de overgangperiode van de tweede en de derde fase, op het kruispunt van de antiseksuele en de proksuele houding, tussen traditie en vernieuwing. In de tussenoorlogse periode was de waardering van seksualiteit nog steeds zeer negatief. De overwegend katholieke bevolking en het traditionele establishment stonden zeer afwijzend tegenover alles wat met seksualiteit te maken had. Seks was overladen met taboes, de mensen waren preuts en de kennis over seksualiteit was nihil. Daarnaast konden enkele internationale progressieve tendensen de Vlamingen bekoren. Ze drongen door tot het politieke, sociale, economische, culturele en morele debat en zetten de deur op een kier voor meer seksuele vrijheid.

Wanneer we deze situatie in het kader van ons onderzoek projecteren op de seksuele voorlichting, dan constateren we dat de voorlichting van de katholieken uitging gaf aan de conservatieve antiseksuele houding terwijl de seksuele voorlichting binnen het levensbeschouwelijk linkse veld beïnvloed werd door de progressievere en proksuele tendensen die zich vanaf het einde van de negentiende eeuw hadden voorgedaan.

In dit hoofdstuk willen we ons onderzoek naar seksuele voorlichting in het interbellum plaatsen in een breder kader. Het is onmogelijk om hier de hele geschiedenis van de

²⁶ Ibidem, p 13-14

seksualiteit uit de doeken te doen, het zou ons in dit hoofdstuk dat slechts een inleiding wil zijn, te ver leiden. We hebben er dan ook voor gekozen ons te focussen op die tendensen binnen het seksuele veld, die de seksuele voorlichting in het interbellum hebben beïnvloed. Rekening houdend met bovenstaande vaststellingen zullen we eerst de belangrijkste ontwikkelingen bespreken die hebben geleid tot de traditionele houding tegenover seksualiteit en aldus de basis waren van de katholieke seksuele voorlichting tijdens het interbellum. Daarna nemen we de moderne tendensen onder de loep die effect hebben gehad op de levensbeschouwelijk linkse voorlichters. Hierbij willen we natuurlijk opmerken dat deze scheidingslijn verre van absoluut was. Uiteraard oefenden de nieuwe tendensen ook een invloed uit op de katholieke voorlichters en waren de linkse voorlichters niet volledig vrij van de antiseksuele houding, deze tweedeling wil enkel aanduiden waar beide groepen voornamelijk de mosterd haalden.

1.1) De ontwikkeling van de antiseksuele houding

Het ontstaan van de antiseksuele houding die de basis was van de katholieke seksuele voorlichting, kan verklaard worden door twee belangrijke internationale fenomenen die zich voordeden in de geschiedenis van de seksualiteit, ten eerste het christendom en ten tweede het civilisatie en verpreutingsproces als gevolg van de verburgerlijking. Beide tendensen bestonden reeds eeuwen vóór het interbellum maar ze bepaalden ook in de tussenoorlogse periode nog zeer sterk het seksuele klimaat.

1) Het Christendom en de katholieke Kerk

Jacques Le Goff stelt in de bijdrage die hij leverde aan “5000 jaar seksualiteit in het Westen” vast dat het christendom aan de antiseksuele houding een verheven rechtvaardiging heeft gegeven, gebaseerd op de theologie en het Boek. Bovendien heeft het ook een bij een minderheid bestaande stroming, getransformeerd tot het ‘normale’ gedrag van de meerderheid of toch in elk geval van de dominerende, aristocratische en/of stedelijke klassen. Het heeft dit nieuwe gedrag voorzien van een nieuw begrippenkader en een maatschappelijke en ideologische controle door de Kerk en door de wereldlijke instanties die ten dienste stonden van de Kerk²⁷. De katholieke opvattingen over seksualiteit zijn natuurlijk niet zomaar, vanuit

²⁷ LE GOFF J., De afwijzing van het genot, DUBY G., 5000 jaar liefde en seksualiteit in het Westen, Baarn, Uitgeverij Ambo, 1994, p 122

het niets ontstaan. Deze typische katholieke seksuele moraal is schatplichtig aan de Antieke Oudheid en de vroegchristelijke periode maar het waren de theologische denkers, de heilige Augustinus in de 5^e eeuw en Thomas Van Aquino in de 13^e eeuw die de vijandigheid tegenover lust en seksualiteit tot een definitieve eenheid met het Christendom hebben versmolten. Zij maakten een synthese van de verschillende idealen die de oude Kerk beheersten en vormden een sluis langs waar deze ideeën hun weg naar Europa en de volgende eeuwen vonden. Ze waren van mening dat seksuele lust ten allen tijde vermeden moest worden. Seksuele lust zagen ze als de verknechting van de geest door het lichaam en als een middel waardoor de erfzonde van generatie op generatie werd doorgegeven. Lust moest dan ook zoveel mogelijk vermeden worden en de geslachtelijke daad mocht alleen gebeuren in het kader van zijn vooropgestelde doel, de voortplanting en binnen zijn rechtmatige context, het huwelijk. Bovendien moest seks verlopen op de paradijselijke manier. Paradijselijke seks²⁸ is pure wilsseks die gericht is op de voortplanting en onbezoedeld is door gevoelens van lust²⁹. Wanneer de seksuele daad aan al deze voorwaarden voldeed dan was de lust die men daarbij voelde een vergeeflijke zonde, een dagelijkse zonde maar geen doodzonde. De ‘drie goede aspecten van het huwelijk’, het kind, de trouw en het sacrament maakten de huwelijksdaad immers tolerant en rechtvaardigden hem.³⁰ Afwijkende vormen die niet binnen de grenzen van de normale seksualiteit vielen, zoals masturbatie, homoseksualiteit en het gebruik van anticonceptie, werden op deze manier bestempeld als doodzonden.

Steeds weer werd de katholieke Kerk geconfronteerd met nieuwe profane tendensen en steeds opnieuw moest de Kerk zoeken naar een passend antwoord en een compromis sluiten. Hoewel ze af en toe toegevingen heeft moeten doen (bijvoorbeeld de aanvaarding van lustbeleving als een rechtmatig doel van geslachtsgemeenschap³¹) is ze daarbij nooit fel afgeweken van haar uitgangspunt. De drie-eenheid van huwelijk, seksualiteit en voortplanting bleef bestaan en heeft de kerkelijke standpunten omtrent seksualiteit en alles wat ermee te maken heeft altijd beïnvloed. De Knijff formuleert het als volgt: *“In feite is de moderne Europese geschiedenis een proces van wisselingen, die door het gevecht met het wereldweten bepaald zijn. Met ongelooflijke kracht komt telkens het tij van de rede opnieuw opzetten en met even*

²⁸ In het paradijs was het door de wil en niet door de prikkel dat de mens zich van zijn seksuele organen kon bedienen, op dezelfde wijze als men ook handen en voeten gebruikt. De eerste mens was seksueel maar zonder libido geschapen

²⁹ DE KNIJFF H.W., *Venus aan de leiband: Europa's erotische cultuur en christelijke sexuele ethiek*, Kampen, Uitgeverij J.H. Kok, 1987, p 108

³⁰ RANKE-HEINEMANN U., *Eunuchen voor het hemelrijk. De rooms-katholieke kerk en seksualiteit*, Baarn, Uitgeverij Ambo, 1990, p 82 + DE KNIJFF, *Op.cit.*, p 108-109

³¹ RANKE-HEINEMANN, *Op.cit.*, p 233

ongelofelijke genialiteit weet het christelijke Europa de telkens weer opkomende vloed op te vangen en te kanaliseren.”³²

2) Het verpreutingsproces

Naast de antiseksuele houding van de Kerk hebben ook het civilisatie- en verpreutingsproces bijgedragen tot de antiseksuele houding in West-Europa. Norbert Elias schetste in de jaren '30 in zijn omvangrijk werk “Het civilisatieproces”, het ontstaan van een civilisatieproces vanaf de 16^e eeuw. De oorzaak was de opkomst van de burgerij met een nieuwe stratificatie enerzijds en een andere structurering en functionering van de maatschappij anderzijds³³. Het gevolg waren ingrijpende psychologische wijzigingen want de 16^e eeuw was het begin van een belangrijke kwalitatieve omslag inzake gedragsstructurering en gedragscontrole. Het meest kenmerkende element was dat het individu de maatschappelijke dwang interioriseerde tot een gedragsregulatie zodat de gedragssturing meer vanuit het individu leek te komen. Elias noemt het de overgang van Fremdzwang naar Selbstzwang³⁴. Het begrip civilité werd ingevuld en het menselijke gedrag werd gestileerd. De zeden en de goede manier werden gepolijst, verfijnd en beschaafd en door een dynamiek van steeds verdergaande psychologisering en rationalisering ontstond een enorme tempering van de driften en het gedrag. Het uiterlijke gedrag werd een indicator van het innerlijke leven. Bijgevolg werd het reguleren van het gedrag en het afstemmen ervan op de ander belangrijk. De schaamtegrens van de mens werd grondig verschoven, naast een openbare sfeer ontstond nu ook een privé-sfeer en beide sferen kwamen onder verhoogde controle te staan.³⁵

Het was vooral de openheid over seksualiteit die te lijden had onder het civilisatieproces en de verinnerlijking van de mens. Deze ‘Victoriaanse’ onderdrukking van de seksualiteit kende een hoogtepunt vanaf de 18e eeuw. Typisch was de overgang van een schaamte- naar een schuldcultuur. Alle mensen waarvan het gedrag gecontroleerd wordt, wijken soms af van de goede gang van zaken, het lukt niet altijd om rationeel te handelen. Toen die controle nog van buitenaf gebeurde (voor de 16^e eeuw) schaamde de mens zich bij afwijkend gedrag, hij had angst om zijn aanzien te verliezen. Er trad een conflict op tussen de menselijke affecten en het

³² DE KNIJFF, *Op.cit.*, p 189

³³ VAN USSEL, *Op. Cit.*, p 65

³⁴ Wegens de omvangrijkheid van ‘Het civilisatieproces’ heb ik me gericht op de zeer overzichtelijke samenvatting die Professor Claes maakte in zijn lessen over seksuele en relatie-ethiek: CLAES T., *Het civilisatieproces*, Norbert Elias, *Seksuele en relatie-Ethiek*, cursus universiteit Gent, 2005, p 148-153

³⁵ CLAES, *Op.cit.*, p 146-147

uitwendig controleapparaat. Door de verinnerlijking van het controleapparaat sinds het einde van de 15^e eeuw (de overgang naar Selbstzwang), verinnerlijkte ook het conflict. Afwijkend gedrag was nu niet langer een verzet tegen iets van buitenaf, maar een verzet tegenover zichzelf, tegenover het eigen innerlijke controleapparaat. Men schaamde zich nu niet langer maar voelde zich eerder schuldig, wat te maken heeft met het geweten. De voortdurende innerlijke spanningen veroorzaakten op hun beurt echter een grotere gevoeligheid tegenover de oorzaken van die spanningen. Men werd overgevoelig voor alles wat direct of indirect met seks en seksualiteit te maken had. Sterker nog, er kwam een echte erotisering op gang wat betekende dat steeds meer woorden, gebaren, afbeeldingen en dergelijke overladen werden met een seksuele spanning³⁶. Het zijn dezelfde innerlijke spanningen die het schaamtegevoel, dat vooral vanaf de 18^e eeuw ongekennde vormen ging aannemen, veroorzaakten en ze liggen aan de basis van het verpreutingsproces. In de nieuwe, moderne maatschappij, waar alles zich meer afspeelde achter maskers en muren, binnenshuis en in de verborgenheden van de eigen psyche, was er ook, voornamelijk bij de burgerij, een verdringing van het seksuele uit de openbaarheid. De mens moest zijn seksuele gevoelens negeren en mocht noch lichamelijk, noch psychologisch, noch wetenschappelijk omgaan met seks. Het civilisatieproces maakte het ontstaan van persoonlijkheden mogelijk maar het inschakelen van de seksuele component hoorde daar niet bij. Het verstandelijk begrijpen ging voor op het gevoel en de geest was belangrijker dan het lichaam. Voor irrationele elementen zoals seksualiteit was geen plaats. Het seksuele werd niet alleen een ultraprivate aangelegenheid, het mocht zelfs nergens zijn. Het werd een blinde vlek.³⁷ Hiermee groeide het geestelijk verheven en gedeseksualiseerd liefdesideaal. Maatschappelijk vertaalde zich dit in het deseksualiseren van de liefde en het mens-en wereldbeeld en de desensualisering van seks.³⁸ Dit heeft tot een gebrekkige vorming van de persoonlijkheid en vooral tot het analytisch losmaken van het seksuele uit een groter geheel geleid. Seksualiteit werd een probleem en niet-seksuele fenomenen werden tevens geseksualiseerd. Men overlaadde seksualiteit als gevolg van de ethisering, met taboes en stelde seks voor als een ziekelijk, ernstig en schrikwekkend fenomeen. Van Ussel en Cas Wouters zijn van mening dat de enkeling wel ten dele aan het problematisch karakter kon ontkomen. Door de verinnerlijking van alle mensen en de grotere differentiatie van de rollen (door de opkomst van de burgerij), waren de contacten die mensen onderling hadden slechts deelcontacten. De sociale relaties werden functioneel en partieel. Dit zorgde voor een proces

³⁶ VAN USSEL, *Op.cit.*, p 70

³⁷ Ibidem, p 72

³⁸ WOUTERS C., *Seks en de seksen. Een geschiedenis van moderne omgangsvormen*, Amsterdam, Uitgeverij Bert Bakker, 2005, p 90

van desociabilisatie wat het ontstaan van schizoïde persoonlijkheden (persoonlijkheden met een psyche die in verschillende deelgebieden gesplitst was) bevorderde. Men kon dus eigenlijk in theorie de seksuele moraal aanvaarden maar in praktijk iets anders doen. Hypocrisie is dan ook een typisch kenmerk van de 19^e eeuw.³⁹

1.2) Op weg naar een proseksuele samenleving

Vanaf het einde van de negentiende eeuw kwam de evolutie naar een proseksuele samenleving op gang. Röling is van mening dat dit te maken had met de hypocrisie die de antiseksuele houding onvermijdelijk met zich meebracht. Ook al hield iedereen de schijn op van een uiterst braaf en zedig leven, mensen bleken toch altijd meer hun zin hebben gedaan dan werd aangenomen. Roling verwijst bijvoorbeeld naar de bevolkingsstatistieken. Het besef dat het menselijke gedrag fundamenteel afweek van de officiële moraal, lag aan de basis van de nieuwe opvattingen binnen het seksuele veld.⁴⁰ Een tweede factor die de seksuele ontvoogding op de rails zette was de opmars van het instinct, de bevrijding en bewustwording van de emotionele aspecten van de menselijke persoon en de erkenning van het recht op expressie daarvan. Volgens Couwenbergh was dit een grote opluchting na de revolutie van de rede en de triomf van het rationalisme van voordien⁴¹.

De evoluties die zich voordeden in de twintigste eeuw kwamen vooral in de jaren '60 in een stroomversnelling en pas dan zien we een echte ommekeer binnen het seksuele debat. De vernieuwingen die zich in de eerste helft van de twintigste eeuw voordeden werden vooral gedragen door een intellectuele elite en hun ideeën kenden zelden een concrete praktische toepassing. Hoewel de traditionele seksuele moraal onder druk stond, kon hij nog een sterke remmende werking uitoefenen op de vernieuwing wat bovendien werd versterkt door het stormachtige protest uit katholieke en extreemrechtse hoek. Toch vonden enkele proseksuele trends gehoor in verschillende maatschappelijke kringen. We stippen hier twee tendensen aan die een belangrijke invloed hebben uitgeoefend op de tussenoorlogse seksuele voorlichters van levensbeschouwelijk linkse origine: het ontstaan van de seksuologie en de opkomst van de Lebensreform.

³⁹ VAN USSEL, *Op.cit.*, p 61- 84

⁴⁰ RÖLING, H.Q., *Op.cit.*, 1994, p 216

⁴¹ COUWENBERG S.W., Seksuele revolutie ter discussie, *Seksuele revolutie ter discussie, Van Phil Bloom tot Sex and the city, Civis Mundi jaarboek 2005*, Budel, Damon, p 93-106, 2005, p11

1) Het ontstaan van de moderne seksuologie

De wetenschappelijke studie van de seksualiteit was voornamelijk een initiatief van Duitse wetenschappers – veelal Joodse psychiaters en ontstond als een subdiscipline van de medische wetenschappen. De eerste stap werd gezet door Karl Heinrich Ulrichs met een uitgebreide studie naar de betekenis en oorsprong van homoseksualiteit. Richard Von Krafft-Ebing ging op dit elan verder en schreef op basis van een tweehonderdtal gevalstudies een uitgebreid werk waarin hij de verschillende seksuele perversies behandelde. Dit werk, '*Psychopathia Sexualis*', was het eerste medisch-seksuologische handboek dat door artsen en juristen ter hand genomen werd en het introduceerde de seksuele afwijkende vormen in het publieke debat. Steeds meer medici en psychologen begonnen, ondanks het preutse klimaat, seks en seksualiteit als onderwerp te nemen van hun wetenschappelijk onderzoek. Voorbeelden zijn een aantal Amerikanen Westphal, Kiernan en Lydston alsook '*The three Alberts*'⁴², de Duitsers Albert Moll, Albert Eulenburg en Albert Von Schrenk-Notzing⁴³. Centraal in het werk van deze seksuologische pioniers was het thema van de homoseksualiteit en andere seksueel afwijkende vormen. Bullough formuleert daarvoor een drietal verklaringen. Ten eerste groeide bij een breder publiek het besef dat individuen bestonden die hielden van mensen van hetzelfde geslacht. Ten tweede zette de snelle verstedelijking de traditionele leefpatronen onder druk en ten derde droeg de studie van homoseksualiteit voor sommigen bij tot een beter begrip van zichzelf⁴⁴. Daarenboven benaderden deze eerste seksuologen vanuit hun medische achtergrond, de seksualiteit op een eng-seksuele, fysiologische en biologische manier. Een belangrijke ommekeer kwam er met het werk van Iwan Bloch, '*Das Sexualleben unserer Zeit*' in 1906. Hij lanceerde de idee van een zelfstandige seksuele wetenschap die zich niet alleen bezighield met de biologische, pathologische en psychologische aspecten van seksualiteit⁴⁵, maar waarin de methodes van de natuurwetenschappen gecombineerd werden met die van de cultuurwetenschappen. Professor Enzlin ziet in zijn werk dan ook de geboorte van de seksuologie als moderne wetenschap⁴⁶. Tijdens de eerste decennia van de twintigste eeuw waren het Magnus Hirschfeld, Havelock Ellis en Sigmund Freud die de seksuologie domineerden. Hirschfeld deed erg zijn best om de seksuologische wetenschap een internationaal elan te geven. Hij richtte een tijdschrift op voor seksuologie en stichtte in 1919

⁴² BULLOUGH V., *Science in the bedroom, A history of Sex Research*, New York, BasicBooks, 1994, p 46

⁴³ BULLOUGH, *Op.cit.*, p 34-48 + ENZLIN P., Is de seksuologie (écht) een (échte) wetenschap?, *Antenne*, september 2006, p 7, <http://www.uvv.be/uvv5/pub/cante/seksu/pdf/01.pdf>

⁴⁴ Ibidem, p 92

⁴⁵ BULLOUGH, *Op.cit.*, p 56-57

⁴⁶ ENZLIN, *Op.cit.*, p 7

het ‘*Institut für Sexualwissenschaft*’, dat niet alleen fungeerde als onderzoekscentrum maar ook als een bibliotheek en adviescentrum. Hij was ook de grondlegger van de eerste internationale congressen over de seksuele wetenschap en de daaruit gegroeide ‘*World League of Sexual Reform*’ in 1928⁴⁷. Havelock Ellis’ verdienste lag meer in zijn moderne en tolerante ideeën over seks en seksualiteit. Hij benaderde seks meer pragmatisch en empirisch en streed voor de legalisatie en voorlichting over anticonceptiva, veranderingen in het huwelijkspatroon en rechten voor vrouwen en seksuele minderheden⁴⁸. Bullough stelde echter vast dat de invloed van zowel Hirschfeld als Ellis beperkt was. Ze waren niet verbonden met een universiteit zodat ze geen grote wetenschappelijke aanhang hadden en hun ideeën ook niet via onderwijs konden doorgeven aan een volgende generatie. De bekende Sigmund Freud kon beter zijn stempel drukken op de professionele, medische wereld. Dit was vooral te wijten aan het feit dat hij naast het onderzoek naar seks en het verzamelen van gegevens over dit thema, zijn bevindingen in een theoretisch systeem goot dat in de praktijk kon toegepast worden. Hij kreeg een uitgebreide achterban die zijn methodes toepasten op patiënten. Seksuologie werd op die manier ook een wetenschap waar geld mee te verdienen was. Freud domineerde derhalve gedurende heel de eerste helft van de twintigste eeuw, de praktische zijde van de seksuologie⁴⁹.

De moderne studie naar seksualiteit groeide op enkele decennia uit tot een volwaardige wetenschap binnen het medische veld. De Duitsers waren de onbetwiste koplopers. Met de komst van Hitler en de nazi’s kwam niet alleen een einde aan het Instituut voor seksuologie dat door Hirschfeld was opgericht maar ook aan de eerste bloei van deze nieuwe wetenschap. Na WO II is de leidende rol ook inzake de seksuologie, weggelegd voor Amerika.⁵⁰

2) De ‘Kultur- und Lebensreformbewegung’

De Kultur- und Lebensreformbewegung ontstond in de tweede helft van de negentiende eeuw in Duitsland. In deze beginfase werd deze beweging vooral gedragen door leden van de burgerij. Door middel van de reformbewegingen konden zij hun onvrede met de eigen tijd en de eisen van de economie en samenleving tot uitdrukking brengen⁵¹ en hun eigen plaats in de

⁴⁷ BULLOUGH, *Op.cit.*, p 62-75

⁴⁸ Ibidem, p 75-85

⁴⁹ Ibidem, p 86-91

⁵⁰ ENZLIN, p 8

⁵¹ PEETERS E., *De beloften van het lichaam, Lebensreform in België 1890-1940*, Proefschrift tot het verkrijgen van de graad van doctor in de geschiedenis, 2007, Leuven, p 19

moderne wereld zoeken⁵². Door de opkomst van de industrialisatie en het snelle moderniseringstempo van de Duitse samenleving waren de oude middengroepen van handwerkers en Bildungsbürgertum⁵³ immers het slachtoffer geworden van sociale declassering. Ze werden in hun aanzien bedreigd door de geldadel en de nieuwe middenstand van specialisten en technici⁵⁴. Ze keerden zich dan ook af van de industrialisering, modernisering en de verstedelijking. De massa trok namelijk in steeds toenemende mate naar de steden waar zich een grote arbeidsmarkt had ontwikkeld. De gevolgen waren een concentratie van proletariërs in de steden en de dramatische toename van de sociale ellende. Mensen leefden dicht op mekaar, er was voedselschaarste, de arbeiders moesten lang werken voor een zeer laag loon en luchtvervuiling, misdaad en ziekte namen met rasse schreden toe⁵⁵. De Reformbewegingen zagen daarin een morele en fysieke degeneratie, begeleid door culturele decadentie die zich manifesteerde in de teloorgang van normen en waarden en een gebrek aan scheppend vermogen. De Kultur- und Lebensreformbewegung koos voor een derde weg, die het midden hield tussen kapitalisme en socialisme. Deze moest uitmonden in de wedergeboorte van de organische gemeenschap die berust in het Volk. Het ideaal was het terugkeren naar de natuur en de zuivere oorsprong⁵⁶. Ondanks dit gemeenschappelijke uitgangspunt verschilden men van mening over de te beproeven remedie. De Kultur- und Lebensreformbewegung was dan ook geen eenheidsstroming maar slechts de som van verscheidene heterogene stromingen⁵⁷. Het was een gemeenschappelijke noemer voor tal van bonden en leefgemeenschappen die nooit een gemeenschappelijk front hebben gevormd en een hevige afkeer vertoonde van politieke organisatie als middel tot maatschappelijke hervorming⁵⁸. Een belangrijk onderscheid kan gemaakt worden tussen Kulturreformers enerzijds en de Lebensreformers anderzijds. De eerste namen de zuivering van de hogere cultuur als uitgangspunt voor de algemene regeneratie van de samenleving terwijl de Lebensreformers zich in de eerste plaats concentreerden op het lichaam van het individu⁵⁹. Zij geloofden dat de moderne beschaving de mens had ontworteld en een tweespalt had

⁵² Ibidem, p 10

⁵³ Humanistisch gezinde intelligentsia, die een eigen mentaliteit hadden ontwikkeld op basis van hun academische achtergrond. Ze waren veelal actief als ambtenaren, geestelijken, docenten en vertegenwoordigers van de vrije beroepen. Ze hadden sociaal aanzien verworven, beheersten de publieke opinie en bezette sleutelposities in het politieke apparaat. (Uit: LABRIE A., 2001, p 132)

⁵⁴ LABRIE A., Zuiverheid en decadentie, Over de grenzen van de burgerlijke cultuur in West-Europa, 1870-1914, Amsterdam, Bert Bakker, 2001, p 132

⁵⁵ KIRCHGRABER R.F., Lebensreform und Künstlergruppierungen um 1900, Zürich, Dissertation zur Erlangung der Würde einer Doktores der Philosophie, Universität Basel, 2003, p 27-28

⁵⁶ LABRIE, Op.cit., p 145

⁵⁷ KIRCHGRABER, Op.cit., p 28

⁵⁸ LABRIE, OpCit., p 146

⁵⁹ Ibidem, p 147

veroorzaakt tussen het individu en de natuur⁶⁰. Opvallend is dat deze reformbeweging geen uitgesproken conservatief of progressief karakter vertoonde. Alle nieuwe ideeën konden op beide manieren benaderd worden. Dit zorgde ervoor dat het Reformdenken op iedereen een invloed kon uitoefenen, van vrijzinnige humanisten tot oerkatholieke traditionellen en van progressief-liberalen en socialisten tot extreemrechtse aanhangers. Daarenboven bleef deze beweging niet beperkt tot Duitsland alleen. In heel Europa ontstonden vanaf het einde van de negentiende eeuw leefgemeenschappen, bonden en verenigingen in de geest van de Reformbeweging.

We nemen twee specifieke stromingen binnen de Lebensreform nader onder de loep. Ze hebben beiden de visie op seksuele voorlichting beïnvloed. Ten eerste de Freikörperkultur en ten tweede de Reformpedagogie. De Freikörperkultur ontstond in Duitsland vanaf 1880. Naakt zonnebaden, zwemmen en sporten werden omwille van gezondheidsredenen gepropageerd. Bovendien werd aan het naakte lichaam ook een symbolische betekenis toegekend. De jonge, naakte mens stond voor individuele vrijheid, openheid, natuurlijkheid, en gelijkheid. Seksualiteit werd buiten beschouwing gelaten en men zette zich af tegen losbandigheid, onzedelijkheid en pornografie⁶¹. In België kreeg de naturistenbeweging pas in de jaren 1920 vaste vorm. Binnen deze beweging kregen de concepten en praktijken van de Lebensreform in België hun meest radicale invulling, en de naturisten veroorzaakten dan ook de grootste maatschappelijke ophef. Ze waren het uitgelezen doelwit van de katholieke morele verontwaardiging. We komen hier in het volgende hoofdstuk nog op terug.

De Reformpedagogie was een meer perifere stroming binnen de Lebensreform, maar ze droeg dezelfde natuurlijke ambities uit⁶². Daarnaast werd ze gestimuleerd door de nieuwe opvattingen over het kind. In navolging van andere emancipatiebewegingen, pleitte men nu voor de emancipatie van het kind en legde men de nadruk op de romantische ideeën van kinderlijke onschuld en creativiteit.⁶³ Essentieel binnen de Reformpedagogische programma's waren pedocentrisme en individualiteit. Het individuele kind moest centraal staan in de relatie opvoeder-kind en de opvoeding moest aansluiten bij het voorstellingsvermogen van ieder

⁶⁰ PEETERS, *Op.cit.*, 2007, p 3

⁶¹ KIRCHGRABER, *Op.cit.*, p 31

⁶² PEETERS, *Op.cit.*, 2007, p 6

⁶³ VAN ESSEN M., IMELMAN D., *Historische Pedagogiek. Verlichting, Romantiek en ontwikkelingen in Nederland na 1800*, Baarn, Intro, 1999, p 107

kind afzonderlijk.⁶⁴ Men moest vermijden dat de kinderen werden ingeschakeld in de onnatuurlijke sociale conventies van de moderne samenleving. Kinderen moesten daarenboven vrij kunnen spelen en mochten niet gecommandeerd worden als kleine militairen. De blinde gehoorzaamheid die het gevolg was van een te sterke nadruk op discipline, moest vervangen worden door vrije en redelijke gehoorzaamheid⁶⁵. In heel Europa en zelfs in Rusland en de Engelse kolonies, werden her en der Nieuwe scholen gesticht waar onderwijs op een Reformpedagogische manier werd ingericht.⁶⁶ Deze scholen moesten een gemeenschap vormen waar totaalonderwijs gegeven werd. Het onderwijs benaderde het volle leven zo natuurlijk mogelijk en thema's uit de werkelijkheid stonden centraal. Daarbij werd de nadruk gelegd op zelfwerkzaamheid. Kinderen moesten leren door te doen want slechts op die manier kunnen ze komen tot een harmonische ontwikkeling. Veel aandacht werd dan ook geschonken aan de manuele, muzische en lichamelijke opvoeding⁶⁷.

2) De seksuele voorlichting aan de vooravond van WOI

De eerste pogingen tot voorlichting verschenen in de 18^e eeuw in het kader van de Verlichting. Men wou de seksualiteit in goede banen leiden door daar verstandig toe op te voeden.⁶⁸ De doelstellingen van deze eerste voorlichting waren van drieërlei aard. Ten eerste wou men de jeugd waarschuwen voor de zogenaamde verderfelijke zelfbevrediging. Men waarschuwde dat dit 'probleem' gevaarlijk kon zijn omdat het grote risico's voor de gezondheid inhield.⁶⁹ Ten tweede werd voorlichting gegeven om jongeren de juiste zin van de seksualiteit en het geoorloofde gebruik van de genitalia te leren kennen. Men pleitte voor zedigheid en kuisheid. Ten derde gaf men seksuele voorlichting als het niet geven van voorlichting nog nadeliger was. Slechts enkele keren had men positievere bedoelingen. Voorlichting bijvoorbeeld als een middel om de valse schaamte weg te werken⁷⁰. Op methodologisch vlak was men het eens over het feit dat het beroepsopvoeders waren die de gewichtige taak van de seksuele voorlichting op zich moesten nemen. Het was dan ook niet ongewoon dat de voorlichting tot een echt ritueel werd gemaakt met een haast ceremonieel

⁶⁴ STILMA L.C., Van kloosterklas tot basisschool. Een historisch overzicht van opvoeding en onderwijs in Nederland, Nijkerk, Intro, 1995, p 101

⁶⁵ PEETERS, Op.cit., 2007, p 173-174

⁶⁶ VAN ESSEN M., IMELMAN D., Op.cit., p 104

⁶⁷ DEPAEPE, De pedagogisering achterna. Aanzet tot een genealogie van de pedagogische mentaliteit in de voorbije 250 jaar., Leuven, Acco, 1999, p 133

⁶⁸ ROLING, Op.cit., 1994, p 219

⁶⁹ Ibidem, p 4

⁷⁰ VAN USSEL, Op.cit., p 267

karakter. Meestal voerden deze voorlichters een verhullend en vaag betoog. Omdat men het geven van informatie over seksualiteit als een noodzakelijk kwaad zag, beperkte men zich tot het hoogst noodzakelijke. Inhoudelijk gezien stelde deze voorlichting dan ook niet veel voor. Seksualiteit werd als heilig maar ook vies voorgesteld.⁷¹

Deze voorlichting was enkel bestemd voor de welopgevoede jongeren van de burgerij. Dit doet Van Ussel geloven dat deze eerste voorlichting wellicht bedoelt was om de elitejongeren het nieuwe patroon van zedelijkheid bij te brengen en de burgerlijke waarden te realiseren. In die zin was de eerste seksuele voorlichting een actie om de officieel geldende waarden te verwezenlijken. De voorlichting was derhalve asexueel en het kwam erop aan alle seksualiteit binnen het huwelijk te beperken, ten dienste van de voortplanting⁷²

Op het einde van de 18^e eeuw verdween de seksuele voorlichting opnieuw. Er zijn daarvoor verschillende verklaringen aangehaald. Ten eerste een involutie van de beweging zelf. Deze zou zichzelf opgeheven hebben, na verschillende oplossingen en verbeteringen zonder succes geprobeerd te hebben. Röling stelt vast dat de voorlichters verstrikt waren geraakt in een onoplosbare tegenstrijdigheid. Diende men de seksualiteit een triviaal dan wel een sacraal karakter te geven? Beiden waren geprobeerd maar geen enkele benadering had de gewenste effecten gehad.⁷³ Ten tweede kan men het verschijnsel verklaren als het gevolg van de concurrentie tussen verschillende pedagogische systemen en kan het verdwijnen van de seksuele voorlichting gekoppeld worden aan de ondergang van het filantropisme. Ten derde zou men het verdwijnen van de voorlichting ook kunnen verklaren door het voortschrijden van de verpreutsing.⁷⁴

Rond de eeuwwisseling vond opnieuw een explosie van voorlichtingsliteratuur plaats⁷⁵. De voorlichters richtten zich natuurlijk op hun voorgangers uit de achttiende eeuw maar door sommigen werden toch andere accenten gelegd. Een eerste nieuwigheid betrof de voorzichtige positieve cultivering van seksueel verkeer binnen het huwelijk. Daar waar men in de achttiende eeuw huwelijk voorstelde als iets wat pas bereikt kon worden nadat de seksuele passie was opgebrand, kwamen nu stemmen op die van mening waren dat een bloeiend seksleven een blijvende bijdrage aan een gelukkig huwelijk kon zijn. Ten tweede

⁷¹ Ibidem, p 272

⁷² Ibidem, p 260-262

⁷³ RÖLING, *Op.cit.*, 1990, p 119

⁷⁴ VAN USSEL, *Op.cit.*, p 303-304

⁷⁵ RÖLING, *Op.cit.*, 1990, p 119

richtten sommige pedagogen zich op een jongere leeftijdsgroep. Om zo veel mogelijk problemen in de stormachtige puberteit te vermijden diende men reeds in de kindertijd de geheimen van de seksualiteit te ontsluiten. Men ging daarbij uit van de veronderstelling dat jonge kinderen zich bij het praten over seksualiteit niet ongemakkelijk voelden en dit ook niet als een gewichtige zaak beschouwden. Men moest dan ook zo gewoon en ongenueanceerd mogelijk over seksualiteit met kinderen te praten. Deze houding kon echter op veel kritiek rekenen. Een dergelijke aanpak dreigde van seksualiteit iets gewoon te maken. Als tegenreactie werd de seksualiteit desacraliseerd. De fysieke kant van de liefde werd voorgesteld als het mooiste ter wereld en zelfs heilig verklaard. Al zeer snel kwamen sceptici met de nadelen van een dergelijke heiligverklaring aandragen. Enerzijds was een dergelijke sacralisering van seks niet in het belang van het kind aangezien zij het verheven aspect van seksualiteit niet kunnen snappen. Zij weten nog niets over seks en seksualiteit en begrijpen dan ook niet wat er zo heilig aan is. Anderzijds leidt een sacralisering van seks tot het hoger opschroeven van de verwachtingen rond seksualiteit⁷⁶.

Ondanks deze nieuwe accenten die gelegd werden, bleef de seksuele voorlichting vooral een middel om de oude seksuele moraal in stand te houden. De eis tot zelfbeheersing bleef bestaan en deze werd nu zelf met een verhoogde dringendheid gesteld. Röling wijdt dit aan een nieuwe generatie opvoeders die geloofden dat de tijd was aangebroken waarin mensen zouden leren hun instincten te beheersen. Kinderen moesten van kleinsaf hun perverse neigingen beheersen om uit te kunnen groeien tot evenwichtige volwassenen. Het afschrikken en moraliseren werd in de voorlichting vervangen door een meer psychologische aanpak. Maar hoewel de opvoedingsmethodes minder repressief waren, bleef de uitkomst hetzelfde. Het beschavingsoffensief werd verder gezet en het afwijzen van het driftleven bleef de algemene houding⁷⁷. De seksuele voorlichting kende grote beperkingen, enerzijds op methodologisch vlak maar vooral op inhoudelijk vlak. Zeer vele publicaties die zich op de seksuele opvoeding richtten, gaven vooral aandacht aan een seksuele morele opvoeding en minder aan de voorlichting als overdracht van informatie over seksualiteit. Enkel het hoogst noodzakelijk werd gezegd. Meestal opteerde men daarbij voor een toelichting van de voortplanting bij planten, lagere diersoorten en ten slotte zoogdieren. Men voegde er dan aan toe dat de mens tot deze laatste klasse hoorde. Zelden omschreef men de coïtus en de

⁷⁶ Ibidem, p 120-125

⁷⁷ DEPAEPE, Op.cit., p 146

lustdimensie en kinderen uitleggen hoe de voorplanting echt in elkaar zat, bleef een netelige kwestie.⁷⁸

Hoewel zich enorme discussie afspeelden over de doelstellingen, de methodologie en de inhoud van de seksuele voorlichting, én de praktijken van stilzwijgen en ontwijken nog meer regel dan uitzondering waren, werd in het begin van de twintigste eeuw toch een hele stap vooruit gezet. De noodzaak van het geven van voorlichting werd immers erkent, zodat aan de vooravond van het interbellum het stilzwijgen van alles wat met seksualiteit te maken definitief doorbroken was.⁷⁹

⁷⁸ SWART M., De Problematiek van de seksuele opvoeding vooral in België, eind 19^e – begin 20^e eeuw, verhandeling aangeboden tot het verkrijgen van de graad van Licentiaat in de Pedagogische Wetenschappen, KUL, 1981, p 143-144

⁷⁹ Ibidem, p 143-144

Hoofdstuk 1: De tussenoorlogse publicaties over seksuele voorlichting

In dit eerste hoofdstuk geven we een overzicht van de context waarin de tussenoorlogse publicaties over seksuele voorlichting zijn ontstaan. Zijn er veel publicaties verschenen, waarom wel of waarom niet? Kunnen we een soort profiel opstellen van de auteurs en wat waren hun beweegredenen om over seksuele voorlichting te schrijven? In welke periode of jaren komen de meeste publicaties voor en waarom?

1) De overvloed aan katholieke publicaties

Het zoeken naar bronnen heeft aangetoond dat tijdens het interbellum aan katholieke zijde veel meer geschreven werd over voorlichting dan aan levensbeschouwelijk linkse zijde. Bovendien zien we dat alle katholieke auteurs nagenoeg op dezelfde lijn zitten wat de inhoud van de voorlichting betreft. Dit heeft te maken met een tweetal factoren die het katholieke veld tijdens de jaren twintig en dertig kenmerkten: de homogeniteit enerzijds en Katholieke Actie als versterkende factor anderzijds.

1.1) De homogeniteit van het katholieke veld

Het is logisch dat alle katholieken op dezelfde golflengte zaten, ze waren immers verbonden door een machtige religie. Het katholicisme met zijn sterke horizontale en verticale structuren, was de belangrijkste leidraad in het leven van alle katholieken. De Kerk verschaftte hen een gemeenschappelijke levensvisie en gelijke normen en waarden. De auteurs die over seksuele voorlichting schreven maakten deel uit van deze groep en de richtlijnen die zij gaven pasten allen in het kader van de katholieke godsdienst. Ze vertrokken daarbij enerzijds van de traditionele katholieke leer en anderzijds van de specifieke richtlijnen die van hogerhand gegeven werden. De katholieke voorlichters hadden bovendien gelijkaardig profiel. Het waren hoger opgeleide mannen van rond de 40 jaar of ouder, die werkzaam waren in de geestelijke, pedagogische of medische sector.

1) Beroep

De grootste groep van katholieke auteurs was werkzaam in het onderwijs. Sommigen werkten in een lagere of middelbare school maar een vrij groot aantal gaf les aan een hoge school of universiteit als professor theologie, wijsbegeerte, moraaltheologie of pedagogie. Jan Vlerick en Victor D’Espallier werden beiden tevens rector aan de universiteit van Leuven. Deze groep was beroepshalve bezig met het opvoeden van de jeugd en het is dan ook niet verwonderlijk dat zij ook aan seksuele voorlichting aandacht schonken.

Een tweede groep katholieke auteurs bestond geestelijken. Ze waren priester, bisschop, kanunnik, of behoorden tot een kloosterorde. Dat zij daarbij interesse hadden in het geven van seksuele voorlichting heeft echter meer te maken met het feit dat ze zich bijna allemaal, naast hun kerkelijke taken, ook bezighielden met pedagogische activiteiten als leraar of directeur in het middelbaar of hoger onderwijs; als jeugdwerker, als catechist enz.

Een derde groep van katholieke voorlichters, tevens ook de kleinste, was arts. Bij hen lagen veelal medische overwegingen aan de basis van hun seksuele voorlichting, bijvoorbeeld de volksgezondheid.

2) Geslacht

Zelden deden katholieke vrouwen aan seksuele voorlichting. Slechts twee van de hier gebruikte bronnen zijn afkomstig van vrouwen. De ene is Zuster Gerarda en de andere Margaret Csaba, maar eigenlijk is zij Hongaarse. Haar boekjes werden echter ook in een vertaalde versie in België gepubliceerd. Dit ligt natuurlijk volledig in de lijn van de verwachtingen aangezien de vrouwen tijdens het interbellum in het katholieke milieu nog een ondergeschikte rol speelden. Vrouwen hoorden bij hun gezin aan de haard, of als zuster in een klooster. Zij moesten zich dan ook niet inlaten met uiterst belangrijke zaken als de seksuele voorlichting.

3) Leeftijd

Dat de meeste mannen al wat ouder, had te maken met het feit dat men geacht werd over een zekere levenswijsheid te beschikken. Enkel iets rijpere mannen kwamen dan ook in

aanmerking om aan seksuele voorlichting te doen. Zij werden geacht te weten hoe de vork in de steel zat en hoe het gesteld was met de maatschappij en de jeugd.

We vinden binnen het katholieke veld uiteraard ook een aantal buitenbeentjes. Zij passen als katholieken niet echt in het profiel dat hierboven werd geschetst. Ten eerste Jules Callewaert⁸⁰ en Frans Daels⁸¹. Zij waren uiteraard overtuigd katholiek en schreven hun voorlichting in de katholieke geest maar wat hen beiden vooral typeerde was hun sympathie voor de Vlaamse zaak. Ten tweede bezorgde vooral Edward Peeters ons vele kopzorgen. Het was immers lange tijd onduidelijk tot welk kamp hij behoorde. Als onderwijzer, literator, vegetariër en bovenal één van de belangrijkste Belgische Reformpedagogen, was hij één van die katholieken die de Lebensreforme ideeën wel konden smaken. We kunnen hem zien als een Lebensreforme katholiek of als een Katholieke Lebensreformer. Omdat zijn werk vooral een weerspiegeling is van zijn moderne opvattingen en hij zeer vaak indruist tegen de katholieke voorschriften, hebben we hem geklasseerd bij de levensbeschouwelijke linkse voorlichting. Hij past even goed in het katholieke veld maar de kloof met de andere auteurs zou veel groter geweest zijn.

1.2) De Katholieke Actie als versterkende factor

Hoewel de katholieke Kerk eeuwenlang haar machtspositie in België kon behouden - ondanks allerlei nieuwe invloeden van de Renaissance en de Verlichting bijvoorbeeld - werd haar macht tijdens het interbellum van alle kanten bedreigd. In deze penibele situatie aarzelde de Kerk echter niet om in te grijpen.

Sinds de onafhankelijkheid van België werd de Katholieke Kerk steeds meer uitgedaagd. Ze kreeg af te rekenen met stromingen als het liberalisme en socialisme maar ook met de opkomst van de democratie en een snelle secularisering. De Kerk voelde zich genooddaakt strategieën te ontwikkelen om deze nieuwe vijanden het hoofd te bieden en haar invloed op de samenleving te vrijwaren. Het Vaticaan begon aan de uitbouw van een sterk en machtig katholiek blok. In 1870 werd tijdens het Eerste Vaticaans Concilie de basis ervan vastgelegd.

⁸⁰ Callewaert was een dominicaan en wellicht de grootste kanselredenaar tussen de twee oorlogen. Tijdens de eerste wereldoorlog verbleef hij in Engeland, waar hij vooral de zielzorg voor de Ieren, Vlaamse vluchtelingen en IJzersoldaten op zich nam en meewerkte aan de stem van België. Toen hij terug in Vlaanderen was wijdde hij zich aan de volks- en studentenjeugd wat een weerslag vond in een reeks werken over jeugdvorming (Uit: BREUGHELMANS, 1984, p 63)

⁸¹ Vlaamse arts die tijdens WOI een vooraanstaande rol speelde in Frontbeweging en daarna actief bleef in de Vlaamse beweging. (Uit, BREUGHELMANS, 1984, p 37)

De paus werd nu expliciet aangeduid als hoogste macht in de Kerk en als de belangrijkste autoriteit wanneer hij plechtige uitspraken over geloof en zeden deed. Via nuntii kon de paus nu gemakkelijk tussenkomen in het leven van de plaatselijke kerken en op die manier wist hij de bisschoppen steeds meer aan zich te binden. De bisschoppen oefenden op hun beurt een nauwlettende controle uit over de lagere clerici. Zo ontstond een sterk hiërarchische Kerk waarin bovendien waakzaam werd toegezien op de orthodoxie van de theologen⁸².

Nadat Leo XIII, die paus was van 1878 tot 1903, de Kerk eerder had willen integreren in de nieuwe wereld, en een meer open beleid had gevoerd, kwam er onder het pontificaat van Pius X, zijn opvolger, een heftige reactie op gang. Hij zette zich radicaal af tegen de moderniseringstendens van de Kerk en stelde zich tot doel '*omnia restaurare in Christo*', alles te herstellen in Christus. Toen Pius XI⁸³ in 1922 paus werd, zag hij zich genoodzaakt deze strategie van zijn voorganger over te nemen⁸⁴. In het interbellum tekenden zich immers, naast het succes van de ideologieën zoals het socialisme, communisme, liberalisme en de vrijmetselarij, een aantal ontwikkelingen af die, aldus Pius XI, om een versteviging van het Kerkelijk gezag en een verdediging van de katholieke waarden vroegen. Ten eerste hadden de problemen op economisch en maatschappelijk vlak heel wat mensen tot nadenken gezet wat vooral in de loop van de jaren '30 in katholieke kringen aanleiding gaf tot een bezinning over de maatschappelijke orde en de vernieuwingen die zich voordeden. Bovendien stond de bestaande Katholieke Unie zowel structureel als ideologisch zwak waardoor tal van katholieken hun toevlucht zochten in bewegingen en partijen met een sterk bestuur en een duidelijk programma dat aan de stroming naar een nieuwe orde tegemoet kwam. Bij vele katholieken was de hunkering naar een meer organische, christelijke maatschappij reëel. Een tweede factor en wellicht de meest belangrijke, was de groeiende druk van de profane wereld op de traditionele Kerk. Er ontstonden tal van mogelijkheden om zich als burger ook buiten de kerk te ontpannen. De sport, de massapers, de bioscoop en de radio hoefden ook geen achterliggende waarden en normen te verdedigen en dankten hun succes aan hun rechtstreeks inspelen op de psychische spanningen en behoeften die aanwezig waren en mee evolueerden met de wijzigingen in de economische achtergrond. Dankzij de snelle verstedelijking en de toename van de mobiliteit, kwamen deze ontspanningsmogelijkheden binnen het bereik van

⁸² NISSEN P., Geloven in de Lage Landen. Scharniermomenten in de geschiedenis van het christendom, Leuven, Davidsfonds, 2000, p 173-174

⁸³ De Italiaan Pius XI werd geboren in 1857 als Ambrogio Damiano Achille Ratti. Hij was jarenlang bibliothecaris der Ambrosiana te Milaan en in het Vaticaan te Rome. Later was hij werkzaam in diplomatieke functies. In 1921 werd hij aartsbisschop van Milaan en kardinaal, in 1922 werd hij tot paus verkozen.

⁸⁴ NISSEN, Op.cit., p 174-178

de massa. De kerkelijkheid in het interbellum, gemeten in het bijwonen van de zondagsmis, ging er ook daadwerkelijk onder lijden⁸⁵. Het was deze zogenaamde zedenverwilderings die de Kerk het meeste zorgen baarde. Ze legde zelf een rationeel verband tussen de miskennen van de goddelijke wetten en het onheil waardoor de mensen tijdens het interbellum getroffen werden zoals de economische crisissen. Ten derde verloren de katholieken ook op politiek vlak hun absolute meerderheid en moesten zij nu samenwerken met partijen die een vrijzinnige basis hadden⁸⁶. Een vierde drijfveer was de oorlog die, naar katholieke mening, vooral op moreel vlak ernstige schade had aangebracht. WOI had de gezinnen ontwricht waardoor luiheid en ongehoorzaamheid vrij spel gekregen hadden. De reeds bestaande gevaren dienden zich nu veel agressiever aan en bovendien werd België overspoeld door een aantal nieuwe gevaren (film, dans, radio)⁸⁷. Een laatste interessante opmerking wordt gemaakt door Gaus in "Algemene Geschiedenis der Nederlanden". Hij maakte een kwantitatieve, statistische studie van het kerkelijk personeel en stelde vast dat de leeftijdspiramide van de meeste groepen van geestelijken een zwaarder wordende top vertoonden, wat betekent dat de meeste geestelijken nogal oud waren. Dit zou volgens Gaus meegespeeld hebben in de conservatieve reactie op de vernieuwingen. Hij spreekt van een rem op het aanpassingsvermogen van de Kerk⁸⁸.

Om dit laïciseringsproces tegen te gaan schaalden de Belgische kerkvorsten zich met overtuiging achter het offensief dat de nieuwe paus sedert zijn aantreden aanvatte om Christus' heerschappij over de wereld, het gezin en het individu te herstellen (Pax Christi in regno Christo). Pius XI maakte van de Kerk een leger in slagorde onder leiding van de sterke kerkelijke hiërarchie en met de leken als 'Militi Christi' en lanceerde daartoe de Katholieke Actie (KA). Dit was het officiële orgaan van het lekenapostolaat en het doel ervan was het katholicisme te intensifiëren, te verspreiden en te verdedigen. De KA was enerzijds een verdiepingbeweging die de gelovigen wou aanzetten tot actie en anderzijds stond zij in dienst van de strijd tegen het laïcisme. Het kwam erop aan Christus zijn vroegere plaats in de maatschappij terug te bezorgen. Niet alleen de clerus maar uitdrukkelijk ook de leken werden nu ingeschakeld om op georganiseerde wijze, onder leiding van de kerkelijke hiërarchie, mee

⁸⁵ GAUS H., Het cultureel-maatschappelijke leven in België 1918-1940, in Algemene Geschiedenis der Nederlanden, Haarlem, Fibula-Van Dishoeck, 1979, p 261

⁸⁶ PEERE L., Lichaam en moraal in het interbellum: een verkenning, Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling tot het behalen van de graad van licentie in de geschiedenis, 1986, p 45

⁸⁷ DE HAAN P., Van volgzame elitestrijder tot kritische gelovige. Geschiedenis van de Katholieke Actie in Nederland (1934-1966), Nijmegen, KDC/KSC, 1994, p 18

⁸⁸ GAUS, Op.cit., p 258

te werken aan de herkerstening van de maatschappij⁸⁹. De Actie kende een groot succes in België en over steden en dorpen, tot in de kleinste parochies, werd een opmerkelijk netwerk van KA-groepen gespannen. Vooral de jeugd- en vrouwenorganisaties kenden veel succes. Bekend in het kader van de Katholieke Actie is de oprichting van de KAJ onder leiding van de jonge onderpastoor Cardyn⁹⁰.

De Katholieke Actie werd door de kerkelijke leiders gezien als het medium bij uitstek om een kruistocht te voeren voor de morele herbewapening van de samenleving. Pius XI steunde ze met verschillende encyclieken. Uitdrukkelijker en dwingender dan voordien legde de Kerk de nadruk op de principes in verband met christelijke opvoeding, seksualiteit en het huwelijk. Het accent op het gezin en de gezinswaarden had te maken met de katholieke visie op de samenleving. De katholieken beschouwden (beschouwen?) het gezin immers als het basiselement van het macrosysteem, de samenleving. Om de gehele maatschappij op te waarderen moest men derhalve beginnen bij het begin, het huisgezin. Inzake seksualiteit waren voornamelijk anticonceptie en abortus hete hangijzers. Deze fenomenen werden in katholieke kringen immers gezien als oorzaak van de dalende nataliteit en als gevolg daarvan ook van de stijgende onkerkelijkheid. Het ‘giftige leerstelsel van het neomalthusianisme’ en de ‘aanwending van moorddadige technieken die ingaan tegen de natuur zelf’ werden door de Kerk dan ook streng veroordeeld. Nadat Kardinaal Mercier reeds in 1909 een pastorale brief schreef met een aanklacht tegen het achteruitgaande kinderaantal en de oorzaken daarvan, werden in het interbellum alle middelen ingeschakeld om de bevolking en de geestelijken te waarschuwen. Vele boeken omtrent het thema werden uitgegeven, op het provinciaal concilie werd aan de priesters uitgelegd hoe zij de gelovigen in verband met seksualiteit en huwelijk moesten toespreken en het verschijnen van ‘Casti Connubii’ in 1930 vormde het hoogtepunt van deze kruistocht. Dit was een encycliek, een wereldbrief, uitgegeven op 31 december 1930 door paus Pius XI waarmee hij de aandacht wou vestigen op het verval van het huwelijk en het sacrament in zijn waarde wou herstellen. Het huwelijk was, aldus de katholieken, in ernstig gevaar. De heiligste rechten en plichten ervan werden naar hun mening met de voeten getreden en dwalingen en misbruiken waren talrijk en alom aanwezig. Pius XI wilde de heiligheid van het huwelijk benadrukken, alsook zijn onverbreekbaarheid en zijn voornaamste

⁸⁹ NISSEN, *Op.cit.*, p 181 + PEERE, *Op.cit.*, p 47 + CARPENTIER P., 1997, Wilt gij trouwen tot uw vreugd, zoekt gij bovenal de deugd. Een analyse van de christelijk geïnspireerde publicaties in Vlaanderen tijdens het interbellum, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, p 5 + DE HAA, *Op.cit.*, p 19

⁹⁰ VAN HAVER J., Voor u, beminde gelovigen. Het Rijke Roomse Leven in Vlaanderen, Tielt, Lannoo, 1995, p 181 + DE BORCHGRAVE C., God of genot. Vlaanderen 1918-1940, een Kerk in strijd met de moderne zinnelijkheid, Leuven, Van Halewyck, 1998, p 31

doel: het voortbrengen van nieuwe Christenen. In een gezamenlijke brief (2 februari 1931) juichten de Belgische bisschoppen Pius' encycliek toe omdat hij de moed had gehad om in een tijd van toenemende onverschilligheid de eeuwenoude kerkelijke wetten onaangetast te promoten⁹¹.

In het kader van deze Katholieke Actie werden natuurlijk massaal richtlijnen gegeven in verband met seksuele voorlichting met als doel de morele herbewapening van de samenleving. (In het volgende hoofdstuk gaan we dieper in op de specifieke doelstellingen van de seksuele voorlichting). Een eerste piek van publicaties doet zich voor in het begin van de jaren twintig. Ongeveer 30% van alle katholieke bronnen dateert uit de jaren 1920 tot 1924. Dat men toen zoveel aandacht schonk aan de seksuele voorlichting was te wijten aan het morele verval door WOI en het begin van het pontificaat van paus Pius XI, die meer nog dan zijn voorgangers, inspanning deed om de kerkelijke macht opnieuw te vergroten. Een tweede piek zien we in het begin van de jaren dertig, als reactie op de uitgave van de Casti Connubii, en het hoogtepunt van de Katholieke Actie. De helft van de katholieke bronnen dateert immers uit de jaren 1931 tot 1936.

2)De publicaties van levensbeschouwelijk links

In het levensbeschouwelijk linkse veld verliep het vinden van publicaties over seksualiteit en seksuele voorlichting veel minder vlot. Er zijn ten eerste veel minder publicaties voorhanden en ten tweede zien we op levensbeschouwelijk links vlak helemaal geen samenhangende groep van auteurs.

2.1) Seksuele voorlichting geen prioriteit voor levensbeschouwelijk links

Binnen het niet-confessionele linkse veld zijn tijdens het interbellum zeer weinig Vlaamse publicaties over seksuele voorlichting verschenen. Dat kwam vooral omdat het schrijven van seksuele voorlichting niet werd gestimuleerd van bovenaf zoals dat bij de katholieken wel gebeurde. Zowel de socialisten als de liberalen hadden andere prioriteiten.

Ten eerste moesten zij voortdurend strijden voor een plaats in de regering. Door het invoeren van het enkelvoudig stemrecht voor mannen in 1921 en een evenredige vertegenwoordiging,

⁹¹ NISSEN, Op.cit., p 181

was het voortaan namelijk zeer onwaarschijnlijk dat één partij de absolute meerderheid behaalde. De tijd van homogene regeringen was dan ook voorbij en coalitieregeringen werden de norm⁹². De katholieken moesten aan macht inboeten maar de katholieke partij bleef wel de centrale en constante politieke factor en coalities zonder de katholieken kwamen niet voor. Zowel de socialisten als de liberalen trachtten dan ook op alle mogelijke manieren een plaatsje binnen de regering te veroveren en vanuit een regeringsopportunisme stelden de socialisten en liberalen soepel op tegenover de katholieken. Men wilde kost wat kost de regeringspartner zijn en men probeerde dan ook de katholieken niet voor de borst te stoten. Dit verklaart mede waarom men zeker vanuit de partijen geen zeer progressieve opvattingen over seks en seksualiteit naar buiten droeg. Bovendien trachtten ze hun achterban zedelijk op te waarderen om als partner van de katholieke partij geloofwaardig over te komen. In dat verband kunnen we ook wijzen op het zogeheten ‘trêve scolaire et religieuse’ dat door alle coalities gesteund werd. Dat betekende dat de niet-katholieke coalitiepartner(s) aanvaardden dat het hele apparaat van wetten en administratieve rechtspraak rond onderwijs en religie, dat ontstond in de periode van de katholieke meerderheden, gewoon bleef bestaan. Het hele levensbeschouwelijke dossier werd op die manier met één beweging geblokkeerd en een voor de katholieken zeer gunstige constellatie werd met toestemming van de katholieken en socialisten vastgelegd. Nadien volgden nog vele andere toegevingen bijvoorbeeld inzake het katholiek onderwijs, de priesterlonen en de anticonceptiva⁹³.

Ten tweede hadden de socialisten en progressief-liberalen voornamelijk oog voor de sociale en economische zaken. De socialisten verdedigden de rechten van de arbeiders en stonden voor een klassenverzoening door sociaal overleg, medebeheer door de arbeiders en een geleide planeconomie terwijl de liberalen vasthielden aan de grondbeginselen van de klassieke liberale economie.⁹⁴ Deze socio-economische strijd vergde veel energie en zorgde ervoor dat de interesse voor seksuele aangelegenheden gering was.

Dat weinig seksuele voorlichting gegeven werd door niet-katholieke auteurs was ook te wijten aan het feit dat de nog overwegend katholieke bevolking daar tijdens het interbellum nog niet zat op de wachten. De tijd was gewoon nog niet rijp en de katholieke normen en waarden bleven bij de grote meerderheid van de Vlaamse bevolking de belangrijkste leidraad. Men liet dan ook eenvoudigweg alles liever bij het oude en weinigen kwamen op het idee om over

⁹² BLOM J.C., LAMBERTS E., (Red.), *De geschiedenis van de Nederlanden*, Baarn, HBuitgevers, 2001, p 290

⁹³ TYSENS J., WITTE E., *De vrijzinnige traditie in België*, Brussel, VUBPress, 1996, p 89-91

⁹⁴ BLOM J.C., LAMBERTS E., *Op.cit.*, p 292-293

seksuele voorlichting te schrijven. In andere West-Europese landen stond men al veel verder en waren de publicaties over seksuele voorlichting uit niet-confessionele hoek veel talrijker. Vandaar dat hier in deze thesis ook enkele Nederlandse publicaties, die ook in België succes hadden, als bron zijn opgenomen. Socialistische en liberale lezers die hun gading niet vonden in het katholieke repertoire namen immers vaak hun toevlucht tot deze Nederlandse seksuele voorlichting.

De weinige publicaties die voorhanden zijn, verschenen voornamelijk in de jaren '30. Dit kan te wijten zijn aan twee factoren. De jaren '20 waren, zeker in het begin, woelige jaren op politiek vlak. De eerste coalitieregeringen moesten gevormd worden en zowel de socialisten als de liberalen deden vooral hun best om daar aan deel te nemen. Ten tweede deden de meeste culturele veranderingen zich voor in de jaren '20 en de reactie, die zoals gewoonlijk altijd iets later komt, deed zich voor in de jaren '30. Dit zijn echter maar speculaties.

2.2) De verscheidenheid van levensbeschouwelijk links

De niet-katholieke linkse auteurs die zich toch bezighielden met het schrijven over seksuele voorlichting kwamen uit verschillende milieus. Ze hadden verschillende achtergronden, levensvisies, normen en waarden. Ze gaven ook niet allemaal om dezelfde reden seksuele voorlichting. We kunnen dan ook geen eenduidig profiel opstellen zoals we dat hierboven bij de katholieke auteurs wel gedaan hebben. Wel kunnen we de niet-katholieke auteurs die aan seksuele voorlichting deden indelen in twee verschillende groepen: socialisten enerzijds en de vrijzinnige Lebensreformers anderzijds. Binnen de socialistische groep worden de socialistische vrouwen apart behandeld. We moeten daarbij echter opmerken dat ook binnen die specifieke groepen niet iedereen aan dezelfde kant stond. Niet alle socialisten, vrouwen en vrijzinnige intellectuelen waren voorstander van seksuele voorlichting en men was het ook niet altijd eens over waarom, hoe en in welke mate dit moest gebeuren.

1) Socialisten

Een eerste groep van auteurs waren socialisten. Van de socialistische beweging, zowel de partij als alle nevenverenigingen, wordt vaak aangenomen dat zij een veel progressievere houding hadden ten aanzien van seks, seksualiteit en alles wat daarmee te maken heeft. Ze zouden een mildere seksuele moraal hanteren dan de katholieken, met meer plaats voor

seksuele vrijheid. Dit klopt echter niet helemaal. De socialisten waren voorstander van seksuele voorlichting en er was in zekere zin een progressievere opstelling maar anderzijds bleven de moderne ideeën meestal onuitgevoerd en was de interesse in seksuele voorlichting minimaal en bovendien vaak van conservatieve aard.

Het huwelijk bleef het ideale samenlevingsverband en inzake seks lag de nadruk op moraliteit en zelfbeheersing.⁹⁵ Dit had voornamelijk te maken met een imagoprobleem waarmee de socialisten kampten. De antisocialisten, voornamelijk afkomstig uit de burgerij, wezen voortdurend op de zogenaamde losbandigheid van de socialisten en stelden de ideeën van hun tegenstanders stevast karikaturaal en negatief voor. Concepten zoals dat van de vrije liefde, die in werkelijkheid slechts door zeer weinigen gepropageerd werden, waren natuurlijk een ideaal middel om aan te tonen dat de socialisten verderfelijke, losbandige en duivelse wezens waren. De tegenstanders waarschuwden de bevolking dat zij zich verwijderd moesten houden van het socialisme aangezien ze anders ook hun leven gingen moeten slijten in ‘*de aardsche hel der Socialistenwereld*’⁹⁶. Die voortdurende stigmatisering was een bewuste zet en een wapen van de confessionele katholieke burgerij om overleg en samenwerking met de socialisten te vermijden. Om een respectabele partner te worden moest de socialistische beweging haar kwalijke reputatie bijgevolg zo snel mogelijk kwijtspelen. Vandaar dat de socialisten de moraal en respectabiliteit hoog in het vaandel droegen en ze zichzelf een opvoedende taak stelden. Ze ijverden voor meer zedelijk gedrag en pleitten derhalve bijvoorbeeld voor het aan banden leggen van het alcoholmisbruik en het vieren van carnaval, het installeren van gescheiden kleedruimtes en toiletten op de werkvloer, enz. ‘*De ideale “homo socialisticus” was op seksueel vlak trouw en sterk, bezondigde zich niet aan “perversiteiten”, misbruikte en bedroog niet en werd niet door jaloeziesheid geplaagd. Het “normale, gezonde familieleven” werd een socialistisch ideaal.*’⁹⁷ Via syndicale pers, brochures en radio-uitzendingen poogden de socialisten hun doel te bereiken. In de socialistische jeugdbeweging werd een ‘Rein Leven’ gepropageerd. Bovendien trachtten ze zelf het goede voorbeeld te geven. Vele leiders en militanten gedroegen zich dan ook – althans in het openbaar – volgens het burgerlijke ideaal.

⁹⁵ VERBRUGGEN P., Het land waar de vrouw een mens is, de visie van de socialisten op gezin, huwelijk en seksualiteit van het interbellum tot vandaag, *Begeerte heeft ons aangeraakt. Socialisten, Sekse en Seksualiteit*, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, Gent, L. Vanmelle nv, 1999, p 90

⁹⁶ DE WILDE B., Seks op en naast de werkvloer, De seksualiteitsbeleving van de arbeiders en de houding van de vakbeweging, *Begeerte heeft ons aangeraakt. Socialisten, Sekse en Seksualiteit*, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, Gent, L. Vanmelle nv, 1999, p 167

⁹⁷ Ibidem, p 168

Ondanks de inspanningen van velen bleef de kloof tussen theorie en praktijk enorm groot. Niet alle militanten slaagden erin een puriteinse levenshouding aan boord te leggen en vooral de arbeidersbevolking stond mijlenver van het burgerlijk ideaal af. De socialistische opvoeding tot respectabiliteit stuitte bovendien regelmatig op verzet, bijvoorbeeld wanneer het ging om het afschaffen van het carnavalsfeest. Deze discrepantie tussen de vooropgestelde moraal en de ervaringen in de praktijk zorgde voor een versoepeling, zeker sinds de jaren '30.⁹⁸ De socialistische beweging ging meer aandacht besteden aan de hervorming van de huwelijkswetgeving en de eisen van de vrouwenbewegingen zoals de gelijkheid tussen het gezag van de vader en de moeder, de herziening van de echtscheidingswet enz.⁹⁹ Als antwoord op de seksuele onzedigheid die door de opvoeding van de socialisten geen oplossing kende, legde men in socialistische kringen steeds meer de nadruk op het privé-karakter van seksualiteit. Niet respectabel gedrag mocht niet meer in de openbaarheid vertoond worden.¹⁰⁰

Naast deze gestage versoepeling kwam de progressieve noot tijdens het interbellum vooral van een aantal socialistische individuen die geïnspireerd werden door de bredere internationale mentaliteitsverandering in verband met huwelijk en seksuele moraal die zich in de eerste decennia van de twintigste eeuw voordeed. Sommige socialisten konden ondanks de aarzelende houding van de partij en het socialistische establishment in Vlaanderen een aantal van deze nieuwigheden smaken. Ten eerste was er een grote invloed van het Sovjet-model. In Rusland werden na de revolutie een aantal veranderingen doorgevoerd ten gunste van de vrouw. De maritale macht werd afgeschaft, de huwelijks- en echtscheidingsprocedures werden vergemakkelijkt, het bewust moederschap werd ingevoerd en abortus werd uit de strafsfeer gehaald. De Russische drager van de liberalisering was Alexandra Kollontai die als eerste het verband legde tussen de seksualiteit en de klassenstrijd. Zij vond dat de betrekkingen tussen de seksen en de opbouw van de morele codes, doorheen heel de geschiedenis één van de vaste factoren in de maatschappelijke strijd geweest waren. Daarom was ze van mening dat het schijnheilig is het seksuele te verbannen naar de gezinsaangelegenheden die geen collectieve inspanning vereisen¹⁰¹. Een tweede invloed ging uit van de nieuwe seksuologie. Een bekende factor die in socialistische kringen gesmaakt kon worden was het 'kameraadschappelijk huwelijk'. Deze term was afgeleid van het werk van de

⁹⁸ Ibidem, p 167-169

⁹⁹ VERBRUGGEN, *Op.cit.*, p 90

¹⁰⁰ DE WILDE, *Op.cit.*, p 174

¹⁰¹ VERBRUGGE, *Op.cit.*, p 89

Amerikaan Ben Lindsay¹⁰² die ervan overtuigd was dat een huwelijk gebaseerd moest zijn op een gelijkwaardige seksuele intimiteit. Jonge mensen dienden eerst vrienden en eventueel zelfs minnaars te zijn vooraleer ze in het huwelijksbootje stapten. In dat geval was het huwelijk een vereniging tussen beide partners maar werd elkaars individualiteit toch gerespecteerd¹⁰³. Ten derde was er ook een invloed van de Lebensreform en de nieuwe ideeën die ze formuleerden in verband met de seksuele voorlichting.

2) Socialistische vrouwen

In tegenstelling tot de katholieken zien we in het linkse veld wel degelijk een vrouwelijke interesse voor seksuele voorlichting. Deze kwam voornamelijk uit socialistische hoek. De seksuele voorlichting die zij gaven was echter meer gericht op de positie van de moeder dan op het seksuele zelf. Bovendien was ze ook slechts gematigd progressief als gevolg van twee tendensen.

Enerzijds speelden vrouwen tijdens het interbellum nog steeds een ondergeschikte rol op alle vlakken van de samenleving: in het gezin, in het openbare leven, in de politiek. De vrouwelijke aard was zacht, teder en liefdevol. Zorgen en opvoeden was dan ook de meest geschikte taak voor hen. Hun rol als moeder bleef de belangrijkste en hun plaats was thuis aan de haard. Het overgrote deel van de bevolking bekeek vrouwen op die manier en de meeste vrouwen gedroegen er zich ook naar. Deze ideeën werden nog versterkt door WOI. De oorlog had immers gezorgd voor een nog sterkere polarisering tussen man en vrouw. Het rolpatroon van de man als kostwinner en de vrouw als huisvrouw werd versterkt enerzijds door de uitdunning van de mannelijke bevolking en anderzijds omwille van de identiteitscrisis die de teruggekeerde soldaten doormaakten. In dit klimaat werd de toon gezet voor een moraliseringscampagne die het gezin als hoeksteen van de samenleving propageerde en de moederfunctie van de vrouw idealiseerde. Vrouwen werden verantwoordelijk geacht voor het baren en opvoeden van gezonde kinderen, liefst zo veel mogelijk. De politieke invloed van de vrouwen moest zich dan ook beperken tot terreinen die te maken hadden met hun rol als moeder¹⁰⁴.

¹⁰² Ben Lindsay was een Amerikaanse kinderrechtster uit Colorado en hij schreef het werk *'Huwelijk in Kameradschap'*.

¹⁰³ VERBRUGGE, *Op.cit.*, p 90

¹⁰⁴ Ibidem, p 83

Naast het opblazen van dit oeroude imago van de vrouw als moeder stond de ontvoogding van de “de nieuwe vrouw”. Deze culturele constructie vond haar aanvang rond de eeuwwisseling maar pas in het interbellum, tijdens de “roaring twenties” kon zij een maatschappelijke invloed uitoefenen. Typisch voor deze nieuwe vrouw was haar androgene uiterlijk, dat de scheiding tussen man en vrouw deed wankelen. Lichamelijke rondingen waren uit de mode, de nieuwe vrouw had een mager en jongensachtig lichaam. Ze droeg korte rokken, broeken en hemdjurken; maakte zich op met lippenstift en ‘blanketsel’¹⁰⁵ en had een jongensachtig kapsel. Ze reed met de auto, deed aan sport, rookte, dronk cocktails, danste de charleston en genoot van het leven¹⁰⁶. Deze nieuwe vrouw kende ook een seksuele ontvoogding. Ze was aantrekkelijk voor mannen én vrouwen (ze werd vaak lesbisch genoemd), en ze kende een grote seksuele vrijheid¹⁰⁷. Ook deze nieuwe trend maakte indruk op de socialisten en de socialistische vrouwenbewegingen en ze namen dan ook veelal een positieve houding aan tegenover dit fenomeen. Toch was het een voorzichtige houding. Ze waren ermee akkoord dat vrouwen een flinke taal moesten spreken en zich energiek en sociabel moesten opstellen maar ze waren zeker niet te vinden voor alle aspecten van deze moderne vrouw. Vele arbeidervrouwen zagen de nieuwe mode als een bevrijding uit de knellende kledij maar ze volgden deze slechts met mate (wat ook veelal te maken had met hun financiële toestand). Het belangrijkste was er netjes bijlopen. Make-up, slanke lichamen en roken waren in hun ogen voor acteurs en actrices weggelegd¹⁰⁸. Ook inzake het genieten van het leven waren de socialistische vrouwen veel braver dan de echte ‘nieuwe vrouw’. Zondag gingen velen geregeld met hun man mee naar het café van de wijkclub of ze gingen al eens naar de film, maar een zeer uitbundig leven was niet aan hen besteed.

Deze twee tendensen samen zorgden ervoor dat de socialistische vrouwen, met uitzondering van de harde feministes, een gematigde houding aannamen in de seksuele voorlichting die ze gaven. Ze richtten zich vaak tot jongvolwassen vrouwen en het discours betrof vooral hoe deze meisjes moesten uitgroeien tot deftige socialistische vrouwen. De bescherming van moeder en kind was een vaak terugkerend thema. Dit is misschien rolbevestigend te noemen maar toch is het volgens Paula Verbruggen, voorbarig daaruit te concluderen dat de socialistische vrouwen het principe van de vrouw aan de haard zomaar verdedigden. Het was

¹⁰⁵ DE WEERDT, *De dochters van Marianne, 75 jaar SVV*, Antwerpen-Baarn, Hadewijch, 1997, p 142

¹⁰⁶ DE MULDER B., Niets is wat het lijkt, Het beeld van vrouw en man in de socialistische iconografie, *Begeerte heeft ons aangeraakt. Socialisten, Sekse en Seksualiteit*, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, Gent, L. Vanmelle nv, 1999, p 402

¹⁰⁷ DE WEERDT, *Op.cit.*, p 139

¹⁰⁸ Ibidem, p 142

eerder een realistische, emancipatorische dan een conservatieve ingesteldheid. Het SVV bijvoorbeeld was van mening dat de vrouwen zelf de keuze moesten hebben of zij buitenshuis gingen werken en zagen in dat loonarbeid de weg naar economische onafhankelijkheid was maar anderzijds beseften zij wel hoe zwaar het was om deze arbeid te combineren met de taak als huismoeder. Daarom ijverden zij ook voor de erkenning en waardigheid van het moederschap en naar een algemene beloning ervan door de staat. Bovendien pleitten zij voor een betere taakverdeling binnen het gezin en voor een bewust moederschap. Isabelle Blume had het zelfs over de “démocratie conjugale”. Daarnaast hielden zij zich bezig met thema's zoals aangepaste en sociale huisvesting, gewenste zwangerschap, huwelijksvoorlichting¹⁰⁹ en het ongehuwde moederschap. Over seksuele zaken werd ook door de vrouwen met veel minder woorden gerept.

3) De Lebensreformers

Een derde groep voorlichters uit het levensbeschouwelijk linkse veld kwam uit het vrijzinnige progressief-liberale milieu. Het waren meestal hoger opgeleide, vrijzinnige mannen uit de burgerlijke middenklasse. Ze waren duidelijk beïnvloed door de twee grote vernieuwingstendensen die zich in het begin van de 20^e eeuw hadden voorgedaan. Ten eerste zien we dat ze een grote interesse toonden inzake de nieuwe seksuologische wetenschap. Deze auteurs hadden een grote kennis van de bevindingen die de seksuologen reeds gedaan hadden en ze werden erdoor geïnspireerd bij het schrijven over seksuele voorlichting. De Duitse en Engelse seksuologen zoals Magnus Hirschfeld, Iwan Bloch, Albert Moll, Reimut Reiche, Sigmund Freud en Havelock Ellis, waren hun grote voorbeelden en er wordt in hun publicaties vaak naar verwezen. De tweede invloed ging uit van de Lebensreformbeweging en we kunnen zelf stellen dat de meeste van de progressief-liberalen die aan seksuele voorlichting deden daadwerkelijk Lebensreformers waren. Een schets ervan vinden we in het zeer recente werk van Evert Peeters over de Lebensreform in België van 1890 tot 1940. Peeters legt uit dat de meeste van deze seksuele voorlichters, met Geert Grub¹¹⁰ en Marc Lanval¹¹¹ op kop, uit de naturistenbeweging kwamen. De Freikörperkultur vond omstreeks 1920 zijn weg naar België. De naturistenbonden waren aanvankelijk klein maar ze groeiden

¹⁰⁹ VERBRUGGEN, *Op.cit.*, p 87

¹¹⁰ Pseudoniem van Geert Pijnenburg, atheïst, naturist en avant-gardisch literator (Uit: PEETERS E., De beloften van het lichaam, Lebensreform in België 1890-1940, Proefschrift tot het verkrijgen van de graad van doctor in de geschiedenis, 2007, Leuven, p 315-316)

¹¹¹ Belgische Lebensreformer, naturist

tegen het midden van de jaren '30 uit tot een vitale en provocatorische subcultuur. Zij kantten zich zeer fel tegen de behoudende publieke moraal en het katholicisme omdat deze naar hun mening de belangrijkste hinderpaal was voor de nieuwe 'way of life' en de lichamelijke bevrijding. De preutsheid van de burgerlijke samenleving werd fel bekritiseerd en de maatschappelijke ophef die het naturistische optreden wekte, werd als een ereteken gedragen.¹¹² De naoorlogse moderniteit zagen ze als een nieuw tijdperk van vrede, vrijheid en tolerantie. In conservatieve milieus dacht men dan ook dat deze naturisten voorstanders waren van een onbegrensde seksuele vrijheid en dus een seksuele bandeloosheid. Niets was echter minder waar. Ook naturisten stonden voor innerlijke reinheid en beheersing. Het was echter een ander en beperkter type van zelfcontrole. Ten eerste vertrok de zelfcontrole vanuit een strikte scheiding tussen het naakte en het seksuele. Naaktheid en kuisheid waren voor de naturisten synoniemen. Het was naar hun mening immers de drang om het lichaam te verhullen die de oorzaak was van vele ongezonde fantasieën. Ten tweede vereiste de naturistische zelfcontrole een voortdurende oefening van het eigen lichaam. *'Zowel de desexualisering als de esthetisering van het naakte lichaam eisten opofferingen – en in die opofferingen openbaarde zich het natuurlijke bestaan dat de naturisten zo vreselijk graag wilden leiden'*¹¹³. Inzake seksualiteit waren ze wel voorstanders van een ereherstel van het seksuele genot en de individuele keuzevrijheid. De seksualiteit moest een terrein worden van individuele expressie en het zelfbeschikkingsrecht moest er heersen. De seksuele voorlichting zag men als het ideale middel om een nieuwe mens te creëren die zijn diepste seksuele verlangens niet langer achter conventies verborgen zou houden, maar bedachtzamer en rationeler zou omgaan met de problemen die het seksuele leven stelde. De mens mocht zijn eigen natuurlijke seksuele oorsprong niet langer miskennen¹¹⁴. De jeugd werd het symbool van de nieuwe samenleving; de ouderdom werd geassocieerd met de degeneratie¹¹⁵. We zullen in de volgende hoofdstukken zien dat de Lebensreformers steeds het meeste radicale standpunt innamen.

We moeten hier opmerken dat de driedeling die hier wordt gemaakt tussen de socialisten, de socialistische vrouwen en de Lebensreformers niet te absoluut gezien mag worden. We kunnen wel degelijk spreken van één levensbeschouwelijk links veld waarbinnen een

¹¹² PEETERS E., *De beloften van het lichaam, Lebensreform in België 1890-1940*, Proefschrift tot het verkrijgen van de graad van doctor in de geschiedenis, 2007, Leuven, p 227

¹¹³ Ibidem, p 322

¹¹⁴ Ibidem, p 352

¹¹⁵ LABRIE A., *Zuiverheid en decadentie. Over de grenzen van de burgerlijke cultuur in West-Europa, 1870-1914*, Amsterdam, Bert Bakker, 2001, p 146

uitwisseling van ideeën, opvattingen en meningen bestond én waarbinnen coöperaties werden aangegaan. Bovendien moesten we constateren dat de Vlaamse voorlichters uit het levensbeschouwelijk linkse veld ook nauwe banden onderhielden met hun buitenlandse collega's. Vooral met de Nederlandse voorlichters kwam het regelmatig tot een samenwerking. Vlaamse werken werden ook in Nederland uitgegeven of verspreid én omgekeerd waren ook in Vlaanderen veel Nederlandse publicaties in de omloop, soms kwam het tot een samenwerking tussen Nederlandse en Vlaamse voorlichters, af en toe schreven de Vlaamse en Nederlandse voorlichters voorredes of inleidingen voor elkaars publicaties en vaak verwezen ze in hun eigen werk naar dat van een ander. Om deze redenen hebben we er dan ook voor gekozen om ook een aantal belangrijke publicaties van Nederlandse socialisten en Lebensreformers op de nemen in ons onderzoek. Het zou een hiaat zijn in het onderzoek wanneer we dat niet zouden doen.

3) Besluit

Wanneer we de publicaties over katholieke en niet-katholieke seksuele voorlichting tijdens het interbellum vergelijken valt in de eerste plaats natuurlijk het kwantitatieve verschil op. Aan katholieke zijde zien we een overvloed aan publicaties over seksuele voorlichting. Dit was vooral te wijten aan de Katholieke Actie die door de Kerk gelanceerd werd om in deze moeilijke tijden de katholieke bevolking terug hechter aan zich te binden. De seksuele voorlichting, gepubliceerd in het kader van deze herkersteningbeweging, lag in het verlengde daarvan en wilde vooral de jeugd ook op het katholieke spoor houden. Omdat het katholieke blok daarenboven een goede en dichte structuur kende, werden richtlijnen over wat men moest schrijven ook gemakkelijk doorgegeven, wat de eenduidigheid van de voorlichting verklaard. Niet-katholieke publicaties over seksuele voorlichting zijn veel minder voorhanden, wat te maken had met de andere prioriteiten van de socialistische en liberale partij, alsook met het conservatieve klimaat dat geen goede voedingsbodem was voor vernieuwing op vlak van seksuele voorlichting.

Een tweede duidelijk verschil betreft de aard van de auteurs. De katholieke auteurs kunnen we als één groep met gemeenschappelijke achtergronden beschrijven terwijl we binnen het linkse veld toch een onderscheid moeten maken tussen de socialistische auteurs, de socialistische vrouwen en de vrijzinnige Lebensreformers. We kunnen dus vermoeden dat binnen het linkse

kamp niet iedereen altijd op hetzelfde spoor zat, maar dat zal blijken in de volgende hoofdstukken wanneer we ingaan op de inhoud van de voorlichting.

Een opvallende overeenkomst tussen de voorlichting van de katholieken en de socialisten is de achterliggende bedoeling ervan. Het informeren van de jeugd blijkt immers niet altijd de enige bedoeling te zijn van de seksuele voorlichting. Men wil de jongeren via de voorlichting ook normen en waarden opleggen die passen binnen de respectievelijke ideologieën, opdat ze zouden uitgroeien tot degelijke katholieken, socialisten en Lebensreformers.

In de volgende hoofdstukken zullen we dieper ingaan op de inhoud van de seksuele voorlichting, wat nog een veel duidelijker beeld zal geven van de overeenkomsten en verschillen tussen de katholieke en de niet-katholieke seksuele voorlichting.

Hoofdstuk 2: Het doel van de seksuele voorlichting

In het vorige hoofdstuk hebben we gezien welke de beweegredenen waren van de katholieke en niet-katholieke auteurs om over te gaan tot het geven van seksuele voorlichting. In dit hoofdstuk zullen we zien welke de doelstellingen waren van die voorlichting.

We hebben de doelstellingen van de seksuele voorlichting van zowel de katholieke als de linkse auteurs onderverdeeld in drie algemene thema's: seksuele voorlichting als reactie op het laïciseringsproces; seksuele voorlichting uit noodzaak en seksuele voorlichting als een deel van de ideologische opvoeding. Op die manier kunnen we achteraf gemakkelijker vergelijken. Dit betekent evenwel niet dat alle auteurs zich tijdens het interbellum op deze thema's focusten, of dat we in hun voorlichting élk thema terugvinden. Integendeel, vele auteurs waren zeer kort over hun doelstellingen. We moeten er ook bij vermelden dat deze drie algemene doelstellingen ook niet apart beschouwd kunnen worden, het ene brengt immers ook het andere mee. De onderverdeling die we hier maakten had enkel tot doel alle verschillende doelstellingen samen te vatten in een coherent discours.

1) De Katholieke interesse in seksuele voorlichting

De katholieke seksuele voorlichting tijdens het interbellum lag uiteraard volledig in de lijn van de Katholieke Actie. Het was immers één van de middelen bij uitstek waarmee de katholieke elite haar seksuele moraal aan de katholieke bevolking kon voorhouden en opleggen. Zelden wou men de jongeren louter informeren over de seksuele zaken.

1.1) Seksuele voorlichting als wapen tegen het laïciseringsproces

In het kader van de Katholieke Actie wilden vele katholieke auteurs met richtlijnen voor de seksuele voorlichting, vermijden dat de katholieken zich zouden overgeven aan het morele laïciseringsproces dat zich afspeelde in de jaren '20 en '30.

Een eenvoudige en voor de hand liggende manier om dat te doen was de vernieuwing voorstellen als een gevaar dat ten allen tijde vermeden moest worden. Men moest de jeugd kennis laten maken met de gevaren want *“opvoeders hebben niet het recht ze in het vuur van*

het leven te jagen zonder ze doelmatig te bewapenen”¹¹⁶. Bij de meeste katholieke auteurs bestaat een groot deel van hun seksuele voorlichting dan ook uit het beschimpen van het ‘moderne cultuurleven’ en allerhande componenten ervan.

Ze richten hun pijlen daarbij ten eerste op de nieuwe ontspanningsmogelijkheden. De bioscoop, het theater, de beelden, de mode, de bals, de foto’s, de dagbladen en de boeken worden voorgesteld als oorden van seksueel verderf. Volgens Tihamer¹¹⁷ verkondigen zij aan de maatschappij dat *“man en vrouw, reeds vóór het huwelijk als zij nog niet volwassen zijn en ook later, zonder en buiten het huwelijk, hetzij met zichzelf, hetzij met een andere, het recht hebben zich dat lichamelijk genot aan te schaffen.”*¹¹⁸. Foerster¹¹⁹ is van mening dat deze nieuwigheden in de culturele wereld de bevrediging van de seksuele en erotische behoefte verkondigen als zijnde de eigenlijke zin van het leven.¹²⁰ Ook bijvoorbeeld, Csaba, De Roeck¹²¹ en Van Steenberge wijzen op deze verleidingsbronnen van de decadente beschaving. Een tweede bron van frustratie was de langzaam toenemende tolerantie tegenover lustbevredigende praktijken als seks met voorbehoedsmiddelen, homoseksualiteit en masturbatie. Voor de katholieke voorlichters bleven deze zaken absolute taboes. Het voornaamste doel van seks was voor de katholieken immers de voortplanting. Lustbeleving moest vermeden worden. *“God zegt immers dat ieder heilig moet leven en zich moet onthouden van ontucht, iedereen moet dan ook zijn lichaam leren te bezitten in heilige ingetogenheid en voortreffelijkheid, niet in driftige begeerte zoals de heidenen dat doen.”*¹²² Anticonceptie maakte de weg vrij voor onbeperkte lustbeleving en werd dan ook door nagenoeg alle katholieke auteurs afgekeurd. Nysten¹²³ bijvoorbeeld betreurde het ten zeerste dat de vrijsters en jonggehuwde vrouwen er steeds meer gedachten op nahielden die volledig indruisten tegen het karakter en de zeden van het christendom. Ze hadden steeds meer zin om te genieten van de nieuwe tijdsgeest en waren minder geïnteresseerd in een kroostrijk gezin. Hij stelde zich dan ook tot doel *‘aan die bloemen welke aan’t verwelken en verrotten zijn*

¹¹⁶ DAELS F., Sexuele initiatie of sexuele Opvoeding, *Vlaams Opvoedkundig tijdschrift*, 3, 4, 1922, p 148

¹¹⁷ Hongaarse aartsbisschop van Veszprem, hoogleraar in de katechetiek en de homilethiek. (Uit: BREUGHELMANS, 1984, p 39)

¹¹⁸ TIHAMER T., *Reine jeugdrijpheid*, Leuven, De Vlaamsche Drukkerij, 1930, p 27

¹¹⁹ Duitse katholieke auteur. Zijn werken kenden international succes. (Uit: BREUGHELMANS, 1984, p 2)

¹²⁰ FOERSTER F.W., *Sexuële Zedenleer, Sexuële Opvoedkunde*, Hoogstraten, Haeseldonckx, 1926, p 23

¹²¹ Hij studeerde in Leuven waar hij in 1913 het baccalaureaat in de Thomische wijsbegeerte en in 1922 het doctoraat in de geneeskunde behaalde. Hij was als geneesheer actief in Antwerpen en schreef ondermeer over pedagoogische en demografische aangelegenheden in de katholieke geest. (Uit: BREUGHELMANS, 1984, p 33)

¹²² GATTERER M.S.J., *Geloof en kuisheid. Bovennatuurlijke beschouwingen over het geslachtsleven*, Leuven, De Vlaamsche Drukkerij, 1935, p 5

¹²³ Nysten was onderpastor en later rector domus senum te Luik (www.odis.be)

*levendmakend, verfrissend water te geven*¹²⁴. Ook Muckerman¹²⁵ vindt dat de voorlichting de anticonceptie moet afraden. Het is ook in zijn ogen een onnatuurlijke handeling die de kinderzegen op de drempel van het leven afwijst.¹²⁶ Van Hoof¹²⁷ waarschuwt dan weer voor ‘de geheime jeugdzonde’ en de homoseksualiteit die honderden slachtoffers maakt.¹²⁸ De seksuele voorlichting moet deze wanpraktijken voorkomen.

Een derde, en voor velen het grootste gevaar, zijn de opvattingen en werkwijze van de moderne voorlichters. Foerster waarschuwt voor volstrekt onbevoegde schrijvers die een grondige moraalpedagogische studie niet nodig achten en daarom een heleboel eenzijdige, levensvreemde en verderfelijke voorstellen verspreiden.¹²⁹ Daarbij focussen ze te veel op de biologische en fysische aspecten van seksualiteit terwijl men beter de aandacht daarvan afleidt.¹³⁰ Tihamer en Andries verzetten zich meer tegen de werkwijze van een heleboel moderne voorlichters. Zij zouden, aldus beide auteurs, pleiten voor een volledige kennis van alle dierbare geheimen en ze doen dit volgens Tihamer bovendien op een zogenaamde “moderne onbevooroordeelde” wijze en met een valse “wetenschappelijke zakelijkheid”¹³¹. Naar hun mening klopt het moderne standpunt dat veel onschuld verloren gaat door de onwetendheid op vlak van seksuele vraagstukken, niet.¹³² Gatterer¹³³ en Deelen¹³⁴ van hun kant vinden dan weer dat de moderne voorlichting afbreuk doet aan de elementaire christelijke beginselen. Zo zijn er volgens Gatterer bijvoorbeeld te veel opvoeders die de val van de eerste mensen en de erfzonde hekelen. Zij zien in de menselijke natuur en haar driften dan ook niet de minste ongeregeldeheid en verkondigen dat derhalve ook zo aan de jeugd.¹³⁵ Foerster vindt dat al wie zijn stem inzake het seksuele vraagstuk wil verheffen, moet voldoen aan een aantal voorwaarden. Ten eerste moeten ze beschikken over een diepe en rijpe kennis van de wereldlijke levensmachten. Daarmee bedoelt hij niet dat men veel seksuele ervaring nodig heeft. Integendeel, mensen met veel ervaring op seksueel gebied worden slaaf van hun

¹²⁴ NYSTEN J., *Wat trouwlustigen en gehuwden moeten weten*, Kortrijk, 1922, p 39

¹²⁵ Duitse Jezuiet en priester. Professor sociaal-ethiek en antropologie. (Uit: BREUGHELMANS, 1984, p 37)

¹²⁶ MUCKERMANN H., *Nieuw leven III. Huwelijk en familie in het godsrijk*, Leuven, De Vlaamsche Drukkerij, 1932, p 24

¹²⁷ Alfons van Hoof was priester, leraar en aalmoezenier in de gevangenis van Leuven (www.odis.be)

¹²⁸ VAN HOOFF A., *Seksuele Paedagogiek voor het Technisch onderwijs*, *Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift*, 12, 9, 1931, p 545

¹²⁹ FOERSTER F.W., *School en karakter. Moraalpaedagogische problemen uit het schoolleven*, Brussel, Willems-Van den Borre, 1924, p 166

¹³⁰ FOERSTER F.W., *Dwaalwegen in de moderne sexuele opvoeding*, *Vlaams opvoedkundig tijdschrift*, 19, 10, 1938, p 577

¹³¹ TIHAMER T., *op.cit.*, p 5

¹³² ANDRIES E.P., *Voorlichting*, *Negen geestelijke voordrachten gegeven in de kerk van St Jan Evangelist – Wilrijk*, Wilrijk, 1935, p 142

¹³³ Hoogleraar in de godsgelerdheid te Innsbruck

¹³⁴ Johannes Baptista Deelen, arts (Uit: BREUGHELMANS, 1984, p 31)

¹³⁵ GATTERER, *op.cit.*, p 5

eigen driften. Enkel vrije mensen die voeling hebben met de grondelementen die het leven schragen hebben de nodige levenskennis. Ten tweede moet men een onomkoopbare vrijheid van geest tegenover de hartstochten hebben. Deze twee voorwaarden worden enkel door Christus en alle heiligen van de kerk volledig vervuld. Wie dus op het terrein van de seksualiteit wijze raad wil geven kan dus niet aan de heiligen voorbij gaan. Alleen het christendom heeft correcte antwoorden op het seksuele vraagstuk en biedt de middelen om demonen en duivelen te bedwingen en te veranderen.¹³⁶

Een andere tactiek die vele katholieke auteurs aanwenden om de moderne maatschappij te hekelen, is het wijzen op de gevolgen van deze zogenaamde “lamentabele toestand”¹³⁷. Ze spreken van een zedenverval, een seksuele verwildering en een abnormale schaamteloosheid. De kinderen verliezen hun aangeboren schaamtegevoel. Ze zijn los en vrij in hun zeggen en doen, ongegeneerd met zichzelf en gemeenzaam tegenover elkaar, ook jongens en meisjes onder elkaar. Velen kennen geen schuwheid meer en zijn zich ook al zeer vroeg bewust van de geslachtszaken. Ze zijn vroegrijp en dus vroegtijdig bedorven. Kinderen kunnen echter op zo een vroege leeftijd nog niet evenwichtig omgaan met kennis over dergelijke zaken. Ze hebben nog niet de innerlijke kracht om zichzelf in te tomen. Eens de aandacht echter gevestigd is op het seksuele zullen ze alles willen weten en alles ook zelf willen ervaren. Deze kinderen leggen dan ook een ongezonde nieuwsgierigheid aan de dag voor het seksuele en begaan ook veel sneller seksuele handelingen. Bij sommige kinderen kan de belangstelling voor het seksuele zelfs leiden tot een idee-fixe. In alle voorwerpen, lijnen, vormen en woorden zoeken en vinden ze een seksuele toepassing en interpretatie¹³⁸. Volgens Van Steenberge zou 5 op de 10 kinderen al in de lagere school met verkeerde handelingen vertrouwd zijn,¹³⁹ en het is zeer moeilijk om dergelijke gewoonten af te leren. Vroegrijpe kinderen zijn bovendien een gevaar voor de andere kinderen, immers “*één schurftig schaap steekt de ganse kudde aan*”¹⁴⁰, en waar het hart van vol is loopt de mond van over. Het ligt in de aard van kinderen dat ze alle nieuwe informatie doorvertellen aan hun vriendjes, zeker wat betreft seksuele zaken. Aanvankelijk spreken zij in voorzichtige taal met elkaar over seksualiteit maar later gaan ze over in vunzig en grof taalgebruik. Ook tekeningen,

¹³⁶ FOERSTER, *Op.cit.*, 1926, p 12-16

¹³⁷ VLERICK J., De toestand aangaande de kuisheid bij de kinderen van de lagere school, *Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift*, 9, 10, 1928, p 609

¹³⁸ Ibidem, p 610

¹³⁹ VAN STEENBERGE A., Iets over opvoeding tot kuisheid, *Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift*, 13, 8, 1932, p 456

¹⁴⁰ VLERICK, *Op.cit.*, 9, 10, 1928, p 613

bijvoorbeeld op kleine briefjes die de klas rondgaan of op muren met krijt, komen zeer vaak voor. Vaak doen kinderen zulke zaken uit hoogmoed. Ze willen opscheppen met de kennis en ervaring die zij al hebben over seks. Vaak verzinnen ze daarbij nieuwe elementen of dingen die ze zogezegd al meegemaakt hebben. Kinderen die nog onwetend zijn worden uitgelachen en naïeve en bedeesde kinderen worden vaak het slachtoffer van de rijpere kinderen¹⁴¹. Een dergelijke toestand is voor alle katholieken onaanvaardbaar. Vlerick¹⁴² is van mening dat men daarom niet blind en naïef mag zijn. Iedereen moet de ogen openen en beseffen dat de toestand ernstig is. Men mag echter niet vervallen in pessimisme en moedeloosheid. Net zoals Jezus vroeger is herrezen zullen ook de christenen en de christelijke gemeenschap die onder de zonde lijden terug gezond worden. Men moet de kinderen en jongeren echter helpen het rechte pad te vinden en dat kan door ze een goede seksuele voorlichting te geven. Seksuele voorlichting is daarom niet alleen wenselijk, ze is een noodzaak geworden.

1.2) Seksuele voorlichting uit noodzaak

Een tweede doel van seksuele voorlichting is duidelijk: seksuele voorlichting geven om erger te voorkomen. Het geven van voorlichting vinden de katholieke auteurs in verschillende situaties beter dan het niet geven van voorlichting; kennis is vaak minder gevaarlijk dan onwetendheid. Het geven van voorlichting kan in de eerste plaats vermijden dat het kind stuurloos aan zijn lot wordt overgelaten tijdens de puberteit en de ontluikende seksualiteit en zich misschien laat verleiden door de nieuwe ontspanningsmogelijkheden. In de tweede plaats vermijdt het dat het kind een sléchte voorlichting krijgt.

Seksuele voorlichting is noodzakelijk om ervoor te zorgen dat jongeren tijdens de puberteitscrisis op het rechte pad blijven en een gepaste gemoedsrust vinden. Tijdens de puberteit ontwaakt immers de hele persoonlijkheid, de puber krijgt een sterke vrijheidsdrang en de subjectieve en sociale belangstelling treden op de voorgrond. Het idealisme van het kind wordt bovendien bedreigd door de ontluikende zinnelijkheid die de geslachtsrijpheid met zich meebrengt. Het lagere en het hogere binden een strijd aan binnen het kind.¹⁴³ Dit veroorzaakt grote twijfel en ongerustheid bij de jonge mensen. Ze gaan zich allerhande vragen stellen en zoeken via verschillende wegen (woordenboeken, encyclopedieën) naar antwoorden. Nergens

¹⁴¹ Ibidem, p 613

¹⁴² Jan Vlerick, was als priester en erekanunnik vooral werkzaam in het onderwijs als leraar, docent aan de KUL, diocesaan hoofdinspecteur. (www.odis.be)

¹⁴³ VAN HOOFF, *Op.cit.*, 1931, p 545

vinden ze echter een juist en duidelijk antwoord op hun vragen. Wanneer op dat moment niemand ingrijpt en geen enkele opvoeder hen begeleidt in het vinden van de gepaste antwoorden zullen ze steeds meer beginnen piekeren en tobben. Hun hele geestelijke leven zal ten dienste komen te staan van het seksuele en hun belangstelling voor alles wat met seksualiteit te maken heeft zal des te meer opgewekt zijn. Het is immers algemeen geweten dat het geheimzinnige en verbodene een grote aantrekkingskracht uitoefent. *“Indien men hun dit gebied van het menselijk leven op een natuurlijke, rustigen toon kan uitleggen en doen begrijpen dat het een organisch deel uitmaakt van de scheppende gedachte van God, zal de geheimzinnige, ophitsende, kracht er van grootendeels verminderd zijn.”*¹⁴⁴. Tihamer merkt tevens op dat het ook kan gebeuren dat de jeugd zich geen duidelijk beeld kan vormen van wat zondig is en wat niet. Zo kunnen ze ervan overtuigd raken dat bepaalde delen van hun lichaam op zichzelf reeds onzuiver zijn en dat ook de ongerustheid die ze daarover hebben, alsook de drang naar kennis én de kennis zelf, zondig zijn. Een kiese voorlichting kan daarom zorgen voor rust in het geweten van pubers.¹⁴⁵

We mogen hieruit echter niet te snel concluderen dat de katholieke voorlichters zeer begaan waren met het emotionele welzijn van de jeugd en hun seksuele onzekerheid. Vandaag willen voorlichters vooral kinderen en jongeren begeleiden en ondersteunen in hun seksuele ontwikkeling, en hen helpen bij het zoeken naar antwoorden op hun vele vragen opdat ze zouden opgroeien tot personen die zelfstandig en weloverwogen seksueel gezonde keuzes kunnen maken en hun eigen seksualiteit op een positieve manier kunnen beleven. Dat was echter niet wat auteurs als Andries, Van Hoof, Van Steenberge, Tihamer, De Roeck en Csaba met hun seksuele voorlichting wilden bereiken. Zij wilden een voorlichting geven die hen ervan zou weerhouden hun seksualiteit te ontwikkelen. Dit wordt zeker duidelijk als we dieper ingaan op de inhoud van de seksuele voorlichting.

Seksuele voorlichting was voor de meeste katholieke auteurs ook noodzakelijk om te vermijden dat de jongeren, die vroeg of laat toch alles zouden te horen krijgen, een ongepaste en niet-katholieke voorlichting zouden krijgen. De pedagoog heeft niet langer de keuze tussen onschuld of kennis maar enkel tussen reine en onreine kennis¹⁴⁶. Het gevaar dreigde volgens bijvoorbeeld Andries, Tihamer, Foerster en De Roeck dat kinderen hun kennis zouden halen bij verkeerde en verdachte bronnen. Ze konden hun informatie halen uit gesprekken met

¹⁴⁴ TIHAMER T., Het vraagstuk der Sexueele Voorlichting, *Vlaams Opvoedkundig tijdschrift*, 15, 8, 1934, p 450

¹⁴⁵ TIHAMER, *Op.cit.*, p 1934, p 450

¹⁴⁶ FOERSTER, *Op.cit.*, p 1938, p 578

vrienden, uit wat ze zagen in de cinema, in onkuise boeken, enz. Dit zijn troebele bronnen omdat ze meestal zomaar, zonder ethische en morele onderbouw, alles prijsgeven. Wanneer jongeren op die manier ingewijd worden in de wereld van de seksualiteit, zullen ze leren het seksuele leven steeds vanuit het standpunt van persoonlijk verlangen en genieten te beschouwen. Wanneer men dan later kennis maakt met de hogere voorstellingen van seksualiteit hebben die geen effect meer aangezien de zinnelijkheid al te sterk is geworden. Men ontwikkelt op deze manier mensen die op seksueel gebied met de grootste naïviteit over menselijk geluk en menselijke waarden heenstappen en bovendien het huwelijk gaan beschouwen als een vrijhaven voor seksueel genot¹⁴⁷. De kans is tevens groot dat deze bronnen – zeker de kameraden – foute informatie doorgeven. Ook een verkeerde manier van voorlichting kan nefaste gevolgen hebben. Tihamer en Andries vrezen ten eerste een te snelle en harde voorlichting. De eerste ontwakende instincten zijn namelijk eerder onzeker en onbepaald. Men moet de voorlichting dan ook langzaam opbouwen en starten met het aanleren van een zedige houding. Het is niet de bedoeling dat men meteen bij het eerste gesprek alles vertelt over de bloemetjes en de bijtjes. Pas na enkele gesprekken en nadat het kind een goede basis heeft meegekregen, kan men daarover beginnen. Wanneer men te vroeg voorlicht, kan het bederf ook zeer vroeg zijn intrede doen¹⁴⁸. Foerster waarschuwt ten tweede voor een te biologische voorlichting. Hij stelt vast dat er veel populaire natuurwetenschappelijke geschriften voorhanden zijn die het voortplantingsproces van de mens behandelen met behulp van de planten- en dierenwereld. Dergelijke geschriften vergoddelen echter het biologische en de natuurprocessen en doen de jonge mensen de hogere eisen van de ziel over het hoofd zien. Dit kan ernstige gevolgen hebben. Zo kan de man bijvoorbeeld zijn vrouw seksueel domineren. Dit brengt ruwheden en perversiteiten met zich mee die de man tot dier en de vrouw tot genotmiddel van de man herleidt¹⁴⁹.

Foerster, De Roeck en Bessemans¹⁵⁰ wijzen een derde aspect dat seksuele voorlichting noodzakelijk maakt. Wanneer de opvoeders, en dan voornamelijk de ouders, het nalaten seksuele voorlichting te geven aan hun kinderen, dan is het risico groot dat hun kinderen het vertrouwen in hen zullen verliezen. Dat ouders hun kinderen niet altijd seksuele voorlichting geven, heeft volgens De Roeck te maken met het slecht geweten van de ouders, ongegronde

¹⁴⁷ FOERSTER, *Op.cit.*, 1938, p 578-579

¹⁴⁸ ANDRIES, *Op.cit.*, 1935, p 142

¹⁴⁹ FOERSTER, *Op.cit.*, 1938, p 578

¹⁵⁰ Hij studeerde geneeskunde te Leuven en werd later hoogleraar in hygiëne en bacteriologie. (Uit: BREUGHELMANS, 1984, p 36)

schaamte, en een gebrekkige morele, psychische en fysische kennis over seks en seksualiteit. De Roeck is van mening dat vele volwassenen de voortplanting als iets verkeerd en zondig beschouwen en als gevolg van deze opvattingen durft men het ook niet met de kinderen te bespreken. Dit heeft te maken met een gebrek aan bovennatuurlijk geloof. Men is niet doordrongen van de ware betekenis van het seksuele en de voortplanting. Bovendien moeten ouders beseffen dat kinderen het verband tussen de voortplanting en geslachtsdrift op jonge leeftijd niet leggen. Wanneer kinderen dus vragen ‘waar de kinderen vandaan komen’, heeft deze vraag geen relatie met de bewuste seksualiteit. Het houdt dan ook geen gevaar in dat ouders dit met hun kinderen bespreken.¹⁵¹

Als het kind zijn antwoorden niet van de ouders krijgt maar elders vindt, wat vroeg of laat zeker gebeurt, dan bestaat de kans dat het zijn ouders nooit meer zal vertrouwen. Het zal hen niets meer durven vragen en mogelijk in het algemeen beginnen twijfelen aan hun begeleidende taak. Kinderen kunnen enerzijds concluderen dat seks en seksualiteit strikt zondige zaken zijn maar anderzijds kunnen ze ook denken dat ze op seksueel gebied de natuur gewoon hun gang moeten laten gaan.

Daels voegt nog een vierde reden toe. Hij stelt dat seksuele voorlichting ook noodzakelijk is voor jongens die reeds vervallen zijn in zedeloosheid. Voorkomen is natuurlijk altijd beter dan genezen, maar Daels is van mening dat ‘genezen’ nog mogelijk is wanneer de jongen beseft dat hij verkeerd was; hij is immers sterk. Een leven van gezonde, vruchtbare werkzaamheid blijft nog mogelijk. Als de jongen afkeer voelt voor zijn eigen gedrag, is dat volgens Daels een waarborg voor het feit dat de ziel en de geest slechts een ogenblik bedwelmd waren maar in de grond gaaf en eerlijk zijn gebleven. Seksuele voorlichting moet de jongens daar op wijzen.¹⁵²

Ten slotte is seksuele opvoeding van de opvoeders zelf noodzakelijk geworden. Zij weten vaak zelf niet hoe ze de voorlichting van hun kinderen of leerlingen moeten aanpakken. Dit komt vooral omdat de tijden zijn veranderd, de kinderen zijn veranderd en omdat de ouders vaak zelf niet goed weten hoe de vork in de steel zit. Ze weten niet wat ze wel en niet mogen zeggen, wanneer ze moeten beginnen met voorlichting, hoe ze dat moeten aanpakken, enz. We zullen hier verder op ingaan in het volgende hoofdstuk.

¹⁵¹ DE ROECK J., Wat zal ik mijn kind zeggen? Hoe moet ik het zeggen? Wanneer zal ik het zeggen? Wenken voor ouders over seksuele voorlichting en opvoeding, Tielt, 1938, p 21

¹⁵² DAELS F., Voor onze jongens, Antwerpen, De Sikkels, 1940, p 41-42

1.3) Seksuele voorlichting als deel van de katholieke seksuele opvoeding

Voor de katholieke auteurs was de seksuele voorlichting slechts een deel van een veel ruimere seksuele opvoeding. Het doel daarvan was de jongeren opvoeden tot kuisheid en een monogaam christelijk huwelijk. Dit was ongetwijfeld de meest belangrijke doelstelling van de seksuele voorlichting en ongeveer alle katholieke auteurs maken er melding van.

Kuisheid is een dubieus begrip en Breugelmans stelde vast dat er geen eenduidige definitie voor bestond. Alle auteurs leggen andere nuances, maar ze zijn het er over eens dat kuisheid een deugdelijk karakter heeft en de menselijke geslachtsdrift matigt. Onkuisheid is de gevaarlijke neiging om toe te geven aan ongeoorloofd genot. De katholieke Kerk schenkt hier heel veel aandacht aan. Ze beschouwt het als een doodzonde. Het al dan niet kuis zijn tijdens het leven bepaald of men in de hemel of de hel belandt nadat men is gestorven. Vlerick is van mening dat de gewichtige lading die men aan de kuisheid geeft te maken heeft met de schoonheid van deze engelachtige deugd. Kuisheid leidt immers tot liefde en liefde leidt tot eeuwigheid. De deugd van de kuisheid is voor jongeren dan ook de belangrijkste.¹⁵³ Opdat de seksuele opvoeding de jongeren zou opleiden tot reine christenen, moet ze de jongeren leren hun geslachtsdrift aan banden te leggen en zichzelf te beheersen.

Het huwelijk, het tweede doel van de seksuele opvoeding, is tijdens het interbellum nog steeds de enige context waarbinnen voortplanting en seks mogen plaatsvinden. Deze drie-eenheid is een onvoorwaardelijk gegeven en het is dan ook een zonde om deze drie aspecten te scheiden. Aangezien het monogaam christelijk huwelijk tijdens het interbellum onder druk kwam te staan, stelden vele katholieke auteurs hun voorlichting ten dienste van de redding ervan. Wat betreft het verband tussen het huwelijk en de voortplanting moet de seksuele opvoeding er voor zorgen dat kinderen opgroeien tot goede ouders en wat betreft de relatie tussen het huwelijk en seks moet de seksuele opvoeding de jongeren op een katholieke manier leren omgaan met seksualiteit¹⁵⁴.

De seksuele opvoeding kende vier pijlers: de godsdienstige opvoeding, de wilsopvoeding en karaktervorming, het ontwikkelen van het schaamtegevoel en de seksuele voorlichting.

¹⁵³ VLERICK J., De toestand aangaande de kuisheid bij de kinderen van de lagere school, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 9, 8, 1928, p 476

¹⁵⁴ BREUGELMANS H., De problematiek van de seksuele opvoeding in Vlaanderen en Nederland (1918-1940). Een analyse van christelijk geïnspireerde publikaties., Leuven, 1984, p 45-50

De godsdienstige opvoeding is altijd de basis van de katholieke opvoeding. Maar omdat het terugdringen van de godsdienst één van de oorzaken van de seksuele verwildering was, moest er extra aandacht aan geschonken worden binnen de seksuele opvoeding. Het accent moest daarbij liggen op de bovennatuurlijke opvoedingsmiddelen zoals het gebed, de biecht, de communie, het catechismusonderricht dat het onderscheid tussen goed en kwaad aanleert en het scheppingsverhaal.

De wilsopvoeding, karaktervorming en zelfbeheersing waren tijdens het interbellum de noodzakelijke voorbereiding en aanvulling op de seksuele voorlichting. Heel veel katholieke auteurs leggen er de nadruk op. Bij de vorming van de wil en het geweten moest men beginnen met het beheersen van de fantasie en de gedachten. Dat kan door aan iets anders te denken of door een andere bezigheid ter hand te nemen. Men mag van de kinderen echter niet te veel zelfverloochening vragen. Als zelfvertrouwen en zelfbeheersing op jonge leeftijd reeds aanwezig zijn, zullen kinderen ook snel zelfstandig moeilijkheden kunnen overwinnen en de gevolgen van hun keuzes kunnen dragen. De jongeren zullen echter alleen slagen wanneer hun ouders het goede voorbeeld geven.

Alle auteurs zijn het erover eens dat het cultiveren van het schaamtegevoel een belangrijke rol speelt in de seksuele opvoeding. Het is immers een natuurlijk en aangeboren voorbehoedsmiddel, een bescherming tegen het verstand geslachtsdrift. Het schaamtegevoel kan door de opvoeding en door de cultuur verder ontwikkeld worden. De ouders en de school kunnen een bijdrage leveren aan de ontplooiing ervan. Foerster wijst erop dat schaamte niet verward mag worden met preutsheid. Preutsheid wordt veroorzaakt door een overdreven seksueel nadenken en verlamt het volledige handelen en denken¹⁵⁵.

De seksuele voorlichting is de laatste, en voor alle katholieke auteurs de minst belangrijke pijler van de seksuele opvoeding. De seksuele voorlichting is in elk geval niets waard zonder de andere vormen van opvoeding. Volgens Foerster is seksuele voorlichting slechts een ‘blote belering’. Als de mens niet opgevoed is met een hogere levensbeschouwing, zal de seksuele voorlichting de nieuwsgierigheid alleen maar doen toenemen.¹⁵⁶ Ook Daels bijvoorbeeld is van mening dat een voorlichting zonder een zedelijke vorming uit den boze is, *“aangezien eenerzijds het verstandelijk kennen niet gelijk staat met het zedelijk doen en anderzijds de begeerlijkheid door de kennis van het geslachtelijke, opgewekt zonder een tegenspier van zedelijken aard, altijd zeer gevaarlijk is”*¹⁵⁷ Maar hoe miniem de bijdrage zelf is, ze moet

¹⁵⁵ FOERSTER, *Op.cit.*, 1924, p 51

¹⁵⁶ FOERSTER, *Op.cit.*, 1926, p 189

¹⁵⁷ CALLEWAERT L.J., *Het verkeer*, Antwerpen, 1921, p 17

voldoen aan bepaalde kwaliteiten. De voorlichting én de seksuele opvoeding verliezen hun betekenis als men daarvan afwijkt.

Deze drie doelstellingen wijzen er duidelijk op dat de voorlichting van de katholieke auteurs ten dienste stond van de algemene herkersteningsbeweging van de katholieke Kerk. Ze maakten de katholieke lezers bang voor de modernisering van het cultuurleven omdat dit werd gezien als een bedreiging voor het katholieke bastion en de machtspositie van de Kerk. De seksuele voorlichting die ze gaven was nooit bedoeld om de jongeren de kans te geven hun seksualiteit op een gezonde manier te ontplooiën, het was eerder de bedoeling de seksualiteit te verdoezelen. Men moest de jonge mensen iets vertellen dat paste in het katholieke kraam om te vermijden dat ze seksualiteit zouden beleven op hun eigen vrije manier.

Een interessante studie in dat verband is *'God of genot. Vlaanderen 1918-1940, een Kerk in strijd met de moderne zinnelijkheid'* van Christian de Borchgrave. Hij onderzocht onder andere waarom precies de Vlaamse clerus in de tussenoorlogse periode zo sterk vasthield aan de eeuwenoude seksuele ideologie en deze bovendien kost wat kost wilde herstellen, daar waar ze was aangetast. Want hoewel in de bijbel geen sprake is van een dwingend verband tussen seksualiteit, huwelijk en voortplanting, stelt hij in zijn onderzoek vast dat aan de geldende normen en waarden nooit werd getornd. Hoogstens werd de ideologie, al dan niet in functie van de verschillende sociale categorieën, gerationaliseerd. Hij haalt eerst een aantal externe factoren aan. Zo was er ten eerste een enorme druk van de burgerlijke maatschappij en de traditionele burgerlijke moraal. Ten tweede moet ook het tijds klimaat in rekening gebracht worden. De Borchgrave stelde vast dat men tijdens het interbellum van mening was dat aanpassingen of veranderingen van de maatschappij, gezien de tijdsomstandigheden niet gewenst waren en dat die omstandigheden meer baat hadden bij het behoud van de oude ideeën. De clerus droomde ervan dat de massa, na de ellende van Wereldoorlog I en de turbulente jaren '20 en '30, de 'onvervalste en onverminkte waarheid' van de Kerk als unieke reddingsplank zou beschouwen. De Borchgrave is er echter van overtuigd dat het ook een intern-ideologische kwestie was. De clerici uit de jaren '20 en '30 geloofden dat de kerkelijke leer reeds tweeduizend jaar ongewijzigd was en dat een aanpassing ervan een enorm verlies aan geloofwaardigheid zou betekenen. Naast deze externe en intern-ideologische oorzaken werd het discours over het genot, volgens De Borchgrave vooral bepaald door een brede intransigente visie op de maatschappij (ontstaan in de 19^e eeuw). In tegenstelling tot de

liberaal-katholieken die de moderne wereld niet veroordeelden en zochten naar manieren om de Kerk ermee te verzoenen, weigerden de intransigente katholieken in de negentiende eeuw elke verzoening. Ze verwierpen de uit de Renaissance en Revolutie gevormde nieuwe maatschappij. Deze verschillende stromingen hadden de christelijke orde die sinds de Middeleeuwen bestond, vernietigd. De instellingen en waarden die ze hadden voortgebracht verwierpen de intransigente katholieken met klem. Voor hen lag alle heil in de terugkeer naar de traditionele maatschappijstructuur, met een absolute vorst die zijn macht rechtstreeks van God kreeg en een samenwerking tussen de Kerk en de profane, politieke macht. Het integrisme, ontstaan tijdens het interbellum en tot vandaag succesvol, was een uitvloeisel van deze intransigente stroming. Het integrisme is volgens De Borchgrave een religieuze protestideologie die zijn aanhangers aanzet de wereld te veranderen en tot doel heeft de samenleving opnieuw volledig katholiek te maken. Impliciet aanvaardt het de voordelen, de materiële basis van de moderne wereld, maar expliciet verwerpt ze het modernisme. De Vlaamse clerici hanteerden tijdens het interbellum een intransigent denkpatroon omtrent genot en seksualiteit wat volgens De Borchgrave verklaart waarom zij de ideologie van de ‘goede oude tijd’ als de enige deugdzame beschouwden en de herovering van de maatschappij wilden verwezenlijken¹⁵⁸.

2) Levensbeschouwelijk links en het doel van hun seksuele voorlichting

Met de bevindingen van vorig hoofdstuk in het achterhoofd zullen we nu ook nagaan wat de doelstellingen waren van de linkse voorlichters. Ook hier kunnen we alle doelstellingen onderbrengen in de drie thema's. Ten eerste seksuele voorlichting die aantoont hoe te reageren op de modernisering; seksuele voorlichting uit noodzaak en seksuele voorlichting als een deel van de ideologische opvoeding.

2.1) Seksuele voorlichting als een reactie op de modernisering

Bij de meeste auteurs die schreven over seksuele voorlichting vinden we een duidelijk standpunt over de modernisering. Allemaal juichten ze deze toe en niemand keerde er zich vanaf zoals dat bij de katholieken wel massaal gebeurde. Men had commentaar op de oude

¹⁵⁸ DE BORCHGRAVE C., *God of genot. Vlaanderen 1918-1940, een Kerk in strijd met de moderne zinnelijkheid*, Leuven, Van Halewyck, 1998, p 173-191

seksuele moraal en de vroegere aanpak van de seksuele voorlichting. Vooral de Kerk werd daarbij door nagenoeg iedereen met de vinger gewezen. Geert Grub bijvoorbeeld betreurt de taboes rond seksualiteit waaraan de Kerk ook nog in de jaren '20 en '30 krampachtig vasthield. Hij beschrijft hoe het middeleeuwse christendom de strijd tegen het vlees aanbod en een valse geslachtsmoraal als basis nam van hun zedelijkheidswetgeving. Hij merkt daarbij op dat de seksuele haat het christendom aanvankelijk vreemd was. Men had dit naar zijn mening geïntroduceerd omdat de zondigverklaring van het genot het eenvoudigste middel was om de mensen, door een gevoel van slechtheid, zwakheid, berouw en schuldbesef de priesterbehoefte bij te brengen¹⁵⁹. Grub vindt het onnatuurlijk dat het seksuele leven van de mens en de kennis erover als zondig wordt aanzien. Jongens en meisjes zijn in de ogen van de Kerk onschuldig zolang ze niets seksueels hebben gedaan en er ook niets vanaf weten. Deze gedachtegang veroorzaakt volgens de auteur angst voor seksuele voorlichting en het is de *'voedingsbodem voor troebelarij, huichelarij en onzuiverheid'*¹⁶⁰. Bovendien vindt Grub het schandalig dat de wereldlijke instellingen doorheen de jaren de Kerkelijke moraal steeds meer hebben overgenomen en geïntroduceerd hebben in het wetboek en de rechtspraak. Dit heeft volgens Lanval gezorgd voor een officiële moraal die gekenmerkt wordt door intolerantie, dominantie, wreedheid en onnatuurlijkheid¹⁶¹, of zoals Grub het uitdrukt een zedelijk faillissement: *"Spijts een twintig eeuwen lange aksie, veldtocht en lering is deze zondekultus er niet in geslaagd de mens te veredelen, gelukkiger en volmaakter te maken. Ze heeft tijd gehad te bewijzen wat ze waard was, en boekt een ZEDELIIK FAILLIET over de hele lijn."*

¹⁶² Ook Heijermans¹⁶³ pleit er omstandig voor om zich af te zetten tegen de oude conservatieve denkbeelden. Het christendom – maar ook andere godsdiensten, zoals het boeddhisme – brengt de mensen bij dat seksuele gevoelens minderwaardig zijn en beheerst moeten worden door een hoger geestelijk leven. Heijermans is van mening dat deze levensbeschouwing bij vele generaties een innerlijke strijd en een minderwaardigheidscomplex heeft veroorzaakt bij diegenen die hun erotische en seksuele gedachten niet konden verbannen¹⁶⁴. De oude katholieke seksuele moraal heeft voor veel seksueel leed gezorgd, sommige auteurs spreken zelfs van een seksuele noodtoestand: een groot aantal ongehuwden, ongelukkige huwelijken, onvoldoende moederschapzorg,

¹⁵⁹ GRUB G., Voor seksuele voorlichting, Seksuele Voorlichting en Levensleer, nummer 1, Heide, Uitgeverij Dienen, 1937, p 9-10

¹⁶⁰ Ibidem, p 10

¹⁶¹ LANVAL M., Les Moeurs et L'Ethique Sexuelle, Bruxelles, Le Lauriers, 1935, p 21

¹⁶² GRUB, Op.cit., 1, 1937, p 13

¹⁶³ Nederlands sociaal-democraat en sociaal-medicus. Broer van Ida en Hermen Heijermans. (Uit: Bibliografisch woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland, www.iisg.nl/bwsa)

¹⁶⁴ HEIJERMANS L., Beschouwingen over sexuele voorlichting, Amsterdam, Arbeiderspers, 1932, 62p

gemarginaliseerde buitenechtelijke kinderen, snelle verspreiding van de geslachtsziekten, groot succes van de prostitutie, verkrachtingen, masturbatie, bijgeloof, enz. Boersma¹⁶⁵ klaagt: *“Wij voelen in het liefdeleven van den mensch, nog meer dan op elk ander gebied, hoe hopeloos verknoeid het leven is, hoe plat en hoe laag; - hoe weinig kleur en hoe weinig inhoud het heeft. Meer nog dan het maatschappelijk leed, grijpt het liefdeleed om zich heen: nog meer mensen leven in absolute ontbering van liefde dan in absolute ontbering van brood.”*¹⁶⁶

De linkse auteurs willen dan ook meegaan in de moderniseringstendens die zich voordoet sinds de Wereldoorlog. Peeters stelt vast dat de leidende gedachten verouderd zijn en de maatschappelijke inrichtingen niet meer aangepast aan de nieuwe geest die de wereld bezielt.¹⁶⁷ Geert Grub waarschuwt dan ook dat men moet opletten voor een verstarring. Iedere generatie moet voor zichzelf een gepaste houding bepalen.¹⁶⁸ Peeters en Grub houden dan ook samen met Wibaut¹⁶⁹ en Van Berlekom¹⁷⁰ een pleidooi voor verandering: *“Er is geen maatschappelijke gebeuren geen vaster verschijnsel dan dat der verandering. Ze is alzijdig en gestadig. Ze heeft zich in de verhoudingen tusschen de geslachten in alle tijden vertoond. De waarneming der veranderingen die in een menschenleeftijd optreden, werkt op individuen verschillend. Voor een aantal is zij een prikkel om te begrijpen. Uit het begrijpen ontstaat dan de drang om te trachten te verklaren.”*¹⁷¹ De auteurs uit het levensbeschouwelijk linkse veld grepen het begrijpen van de veranderingen aan om aan voorlichting te doen. De wantoestanden plaagden op sociaal vlak immers de gemeenschap, op moreel vlak de mensheid en het levensgeluk van elk individu¹⁷². Seksuele voorlichting werd als de oplossing gezien. Lanval zag het als de opstap naar een nieuwe vrije seksuele moraal¹⁷³. Hoewel men

¹⁶⁵ Nederlander, vrije jeugdbeweger, communist en religieus-socialist, vakbondsfunctionaris van het Nationaal Arbeids Secretariaat en het NVV. (Uit: Bibliografisch woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland, www.iisg.nl/bwsa)

¹⁶⁶ BOERSMA J., Socialisme en sexuele moraal, Den Haag, De baanbreker, 1931, p 14

¹⁶⁷ PEETERS E., De Opvoeding onzer kinderen in het licht van den tegenwoordigen tijd, Opvoedkundige Bibliotheek, Brussel, Libertas, p 6

¹⁶⁸ GRUB G., Physiologie der geslachtsorganen, Seksuele Voorlichting en Levensleer, nummer 3, Heide, Uitgeverij Dienen, 1937, p 49

¹⁶⁹ Florentinus Marinus Wibaut was wethouder van Amsterdam en SDAP-leider, wordt vaak gezien als “”n van de allerinvloedrijkste sociaaldemocraten in de Nederlandse geschiedenis. (Uit: Bibliografisch woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland, www.iisg.nl/bwsa)

¹⁷⁰ Vrouw van F.M. Wibaut en zelf voorzitter van de Bond van Sociaal-Democratische Vrouwenclubs van 1908 tot 1935. (Uit: Bibliografisch woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland, www.iisg.nl/bwsa)

¹⁷¹ WIBAUT-VAN BERLEKOM, Wordend Huwelijk, Haarlem, H.D. Tjeenk Willink & Zoon N.V., 1932, p 143

¹⁷² GRUB, Op.cit., 1, 1937, p 22

¹⁷³ LANVAL, Op.cit., 1935, p 163

inzag dat er geen algemeen recept voor seksuele voorlichting was, waren alle auteurs het er wel over eens dat de seksuele relaties opnieuw een normale plaats moesten krijgen in de maatschappij. Dat kon men bereiken door het de omgeving te verbeteren, de seksuele daad te bestuderen als een wetenschappelijke fenomeen en de schaamte erover aan de kant te schuiven¹⁷⁴. De nieuwe generatie van seksuele voorlichters moest kennis hebben van het zieleleven en de maatschappelijke verhoudingen, maar voor alles moest ze liefde hebben voor de mensheid. De voorlichters moesten breken met de conventies en openhartig spreken, maar daarbij alles vermijden wat naar prikkeling neigde¹⁷⁵. Wat past en niet past op vlak van seksualiteit, zou volgens Grub bepaald moeten worden door ten eerste de wetten van eerlijkheid en welvoegelijkheid, ten tweede door eerbied voor de andere en gevoeligheid en ten derde door de wetten die de omgang tussen mensen regelen tot vermindering van misbruik en geweld. *“De nieuwe moraal is juist het overbodig maken van de morele regeling en het verwezenlijken van de zelfregeling van het maatschappelijk leven. Bij het stele,, resp. de moraal tegen diefstal, is dat zonneklaar en het blijkt ook uit de praktijk: wie geen honger lijdt, heeft geen behoefte aan stelen en heeft dus geen moraal nodig, die hem diefstal verbiedt. Dezelfde grondwet geldt inzake de sexualiteit: Wie bevredigd leeft, overweldigt niet en heeft ook geen moraal daartegen nodig”*¹⁷⁶. Inzake de seksuele voorlichting moet vooral komaf gemaakt worden met alle dwaasheden omtrent ooievaars of rode kolen. De kinderen verdienen een dégelijke voorlichting, in de zin van een overdracht van informatie over seksualiteit¹⁷⁷. De kennis omtrent seksualiteit moet dienen om de geslachtelijke gedragingen en verhoudingen te leren begrijpen en in evenwicht te brengen, ter bevordering van het geluk¹⁷⁸. Iedereen is het er immers over eens dat men met een goede seksuele voorlichting en een juistere waardebeoordeling van de seksualiteit een groter persoonlijk geluk kan bereiken. Ook een betere gezondheidstoestand en een opwaardering van de zeden, worden gezien als voordelen van een goede seksuele voorlichting. Daarnaast kan seksuele voorlichting bijdragen tot meer gelukkige huwelijken. Van de Velde¹⁷⁹ was immers van mening dat de crisis die het huwelijk doormaakte tijdens de jaren '20 verholpen kon worden door een bloeiend seksleven

¹⁷⁴ BLUME I., *L'éducation dans la famille: syllabus*, Bruxelles, LEO, 1925, p 12-13

¹⁷⁵ KAHN F., HEIJERMANS L., VAN ROOY A.H.M.J., *Het sexuele leven van den mensch*, Amsterdam, Contact, s.d., inleiding XI

¹⁷⁶ REICH W., *Sexualiteit en nieuwe cultuur. Bijdrage tot de socialistische omvorming van den mens*, Den Haag, Nederlandse vereniging voor seksuele hervorming, 1939, p XX

¹⁷⁷ VAN BOOM, *Uit de natuur, Een geboorte, Ontwikkeling en Uitspanning*, 1, 6, 1920, p 89

¹⁷⁸ GRUB, *Op.cit.*, 3, 1937, p 72

¹⁷⁹ Nederlandse vrouwenarts

en daarvoor was een seksuele voorlichting broodnodig¹⁸⁰. Om al die redenen was kennis over seksualiteit het recht van iedereen.

Dat betekende niet dat de linkse auteurs voorstanders waren van een volledig vrije seksualiteitsbeleving. Integendeel, in het vorige hoofdstuk zagen we reeds dat ook zij zedigheid en fatsoenlijkheid hoog in het vaandel droegen. Velen onder hen gaven dan ook niet alleen commentaar op de katholieke opvattingen over seksualiteit maar ook op de aanhangers van het andere uiterste: de voorstanders van de natuurwetten en het instinct die van mening waren dat men zich ongeremd moest uitleven op seksueel vlak.

2.2) Seksuele voorlichting uit noodzaak

Seksuele voorlichting was echter niet alleen een noodzaak omdat men op die manier seks weer een normale plaats kon geven in de maatschappij en het geluk van de Vlaamse bevolking op verschillende vlakken kon bevorderen. Seksuele voorlichting was ook noodzakelijk om de jeugd op het rechte pad te houden, om te vermijden dat de jongeren een verkeerde voorlichting kregen en om te verhinderen dat de kinderen het vertrouwen in hun ouders verloren.

Seksuele voorlichting was noodzakelijk om de kuisheid bij de jongeren te bewaren. Tijdens de puberteit heeft elke jongere te maken met een moeilijke innerlijke strijd. Wanneer dit niet in goede banen geleid wordt en de jongere tijdens deze woelige periode geen goede begeleiding krijgt dan kan hij/zij gemakkelijk van het rechte pad afdwalen. Nagenoeg alle linkse seksuele voorlichters zijn het erover eens dat seksuele voorlichting de redding is. *“Reinheid kan niet bereikt worden door onwetendheid en kunstmatige afzondering maar wel alleen door kennis en verantwoordelijke vrijheid verwezenlijkt worden”*¹⁸¹. *“Kennis redt, en vooral in sexuele aangelegenheden is onkunde de mens noodlottig”*¹⁸². Zonder een goede voorlichting is de kans veel groter dat het kind van het rechte pad afdwaalt. Pas wanneer de jongeren antwoord krijgen op hun vragen zal de rust in hun gemoed terug keren. Men moet dan ook voorlichting geven in deze periode van nieuwsgierigheid want als men dit niet doet zal het seksuele gedegradeerd worden tot iets stiekems. In dat geval zal het kind een beroep

¹⁸⁰ VAN DE VELDE T., Het volkomen huwelijk. Een Studie omtrent zijn physiologie en zijn techniek. Voor den arts en den echtgenoot, Leiden, Leidsche Uitgeversmaatschappij, 1926, p 2

¹⁸¹ DE MAN, Het land waar de vrouw een Mensch is, Ontwikkeling en Uitspanning., 2, 8, 1921, p 124

¹⁸² GRUB, Op.cit., 1, 1937, p 11

doen op zijn eigen fantasie en die van zijn makkers of onzedige boekjes. Dit zorgt ervoor dat men meer nadenkt over het geslachtsprobleem dan bij een eerlijke voorlichting het geval zou zijn. Dat kan dan weer op zijn beurt leiden tot een overprikkeling tegenover alles wat met seksualiteit te maken heeft en tot een verstoring van de normale seksuele ontwikkeling. Boersma is van mening dat in dergelijke gevallen alle hulp te laat komt: *“Als de rijpere jeugd reeds vroeg afdwaalt op paden die beter onbetreden blijven, ook naar meening van hen, die zich van de burgerlijke vooroordelen hebben losgemaakt, dan is het voor een goede voorlichting reeds te laat.”*¹⁸³ Met een grondige seksuele voorlichting moet men dergelijke scenario's vermijden, want de wetenschap over het geslachtelijke leven is als een middel tot zelfverdediging¹⁸⁴.

Seksuele voorlichting moet volgens bepaalde auteurs ook gegeven worden om te vermijden dat de jongeren een verkeerde voorlichting zouden krijgen. Kinderen komen zonder twijfel alles ooit te weten. Souvarine¹⁸⁵ bijvoorbeeld wijst erop dat er voor de opvoeder, in dit geval de moeder (hij heeft het enkel over de vrouwelijke voorlichting), maar twee mogelijkheden zijn. Ofwel zal zijzelf de lerares van haar kinderen zijn en zal ze erin slagen haar kinderen een edel en groots denkbeeld te geven van de ontwikkeling en voortplanting van het mensenas. Ofwel zal ze haar dochter inzake seksuele voorlichting aan haar lot overlaten. In dat geval zal haar dochter door de ondeugendste leerlingen van haar klas op de hoogte worden gebracht en wel op een grove manier, zodat het kind voor heel zijn leven een zeer slechte en lage indruk zal hebben over de voortplanting van de mens¹⁸⁶. Als kinderen op slinkse wijze de dingen te horen krijgen zullen ze ook sneller aan onschuld inboeten. Seks en seksualiteit zullen onderwerp van *‘ginnegappen, grove scherts en dubbelzinnigheid’*¹⁸⁷ worden en ze zullen alle eerbied verliezen. Kahn besluit: *“Seksuele voorlichting door ouders en opvoeders is de beste bescherming tegen de psychische schokken, die het kind heeft te doorstaan wanneer het wordt ingelicht door onbevoegden.”*¹⁸⁸ Heijermans nuanceert echter het ‘gevaar van een verkeerde voorlichting’. Ook hij vindt de vuile praat die kinderen tegen elkaar verkopen misselijk en verkeerd, maar naar zijn mening moet dit niet té tragisch worden opgevat. De werkelijke

¹⁸³ BOERSMA J., *Op.cit.*, p 45

¹⁸⁴ VAN KOL N., *Moeder en kind. Hoe men kiesche onderwerpen met kinderen kan behandelen*, Rotterdam, 1898, p 6

¹⁸⁵ Pseudoniem voor Alexander Cohen, Nederlandse anarchist en later monarchist. (Uit: Bibliografisch woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland, www.iisg.nl/bwsa)

¹⁸⁶ SOUVARINE, Om gezond te leven. Wenken voor de vrouwen, *Ontwikkeling en Uitspanning*, 2, 8, 1921, p 127

¹⁸⁷ VAN KOL N., *Op.cit.*, 1898, p 18

¹⁸⁸ KAHN F., HEIJERMANS L., VAN ROOY A.H.M.J., *Op.cit.*, p 129

schunnige grondslag wordt door kinderen vaak niet begrepen en bovendien zal het goed aangelegde en opgevoede kind zich daar instinctmatig vanaf keren. Hij is geen voorstander van een voorlichting van de straat maar stelt vast dat geen enkel kind zal ontkomen aan de aanraking met de vuilbekkerij of het nu wordt voorgelicht of niet. De overgrote meerderheid heeft er echter een afkeer van en zal er daarom ook niet door besmeurd worden¹⁸⁹.

Een eerlijke seksuele voorlichting is ten derde noodzakelijk omdat de kinderen anders het vertrouwen in hun ouders kunnen verliezen. Als het kind begrijpt dat het nooit de juiste antwoorden van zijn ouders heeft gekregen op vragen die hem erg bezighielden, dan zal het vertrouwen in zijn vader en moeder een flinke deuk krijgen en het kind zal geheimen beginnen hebben voor zijn ouders. Het vertrouwen dat dan op andere gebieden uitgaat van de ouders moet dan al zeer sterk zijn, opdat zij hun invloed op hun kind niet volledig verliezen¹⁹⁰. Kinderen mogen daarom nooit afgescheept worden wanneer ze vragen stellen of met een leugen gepaaid worden. Dit kan wantrouwen opwekken en dit is binnen een gezin een regelrechte zedelijke ramp¹⁹¹. Nellie Van Kol¹⁹² is ervan overtuigd dat het praten over seksuele zaken de band tussen ouder en kind versterkt. De ouders geven hun kind levensbelangrijke kennis en vertrouwen. Van zijn kant zal het kind ook meer teruggeven aan zijn ouders, in de vorm van liefde en gehoorzaamheid. Geert Grub formuleert het als volgt: *“Zoals begrijpen waardering wekt; geloof, achting en betrouwen doet ontstaan, wekt kennis liefde en vertrouwen onderdanigheid aan erkend gezag. Ouders die de liefde van hun kinderen willen winnen, die deze dag helder willen zien worden, naar hun verstand rijpt en hun persoonlijkheid vormt, dienen het er allereerst op aan te leggen, dat hun kind in hen gelooft en op hen vertrouwt. Het kind moet weten, dat vader en moeder uitkomst weten voor alles. Dat zij nergens beter om een antwoord gaan op vragen, die hen kwellen en beangstigen, en dat ze, voor hun kind het beste willend, ook weten wat het beste is!”*¹⁹³ Van Kol en Grub gaan daarbij eigenlijk nog verder en stellen dat het kind meer ontzag zal krijgen tegenover zijn moeder. Het zal haar bewonderen omwille van het wonder dat zij heeft verwezenlijkt en om de pijn die zij geleden heeft bij de geboorte. Kinderen zullen nog meer van hun moeder

¹⁸⁹ HEIJERMANS, *Op.cit.*, 1932, p 30

¹⁹⁰ BOERSMA J., *op.cit.*, p 45

¹⁹¹ VAN BOOM, *op.cit.*, p 89

¹⁹² Pseudoniem voor Jacoba Maria Petronella, vrouw van Hendrikus Hubert van Kol. Ondertekende haar geschriften met Nellie Van Kol, of meestal kortweg Nellie. Ze was schrijfster over kinderopvoeding en redactrice van het socialistische tweewekelijkse blad, *De Vrouw*. Woonde een tijd in België en werkte regelmatig samen met de Vlaamse socialiste Emilie Claeys. (Uit: Bibliografisch woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland, www.iisg.nl/bwsa)

¹⁹³ GRUB, *Op.cit.*, 2, 1937, p 28-29

houden¹⁹⁴. Heijermans nuanceert dit echter. Hij vindt overdreven te beweren dat kinderen het vertrouwen in hun ouders zullen verliezen, wanneer ze niet altijd de waarheid hebben gehoord of niet alles via hun ouders hebben vernomen. Het vertrouwen tussen ouders en kinderen wordt eerder door andere zaken verstoord bijvoorbeeld door een totaal andere levenswandel¹⁹⁵.

Enkele auteurs vinden seksuele voorlichting een noodzaak in het licht van een aantal specifieke thema's. De Man en Souvarine strijden voor een vrouwvriendelijkere samenleving; Grub en Borger pleiten voor meer en betere kennis over anticonceptie; Wibaut-Van Berlekom en Theodoor Van De Velde vechten voor een betere invulling van het huwelijk en de Belgisch nationale bond tegen het venerisch gevaar wil via voorlichting wijzen op de gevaren van de geslachtsziekten. We gaan hier in het laatste hoofdstuk dieper op in.

De meeste publicaties van de linkse auteurs zijn bestemd voor de opvoeders (meestal de ouders) en minder direct voor de jongeren zelf. De opvoeders weten namelijk meestal niet goed hoe de voorlichting van de kinderen aan te pakken en de bedoeling is dan ook een aantal richtlijnen te geven die hen daarbij kunnen helpen. Marc Lanval richt zich in zijn werk '*L'Education Sexuelle des Enfants et les Parents Catholiques...*', specifiek tot de katholieke ouders. Hij waarschuwt hen dat ze door 'la politique de l'autruche'¹⁹⁶ of door te aarzelen en twijfelen, zeer grote risico's nemen. Lanval beseft echter dat hun katholieke geloof vaak een remmende werking heeft en dat het daarom voor deze ouderparen zeer moeilijk is om hun kinderen een goede voorlichting te geven. In dit werk neemt hij deze ouders dan ook ter hand en begeleidt hij hen in het zetten van de eerste stappen op het terrein van de seksuele voorlichting. Ook de katholieke kinderen hebben immers recht op kennis over seksualiteit¹⁹⁷. In de volgende hoofdstukken zullen we zien welke raad de linkse auteurs de opvoeders gaven.

Heijermans die seksuele voorlichting ook een noodzaak vindt, kaart echter ook de nadelen aan van de seksuele voorlichting. Ten eerste kunnen kinderen en pubers het mooie van seks nog niet snappen. Ze vinden het eerder iets vies en gemeen. Omdat hun ouders 'het' doen kunnen

¹⁹⁴ VAN KOL N., *op.cit.*, 1898, p 7 + GRUB, *Op.cit.*, 2, 1937, p 33

¹⁹⁵ HEIJERMANS, *Op.cit.*, p 21

¹⁹⁶ LANVAL M., *L'Education Sexuelle des Enfants et les Parents Catholiques*, Antwerpen, Ligue Belge de propaganda héliophile s.d., s.p. (Dit werk van Lanval heeft slechts negen pagina's tekst, maar bevat gene paginanummers)

¹⁹⁷ LANVAL, *Op.cit.*, s.d., s.p.

ze een afkeer krijgen van hun ouders. Ten tweede kan de voorlichting altijd slecht verteerd worden. Al wat gezegd wordt kan in de gedachten van de kinderen blijven spelen en ze kunnen er zelf een ziekelijke aandacht voor krijgen. Meisjes die bijvoorbeeld zodra ze vruchtbaar zijn gewaarschuwd worden voor de omgang met jongens, kunnen een panische angst krijgen om zwanger te worden. Seksuele voorlichting is ten slotte ook ontzettend moeilijk. Kinderen kunnen altijd vragen stellen over bijvoorbeeld verkrachten, miskramen, ongehuwde moeders, het éénkinderstelsel enzovoort. Dergelijke vragen brengen de voorlichters natuurlijk in een zeer moeilijk parket¹⁹⁸.

2.3) Seksuele voorlichting als een deel van de ideologische opvoeding

Seksuele voorlichting was bij een aantal auteurs binnen het levensbeschouwelijk linkse veld ook een deel van een algemene ideologische opvoeding. Vooral de socialisten grepen het geven van seksuele voorlichting aan om de jeugd op te voeden tot degelijke socialisten. H. Schulz bijvoorbeeld spreekt in zijn werk als volgt: *“De klassebewuste arbeider is een woord indachtig: Aan de jeugd behoort de toekomst. Daar hij evenwel hoge idealen in de toekomst ziet schitteren, idealen waarvoor hij zelf zijn beste willen en kunnen geeft, heeft hij tegelijkertijd de nadrukkelijke wensch een geslacht te zien opgroeien, waaraan hij de opbouw en de verwezenlijking zijner idealen rustig kan toevertrouwen”*¹⁹⁹ De opvoeding van de jeugd was dus niet alleen belangrijk omwille van het welzijn van de jeugd maar ook omdat reeds zeer vroeg de grondslag gelegd moest worden voor de karaktervorming en de latere socialistische levensvisie. Een degelijke seksuele en zedelijke opvoeding, los van ieder onbewezen dogma op godsdienstig of politiek-maatschappelijk gebied, moest ervoor zorgen dat de arbeiderskinderen opgroeiden tot ruimdenkende en vrijheidlievende mannen en vrouwen²⁰⁰. Ook Boersma verbond de seksuele voorlichting zeer sterk met de opvoeding van de jeugd in de geest van het socialisme. De schrijver bekeek het hele seksuele vraagstuk vanuit het klassenstandpunt. Volgens Boersma kon de arbeidersklasse zorgen voor nieuwe vormen van seksueel verkeer en geslachtelijke verhoudingen. Het geslachtsleven van de arbeiders was immers, naar zijn mening, nog niet doordrongen van kleinburgerlijk fatsoen, verwrongen braafheid, sleur en verveling. De overwinning van het proletariaat zou volgens hem dan ook een tijdperk van grotere seksuele vrijheid en harmonie inleiden. De overwinning

¹⁹⁸ HEIJERMANS, *Op.cit.*, p 11

¹⁹⁹ SCHULZ H., *De moeder als opvoedster. Kleine bijdragen voor de praktijk van de proletarische opvoeding in huis*, Amsterdam, Brochurehandel S.D.A.P., s.d., p 6

²⁰⁰ Ibidem., p 6

van het socialisme hing echter niet alleen af van de overwinning van de arbeidersklasse, de verovering van de hoogste machtsposities in de staat en in de maatschappij; men moest daartoe ook de mentaliteit veranderen en de individuele houding veranderen in een sociale. Het socialisme was volgens Boersma namelijk niet alleen een vorm van maatschappelijk leven maar ook een hogere cultuurfase. Het proletariaat moest het socialisme daarom ook innerlijk beleven, het moest een geestesgesteldheid worden die zich uitte in daden. De socialistische arbeiders moesten reeds in de presocialistische maatschappij, de nieuwe seksuele moraal van de toekomst opnemen in hun gedachtegoed en naar haar geboden leven. De seksuele voorlichting was hiervoor natuurlijk cruciaal want het was het middel bij uitstek om de arbeiders kennis te laten maken met de principes van de socialistische seksuele moraal²⁰¹. De andere socialistische auteurs gingen niet in die mate in op de socialistische moraal, maar toch vinden we in hun werk duidelijke tekenen van hun socialistische ingesteldheid. Isabel Blume bijvoorbeeld gaf haar voorlichting naar eigen zeggen vooral omdat de immoraliteit binnen de maatschappij zich hoofdzakelijk wreekte op de werkende dochter uit arbeidersfamilies²⁰² en Heijermans was van mening dat de organisatie van de arbeiders de massa goed had gedaan. Deze heeft een samenhorigheidsgevoel gebracht en dat is zeer gunstig in het licht van de seksuele voorlichting: *“In het streven naar sexueele voorlichting, in het verlangen, aan zijn kinderen een beter leven te geven, het zich één willen voelen met zijn kinderen in geestelijk opzicht, zien we een verheugend verschijnsel van de bewustwording, welke zich steeds meer baanbreekt. Het is een hogere toets, welke aangeslagen wordt bij arbeiders en gegoeden.”*²⁰³ Hij moedigde de verdere organisatie van de arbeidersmassa dan ook aan. Alle auteurs met een socialistische achtergrond pleiten wel voor de zedelijkheid en de reinheid van hun socialistische lezers. We zagen reeds in het vorige hoofdstuk dat ze dit deden om een deftig proletariaat te vormen in de hoop dan serieus genomen te worden op politiek gebied.

De vrouwelijke auteurs leggen in hun seksuele voorlichting de nadruk op de opvoeding van de vrouwen. De seksuele voorlichting maakte deel uit van de opvoeding tot zelfbewuste en vrije vrouwen. De vrouwen richtten zich dan ook op vrouwelijke lezers of spraken over de seksuele voorlichting enkel van moeder tot dochter. De relaties tussen man en vrouw en de rol van de vrouw als moeder en als echtgenote, stonden meestal centraal.

²⁰¹ BOERSMA J., *Op.cit.*, p 9-14

²⁰² BLUME I., *Op.cit.*, p 13

²⁰³ HEIJERMANS, *Op.cit.*, p 35

Bij de vrijzinnige Lebensreformers merkt men minder een achterliggend ideologisch programma. Zij gingen dan ook vooral wetenschappelijk en rationeel te werk. Wel wordt in hun werk duidelijk dat ze streven naar een meer open seksueel klimaat. Lanval vond de seksuele voorlichting de eerste en belangrijkste stap in de richting van een nieuwe seksuele moraal. De jeugd was immers de hoop van de toekomst en Lanval vertrouwde erop dat zij capabel genoeg waren om de nieuwe moraal te introduceren en te dragen. De seksuele voorlichting moest benadrukken dat de oude seksuele taboes doorbroken moesten worden opdat men de vrije seksualiteit zou kunnen installeren: *“Pour les femmes libérées, pour les hommes bien nés, la liberté sexuelle est le régime social de demain. C’est une révolution toute pacifique ou tout est à gagner et rien à perdre, dont les efforts rejailliront en bien sur une humanité régénérée pour laquelle le Bonheur en ce monde, ne sera plus ni un vain mot, ni une utopie!”*²⁰⁴

3) Besluit

Wanneer we beide groepen en hun doelstellingen vergelijken, kunnen we ten eerste een aantal oppervlakkige gelijkenissen constateren. Ten eerste was het geven van seksuele voorlichting bij alle auteurs een reactie op het laïciseringsproces en de culturele modernisering die zich sinds de jaren twintig in snel tempo voordeed. De manier waarop ze reageerden op deze vernieuwingstendens was dan weer verschillend voor beide groepen. Ten tweede vonden vrijwel alle auteurs van beide kampen het geven van seksuele voorlichting een noodzaak omwille van diverse redenen. Zowel katholieke auteurs als auteurs van levensbeschouwelijk links, waren van mening dat seksuele voorlichting een goede manier was om de jeugd op het rechte en vooral reine pad te houden. In het vorige hoofdstuk was reeds gebleken dat alle groepen baat hadden bij een brave en kuise jeugd. Hier is duidelijk geworden dat de verschillende auteurs daar met hun seksuele voorlichting inspanningen voor leverden. Voorlichting was ook belangrijk om te vermijden dat kinderen en jongeren een verkeerde voorlichting zouden krijgen door bijvoorbeeld slechte vrienden op school. Daarenboven was seksuele voorlichting noodzakelijk opdat de kinderen het vertrouwen in hun opvoeder - meestal de ouders - niet zouden verliezen. Ten derde was de seksuele voorlichting een deel van de algemene opvoeding in het licht van de desbetreffende ideologie. Vooral de

²⁰⁴ LANVAL M., *Liberté sexuelle ou prostitution...?*, Bruxelles, Le Laurier, 1935, p 147

katholieken en de socialisten hadden de ideologisch potentiële waarde van het geven van seksuele voorlichting goed begrepen. Via seksuele opvoeding kon men net als bij de algemene opvoeding, bepaalde normen en waarden opleggen aan de jeugd. Een laatste treffende overeenkomst is het feit dat de publicaties van beide groepen zelden voor de jeugd maar bijna altijd voor de volwassen opvoeders bestemd waren. Zowel de katholieke auteurs als de niet-katholieke auteurs vonden seksuele voorlichting een zeer gewichtige zaak die dan ook om een zeer delicate aanpak vroeg. Het lezen van voorlichtingsboekjes was volgens sommige auteurs wel een goede manier, maar de beste manier was een persoonlijk gesprek tussen de opvoeder en het kind. Omdat de meeste opvoeders en zeker de ouders daarentegen niet wisten hoe de seksuele voorlichting aan te pakken, werden daaromtrent aan hen richtlijnen gegeven.

Toch valt ons vooral een groot en tevens belangrijk verschil op. De katholieken waren zeer sterk gekant tegen alle nieuwigheden die tijdens het interbellum hun intrede deden. Het laïciseringproces was volgens hen de oorzaak van alle ellende, ook op seksueel vlak. Ze zetten er zich tegen af en deden er alles aan opdat ook hun aanhang dat zou doen. De seksuele voorlichting grepen ze aan om de jeugd te ‘wapenen tegen het gevaar’ en vooral om de katholieke seksuele moraal in stand te houden. De echte bedoeling was voornamelijk de jeugd tevreden te stellen met een minimale seksuele voorlichting, in de hoop op die manier te vermijden dat de jongeren op seksueel vlak zelf hun weg gingen zoeken. De nadruk binnen de seksuele voorlichting die ze gaven lag dan ook sterk op de schaamte en de zondigheid. De niet-katholieke auteurs waren er daarentegen van overtuigd dat de seksuele noodtoestand het gevolg was van de eeuwenlange overheersing van de katholieke, conservatieve seksuele moraal. Zij sprongen dan ook liever op de kar van de modernisering en zagen hierin de ultieme kans om de seksueel morele machtspositie van de Kerk voor eens en voor altijd te breken. De seksuele voorlichting die ze gaven had wel onder andere tot doel de jeugd rein en zedig te houden maar was niet overladen met de typische katholieke begrippen als zonde en schaamte. Zij waren voorstander van een degelijke, ongecompliceerde en progressievere voorlichting die tot doel had de jongeren informatie over seksualiteit te geven. Dit zal in de volgende hoofdstukken, wanneer we dieper ingaan op de inhoud van de seksuele voorlichting, verduidelijkt worden.

Hoofdstuk 3: Methodiek van de seksuele voorlichting

In dit hoofdstuk willen we onderzoeken hoe men enerzijds aan katholieke zijde en anderzijds aan levensbeschouwelijk linkse zijde de seksuele voorlichting methodisch moest aanpakken. We bespreken daarbij drie grote thema's. Wie moet seksuele voorlichting geven: de ouders, de school, de arts, de priester, enzovoort. Wanneer moet het kind seksuele voorlichting krijgen: als het een zekere leeftijd heeft bereikt of bij een bepaalde gebeurtenis. Hoe moet men seksuele voorlichting geven: alles ineens vertellen of geleidelijk, individueel of in groep, jongens en meisjes samen of apart, met illustraties of niet, de volledige waarheid of mag een leugentje om bestwil, in de vorm van een gesprek, of via een boek, een voordracht, enzovoort.

1) De methodiek van de katholieke voorlichters

Bij de katholieke voorlichters vinden we zeer veel concrete methodologische aanwijzingen. Vaak wijdden de auteurs er bijvoorbeeld een apart hoofdstuk aan. Dit komt natuurlijk omdat zij de voorlichting een uiterst delicate zaak vonden zodat de manier waarop deze gegeven werd een belangrijke rol speelde.

1.1) Wie moet seksuele voorlichting geven?

In de eerste plaats moest de seksuele voorlichting door de juiste personen gegeven worden. De voorlichter moet over een aantal eigenschappen beschikken. Hij of zij moet iemand zijn die gezag en vertrouwen uitstraalt, hij/zij moet steeds het goede voorbeeld geven, hij/zij moet een klaar inzicht hebben in de zedenleer van de kuisheid en de juiste opvattingen hebben over het geslachtsleven. Het grootste deel van de katholieke auteurs wijst de ouders aan als de voornaamste voorlichters. Anderen hebben het over de priester, de leraar en de arts.

1) De Ouders

Ouders zijn de belangrijkste opvoeders van de jeugd. Zij staan in voor het geestelijke en zedelijke welzijn van hun kinderen en moeten ze vanaf de geboorte een goede christelijke opvoeding meegeven. Vooraleer men tot een seksuele voorlichting kan overgaan, is het belangrijk om de kinderen een goede basisopvoeding te geven, in het licht van de christelijke

normen en waarden en met de nadruk op de goede manieren en zeden. Kinderen moeten leren te streven naar de deugd en het kwaad te vermijden. Ze moeten hier op aarde de nodige prestatie leveren om in het hiernamaals het eeuwige geluk te smaken²⁰⁵. Binnen deze basisopvoeding zijn al een aantal specifieke elementen die men in acht moet nemen met het oog op de latere seksuele ontwikkeling van het kind. Zo zijn er bijvoorbeeld bij het slapen gaan van het kind een aantal gewoonten die men het kind kan aanleren: zodra het in bed ligt moet het slapen en niet meer spelen, praten of lezen, het moet met de handen boven de lakens slapen, het mag 's morgens wanneer het wakker is niet in bed blijven, enz. Het is ook belangrijk kinderen niet te veel te vertroetelen. Ze strelen en hartstochtelijk omhelzen maakt ze week en werkt op de zinnelijkheid en dus ook onrechtstreeks op de geslachtsdrift.²⁰⁶ Dergelijke zaken lijken details maar ze zijn wel belangrijk en kunnen later, wanneer het kind onderhevig wordt aan zijn seksuele driften, het verschil maken.

Naast een degelijke christelijke basisopvoeding moeten ouders vooral het goede voorbeeld geven. Ten eerste omdat zij anders als opvoeder niet geloofwaardig overkomen²⁰⁷ maar vooral omdat ze hun zedelijke en verstandelijke eigenschappen doorgeven aan hun kinderen. Een aantal katholieke auteurs beweert namelijk dat kinderen niet alleen de essentiële eigenschappen van hun ouders overerven maar ook de accidentiële eigenschappen zoals gedachten en gedragingen, deugden en ondeugden. Net zoals ouders lichamelijke kwalen kunnen doorgeven aan hun kinderen kunnen ze ook 'geestelijke afwijkingen' doorgeven aan hun kroost. Ze moeten dan ook hun gedachten en begeerten beheersen. De kinderen van wulpse ouders zullen zich immers zelf gemakkelijker overgeven aan losbandig gedrag. Nysten merk overigens op dat zoon en dochter tegelijkertijd van vader en moeder erven en dat zij dus de drang tot ontucht in dubbele mate zullen ontvangen als beide ouders eraan verslaafd zijn.²⁰⁸ Kinderen die erfelijk belast zijn zullen de schuld van hun onmenswaardig leven bij zichzelf zoeken. Zij zijn er zich niet van bewust dat hun ouders de stichters waren van het erfelijk kwaad. Ze zullen trouwens op hun beurt ook minderwaardige schepselen baren²⁰⁹

²⁰⁵ DE PAUW L., Huiselijke Opvoeding, Brussel, Office de publicité, 1937, p 8

²⁰⁶ VLERICK J., De toestand aangaande de kuisheid bij de kinderen van de lagere school, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 9, 9, 1928, p 554

²⁰⁷ ANDRIES E.P., Voorlichting, Negen geestelijke voordrachten gegeven in de kerk van St Jan Evangelist – Wilrijk, Wilrijk, 1935, p 147

²⁰⁸ NYSTEN, Wat trouwlustigen en gehuwden moeten weten, Kortrijk, 1922, p 58

²⁰⁹ Ibidem, p 58

want “als de stroom der onzedelijkheid is losgekomen, dan loopt hij dikwerf over verscheidene geslachten vooraleer hij uitgewoed is”²¹⁰.

Het merendeel van de katholieke auteurs is het erover eens dat ouders de meest geschikte voorlichters zijn omdat zij hun kinderen het beste kennen. De voorlichting moet immers individueel en op het juiste moment gebeuren. Elk kind moet nauwlettend in het oog gehouden worden en pas als het rijp genoeg is mag men voorlichting geven. Ouders kunnen de zielsontwikkeling van hun kinderen van dichtbij volgen en zij kunnen dus het best het juiste moment voor de voorlichting bepalen. Ouders kennen ook het karakter van hun kinderen en weten daarom hoe men de voorlichting bij elk kind moet aanpakken.

Opvallend is dat een aantal van de auteurs een onderscheid maakt tussen de moeder en de vader als opvoeder en voorlichter. We zien twee opvattingen daarbij steeds terugkeren: de moeder is de beste voorlichter óf de moeder moet de meisjes inlichten en de vader de jongens. Tihamer bijvoorbeeld vindt de moeder het meest geschikt omdat zij het vaakst bezig is met de opvoeding en ze door de natuur een fijn pedagogisch gevoel heeft meegekregen. De vader heeft veelal andere beslommeringen waardoor hij zich minder met de kinderen bezighoudt en dus ook minder geschikt is voor de taak van de voorlichting²¹¹. Andries voegt daar nog aan toe dat de moeder vertrouwen inboezemt, ze heeft een aangeboren hartelijkheid en ze heeft de innigste band met het kind wegens de intimiteit van het moederschap²¹². Volgens De Roeck is het diegene die de kinderen vertelt over God, de Hemel en het kindje Jezus die de kinderen ook de eerste voorlichting moet geven. Omdat dit heel vaak de moeder is, neemt zij in het algemeen best de taak van de voorlichting op zich. Maar hij nuanceert dit wel en vindt het beter dat beide ouders op dit vlak het vertrouwen van hun kinderen bezitten, want in principe maakt het voor hen niet uit of het de vader of de moeder is die de voorlichting geeft²¹³. Daels en Salsmans²¹⁴ zien de moeder als de beste voorlichter van haar dochters en de vader als beste voorlichter van zijn zonen. Salsmans is echter voorzichtiger en vindt dat de moeder het

²¹⁰ DE PAUW O.F.M., EDGAR E.P., Bruidschat, Negen geestelijke voordrachten gegeven in de kerk van St Jan evangelist – Wilrijk, Wilrijk, p 40

²¹¹ TIHAMER T., Het vraagstuk der Sexueele Voorlichting, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 15, 8, 1934, p 451

²¹² ANDRIES, Op.cit., p 146

²¹³ DE ROECK, Wat zal ik mijn kind zeggen?, Een boekje voor ouders, Tielt, Lannoo, 1938, p 24

²¹⁴ Belgische professor Moraaltheologie (www.odis.be)

antwoord moet geven op de eerste vragen van haar zonen, en dat de vader pas nadien kan aanvullen²¹⁵.

Hoewel de ouders de ideale en natuurlijke voorlichters zijn, valt het de katholieke auteurs op dat ze zich vaak helemaal niet, of onvoldoende bezighouden met deze belangrijke taak. Ten eerste durven ze vaak niet te spreken over dingen die met seks te maken hebben. Andries vindt dat valse schaamte en benadrukt dat alle katholieke ouders deze moeten afleggen²¹⁶. Ten tweede weten de ouders vaak niet hoe ze de voorlichting aan boord moeten leggen. Ze weten niet hoe ze zich moeten uitdrukken of hoeveel en wat ze mogen zeggen. Vaak hebben ze ook zelf te weinig fysiologische en psychologische kennis over de seksuele zaken. Ze berusten dan in de gemakkelijkste oplossing en zeggen niets²¹⁷. De boeken en artikels die de auteurs schrijven moeten hen daarbij helpen.

2) De priester, de biechtvader

De priester is natuurlijk uitermate geschikt voor de algemene zedelijke opvoeding en de gewetensvorming in het bijzonder²¹⁸. Inzake seksuele voorlichting heeft echter vooral ene aanvullende taak. Hij kan bij gelegenheid een wenk of een richting geven en het onderricht van de ouders volmaken met godsdienstige beschouwingen. Als de ouders hun kinderen evenwel niet de voorlichting geven die ze nodig hebben, dan kan de priester of biechtvader die taak volledig overnemen. Zowel Salsmans, Tihamer als Andries zijn echter van mening dat de priester vooral voor de jongens iets kan doen. Als de priester merkt dat een meisje het één en ander zou moeten weten, dan moet hij ze, volgens Salsmans, op vaderlijke wijze aansporen de moeder erover aan te spreken. Hij moet dan intussen de moeder waarschuwen zodat zij zich kan voorbereiden op wat ze moet zeggen en zodat ze eventueel zelf, uit eigen beweging iets kan zeggen. Als alle onderricht door de moeder onmogelijk is dan moet hij het meisje naar een andere fatsoenlijke vrouw zenden, bijvoorbeeld een oudere zus, een katholieke vroedvrouw, een wijze onderwijzeres of religieuze. Hij moet deze wel intussen verwittigen. Voor de jongen kan de priester meer doen. *“Als hij vertrouwvol door een knaap ondervraagd wordt, moet hij zich wel wachten hem barsch af te wijzen, maar veeleer onbedeesd en kiesch zeggen wat nuttig is, alles aanstonds van christelijk standpunt uit beschouwende. Is hij ’s jongens biechtvader, dan mag zijn kennis van den gewetenstoestand*

²¹⁵ SALSMANS T., Wie zal voorlichting geven?, DUX, 1, 6, 1928, p 136

²¹⁶ ANDRIES, Op.cit., p 146

²¹⁷ TIHAMER, Op.cit., p 452

²¹⁸ SALSMANS, Op.cit., 1928, p 138

hem juist laten oordelen wat nu te ontsluiëren is. ook om dat beter te weten, kan hij desnoods polsen, hoe ver de kennis van den jongen reikt."²¹⁹ Tenzij hij merkt dat de jongen er nood aan heeft en hij zeker is dat de ouders geen seksuele voorlichting geven, heeft de priester het best niet over de geslachtelijke zaken. In andere gevallen moet hij de jongen doorverwijzen naar zijn ouders. Wanneer die ouders het ongepast vinden om over dergelijke zaken met hun zoon te praten dan moet hij met de ouders overleggen. De priester kan tips geven aan de ouders of met hen afspreken dat hij de voorlichting op zich zal nemen.

3) De onderwijzer, de school

Vele katholieke auteurs vinden de school geen goede omgeving en de onderwijzer niet bevoegd voor het geven van seksuele voorlichting. Zij vinden dat de voorlichting individueel moet gebeuren en niet in klassikaal verband. Andries waarschuwt dat het gevaar bestaat dat gezamenlijk schoolonderricht over seksualiteit de nieuwsgierigheid prikkelt en het geslachtelijke trivialiseert. Terloops kan een onderwijzer of onderwijzeres op delicate en apostolische wijze een wenk geven, maar hij of zij moet daar zeker geen roeping van maken²²⁰. Als het kind echter vragen stelt dan mag men het niet nalaten te antwoorden. Men moet namelijk vermijden dat de kinderen zouden denken dat men over geslachtszaken niets mag vragen omdat deze zondig zijn. Als een leraar of lerares toch de behoefte en het vermogen voelt om over seksualiteit met de leerlingen te praten, dan is het beter twee tot drie leerlingen bij hen thuis te ontbieden en hun de grondbeginselen in het licht van de godsdienstige levensbeschouwing te verklaren²²¹. Nooit mogen de geheimen echter door de onderwijzer of leraar volledig uit de doeken gedaan worden. Ze moeten het kind daarvoor doorverwijzen naar de ouders²²².

De school en de onderwijzers kunnen volgens enkele katholieke auteurs wel hun steentje bijdragen op andere vlakken.

Ten eerste kan de school van dienst zijn bij 'de seksuele propedagogiek'²²³, die bestaat uit een goede christelijke basisopvoeding en de vorming van het karakter en de wil. Wat betreft de christelijk opvoeding moet de leraar zich steeds laten leiden door de religieuze beginselen en

²¹⁹ SALSMANS, *Op.cit.*, 1928, p 137

²²⁰ ANDRIES, *Op.cit.*, p 148

²²¹ FOERSTER F.W., *Sexuële Zedenleer en Sexuële opvoedkunde*, Hoogstraten, 1926, p 206-207

²²² SALSMANS J., Wat een onderwijzer doen kan voor de kuisheid der jongens, *Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift*, 6, 4, 1925, p 216-217

²²³ Term afkomstig van Foerster

anderzijds kan hij de leerlingen doelbewust richten op het goede spoor. Hij moet de bovennatuurlijke middelen van het gebed en de communie aanwenden en de jongens aansporen een zuiver ideaal na te streven. Als zij enthousiast zijn over een goede zaak, moet men dat enthousiasme verder aanwakken opdat ze hun aandacht daar zouden op richten²²⁴. Vlerick vindt vooral kennis van de genademiddelen en een gewetensvorming belangrijk in de aanloop naar de seksuele voorlichting.²²⁵ Wat betreft de wils- en karaktervorming moet alle schoolarbeid, schooltucht en leerstof zo veel mogelijk op het ontwikkelen van de wil afgestemd worden. Dit is voor de leerlingen veel meer waard dan een rechtstreekse voorlichting en eenzijdige biologielessen. Kinderen vinden het volgens Foerster immers fijn om op school aan karaktervorming te doen. Zo gaan ze ook onaangename schoolse activiteiten als een vorm van wilsgymnastiek beschouwen en het zet hen aan om zorgvuldigheid, reinheid, nauwkeurigheid en oorspronkelijkheid aan de dag te leggen in hun werk. Wanneer men dus de karaktervorming centraal stelt in de schoolopvoeding zorgt dit niet alleen voor meer zedigheid bij de jeugd maar ook voor een betere inzet op school. Niets dan voordelen dus, volgens Foerster²²⁶. Ook Salsmans pleit voor een goede tucht, vlijtig werken en sport en spel²²⁷. Vlerick is nog pathetischer en is ervan overtuigd dat sterkte en kracht door versterving zeer belangrijk zijn. Hij pleit ervoor sentimentaliteit en zoeterigheid achterwege te laten en terug te keren naar ‘de stille ascese van vroeger’²²⁸.

Ten tweede moet de school het kwaad beletten door een grondig toezicht. Vlerick verdedigt een strengere tucht. Hij vindt dat men de kinderen in de school te weinig bewaakt omdat men niet beseft waartoe kinderen in staat zijn²²⁹. De onderwijzer moet zowel in de klas als op de speelplaats goed opletten en een aantal regels doorvoeren. In de klas moeten de kinderen een goede houding aannemen, hun handen mogen nooit in hun broekzak zitten, probleemjongens mogen niet naast elkaar zitten, de leerlingen moeten altijd bezig zijn zodat ze geen tijd hebben om te dromen, ongepaste bladen en boeken mogen niet binnengesmokkeld worden, enz²³⁰. Tijdens de pauze moeten de onderwijzers zich volledig op de kinderen richten. Het is dus niet gepast om te lezen of te praten. De onderwijzer moet letten op de activiteiten van de kinderen. Zij die spelen zijn doorgaans meer te vertrouwen dan zij die praten of wandelen. Men moet het spel en de gesprekken goed in de gaten houden. De leraar moet inzicht krijgen in de

²²⁴ SALSMAANS J, *Op.cit.*, 1925, p 213

²²⁵ VLERICK, *Op.cit.*, 9, 9, 1928, p 564-565

²²⁶ FOERSTER, *Op.cit.*, p 211-213

²²⁷ SALSMAANS J, *Op.cit.*, 1925, p 213

²²⁸ VLERICK, *Op.cit.*, 9, 9, 1928, p 565

²²⁹ Ibidem, p 564

²³⁰ SALSMAANS J, *Op.cit.*, 1925, p 214

verschillende vriendengroepjes, nagaan welke jongens steeds samen zijn en controleren of er een “bijzondere vriendschap” te vrezen is. Vooral afzonderlijk optrekken en geheime briefwisseling zijn daarvan factoren. Ook aan leerlingen die steeds alleen lopen moet men extra aandacht schenken. Verder doet men er goed aan de hal, de gangen en de trappen regelmatig te controleren en alle lokalen te sluiten. Ook in de toiletten moet men aantal regels in acht nemen. Zo mag men de kinderen niet aan de deur laten staan, men moet ze leren aankloppen, ze mogen niet per twee naar binnen en ze mogen er niet te lang blijven²³¹. Salsmans vindt dat de leraren ook na de schooluren een oogje in het zeil moeten houden. Ze kunnen er op toezien dat de jongeren van school recht naar huis gaan, dat ze niet in kroegen of in de cinema rondhangen, enz. Indien nodig moeten ze de ouders verwittigen²³². De school moet er bovendien op toezien dat de jonge ‘bedervers’ de mond gesnoerd worden. De leraar moet daarom de leerlingen aansporen om elkaar in de gaten te houden en de verderfelijke leerlingen aan te klagen. Als iemand gesnapt wordt voor een éénmalig feit, moet de leraar dit in principe niet volledig openbaar maken. Dit kan de naam van de school en de jongen namelijk bezoedelen. Als het een openbaar vergrijp is en de leerling een langdurig gevaar is dan moet dit bekend gemaakt worden en stuurt men de leerling in kwestie best van school²³³.

4) De arts, de schoolarts

Bijna geen enkele katholieke auteur vindt de arts geschikt om voorlichting te geven. De arts is immers dikwijls te nuchter in zijn voorlichting. Onbewust en ongewild wordt hij daardoor te brutaal. Hij doceert bovendien meer wetenschappelijk dan zedelijk-godsdienstig²³⁴.

De katholieke auteur Albert Van Driessche²³⁵ vindt ondanks de vooroordelen, dat de schoolarts wel degelijk een rol kan spelen in de geslachtelijke opvoeding van de jeugd. Een dergelijke arts kan de leraar bijstaan en zijn taak verlichten, de maatschappij beschermen tegen besmettelijke ziektes én de leerlingen helpen met zijn kennis op anatomisch, psychologisch, fysiologisch en pathologisch vlak. Belangrijk is dat hij de leraren en leerlingen iets kan bijleren over de wetenschap der hygiëne. Van Driessche beseft dat een dergelijke arts in Vlaanderen nog niet veel succes kent en dat zijn functie nog lang niet zo uitgebreid is als

²³¹ VLERICK, *Op.cit.*, 9, 9, 1928, p 564 + SALSMANS, *Op.cit.*, 1925, p 215

²³² SALSMANS J, *Op.cit.*, 1925, p 215

²³³ Ibidem, p 215-216

²³⁴ ANDRIES E.P., *Op.cit.*, p 147

²³⁵ Katholieke arts

hij hier voorstelt, maar met het oog op reeds behaalde resultaten in het buitenland, heeft hij er goede hoop op. Hij haalt het voorbeeld van Zweden aan waar de schoolarts reeds een zeer belangrijk aandeel heeft in de seksuele voorlichting²³⁶. Csaba vindt dat de huisarts zijn steentje kan bijdragen, met vooral met uitleg aan zwangere vrouwen²³⁷.

5) Het boek

Andries heeft het over het boek als voorlichtingsmateriaal. Omdat het doorgaans geen geleidelijke voorlichting biedt, is het meestal niet geschikt. Het boek in kwestie moet in elk geval steeds goedgekeurd worden, bij voorkeur door een priester. Te gemakkelijk speurt het nieuwsgierige kind immers naar ongezonde boeken want er is veel deugd en karakter nodig om zich op het gebied van de geslachtelijke kennis te beperken tot het strikt exacte en noodzakelijke²³⁸.

De seksuele voorlichting werd door de opvoeders nog al te vaak uit de weg gegaan. Eerder stelden we vast dat dit voornamelijk veroorzaakt werd door de seksuele onwetendheid van de opvoeders. Volgens Vlerick had dit te maken met de grote veranderingen in de zedenzaken na WOI. Door de moderne tijden werd immers het geslachtsinstinct van de kinderen veel te snel en daarom abnormaal ontwikkeld. Dit had de jeugd uit balans gebracht en ze misten een evenwicht tussen lichaam, geest en gemoed. De aanpassing aan deze veranderingen verliep echter veel trager en vele opvoeders hadden er geen idee meer van hoe de jeugd op te voeden en hun zuiverheid bij te brengen²³⁹. De meeste katholieke auteurs richtten zich dan op de opvoeders en slechts weinigen schreven voor een jeugdig publiek. De boeken van Csaba en Decoene²⁴⁰ doen dit bijvoorbeeld wel, en ook voor de oudere jongeren en christenen die gaan trouwen zijn er boeken voorhanden.

1.2) Wanneer moet men seksuele voorlichting geven?

De meeste katholieke auteurs zijn het erover eens dat niet alle kinderen op het zelfde tijdstip klaar zijn voor de seksuele voorlichting. Het hangt af van persoon tot persoon. Een echte

²³⁶ VAN DRIESSE A., De Schoolarts, *Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift*, 1, 8, 1920, p 344

²³⁷ CSABA M., *Wat een jonge vrouw weten moet*, Leuven, De Vlaamsche Drukkerij, 1936, 168p

²³⁸ ANDRIES, *Op.cit.*, p 148

²³⁹ VLERICK J., Opvoeding tot kuissheid, *Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift*, 9, 1, 1927, p 29

²⁴⁰ Vlaamse professor theologie en directeur van de katholieke Hogeschool Zuid-west-Vlaanderen. (www.odis.be)

leeftijd is er moeilijk op te plakken. Salsmans spreekt zowel van de lagere als de middelbare school²⁴¹, Zuster Gerarda heeft het over meisjes tussen 14 en 21 jaar²⁴², Van Hoof wil voorlichting pas voor jongens van 16 jaar²⁴³, Muckerman vindt dan weer het einde van de lagere school een geschikt moment en ook Foerster en Tihamer spreken over kinderen van 12 tot 13 jaar²⁴⁴. Geen duidelijke en eenzijdige aanwijzingen dus.

Sommige auteurs hebben het over het begin van de puberteit en de geslachtsrijpheid als een geschikt moment om voorlichting te geven. In de puberteit ondergaat de jongere immers ingrijpende lichamelijke en psychologische veranderingen. De puber kan onrustig en verward worden en het evenwicht verliezen. Tijdens deze woelige periode moeten de jongeren een goede begeleiding krijgen om een puberteitscrisis te vermijden. Op lichamelijk vlak zijn de menstruatie en de zaadlozing bijvoorbeeld ideale momenten om seksuele voorlichting te geven. Andries verwoordt het als volgt: *“Het spreekt vanzelf dat die voorlichting moet gegeven worden aan het vrouwelijk geslacht naar aanleiding van zekere vreemde en beangstigende verschijnselen in het vrouwelijk organisme, en aan het mannelijk geslacht naar aanleiding van de verschijnselen der geslachtelijke bewustwording die de geslachtsrijpheid vooraf gaat.”*²⁴⁵ Op psychologisch vlak zal men volgens Daels moeten ingrijpen wanneer de ziel onder invloed komt te staan van de geslachtsdrift en de jongens zich aangetrokken voelen tot het vrouwelijke geslacht²⁴⁶. Ook Vlerick wijst op de innerlijke veranderingen, de rare dromen en gevoelens, die erop wijzen dat het moment voor seksuele voorlichting is aangebroken.²⁴⁷

Voor enkele andere auteurs is de stelregel: niet te vroeg en niet te laat. Een te vroege inlichting van de kinderen kan tot vroegrijpheid leiden. Men laat het kind dan ook best zo lang mogelijk in onwetendheid. *“In principie doet men beter dus, vooral bij jongere kinderen, alle kennis die het sexuele leven raakt, op afstand te houden en vrede te laten waar vrede heerscht.”*²⁴⁸ Geen slapende honden wakker maken is dus de boodschap. Een te late

²⁴¹ SALSMAANS, *Op.cit.*, p 213

²⁴² GERARDA M., Verstandelijk en zedelijke vorming van het jong meisje, *Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift*, 8, 7, s.d., p 422

²⁴³ VAN HOOFF A., Seksuele Paedagogiek voor het Technisch Onderwijs, *Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift*, 12, 9, 1931, p 545

²⁴⁴ FOERSTER W., Sexuele opvoeding, *Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift*, 19, 7, 1938, p 392+ TIHAMER T., Het vraagstuk der Sexuële Voorlichting, *Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift*, 15, 8, 1934, p 453

²⁴⁵ ANDRIES E.P., *Op.cit.*, p 149

²⁴⁶ DAELS F., *Voor onze jongens*, Antwerpen, De Sikkel, 1940, p 10

²⁴⁷ VLERICK J., *Op.cit.*, 9, 9, 1928, p 551

²⁴⁸ DE ROECK, *Op.cit.*, p 28

voorlichting is natuurlijk ook nefast aangezien het kwaad dan al geschied is en het kind een verkeerde voorlichting heeft gehad. Andries merkt op dat men in elk geval vóór het huwelijk of de religieuze wijding op de hoogte moet zijn. In die gevallen moet men immers weten wat men doet²⁴⁹. Het juiste moment bepalen is zeer moeilijk. Ouders die hun kinderen het beste kennen moeten dan ook altijd attent en waakzaam zijn. Er zijn namelijk kinderen die vroeg rijp zijn en andere die zich pas heel laat zullen interesseren in seksuele zaken. De katholieke auteurs wijzen wel op een aantal dingen die men in acht moet nemen. Ten eerste moet men het kind inlichten wanneer het gevaar dreigt dat het op een minder gepaste manier kennis omtrent seksualiteit zal opdoen. Men moest er ten allen tijde voor zorgen dat men de troebele bronnen als onzedige vrienden en boeken, voor was. Ten tweede moet men het kind inlichten als het nieuwsgierig wordt naar seks en seksualiteit. Deze nieuwsgierigheid uit zich in het veelvuldig vragen stellen over seks. De opvoeders moeten deze naar waarheid beantwoorden. Daarbij dient men wel een onderscheid te maken tussen de vragen uit een jonge kindermond en de vragen van een puber. Zeer kleine kinderen moeten nog geen voorlichting krijgen. Het kleine kind stelt immers vragen over allerlei zaken, en dus ook eventueel over seksuele zaken. In dat geval beseft het helemaal niet waarover men het heeft en is een half antwoord dan ook voldoende. Foerster geeft een voorbeeld: *“Vanwaar de kindertjes komen is iets, dat ge nu nog niet begrijpt. Zelf wij volwassenen verstaan er maar een heel klein deel van. Ik wil u echter beloven, dat ik het u eens zal vertellen en uitleggen, wanneer ge 12 jaren zijt geworden – doch alleen op voorwaarde dat ge mij iets anders belooft: weet ge wel dat er zooveel waanwijze jongens en meisjes zijn, die doen, alsof ze er precies alles van wisten, omdat ze ergens iets opgeraapt hebben, maar zonder zin en zonder verstand – beloof me er nooit naar te luisteren, wanneer ze beginnen er over te spreken; want ge kunt er zeker van zijn, het werkelijk geheim kennen ze niet...want dan zouden ze er niet over spreken. Wie het kennelijk weet, bewaart het heilig en stil en loopt er niet meer te koop op straat.”*²⁵⁰ De eerste echte vragen beginnen rond 8 à 12 jaar. Pas dan moet men geleidelijk aan de volledige waarheid ontsluiten. De Roeck merkt op dat ouders heel attent moeten zijn en zich goed moeten voorbereiden op de antwoorden die ze zullen geven²⁵¹.

²⁴⁹ ANDRIES, *Op.cit.*, p 149

²⁵⁰ FOERSTER W., Sexuele opvoeding, *Vlaams opvoedkundig tijdschrift*, 19, 7, 1938, p 392-393

²⁵¹ DE ROECK, *Op.cit.*, p 28

Deze laatste voegt er aan toe dat men best kan voorlichten als het ogenblik geschikt is, zo niet moet men tot 's avonds wachten. Als het kind in bed ligt kan de moeder naast het kind gaan zitten, zijn hand in de hare nemen en de zaak netjes vertellen²⁵².

Zoals reeds vermeld waren de publicaties van de katholieke auteurs meestal gericht op een publiek van ouders en andere opvoeders. Voor seksuele voorlichting was men dus nooit te oud.

1.3) Hoe moet men seksuele voorlichting geven?

Net zoals de leeftijd waarop men voorlichting moet geven, hangt ook de wijze waarop men dat moet doen volgens de katholieke auteurs vooral af van het kind zelf. Hoe men de seksuele voorlichting immers ook aanpakt, elk kind zal anders reageren. Bessemans²⁵³ weet dat sommige kinderen het prettig zullen vinden, andere zullen dromen en zwijgen, nog andere zijn beteuterd, ontgoocheld of beginnen te wenen en vele kinderen vliegen hun moeder om de hals. Maar wat er ook gebeurt, voet bij stuk houden is de boodschap²⁵⁴. Toch kan de manier waarop men voorlichting geeft, het verschil maken; meer nog, de wijze waarop men voorlichting geeft, is zelfs uiterst belangrijk. Hoewel niet alle auteurs breedvoerig ingaan op dit thema, kunnen we wel een aantal dingen vaststellen.

1) De waarheid, niets dan de waarheid!

De katholieke auteurs zijn het er bijna allen over eens dat men bij het geven van seksuele voorlichting steeds de waarheid moet zeggen. Dat neemt niet weg dat wanneer het kind veel te vroeg vragen stelt over seksualiteit men het mag afschepen met een half antwoord.²⁵⁵ Als het kind er wel klaar voor is, is de waarheid zeggen de beste tactiek. Het is uitgesloten om de kinderen te paaien met leugenachtige, fabelachtige, fantastische en vage verhalen²⁵⁶. Foerster is wel van mening dat men daarbij best de 'pedagogiek van het afleiden' aan boord kan leggen. Dat betekent dat men de waarheid moet zeggen zonder daarbij het seksuele te

²⁵² Ibidem, p 42

²⁵³ Studeerde geneeskunde te Leuven, hoogleraar in de hygiëne en de bacteriologie. (Uit: BREUGHELMANS, 1984, p 36)

²⁵⁴ BESSEMANS A., De biologische geslachtelijke voorlichting der jeugd, Brussel, Belgisch Nationaal verbond tegen het venerisch gevaar, 1926, p 7

²⁵⁵ DE ROECK, Op.cit, p 28

²⁵⁶ ANDRIES, Op.Cit, p 151

benadrukken. Men moet de aandacht er dus eerder van afleiden²⁵⁷. Wanneer we een blik werpen op de inhoud van de seksuele voorlichting valt dan ook op dat ze geen duidelijke en concrete informatie geven. Wat ze zeggen is inderdaad de waarheid maar ze zeggen zo weinig en in een dermate verbloemde taal dat de lezer toch in het ongewisse blijft over een heleboel seksuele zaken.

2) De voorlichting moet geleidelijk gebeuren

Men mag het kind niet zomaar alles ineens vertellen. De seksuele voorlichting moet geleidelijk gebeuren. Het is een langzaam occasioneel proces, meestal over enkele jaren verspreid. Men moet de voorlichting die men aan het kind geeft, aanpassen aan zijn ouderdom en ontwikkelingsfase.

We zagen reeds in het vorige hoofdstuk dat voor de katholieke auteurs de seksuele voorlichting niet losgekoppeld kan worden van een seksuele opvoeding, inclusief de vorming van het karakter, de schaamte en de wil en een degelijke algemene opvoeding. De seksuele voorlichting moet dus, vanaf de geboorte van het kind, elke dag voorbereid worden in de vorm van een goede algemene opvoeding. Tijdens deze voorbereiding moeten de ouders alle ongezonde prikkels afweren, maar ze kunnen ook positieve, opbouwende arbeid verrichten. De ouders moeten vooral zorgen voor een goede gezondheid van hun kind. De Roeck wijst er namelijk op dat men de materiele zijde van ons bestaan niet minachtend mag beschouwen. De mens combineert een ziel en een lichaam en ze zijn beide van belang voor onze eeuwige bestemming. Het lichaam is het instrument ter heiligmaking van onze ziel. We moeten daarom goed zorg dragen voor ons lichaam want net zoals verkeerde opvattingen in de geest het lichaam kunnen beïnvloeden, kan een slechte verzorging van het lichaam de geest beïnvloeden.

Er zijn een aantal elementen waar ouders op kunnen letten: kinderen moeten voldoende bewegen, spelen, lopen, wandelen, enz., zeker nadat ze op school een hele dag hebben stilgezeten. Dit is niet alleen gezond maar zorgt er ook voor dat de kinderen 's avonds snel in slaap vallen en dus geen kans hebben om kwaad te doen. Veel lucht, licht, zon en water zijn ook cruciaal voor een goede gezondheid van. Verder wijzen de katholieke auteurs op het

²⁵⁷ FOERSTER W., Dwaalwegen in de Moderne sexuele opvoeding, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 19, 10, 1938, p 577

belang van een goede voeding, gepaste kledij en een goede lichaamshygiëne. Zo mag men kinderen best geen vlees geven voor hun 7 jaar en moet men ook prikkelende ingrediënten zoals peper, vanille en zout vermijden. Alcoholische dranken en koffie mag het kind niet consumeren tot zijn/haar 16 à 17 jaar. Te warme kledij is niet goed want te veel warmte kan prikkelend werken. Het is dan ook beter de kinderen een koud bad te laten nemen²⁵⁸. Tijdens het wassen moet men er tevens op toezien dat het kind zich eerbiedig, zedig en vrij van alle zinnelijkheid gedraagt²⁵⁹.

3) Seksuele voorlichting moet individueel gebeuren

Alle auteurs die er zich over uitspreken, vinden dat de seksuele voorlichting individueel moet gebeuren. Ze halen daarvoor verschillende argumenten aan. Ten eerste is elk kind anders en men moet de seksuele voorlichting dan aanpassen aan elk kind afzonderlijk. Dit is onmogelijk bij een collectieve voorlichting. Ten tweede verliest men bij een gezamenlijke voorlichting het schaamtegevoel, de sterkste vrijwarende kracht op seksueel gebied, uit het oog. Foerster vindt dat men er in ruime kringen te veel vanuit gaat dat het schaamtegevoel slechts een rudimentair 'orgaan' is uit vervlogen tijden. Het schaamtegevoel is naar zijn mening echter een instinct dat bij de jongeren niet zomaar kan uitgeschakeld worden²⁶⁰.

Sommige auteurs zoals Tihamer en Foerster vinden wel dat een klassikale voorbereiding op de seksuele voorlichting kan en mag. In het kader van de biologielessen mag men het bijvoorbeeld wel hebben over de voortplanting bij planten en dieren²⁶¹. Tihamer wijst er daarbij wel op dat de leraar deze lessen goed moet voorbereiden opdat hij de leerlingen kan toespreken met ernstige, voorzichtige woorden²⁶². De echte voorlichting en de voortplantingsvraag bij mensen moet volgens beide auteurs toch individueel gebeuren. Salsmans voegt daaraan toe dat de leerlingen die alle kennis reeds gehaald hebben uit troebele bronnen, een gezamenlijk onderricht moeten krijgen over de gevaren van de onkuisheid²⁶³.

²⁵⁸ DE ROECK, *Op.cit.*, p 32-37

²⁵⁹ VAN STEENBERGE, *Op.cit.*, p 462

²⁶⁰ FOERSTER F.W., *Sexuële Zedenleer en Sexuële opvoedkunde*, Hoogstraten, Jos Haeseldonckx, 1926, p 203

²⁶¹ Ibidem, p 204

²⁶² TIHAMER, *Op.cit.*, p 452

²⁶³ SALSMANS, *Op.cit.*, 1925, p 217

4) Coëducatie of niet?

Callewaert vindt dat een minimale gezamenlijke opvoeding noodzakelijk is; beide geslachten zijn namelijk aangewezen op samenleven. Binnen het gezin als broer en zus en binnen het huwelijk als man en vrouw. Aangezien de opvoeding een voorbereiding moet zijn op het werkelijke leven mogen de jongeren niet volledig van elkaar gescheiden worden. Van een echte coëducatie met gemengde scholen, gemengde clubs, uitstapjes of wandeltochten bijvoorbeeld, kan echter geen sprake zijn. De Vlaamse jeugd is daar niet klaar voor²⁶⁴. Ook Foerster is van mening dat een volledige afzondering niet nodig is, de wederzijdse beïnvloeding van de geslachten kan immers een meerwaarde bieden maar coëducatie is voor hem een stap te ver. Vrouwen moeten immers trouw blijven aan hun natuur en door te veel om te gaan met mannen zullen ze hun vrouwelijke zuiverheid verliezen en meer mannelijke ruwheid krijgen. Bovendien is de gezamenlijke opvoeding, zoals bijvoorbeeld in Amerika, ook vanuit didactisch standpunt vaak rampzalig voor meisjes. Hun opvoeding wordt meestal gelijkgeschakeld met het pedagogisch programma van jongens terwijl jongens en meisjes toch een zeer verschillende ontwikkeling kennen en daarom een aparte en aangepaste opvoeding nodig hebben²⁶⁵. Andere auteurs, zoals bijvoorbeeld Bessemans, Andries en Muckerman, zijn harder: coëducatie en zelfs de omgang tussen beide geslachten moet, zeker als de jongeren geslachtsrijp zijn, ten allen tijden vermeden worden. *“Coëducatie is onzin en tegen alle gezonde levenservaring. Waar geregelde samenkomsten van jongens en meisjes plaats hebben zooals bij danslessen, tooneel, fabriek- of bureelarbeid, veelvuldige feesten zonder toezicht, daar heeft de ondervinding bewezen wat al jongens en meisjes uit alle standen in den maalstroom der onzedelijkheid worden meegesleept”*²⁶⁶.

5) Aanknopingspunten

Bij het geven van seksuele voorlichting moest men volgens de katholieke auteurs oppassen met het gebruik van voorbeelden en aanknopingspunten.

De godsdienst, het hogere, was altijd het meest geschikte aanknopingspunt. Men kon bij het geven van seksuele voorlichting best van hoog naar laag afdalen, van de schepper naar de

²⁶⁴ CALLEWAERT, *De sterke vrouw van Vlaanderen*, Gent, Veritas, 1929, p 114

²⁶⁵ FOERSTER W., *School en karakter. Moraalpaedagogische problemen uit het schoolleven*, Brussel, Willem-Van den Borre, 1924, p 49-51

²⁶⁶ DE ROECK, *Op.cit.*, p 51

scheepselen, om dan te komen tot de voortplanting van de mens. Men moest benadrukken dat God de ziel schiep en dat de mensen hun medewerking moesten verlenen door het lichaam te scheppen. De opvoeder kon ter illustratie werken met godsdienstige begrippen en teksten uit de bijbel.

De planten- en dierenwereld is een dubieuzer aanknopingspunt. Vele auteurs vinden dit geen goed uitgangspunt aangezien mensen goddelijke wezens zijn en over een ziel beschikken en planten en dieren niet. Wanneer men de voortplanting van planten, dieren en mensen te veel met elkaar vergelijkt, dan kan het kind verkeerdelijk concluderen dat ook de wezens dezelfde zijn. Een aantal auteurs stelt zich milder op. Andries, De Roeck en Tihamer bijvoorbeeld vinden het gebruik van aanknopingspunten in de plantenwereld geen probleem. Tihamer geeft ons een mooi voorbeeld. Hij beschrijft eerst wat de opvoeder kan zeggen over de voortplanting van de bomen en nadien heeft hij het als volgt over de voortplanting van de mens: *“In den man plaatste Hij de scheppende kracht, het levenszaad, en in de vrouw zeer kleine menschenkiemen, opdat uit de vereeniging van die twee, een nieuw levend wezen zou ontstaan, een nieuwe mensch. Deze voortbrengende kracht, dit levenszaad en deze kiemen sluimeren onbewust gedurende jaren in de kinderen, zooals de knoppen op de boomen gedurende den winter. Maar de lente van het leven komt, wanneer de jongen tot man is opgegroeid, wanneer het meisje tot jonge vrouw is ontwikkeld; de glimlachende levensbrengende zonnestraal komt te voorschijn, de liefde vlamt op in den jongen jegens het meisje, hij neemt ze tot zijn vrouw en in de warmte van die liefde versmelten en vereenigen zich werkelijk twee zielen en twee lichamen. En deze lichamelijke vereeniging, de éénmakende liefde van den man voor zijn vrouw vervult niet enkel beiden met genot, maar heeft ook op de sluimerende menschenkiem in de vrouw denzelfden invloed als toen de koningszoon uit het sprookje het slapende Doornroosje op het voorhoofd kuste: die menschenkiem begint op dat oogenblik te leven, deze menschenknop begint te groeien, zich te ontwikkelen, en als hij, na negen maanden, sterk genoeg zal zijn om als de vrucht uit de schaal te vallen, scheurt hij zich los van den voedende schoot zijner moeder en we zeggen: een nieuwe mensch is op de wereld geboren.”*²⁶⁷ Bessemans en Foerster vinden dat ook voorbeelden uit de dierenwereld moeten kunnen. Zolang men er altijd de nadruk op legt dat God de scheppende kracht is van alles en een duidelijk onderscheid maakt tussen de dieren en planten enerzijds en de mensen, kinderen van God, anderzijds.

²⁶⁷ TIHAMER T., Reine jeugdrijpheid, Leuven, De Vlaamsche drukkerij, s.d., p 18-19

Foerster vindt ook de platonische uitspraken van Phaedon en Phaedrus zeer bruikbaar bij de seksuele voorlichting. Hierin zit namelijk een zeer leerrijk stuk seksuele opvoedkunde. Socrates doet zijn leerlingen inzien hoezeer de zinnowereld de mensen tracht te overheersen. Hij waarschuwt dat men nooit een vrij man kan zijn, zonder zich eerst te worstelen door de verlossing van het lichaam, de voorspiegelingen, de driften, de luimen en de hartstochten²⁶⁸.

Bij geen enkele katholieke voorlichter vinden we ter illustratie afbeeldingen en/of tekeningen van bijvoorbeeld de geslachtsorganen of de seksuele daad. Dergelijke prenten werden door alle auteurs afgedaan als pornografisch materiaal en waren dus ten strengste verboden.

6) De toon

De meeste auteurs vinden dat bij het praten met kinderen over seksuele zaken, een zeer grote dosis voorzichtigheid aan de dag moet gelegd worden. Men praat het best op een ernstige en eerbiedige toon zodat het kind duidelijk beseft dat het om een gewichtige en heilige zaak gaat. Verder moet men eenvoudige en natuurlijke taal gebruiken en zeker niet te veel in detail treden. Er over praten en redeneren met de kinderen is absoluut geen goed idee. Men moet voldoende tact aan boord leggen, vooral nadruk leggen op de mooie kant van het geslachtsleven en erop letten dat men zeker niets meer zegt dan op dat moment nodig lijkt. Dit resulteert meestal in een vage en verbloemende taal. Enkele andere auteurs pleiten voor een kordate aanpak. Bessemans vindt het vooral belangrijk klaar en duidelijk te zeggen wat er op dat moment gezegd moet worden²⁶⁹. Ook Andries pleit voor waardige kalmte, tact en vastberadenheid²⁷⁰.

In elk geval is het nodig dat de opvoeders zich voorbereiden op de seksuele voorlichting zodat ze, wanneer het kind vragen stelt, snel een antwoord kunnen verzinnen, zonder daarbij te beginnen blozen en stuntelen. Dit wekt alleen maar wantrouwen op en doet de kinderen vermoeden dat het gaat om een stiekem onderwerp, wat de nieuwsgierigheid kan aanwakken.

²⁶⁸ FOERSTER F.W., Sexuële Zedenleer en Sexuële opvoedkunde, Hoogstraten, Jos Haeseldonckx, 1926, p 235

²⁶⁹ BESSEMANS, op.cit., p 70

²⁷⁰ ANDRIES, Op.cit., p 150

2) De methodiek van de voorlichters uit het levensbeschouwelijk linkse veld

Bij de voorlichters van het levensbeschouwelijk linkse veld vinden we veel minder concrete, gestructureerde en uitgebreide meningen over de methodologie van de seksuele voorlichting. Zij leggen meer de nadruk op de inhoud en enkele inhoudelijke thema's (zie hoofdstuk 4). Toch kunnen we enkele zaken vaststellen.

2.1) Wie moet seksuele voorlichting geven?

1) De ouders

Bijna alle auteurs vinden de ouders het meest geschikt voor het geven van seksuele voorlichting. Velen onder hen gaan zelfs niet in op de vraag wie voorlichting moet geven, ze gaan er gewoon vanuit dat de ouders dit doen. Ouders zijn immers de natuurlijke opvoeders van de kinderen. Zij kennen hun kinderen het best: ze kennen hun karakter, hun persoonlijke ontwikkeling, hun sterktes en hun zwaktes. Ze hebben bovendien ook de dichtste vertrouwensband met hun kinderen. Dat maakt van hen de evidente seksuele voorlichters. Ouders moeten daartoe in de eerste plaats het goede voorbeeld geven en een zedelijk leven leiden. Hun levenswandel moet volgens Heijermans intact zijn en dat niet alleen op seksueel gebied maar in hun volledige levensopvatting. Zeker seksueel getinte moppen en spreken over seks in bedekte termen, moet vermeden worden als er kinderen bij zijn. Bij de kinderen moet namelijk de rotsvaste overtuiging bestaan dat zulke zaken thuis onmogelijk zijn. *“Een kind moet voelen dat een raar verhaal door de ouders niet aanvaard wordt, onsmakelijk gevonden wordt, niet in de sfeer thuis hoort.(...) Een verkeerde toon in huis, vooral als er visite is en er een vrolijke stemming heerscht, is uit den boze. Dit als werkt prikkelend op de verbeelding – het kind leert dit alles geestig te vinden en zijn smaak wordt in een verkeerd spoor geleid.”*²⁷¹ Ook Grub vindt het belangrijk dat de ouders het goede voorbeeld geven, maar wel in een andere zin dan Heijermans bedoelt. Opdat de kinderen namelijk op een gezonde manier met seksualiteit zouden omgaan, moeten de ouders volgens Grub natuurlijker, eerlijker en meer onbevangen met seksualiteit omgaan, want dikwijls zijn zij door hun opvoeding besmet met het zondebegrip²⁷².

²⁷¹ HEIJERMANS L., Beschouwingen over sexuele voorlichting, Amsterdam, Arbeiderspers, 1932, p 31

²⁷² GRUB G., Ouders en Kinderen, Seksuele Voorlichting en Levensleer, 2, Heide, Uitgeverij Dienen, 1937, p 32

Enkele auteurs hebben toch een aantal bedenkingen in verband met de ouders als voorlichters. Ze twijfelen er niet aan dat de ouders in ideale omstandigheden het meest geschikt zijn voor het geven van seksuele voorlichting, maar ze stellen vast dat de ideale omstandigheden zich maar zelden voordoen.

Ten eerste is de vertrouwensband tussen ouders en kinderen niet vanzelfsprekend. Er zijn namelijk een aantal factoren die deze band in de weg kunnen staan. Enerzijds zien kinderen hun ouders niet altijd als de ideale vertrouwenspersonen. Jongeren zoeken vaak liever naar leeftijdsgenoten die met hen over seks kunnen praten en fantaseren. Zij zitten immers op hetzelfde mentale niveau. Kinderen en ouders hebben ook vaak verschillende levensbeschouwingen, temperamenten, karakters, enz. Anderzijds zijn jongeren in de puberteit vaak teruggetrokken, verward en zwijgzaam. Ze praten niet graag over hun intieme leven en al zeker niet met hun ouders. Heijermans vindt dit niet slecht. Het intieme leven is immers heilig en de ouders hebben niet het recht het individuele denken en voelen van hun kinderen op te eisen ook al is dit met de beste bedoelingen²⁷³. Ook Grub is van mening dat ouders niet zomaar liefde en vertrouwen van hun kinderen kunnen afdwingen. De band tussen ouders en kinderen is meestal meer door afhankelijkheid dan door vriendschap bepaald. Dit heeft volgens Grub enerzijds te maken met de idee dat kinderen ‘gekocht’ worden door ouders en daarom onderworpen zijn aan de eigendomsrechten van de ouders; en anderzijds met de verzorging die ouders aan hun kinderen geven. Ouders zien het als hun plicht om hun kinderen het beste te geven, afhankelijk van hun materiele situatie, hun verstandelijke ontwikkeling en hun gemoed. Grub stelt echter een soort machtsmisbruik bij de ouders vast want wanneer zij deze plichten hebben vervuld, dwingen zij genegenheid en dankbaarheid af van hun kinderen. Ze wenden hun gezag aan om kinderen te onderwerpen en gedwee te houden. Wanneer de liefde tussen ouders en kinderen op deze manier tot stand komt, dan kunnen we aldus Grub niet spreken van een echte vertrouwensband. Gezag is pas goed als het niet als gezag wordt aangevoeld en afhankelijkheidsliefde vervalt al snel in liefde waaraan het hart niet deelneemt²⁷⁴.

Ten tweede zijn ouders natuurlijk ook maar mensen en geen machines. In ideale omstandigheden hebben de ouders een engelengeduld en zijn ze altijd goedgehumeurd. Ze moeten niet gaan werken en hebben op elk moment van de dag zeeën van tijd om hun kinderen de beste seksuele voorlichting te geven. Die kinderen zijn bovendien altijd zeer volgzaam en zwijgen in alle stilte als hun ouders praten. Dit is een zeer onrealistische

²⁷³ HEIJERMANS, *Op.cit.*, p 17

²⁷⁴ GRUB, *Op.cit.*, 2, p 27-29

voorstelling die volgens Heijermans zeker voor de arbeiders niet opgaat. *“al deze geschriften rieken naar de schrijftafel, naar romantiek, naar ethiek, doch staan zij verre van het volle leven en zeker van de arbeidersmentaliteit.”*²⁷⁵

Ten derde hebben ouders niet altijd voldoende kennis van de seksuele zaken of ze weten niet hoe ze de seksuele voorlichting moeten aanpakken. Kahn is daarom bijvoorbeeld van mening dat de seksuele voorlichting pas door de ouder kan gegeven worden als de ouders eerst zélf een voorlichting krijgen. Om ouders geschikt te maken voor het geven van voorlichting, moeten bijzondere cursussen ontwikkeld worden waar zij algemeen voorgelicht worden. Voor elk speciaal geval kan indien nodig deskundige raad ingewonnen worden²⁷⁶. Alle andere voorlichters zijn het daarmee eens en de voorlichting die zij geven is niet bestemd voor de kinderen maar voor de opvoeders, de ouders. Ze willen met hun publicaties de ouders aantonen hoe men de voorlichting het best kan aanpakken.

Een paar seksuele voorlichters maken een onderscheid tussen de moeder en de vader als voorlichter. Zeker de vrouwelijke auteurs pleiten voor de moeder als seksuele opvoedster van haar kinderen. De moeder is immers de meest natuurlijke opvoedster en houdt zich ook in de praktijk vaker bezig met de opvoeding van de kinderen dan de vader. Bovendien zullen de meeste kinderen zich met vragen over seksualiteit tot hun moeder wenden, ook de jongens. Van Kol is echter van mening dat de vader een belangrijke aanvullende rol te vervullen heeft. Zo kan de moeder door bijvoorbeeld heel directe vragen verrast worden en moeite hebben met het vinden van de juiste woorden om haar kind te antwoorden. Van Kol vindt het in een dergelijk geval geen probleem het kind door te verwijzen naar de vader. Ze vermeldt een aantal keren dat de vader gemakkelijker raad kan vragen aan een slimmere kameraad of een bevriende student en zo vaak meer afweet van de seksuele zaken. De vader moet volgens Van Kol wel benadrukken dat zowel hij als de moeder het antwoord weten maar dat de moeder niet goed weet hoe ze zoiets moet uitleggen²⁷⁷. Ook Vrijmans, een socialist, vindt dat de moeder de natuurlijke opvoedster is van haar kinderen maar hij is net als Grub, Heijermans en Kahn realistischer en ziet in dat in werkelijkheid de moeder niet altijd de b́este voorlichtster is. Moeders hebben een onuitputtelijke liefde voor hun kroost. Het is echter precies in die hoedanigheid dat de kiem ligt van hun gebreken als opvoedster. De moeder is immers

²⁷⁵ HEIJERMANS., *Op.cit.*, p 9

²⁷⁶ KAHN F., HEIJERMANS L., VAN ROOY A.H.M.J., *Het sexuele leven van den mensch*, Amsterdam, Contact, s.d., p 213

²⁷⁷ VAN KOL, *Moeder en kind: hoe men kiesche onderwerpen met kinderen kan behandelen*, Rotterdam, Masereeuw, 1898, p 20-21

verblind door het kind, ze vertroetelt het en is te toegevend. Dit leidt in vele gevallen tot een machteloosheid van de moeder tegenover haar kinderen. De kinderen missen daardoor bovendien de nodige krachtdadigheid, weerbaarheid, zelfstandigheid en assertiviteit. Ze worden verwende kinderen met een grillige maag en een slappe wilskracht. Hij raadt dan ook alle moeders aan hun kinderen niet minder maar ‘anders’ lief te hebben²⁷⁸.

2) De arts

Een klein aantal van de seksuele voorlichters vindt dat de arts een goede voorlichter kan zijn. Hij beheerst natuurlijk als geen ander de biologische, fysiologische, medische en psychologische kennis die nodig is voor een goede seksuele voorlichting. Zo is Van de Velde van mening dat artsen aan gehuwde koppels seksuele voorlichting moeten geven opdat hun seksleven en daardoor ook hun huwelijk zou verbeteren. Heijermans en Grub zijn van mening dat de arts zijn steentje ook moet bijdragen bij de seksuele opvoeding van de jeugd. Inhoudelijk zijn hun boeken ook het meest biologisch en fysiologisch opgevat (zie volgend hoofdstuk).

3) De onderwijzer, de school

De school, de onderwijzer en de leraar worden slechts door twee auteurs vermeld. Heijermans (socialist) spreekt erover maar in negatieve zin. Zij gaan immers klassikaal te werk en dat is volgens hem geen goede werkwijze. Heijermans wijst wel op een tendens die zich voordoet in de Sovjetunie. Daar pleit men voor het opvoeden van de kinderen in internaten, ver weg van hun ouders. Daar zou de jeugd opgevoed worden door professionele pedagogen, psychologen en artsen. Heijermans ziet hier wel degelijk de voordelen van in, maar ook al heeft men te maken met een zeer goed pedagogisch en hygiënisch internaat, de ouderliefde is voor Heijermans toch onmisbaar²⁷⁹. De Nederlander Souvarine spreekt over de seksuele voorlichting in de ‘Nieuwe School’²⁸⁰. Daar werd voorlichting gegeven aan de kinderen vanaf het eerste leerjaar en de resultaten ervan waren positief. De ouders waren bovendien zeer

²⁷⁸ VRIJMANS K., Vragen van Opvoeding, De moeder als opvoedster, Ontwikkeling en Uitspanning, 2, 8, 1921, p 122-123

²⁷⁹ HEIJERMANS, Op.cit., p 34-35

²⁸⁰ De Nieuwe Schoolbeweging was een internationale beweging die de Reformpedagogische stellingen in toenemende mate met Lebensreform-praktijken verbond. In België werd vooral de naam van Edward Peeters verbinden aan deze beweging. In zijn beschouwingen over seksuele voorlichting komt dit echter niet aan bod. (Uit: PEETERS E., De beloften van het lichaam, Lebensreform in België 1890-1940, Proefschrift tot het verkrijgen van de graad van doctor in de geschiedenis, 2007, Leuven, p 175)

tevreden dat de school deze taak op zich nam²⁸¹. In Vlaanderen werden geen Nieuwe Scholen opgericht. Diane De Keyser stelde bij de interviews die ze afnam vast dat in het Vlaamse gemeentelijk, stedelijk en rijksonderwijs pas vanaf het einde van de jaren '50 seksuele voorlichting werd gegeven²⁸².

4) Het boek

Het boek kon voor socialisten en Lebensreformers een goed middel zijn tot voorlichting maar het hing wel af van hoe en door wie het geschreven was. Boeken over seksuele voorlichting bewandelen immers zo veel mogelijk de gulden middenweg, maar slechts voor zeer weinigen zal deze perfect zijn. De meesten zullen het te veel of te weinig, te moeilijk of te gemakkelijk vinden²⁸³. Boeken die voor de grote menigte bestemd zijn en dus een populair karakter hebben, moeten bovendien enerzijds voldoende duidelijk zijn, maar anderzijds al wat prikkelend is en een ongezonde nieuwsgierigheid kan veroorzaken, vermijden²⁸⁴. Precies daarom zijn alle boeken over seksuele voorlichting van de niet-katholieke auteurs bestemd voor de opvoeders, vooral de ouders, in plaats van voor de kinderen zelf.

5) De jeugdbeweging

De opvoeding van de jeugd in de jeugdbeweging was een typisch socialistisch idee. Ook hier gold het principe dat de jeugd moest opgevoed worden tot socialistisch denkende, voelende en handelende mensen. Koos Vorrinck, leider van de Arbeidersjeugdbeweging en de vrije jeugdvorming in Nederland én Vlaanderen, was van mening dat de seksuele opvoeding zich moest verzetten tegen de valse schaamte waarmee het seksuele leven aan jongeren werd uitgelegd. De opvoeders moesten uitleg geven over de geboorte en menstruatie, naaktheid mocht niet angstvallig verborgen worden en de kinderen mochten niet belast worden met een 'zondenbesef' door ze te bestraffen als ze zich bijvoorbeeld masturbeerden. Dat betekende echter niet dat seksualiteit vrij beleefd mocht worden. In tegendeel, seksuele opvoeding was vooral een oefening in lichamelijke tucht en karaktervorming. Koos Vorrinck en de zijnen waren van mening dat de seksuele frustraties in de gemengde jeugdbewegingen, bestreden

²⁸¹ SOUVARINE, Om gezond te leven, Wenken voor de vrouwen, Ontwikkeling en Uitspanning, 2, 8, 1921, p 127

²⁸² DE KEYSER D., De schaamte en de schrik, goesting en genot, Leuven, Van Halewyck, p 76

²⁸³ Ibidem, p 34

²⁸⁴ KAHN F., HEIJERMANS L., VAN ROOY A.H.M.J., Op.vit., Contact, s.d., inleiding VI

konden worden. Volksdansen, zingen, kamperen in de natuur, sport enzovoort waren geschikte opvoedingsmiddelen die de nieuwe jeugd de juiste mentaliteit zouden verschaffen om als zelfbewuste mensen een nieuwe socialistische maatschappij op te bouwen. De opvoeding moest gebeuren door een oudere, meer ervaren kameraad, wat in de jeugdbeweging kon gebeuren. Een geslaagde seksuele voorlichting hing echter meer van de ouders af dan van de jeugdbeweging.

We moeten de invloed van de jeugdbeweging dan ook nuanceren. De Vlaamse arbeidersjeugdbeweging en haar ideologie kende immers niet evenveel succes als zijn Nederlandse tegenhanger. De volledige ideologie was gewoon overgenomen van Nederland en tot een uitwerking van een typisch Vlaamse ideologie, meer aangepast aan de Vlaamse mentaliteit is het nooit gekomen. Het conservatievere België was duidelijk nog niet klaar voor een seksuele voorlichting binnen de jeugdbeweging. Er kwam enerzijds zeer veel tegenstand van de katholieke Kerk zodanig dat sommige arbeidersjeugdbewegingen hun activiteiten onder druk moesten staken. Anderzijds waren ook de socialistische opvoeders en ouders niet altijd te vinden voor dit idee. Zelden namen de leiders bij de jeugdbeweging doelbewust de taak van de voorlichting op zich en wanneer het toch gebeurde kwam er vaak veel protest van de ouders²⁸⁵. In de jeugdbewegingen stonden kameraadschap, kamperen, sport en spel op het programma maar slechts zeer weinigen kregen er ooit daadwerkelijk seksuele voorlichting en geen enkele auteur, behalve Vorrinck zelf, spreekt over een seksuele voorlichting bij de jeugdbeweging.

2.2) Wanneer moet men seksuele voorlichting geven?

Slechts bij zeer weinig auteurs uit het levensbeschouwelijk linkse veld vinden we concrete aanwijzingen over wanneer men de kinderen moet voorlichten. Enkelen zijn van mening dat het afhangt van de kinderen zelf. Grub bijvoorbeeld legt uit dat het voor elk kind verschillend is en dat de ouderdom er eigenlijk niets toe doet, zolang de ouders hun kinderen maar bijstaan en het kind een beroep doet op zijn ouders²⁸⁶. Heijermans vindt dat alles afhangt van het karakter, de aard en de heftigheid van de slapende hartstochten van elk kind. Ieder moet zijn

²⁸⁵ VERMANDERE M., *Vrijheid door verantwoordelijkheid, Begeerte heeft ons aangeraakt. Socialisten, sekse en seksualiteit*, Gent, 1999, p 311-344

²⁸⁶ GRUB, *Op.cit.*, 2, p 35

eigen weg vinden²⁸⁷. Een concrete leeftijd waarop de seksuele voorlichting moet beginnen is zeer moeilijk te bepalen. Souvarine wijst wel op een tendens die zich voordoet in de ‘Nieuwe School’. Daar werd het wenselijk geacht de seksuele voorlichting reeds te introduceren vanaf het eerste schooljaar, bij kinderen van 6 à 7 jaar. Uit ondervinding heeft hij vastgesteld dat alle ouders, zonder uitzondering, dankbaar waren voor deze aanpak²⁸⁸.

Grub en Nellie Van Kol vinden dat men met seksuele voorlichting moet beginnen als het kind daar klaar voor is en wanneer het zelf vragen begint te stellen. Het is normaal dat kinderen belangstelling vertonen voor hun afkomst, ze willen weten waar ze vandaan komen. Ouders moeten dan ook voorbereid zijn op deze vragen en ze eerlijk beantwoorden wanneer ze uiteindelijk gesteld worden. Heijermans, die sceptisch staat tegenover het geven van voorlichting aan jonge kinderen, vindt dat men niet altijd eerlijk moet antwoorden op de vragen van kinderen die nog te jong zijn om alles te weten. Een kind vraagt immers niet altijd om te kennis op te doen. In de waaromperiode kan men in 99% van de gevallen gewoon ‘daarom’ antwoorden. Als een kind vraagt of iets waar is dan kan je best gewoon ‘ja’ zeggen als dat zo is en ‘nee’ als het niet zo is. De kinderen moeten leren dat er in het gezin iets intiems is waar ze nu nog niets vanaf weten, maar waar ze later alles over te weten zullen komen²⁸⁹. Grub vindt dit echter een slechte oplossing. Het is immers als ouder niet redelijk het kind gewoon af te wimpelen door te zeggen dat het daar nog te jong voor is. Het kind zal zich wel neerleggen bij de situatie maar het zal er wel verder over nadenken. *“Dit is de reden, waarom ouders kindervragen nooit mogen ontwijken. Als het kind iets vraagt, dient een eerlijk en berouwbaar antwoord gegeven, dat aangepast is aan zijn bevattingsvermogen. Men schuile niet langer achter een beter weten, dat domheid verbergt; een groter zijn, waar angst achter schuilt; noch beroep zich op gezag, dat maar machtswil is en geen door het kind aanvaarde leiding.”*²⁹⁰

Sommige auteurs nemen de puberteit als mijlpaal. Kahn en Grub vinden dat men de kinderen best voorlicht vóór de puberteit, wat volgens Kahn overeenkomt met een voorlichting vóór hun twaalf jaar. Ten eerste omdat de belangstelling van het kind dan nog zuiver verstandelijk is en niet gekleurd is door persoonlijke gevoelservaringen²⁹¹. Nellie Van Kol legt uit dat de

²⁸⁷ HEIJERMANS, *Op.cit.*, p 25

²⁸⁸ SOUVARINE, *Op.cit.*, p 127

²⁸⁹ HEIJERMANS, *Op.cit.*, p 24-26

²⁹⁰ GRUB, *Op.cit.*, 2, p 29

²⁹¹ GRUB, *Op.cit.*, 2, p 35

naïviteit en onschuldigheid een zegen zijn bij het geven van seksuele voorlichting. Ze gaan niet verlegen reageren op informatie over seksualiteit maar deze eerder beschouwen als een zuivere wetenschap. *“Och, zij die zich nooit op dit “gladde ijs” durfden wagen, weten niet dat dit “gladde ijs” eigenlijk een heerlijk grastapijt is, waarop men met onbedorven kinderen veilig lopen kan; en dat daarop bloempjes bloeien, geurige bloempjes van naïviteit, teederheid en vertrouwen, die nergens anders willen tieren dan op het gebied van waarheid en oprechtheid.”*²⁹² Ten tweede omdat het kind anders van streek gebracht kan worden wanneer zijn vrienden onverwachte opmerkingen maken. Ten derde opdat de kinderen voorbereid zijn op de nieuwe ervaringen die zich in de puberteit voordoen zoals erecties, zaadlozingen en de menstruatie²⁹³ En ten vierde was men er in linkse kringen, onder invloed van Freud, lang niet meer zo zeker van dat de kindertijd een periode was zonder seksualiteit. Varendonck is er zelf van overtuigd dat de kinderen vanaf de geboorte een eigen geslachtsleven hebben. Hij meent dat een grondige studie van het geslachtsleven bij kinderen veel leed zou kunnen voorkomen, want kinderen zijn helemaal niet zo onschuldig als algemeen wordt aangenomen²⁹⁴. Vorrinck is daarentegen van mening dat de jongeren pas tijdens de puberteit goed begeleid moeten worden door middel van een degelijke seksuele voorlichting. Tijdens deze onstuimige periode mag de rijpere jeugd, van 13 tot 18 à 20 jaar, niet aan zijn lot overgelaten worden²⁹⁵.

De overige auteurs die aanwijzingen geven over wanneer men voorlichting moet geven spreken enkel in termen van ‘te vroeg’ of ‘te laat’. Heijermans vindt het belangrijk dat kinderen niet te vroeg een seksuele voorlichting krijgen. Heel jonge kinderen, en daarbij rekent hij alle kinderen onder ongeveer 8 jaar, hoeven nog niet de volledige waarheid te kennen. Hij is van mening dat sommige ouders hun kinderen van drie reeds alles vertellen puur om het verlies van het vertrouwen te vermijden. Het is verkeerd om zich als ouder altijd volmaakt, zonder fouten en zwakheden te willen voordoen. De kinderen ontdekken die fouten en zwakheden toch en bovendien zal de vertrouwensband door een gebrek aan voorlichting bij zeer jonge kinderen, niet breken. Niet alle vragen van jonge kinderen behoeven dus een absoluut antwoord. Dit is aldus Heijermans geen teken dat men kiest voor de gemakkelijke oplossing en zijn verantwoordelijkheid ontloopt. Integendeel, het getuigt van een groot

²⁹² VAN KOL, *Op.cit.*, p 32

²⁹³ KAHN F., HEIJERMANS L., VAN ROOY A.H.M.J., *Op.cit.*, p 214

²⁹⁴ VARENDONCK J., Over de geslachtelijke ontwikkeling van het kind, *Drie voordrachten over opvoeding en onderwijs*, *Opvoedkundige bibliotheek*, Brussel, Libertas, p 38-39

²⁹⁵ VORRINCK K., *Doel en wezen van de arbeidersjeugdbeweging*, Amsterdam, Uitgave Arbeidersjeugdcentrale, s.d., p 11

respect voor de onschuld van de kleine kinderen en een goed inzicht in het begripsvermogen van de kleintjes. Te jonge kinderen zullen de waarheid immers niet begrijpen en liever niets weten en hun onschuld bewaren. Men kan op jonge leeftijd het ooievaarverhaal gebruiken of gewoon alles zeggen als ze ouder zijn. Pas als kinderen bewust vragen beginnen te stellen mag men ze niet meer ontwijken²⁹⁶. Ook Kahn is van mening dat men de seksuele voorlichting best zo lang mogelijk uitstelt. Men moet het kind immers een zo lang mogelijke zorgeloze jeugd bezorgen. Jonge kinderen mag men ook volgens Kahn tevreden stellen met een verklaring die niet voldoet aan alle eisen van de logica. Hij benadrukt echter, in tegenstelling tot Heijermans, dat men het kind niets op de mouw mag spelden, dat men later moet terugnemen²⁹⁷. Daar is ook Lanval het mee eens. Hij deelt het geven van seksuele voorlichting op in twee fasen. De eerste fase betreft de voorlichting van de kinderen wanneer ze jonger zijn dan acht jaar, de tweede fase van de seksuele voorlichting is rond hun twaalf jaar. In de tweede fase moet men openhartig zijn en durven spreken over alle facetten van het seksuele leven. In de eerste fase mag men gerust de kinderen tevreden stellen met een eenvoudiger verhaal. Dat betekent niet dat men ze fabels moet wijsmaken, maar wel dat men alle details achterwege mag laten. Zelf geeft hij een voorbeeld van hoe men de kinderen het één en andere kan vertellen door de vergelijking te maken met de kip en haar kuikentjes²⁹⁸. Boersma is dan weer van mening dat men de seksuele voorlichting niet te lang mag uitstellen. Hij stelt echter vast dat dit in het werksmilieu wel gebeurt. De ouders hebben het moeilijk om openhartig te spreken met hun kinderen vanwege hun eigen onwetendheid en gebrek aan ontwikkeling. Hun zwijgen wordt ook veroorzaakt door de idee dat het seksuele leven iets laag en vernederends is waarover men het kind zo lang mogelijk onwetend moet laten. Wanneer ze dan toch de voorlichting nodig achten is het meestal al te laat²⁹⁹.

We moeten hier een belangrijke opmerking toevoegen. Vele van de door ons onderzochte publicaties waren bestemd voor volwassenen, ouders. De bedoeling was hen meer inzicht te geven in de seksuele voorlichting die ze aan hun kinderen moesten geven. Anderzijds waren enkele van deze publicaties bedoeld om de volwassenen zélf iets bij te leren, zoals “Wordend huwelijk” van het koppel Wibaut-Van Berlekom, “Het volkomen huwelijk” van Theodoor van de Velde en een aantal boeken van Geert Grub. Zij bevatten informatie over hoe men zijn

²⁹⁶ HEIJERMANS, *Op.cit.*, p 22-27

²⁹⁷ KAHN F., HEIJERMANS L., VAN ROOY A.H.M.J., *Op.cit.*, p 214

²⁹⁸ LANVAL M., *L'Education Sexuelle des Enfants et les Parents Catholiques*, Antwerpen, Ligue Belge de propaganda héliophile s.d., s.p.

²⁹⁹ BOERSMA, *Socialisme en seksuele moraal*, Den Haag, De baanbreker, 1931.,p 45

seksleven en huwelijk kan bevorderen. Voor seksuele voorlichting was het dus ook aan levensbeschouwelijk linkse zijde nooit te laat.

2.3) Hoe moet men seksuele voorlichting geven?

Ook over de wijze waarop voorlichting gegeven moet worden zijn de socialistische en Lebensreform auteurs nogal zuinig met informatie. Als ze bovendien al richtlijnen geven over de werkwijze dan zijn deze meestal kort en vaag. We zetten ze hier op een rijtje.

1) De waarheid, niets dan de waarheid!

Alle auteurs die dieper ingaan op hoe de seksuele voorlichting moet gebeuren, vinden dat de opvoeders altijd de waarheid moeten spreken. Kinderen hebben het zeer snel door als ze met leugens gepaaid worden of maar de halve waarheid te horen krijgen. Grub onderstreept dat kinderen daar zelf zeer scherpzinnig in zijn. Wanneer het kind merkt dat het niet ernstig genomen wordt dan heeft dat veel psychische gevolgen, vinden zowel Boersma, Nellie Van Kol, Van Boom en Geert Grub. *“Kinderen die men beliegt worden voor ene toegeslagen kennisdeur gezet. Aldus afgewezen verliezen ze de draad naar de oorsprong, die hen alleen de weg kan tonen naar het doel, daar dat uit de lijnverlenging moet blijken, en staan verloren, gedesoriënteerd in de hen opnieuw en dieper omgevende duisternissen.”*³⁰⁰ Het kind kan in een dergelijke situatie ten eerste het vertrouwen in zijn ouders verliezen. Het zal dan ook de waarheid elders, misschien bij verkeerde bronnen, gaan zoeken. Ten tweede kan het kind het seksuele als iets stiekems en geheim gaan beschouwen omdat het de indruk krijgt dat er niet vrij mag over gepraat worden. Dit kan op zijn beurt dan weer leiden tot een overprikkeling en een obsessie voor het seksuele. Wanneer het daarentegen de volledige waarheid kent, dan kan het kind deze materie laten rusten en zich ten volle concentreren op iets anders. Ten derde kan het kind gaan twijfelen aan de juistheid van zijn kennisdorst en de geoorloofdheid ervan. Dit schokt zijn zelfvertrouwen wat in twijfel en wantrouwen kan omgezet worden³⁰¹. Geert Grub is zelf van mening dat men altijd beter te veel vertelt dan te weinig. Een kind kan immers maar zoveel opnemen dan het in verband kan brengen met wat het reeds kent, en met zijn eigen ervaring en waarneming overeenstemt. Bovendien vindt hij het belangrijk dat de ouders tegen hun kinderen nooit zeggen dat ze ze afkeuren of dat hun gedrag pervers of onfatsoenlijk

³⁰⁰ GRUB, *Op.cit.*, 2, p 31

³⁰¹ Ibidem, p 32

is. Wanneer de ouders een verbod opleggen aan hun kinderen moeten ze daarbij tevens uitleggen waarom ze dat doen en wat de oorzaak ervan is. Wanneer kinderen niet snappen waarom bepaalde dingen niet mogen zullen ze er immers juist toe aangetrokken worden om het wel te doen. Als ze het wel snappen dan zullen ze het verbod uit eigenbelang navolgen³⁰².

Heijermans is de enige die toch zijn twijfels heeft bij het vertellen van de volledige waarheid. Hij vindt dat het uit de doeken doen van de volledige waarheid veel te zwaar is voor de kinderen en jongeren. Het is naar zijn mening ook niet nodig. Waarom zou men het kind immers alles moeten vertellen over de geboorte terwijl het niets afweet van alle andere belangrijke functies van het menselijk lichaam, zoals bijvoorbeeld het ademhalingsstelsel. Ouders die te veel de nadruk leggen op de waarheid zijn vooral propagandisten. Ze willen hun eigen tevredenheid, overtuiging en inzichten ten beste geven. Anderen lichten hun kinderen fanatiek in omdat ze zelf nooit een verstandige opvoeding en voorlichting hebben gehad. Ze willen hun eigen gemis compenseren door hun kinderen een degelijke voorlichting te geven, maar ze zijn daarbij niet meer op hun hoede en gaan niet voorzichtig genoeg te werk. Het compenseren wordt op die manier een overcompenseren³⁰³.

2) De seksuele voorlichting, een geleidelijk proces

De seksuele voorlichting moet volgens de socialistische en vrijzinnige auteurs geleidelijk en stapsgewijs aangepakt worden. Het is niet nodig alles ineens te vertellen, de voorlichting wordt best verspreid over enkele weken, maanden en zelfs jaren. Een goede werkwijze is het ritme van het kind volgen en vraag per vraag behandelen. Telkens het kind een eerlijk antwoord heeft gekregen op een vraag in verband met seksualiteit zal het namelijk een tijdje duren vooraleer nieuwe vragen in hem/haar opkomen³⁰⁴. Op die manier kan men perfect stapsgewijs en geleidelijk alles uit de doeken doen. Grub merkt wel op dat men ook bij het antwoorden van een vraag stapsgewijs zijn betoog moet opbouwen. Met de deur in huis vallen is bij de seksuele voorlichting geen goede tactiek. Zo kan men bijvoorbeeld eerst beginnen met de afbraak van het schaamtegevoel ten voordele van het natuurgevoel³⁰⁵.

³⁰² Ibidem, p 34

³⁰³ HEIJERMANS, Op.cit., p 44-46

³⁰⁴ VAN BOOM K., Uit de natuur, Een geboorte, Ontwikkeling en uitspanning, 1, 6, 1920, p 89

³⁰⁵ GRUB, Op.cit., 2, p 30

De beste seksuele voorlichting begint volgens Boersma, Kahn, Heijermans en Blume³⁰⁶ reeds van bij de geboorte. De seksuele voorlichting moet immers ingebed worden in de totale opvoeding. Heijermans is bijvoorbeeld van mening dat de opvoeding tijdens de eerste drie maanden in grote mate het gedrag van de baby in het eerste levensjaar bepaald. Hijzelf en ook Isabelle Blume wijzen bovendien op een aantal elementen waar men bij de opvoeding extra aandacht kan aan schenken met het oog op het later seksuele leven van het kind. Men moet in de eerste plaats het kind een goede wilsopvoeding geven. Dat kan door bijvoorbeeld niet te veel aandacht aan het kind te schenken wanneer het zich bezeerd heeft, het kind te leren doorzetten om iets te bereiken en het kind niet altijd zomaar gelijk te geven. Dergelijke zaken zullen het beheersen van de seksuele gevoelens later vergemakkelijken. Blume geeft daarenboven een heleboel concrete regels die men bij de opvoeding kan toepassen. Een aantal zaken waar men moet op letten tijdens de kindertijd zijn volgens haar: hou het kind rein, surveilleer de instincten, laat het kind zijn of haar lichaam ontdekken als een normale zaak, zorg dat het kind geen vuile woorden kent, laat het kind niet te lang in bed liggen, controleer de spelletjes die het kind speelt, win het vertrouwen van het kind, scheid het kind niet van de andere kinderen bij het baden, enz. Tijdens de puberteit moeten de ouders niet alleen het kind volledig inlichten; ze kunnen ook dan een aantal kleinere zaken toepassen. De puber mag niet te veel eten, hij of zij moet voldoende in de buitenlucht vertoeven, prikkelende lectuur moet vermeden worden, jongens en meisjes moeten op dezelfde manier behandeld worden, egocentrisme en heterocentrisme van de jongeren moet vermeden worden en men moet de jongeren steeds het ideaal voorhouden namelijk meesterschap over zichzelf, de ontwikkeling van de wil, respect voor het leven en voor de andere en de verantwoordelijkheden voor de toekomst³⁰⁷.

3) Seksuele voorlichting, individueel of in groep?

Nagenoeg alle linkse auteurs stellen de seksuele voorlichting voor als een individueel gegeven. Heijermans is daar zelfs formeel in, de seksuele voorlichting moet naar zijn mening altijd individueel gebeuren. Er bestaat naar zijn mening geen grotere fout dan alle kinderen in deze zaak hetzelfde aan te pakken. Opvoeden is een individueel proces en men kan volgens Heijermans dan ook geen algemene richtlijnen geven inzake de seksuele voorlichting van de jeugd aangezien elk kind anders is en een eigen persoonlijke opvoeding nodig heeft en

³⁰⁶ Belgische socialiste die zich inzette voor de rechten van de vrouw

³⁰⁷ BLUME I., L'éducation dans la famille, Bruxelles, LEO, 1925, p 12-13

verdiend³⁰⁸. Ook Kahn meent dat elke seksuele voorlichting zijn specifieke eisen stelt. Deze zijn afhankelijk van *“de aard, karakter en ontwikkeling van de ouders en kinderen, van leeftijd, temperament, wijze van opvoeding, school, omgang, van eventuele broers of zussen, van religie, maatschappelijke instelling, geest des tijds e.d.”*³⁰⁹ In tegenstelling tot Heijermans concludeert Kahn daaruit dat alleen algemene richtlijnen gegeven kunnen worden. Enkel Souvarine heeft het over een klassikale voorlichting in de Nieuwe School.

4) Coëducatie of niet?

Aangezien seksuele voorlichting een individueel gebeuren was, kon deze niet aan jongens en meisjes tegelijk gegeven worden. De levensbeschouwelijk linkse auteurs zagen in coëducatie wel een goede manier om de jeugd voor te bereiden op het seksuele leven. Het leerde hen immers dat men het andere geslacht moest respecteren en hoe jongens en meisjes op een natuurlijke manier met elkaar konden omgaan.

Coëducatie is een concept dat vaak met het socialisme verbonden wordt. Jongeren moesten onbevangen met elkaar omgaan, want men was ervan overtuigd dat juist door de vrije omgang geen exclusieve vriendschappen maar eerder algemene kameraadschappen tussen jongens en meisjes zouden ontstaan. Wanneer beide geslachten elkaar beter leerden kennen zouden ze mekaar ook hoger achten. De coëducatie moest daarom toegepast worden in de scholen onder de vorm van gemengde klassen en gezamenlijke lessen maar ook bijvoorbeeld in de jeugdbeweging waar jongens en meisjes samen konden wandelen, zingen, spelen en kamperen³¹⁰.

Ook in de socialistische publicaties over seksuele voorlichting, zien we het idee van coëducatie bij enkele auteurs opduiken. Hildem³¹¹ bijvoorbeeld publiceerde als eerste een uitgebreid overzichtswerk van de coëducatie in België. Hij heeft het daarbij over de coëducatie in de scholen en hij verstaat daaronder dat *“aan jongens en meisjes dezelfde zaken aangeleerd worden, in dezelfde plaats, door dezelfde leraar, volgens dezelfde methoden en onder hetzelfde regime”*³¹². Een halve coëducatie, bijvoorbeeld jongens en meisjes in

³⁰⁸ HEIJERMANS, *Op.cit.*, p 56

³⁰⁹ KAHN, *Op.cit.*, p 213

³¹⁰ VERMANDERE, *Op.cit.*, p 315

³¹¹ Schuilnaam voor een jong onderwijzer uit Brussel (Uit: BREUGHELMANS, 1984, p 71)

³¹² HILDEM, Coeducatie...ook in België?, *Opvoedkundige bibliotheek*, 20, Brussel, Libertas, p 18

verschillende klassen maar wel in één school, leidt alleen maar tot mislukkingen. Vooral in internaten kan het nieuwe regime het beste gedijen. Hildem benadrukt echter dat elk kind afzonderlijk behandeld moet worden volgens zijn eigen aanleg. Men moet dus niet krampachtig iedereen, jongens en meisjes, op dezelfde manier willen opvoeden. Een gezamenlijke opvoeding is niet hetzelfde als een gelijke opvoeding. Hildem stelt vast dat in de meeste Nieuwe Scholen de coëductie verwezenlijkt is, maar elders kent het geen groot succes. Nochtans is de coëductie naar zijn mening het beste middel om een meer natuurlijke en geestelijke ontwikkeling van de geslachtsdrift te bereiken. Uiteraard doen zich in gemengde scholen seksuele perversiteiten voor maar de coëductie is daar niet de oorzaak van. Integendeel, in gemengde scholen hebben beide geslachten meer respect voor elkaar en is er geen obsessie voor het andere geslacht. Coëductie doet gezonde opvattingen over het geslachtsleven ontstaan, want ze voorkomt lage en geheimzinnige gedachten en ziekelijke overprikkeling. Een gezamenlijke voorlichting zal ook het echte, vrolijke leven terug in de scholen brengen en mannen en vrouwen vormen die bereid zijn om samen te werken aan de geestelijke heropbouw van de samenleving. Het slagen van de coëductie hangt wel af van een drietal factoren. Ten eerste vereist de coëductie personeel dat een grondige, wetenschappelijke en intuïtieve kennis heeft van de jongens-en meisjesziel alsook een fijne pedagogische tact. Het personeel moet daarenboven gemengd zijn en liefst evenveel mannelijke als vrouwelijke leraren bevatten. Ten tweede moeten de opvoeding en het onderwijs geïndividualiseerd worden en ten derde moeten ook de ouders buiten de school een verstandige opvoeding geven³¹³.

Ook Boersma, Vrijmans en Blume pleiten in hun werk voor de gezamenlijke opvoeding van jongens en meisjes. Blume spoort de arbeiders aan hun kinderen naar gemengde scholen te sturen, jongens en meisjes op dezelfde manier te behandelen en hen dezelfde dingen te laten doen³¹⁴. Wat de jeugd volgens Boersma immers nodig heeft zijn minder wantrouwige blikken, minder kwaadaardige toespelingen en meer vertrouwen in haar blijde, gezonde levenskracht. Vrijere verhoudingen tussen de geslachten kunnen naar zijn mening na verloop van tijd niet anders dan verfrissend werken. En de koortsachtige verhitheid, de geveinsde onschuld en de schijnbraafheid zullen na verloop van tijd verdwijnen³¹⁵. Ook Vrijmans is van dezelfde mening. De auteur ontkent natuurlijk niet dat er een duidelijk onderscheid bestaat tussen

³¹³ Ibidem, p 17-58

³¹⁴ BLUME, Op.cit., p 13

³¹⁵ BOERSMA, Op.cit., p 46

jongens en meisjes maar door ze een aparte opvoeding te geven wordt dit idee nog versterkt. Beide geslachten krijgen namelijk het gevoel dat het niet past dat jongens en meisjes samen optrekken. Na gissen en fantaseren komen ze meestal tot de slotsom dat er een gevaar achter schuilt. Vrijmans geeft daarom de ouders de volgende goede raad: *“Scheid niet, wat niet alleen door de natuur, doch ook door de omstandigheden en door de maatschappelijke verhoudingen geroepen is om vereenigd te zijn. Het leven is één strijd, zegt de volkswijsheid; en dan is zeker het leven van den proletarier een tiendubbele strijd, waar saamhorigheid of solidariteit en broederlijkheid de groote kracht uitmaken. Laat uw jongens en uw meisjes vrij en ongestoord met elkaar omgaan: ’t zal een voorbereiding zijn voor hun later strijdleven. Kwaad is er niet, zoolang gij er zelf de kiem niet van zaait door een redeloos verbod! Trouwens, antwoord in gemoede: “moet de scheiding toch later niet vanzelf ophouden? Dringt de natuur niet juist tot het tegenovergestelde?” laten ze mekaar leren kennen, laten ze, bij ondervinding, mekaars karakters leren kennen, laten ze, bij ondervinding mekaars karakters en temperamenten waarden of afkeuren. De kameraadschappelijkheid zal erbij winnen, en trouwe kameraden moeten ze toch zijn en blijven, willen ze later gemeenschappelijke strijd leveren.”*³¹⁶

Uiteraard waren ook de vrijzinnige voorlichters die geïnspireerd werden door de moderne pedagogische inzichten te vinden voor coëducatie. Bij Edward Peeters, de Reformpedagoog bij uitstek, vinden we een goed voorbeeld. Hij was zoals gezegd zelf katholiek maar hij vindt de standpunten van de katholieke auteurs te gemakkelijk. Hun opvattingen zijn eenzijdig en getuigen van weinig inzicht in de realiteit en de psychologie. Ze houden er geen rekening mee dat kinderen niet weten, zien en denken wat volwassenen weten, zien en denken. Kinderen kunnen veel meer onbevangen omgaan met elkaar dan volwassenen dat doen. Peeters is dan ook een fervent voorstander van coëducatie en hij haalt daarvoor verschillende argumenten aan. Ten eerste heeft hij uit ervaring geleerd³¹⁷ dat coëducatie helemaal geen bedreiging is voor de zeden maar een verrijking is voor zowel jongens als meisjes. Zo worden jongens onder invloed van meisjes flinker, beleefder, zachter, minder hoeks, en minder aangetrokken tot ruwe spelletjes en vechtpartijen. De meisjes leren van de jongens minder kinderachtig en bedeesd te zijn. Ze zijn levendiger en ernstiger zonder te vermannelijken. Ten tweede is de geslachtsvermenging natuurlijk. God heeft immers ook maar één wereld geschapen waarin

³¹⁶ VRIJMANS K., Vragen van Opvoeding, Jongens bij jongens en meisjes bij meisjes, Ontwikkeling en Uitspanning, 2, 6, p 86

³¹⁷ Edward Peeters vluchtte tijden WO I naar Nederland, waar hij les gaf in een gemengde school.

zowel mannen als vrouwen leven . Samen vervolmaken de schepping en beiden zijn nodig bij de voortzetting van de mensheid. Waar de geslachten gescheiden worden, ontstaat een zekere eenzijdigheid en een soort van abnormaliteit, wat op zijn beurt kan leiden tot onnatuurlijke of tegennatuurlijke uitspattingen. De scheiding van de geslachten is in strijd met de natuur en alles wat tegen de natuur ingaat zal zich vroeg of laat wreken. De kinderen zijn dus voorbestemd om samen te leven in de wereld en met elkaar om te gaan. Ten derde is de coëducatie ook beter voor de reinheid en zedelijkheid van jongeren dan de scheiding der geslachten. Coëducatie maakt de jongeren van beide geslachten immers gewoon, op een reine manier met elkaar om te gaan en neemt ook de onnatuurlijke prikkel weg. Het is immers juist door de strenge scheiding der geslachten en door het verbod van onderlinge omgang dat de geslachtelijke aantrekking geprikkeld wordt. Peeters maakt de vergelijking met de zondeval. *“Indien God de vruchten van den Boom der Kennis niet verboden had, zou Eva er dan zoo belust op geweest zijn? Geen denken aan: ze zouden haar gansch onverschillig gelaten hebben. Maar juist dat verbod prikkelde haar nieuwsgierigheid en haar snoeplust, en daarom viel zij, evenals zooveel Evasdochters en Adamszonen te onzen dagen nog immers en soms ellendig diep vallen onder de nieuwsgierigheid, die weldra tot zonde leidt, en alleen door de prikkelenden invloed van de scheiding der geslachten soms al te vroegtijdig ontstaat.”*³¹⁸

5) Aanknopingspunten

Men kan volgens een aantal auteurs bij de voorlichting vertrekken vanuit de planten- en dierenwereld. Van Boom meent dat de dierenwereld het ideale uitgangspunt vormt voor de seksuele voorlichting. Zo is bijvoorbeeld het moment dat het huisdier jongen krijgt een perfecte gelegenheid om de kinderen meer te vertellen over het geslachtelijke leven en de voortplanting bij de mens. Indien men zelf niet over huisdieren beschikt kan men die van ooms of tantes en zelfs kennissen of burens gebruiken³¹⁹. Boersma en Van Kol vinden dan weer vooral de plantenwereld het geschikte aanknopingspunt. Boersma meent dat het leidt tot rustige gesprekken tussen ouders en kinderen en bovendien maakt het de stap naar de voortplanting van de mens zeer klein. Hij benadrukt dat die opstapjes niet echt nodig zijn voor de kinderen maar vooral voor de opvoeders zelf. Ze hebben het immers verleerd om over

³¹⁸ PEETERS E., De geslachtsvermenging in de Opvoeding en de Opvoeding tot Reinheid, van Roomsche Katholiek Standpunt beschouwt, *Opvoedkundige Bibliotheek*, nr 23, Brussel, Libertas, s.d., p 5-24

³¹⁹ VAN BOOM, *Op.cit.*, p 89

dergelijke zaken op een natuurlijke manier te praten³²⁰. Nellie Van Kol geeft in haar boek een concreet voorbeeld van hoe men bij de seksuele voorlichting naar de plantewereld kan verwijzen. *“Je weet wel Dirk, wat ik je van de bloemen heb verteld, van het stuifmeel, van den stamper en van de eitjes? Ja? Nu, hetzelfde wat bij de bloemen plaats heeft, gebeurt ook bij de menschen. Het lichaam der vrouw is te vergelijken bij den stamper der bloem. In het vrouwenlichaam vormen zich van zelf oneindig kleine eitjes, waaruit kinderen kunnen ontstaan, mits die eitjes bevrucht worden, dat wil zeggen, mits er een zeker vocht in doordringt, zonder hetwelk zij zich niet kunnen ontwikkelen. (...) al heeft in de menschenwereld de bevruchting op volkomen dezelfde wijze plaats als in de plantenwereld, er is toch verschil tusschen. De plant weet niet wat zij doet, de mensch wel; de helmknop die zijn stuifmeel heeft laten vliegen, bekommert zich niet om de eitjes die daarmee bevrucht worden, of om de vruchtjes die uit de eitjes ontstaan. En dat hoeft ook niet. De vruchtjes der plant zijn geen denkende en voelende wezens, zooals de vruchten der menschen. Een klein kind is een hulpeloos wezen, dat veel liefde en veel zorg noodig heeft eer het een mensch mag genoemd worden. En de man, die met de vrouw heeft samengewerkt om het kind te scheppen, moet ook met haar de zorgen en moeiten deelen, die er noodig zijn om het kind te verplegen en op te voeden”*³²¹. Lanval en Heijermans zijn niet enthousiast over het gebruik van de planten- en dierenwereld als aanknopingspunt. Heijermans vraagt zich af: *“gelooft men nu werkelijk, dat een meisje eenig denkbeeld krijgt van de geslachtsgemeenschap, door dit, men houde het mij ten goede, geleuter over bloemen, meeldraden en stampers? Dit is om de kern van de vraag heen draaien; het is een begrijpelijk terugdeinzen voor de moeilijkheid aan een kind precies te vertellen, hoe de geslachtsgemeenschap geschiedt. De kinderen zien de paring door honden, kippen, op het platteland het dekken van de koeien, de varkens; de arbeiderskinderen zien en hooren veel. Ik weet nog niet, wat de beste wijze is; doch als men het juiste tijdstip maar kan bepalen, hou ik meer van ronduit, de puntjes op de i's, dan deze ethische fraaiheden, waarvoor het kind, dat een beetje bij is, de schouders ophaalt en wat het kind, dat nog erg onnoozel is, niets verder helpt.”*³²² Heijermans vindt dat opvoeders die vertrekken van uit de planten-en dierenwereld te weinig respect hebben voor het zielenleven en het heilige aspect van de intiemste gevoelens. Dat Lanval geen voorstander is van een te sterke nadruk op de planten-en dierenwereld heeft een andere reden. Ouders vergeten immers vaak om de link te leggen met de menselijke seksualiteit. Kinderen zijn geïnteresseerd in zichzelf

³²⁰ BOERSMA, *Op.cit.*, p 45

³²¹ VAN KOL, *Op.cit.*, p 20-22

³²² HEIJERMANS, *Op.cit.*, p 7-8

en een uitleg over de voortplanting bij planten en dieren zal voor hen geen bevredigend antwoord zijn. Ze moeten éérst snappen hoe de menselijke seksualiteit in mekaar zit vooraleer ze de overeenkomsten ervan met de voortplanting van planten en dieren kunnen snappen. Bij jonge kinderen kan men wél de vergelijking met een kip, een haan en kuikentjes maken. Men kan immers zeggen dat een baby, net als de kuikentjes, uit een eitje komt dat door de mama kip is gelegd. De man kan men vergelijken met de haan die voor de mama en haar babies moet zorgen. Omdat hij in een gezin het meest te zeggen heeft, beslist hij wanneer er een baby komt³²³.

Voor Grub en Van de Velde zijn illustraties goede aanknopingspunten, Heijermans is radicaal tegen. Ze gaan er niet dieper op in.

6) De toon

Slechts Grub, Lanval en Heijermans geven een zeer korte aanduiding over welke toon men moet aanslaan bij het geven van seksuele voorlichting. Heijermans vermeldt dat men niet mag spreken in dubbelzinnige of bedekte termen³²⁴. Grub vindt dat men de seksuele voorlichting best zakelijk, niet affectbeogend en droog kan houden omdat men op die manier het meest levenslering en leiding kan geven³²⁵. Lanval waarschuwt de ouders tenslotte dat ze vooral niet zenuwachtig of onzeker mogen klinken. De ouders moeten zich dan ook goed voorbereiden op deze zeer moeilijke taak opdat ze het kind helder en serieus kunnen toespreken³²⁶.

3) Besluit

Bij de vergelijking van de methologische raadgevingen die de auteurs van beide strekkingen geven, valt in de eerste plaats op dat de katholieke meer aanwijzingen geven dan de socialisten en Lebensreformers. Ze gaan daarbij meestal ook zeer systematisch te werk. Ze wijden bijvoorbeeld een heel hoofdstuk of alinea aan hoe men de seksuele voorlichting moet geven. Daarenboven zitten ze ook nagenoeg allemaal op dezelfde golflengte in die zin dat ze dezelfde thema's behandelen en dezelfde meningen verkondigen. Dit ligt natuurlijk volledig in de lijn van wat we ook in de vorige hoofdstukken al vaststelden namelijk dat de

³²³ LANVAL, *Op.cit.*, s.p.

³²⁴ Ibidem, p 56

³²⁵ GRUB, *Op.cit.*, 2, p 37

³²⁶ LANVAL, *Op.cit.*, s.p.

katholieken zeer breedvoerig en zorgvuldig te werk gingen bij het geven van seksuele voorlichting omdat het dé ideale manier was om hun macht binnen het culturele en morele veld te vergroten. Bovendien was het geven van seksuele voorlichting een uiterst delicate aangelegenheid die dan ook op gepast wijze moest gebeuren. De eenvormigheid van wat ze schrijven heeft dan weer te maken met de dichtheid van het katholieke netwerk en de strenge verticale structuur. De socialisten en Lebensreformers schreven sowieso minder vaak over seksuele voorlichting en ze legden daarbij voornamelijk de nadruk op de inhoud. De methodologie was voor hen dan ook van minder belang.

Wat betreft de vraag wie de voorlichting moest geven zien we een aantal belangrijke overeenkomsten. Beide groepen vinden dat de ouders het meest geschikt zijn. Zij zijn immers de natuurlijke opvoeders van hun kinderen en ze kennen hun kinderen het best. Zij moeten dan ook de seksuele voorlichting, als een deel van de algemene opvoeding van hun kinderen, voor hun rekening nemen. Beide groepen stippen daarbij aan dat het goede voorbeeld geven een zeer belangrijk aspect is. Sommige auteurs, van beide strekkingen, menen dat vooral de moeder, meer dan de vader, de seksuele voorlichting moet geven. Opvallend is wel de meer realistische houding van de linkse auteurs wat betreft de rol van de ouders als voorlichters. Net zoals de katholieken zijn ze van mening dat de ouders niet altijd voldoende afweten van seksualiteit en voorlichting. Ze vinden dat de ouders eerst een opvoeding moeten krijgen alvorens over te gaan tot de voorlichting van hun kinderen. Vandaar dat bijna alle onderzochte publicaties geschreven zijn voor volwassenen. De socialisten en vrijzinnigen melden er echter bij dat ouders, zelfs als ze alles gelezen en geleerd hadden over seksuele voorlichting, niet altijd de perfecte ouders waren. Ze hadden daarenboven ook niet altijd een hechte vertrouwensband met hun kinderen. Wat betreft de andere voorlichters is het logisch dat de katholieken de priester en biechtvader aanhalen en de niet-katholieke auteurs niet. Slechts enkele katholieke én niet-katholieke auteurs zijn voorstander van de arts of de school als voorlichters. De voorlichting moet immers individueel en geleidelijk gebeuren en daartoe zijn de arts noch de school in staat. Ook boeken zijn voor niemand het goede voorlichtingsmiddel omdat ze natuurlijk ook veel te direct zijn en de voorlichting best in gespreksvorm gebeurt. Dit is dan meteen ook een tweede reden waarom de publicaties van nagenoeg alle auteurs, van zowel katholieke als niet-katholieke strekking, voor de ouders in plaats van voor de kinderen bestemd zijn. Hoewel men zou verwachten dat veel socialistische auteurs zouden pleiten voor de jeugdbeweging als plaats van voorlichting, vinden we dit bij slechts één socialistische auteur terug.

Wat betreft de timing van de voorlichting, zien we ook een aantal duidelijke overeenkomsten tussen de katholieke en de niet-katholieke auteurs. Ten eerste vinden ze allen dat het afhangt van kind tot kind en dat er moeilijk een concrete leeftijd op te plakken is. Ten tweede vinden velen het kind zelf het belangrijkste uitgangspunt bij het bepalen van het geschikte moment. Het zal immers zelf vragen beginnen stellen en de opvoeders kunnen deze dan best aangrijpen om met de voorlichting te beginnen. Ten derde menen de auteurs van beide strekkingen dat het kind zo lang mogelijk in het ongewisse moet blijven opdat het een zo lang mogelijke onbezorgde jeugd zou hebben. Een verschil dat wel duidelijk in het oog springt is dat sommige socialisten en vrijzinnigen de voorlichting willen starten bij zeer jonge kinderen of reeds voor de puberteit. Dit was voor de katholieken absoluut ondenkbaar.

De manier waarop men de voorlichting moet aanpakken toont ook zowel overeenkomsten als verschillen. Beide strekkingen benadrukken dat het bovenal belangrijk is om de waarheid te zeggen. Het enige verschil is dat de socialisten en Lebensreformers dat ook daadwerkelijk menen en doen terwijl het bij de katholieke auteurs slechts om een verbloemde waarheid gaat. Dat de voorlichting geleidelijk en individueel moet gebeuren, daar is bijna iedereen het over eens. Het moet bovendien ingebed zijn in de gehele opvoeding en op die manier starten van bij de geboorte. De katholieke en niet-katholieke auteurs verschillen dan weer wel van mening wat betreft de coëducatie en de aanknopingspunten die men bij de seksuele voorlichting kan gebruiken. Slechts één katholieke auteur is voorstander van coëducatie terwijl er binnen levensbeschouwelijk linkse kringen veel meer schrijvers daarvoor te vinden waren en er wel degelijk de voordelen van inzagen. Opvallend is dat vele socialistische voorlichters het niet hadden over de coëducatie en terwijl dat toch een typisch socialistisch idee was. Blijkbaar stond dit idee nog in zijn kinderschoenen en was niet iedereen er reeds even enthousiast over. We kunnen het een beetje vergelijken met de opvatting van de jeugdbeweging als voorlichter. Bij de niet-katholieke voorlichters vinden we ook meer enthousiasme voor de planten-en dierenwereld dan bij de katholieken. Dit kwam omdat de katholieken seksualiteit vooral in het licht van de godsdienst zagen en de niet-katholieken de seksualiteit meer wetenschappelijk benaderden. Over de toon die men moet aanslaan bij de voorlichting wordt aan beide kanten niet veel gezegd en verschilt men nogal van mening. Het is dan ook moeilijk om daar enige conclusie uit te trekken.

Hoofdstuk 4: De inhoud van de seksuele voorlichting

In dit laatste hoofdstuk gaan we dieper in op de inhoud van de seksuele voorlichting. We proberen daarbij eerst enkele algemene tendensen vast te stellen en gaan nadien dieper in op een aantal concrete thema's. We hebben gekozen voor de onderwerpen die naar onze hedendaagse normen zeker aan bod moeten komen in een goede seksuele voorlichting: puberteit; de geslachtsorganen; de geslachtsgemeenschap; de voortplanting met de bevruchting, de zwangerschap en de geboorte; de menstruatie; masturbatie; de geslachtsziekten en de geboortebeperking met abortus en anticonceptie. (Het thema van de afwijkende seksvormen met als voornaamste de homoseksualiteit heb ik bewust niet behandeld omdat dit een té uitgebreid onderzoek vergt en beter het onderwerp is van een aparte studie.)

1) De katholieke voorlichting

In het vorige hoofdstuk stelden we vast dat het overgrote deel van de katholieken de waarheid wilde vertellen aan de jongeren. Het moest gedaan zijn met de sprookjes over de ooievaar en de bloemkolen en men mocht de kinderen niets meer voorliegen. Dit wil echter niet zeggen dat de kinderen de volledige waarheid te horen kregen, integendeel. Uit studies die zich baseren op interviews zoals die van Carine Steverlynck³²⁷ en Diane De Keyser³²⁸ is gebleken dat de katholieke jongeren in het interbellum niet wisten hoe de vork in de steel zat. Dit had te maken met twee factoren.

Ten eerste namen de opvoeders de raad om steeds de waarheid te zeggen niet altijd ter harte. Uit onwetendheid of omdat ze overmand waren door schroom, vertelden ze hun kinderen helemaal niets of wimpelden ze hun vragen af met vertelsels over ooievaars en bloemkolen. Katholieke auteurs erkenden dit probleem en zoals reeds gezegd waren hun publicaties dan ook bedoeld als ruggengraat voor de ouders en andere opvoeders. Typisch in de katholieke publicaties zijn dan ook de voorbeeldgesprekken. Omdat de auteurs wisten hoe moeilijk het voor de ouders was om delicate zaken zoals voortplanting en geslachtsgemeenschap aan hun

³²⁷ STEVERLINCK C., Als de ooievaar komt. Vrijen, trouwen en moeder worden in de twintigste eeuw, Tielt, Lannoo, 2000, 239p

³²⁸ DE KEYSER D., De schaamte en de schrik, goesting en genot, Leuven, Van Halewyck, 2004, 508p

kinderen uit te leggen, schreven ze vaak volledige teksten of dialogen uit waar de opvoeders zich op konden baseren. Enkele voorbeelden:

*“Luister hier, mijn jongen. Ge weet waarschijnlijk goed dat de geleerden, de schepsels van gansch de groote wereld in twee groote groepen verdeelen: de georganiseerde en de niet-georganiseerde wezens. De wezens die tot de eerste groep behoren: planten, dieren, menschen, heeft god niet enkel geschapen, maar Hij heeft ze ook bekleed met een deel van zijn scheppingsmacht, zoodat deze wezens, met de hulp van deze voortbrengende kracht, het leven schenken aan nieuwe kleine wezens die aan hem gelijke. Een plant brengt nieuwe planten voort, een dier brengt zijne jongen ter wereld, en uit den mensch worden kinderen geboren.”*³²⁹

Een gesprek tussen een jonge vrouw die reeds vele kinderen heeft en haar huisarts: “(...) Maar waar staat dan beschreven, dat men den kinderzegen niet verhoeden mag?”

“Op verschillende plaatsen. Nog pas heeft het b.v. gestaan in de pauselijke encycliek over het huwelijk: Casti Connubii genaamd.”

“Wat zegt u me daar? Wordt deze kwestie geregeld door een pauselijke encycliek?”

“Ja. Waarom verbaast u dat zoo? Als een of andere waarheid voor de menschen verbleekt, of als het oordeel daaromtrent begint te wankelen, dan helpt de Kerk, en er verschijnt een nieuwe encycliek.”

“Nou ja, - maar dat die z u l k een kwestie behandelt?”

*“Waarom legt u daar zo de nadruk op? Is deze kwestie dan niet belangrijk? Ons gesprek bewijst het tegendeel dunkt me!”*³³⁰

*“Mijn lieve Walter - ge zijt nu reeds een ernstige kleine mensch - daarom heb ik me voorgenomen, vandaag eens met u over iets zeer ernstigs en gewichtigs te spreken. Voorzeker is bij u reeds dikwijls de vraag opgekomen, waar de kleine kinderen toch eigenlijk vandaan komen? Dat de ooievaar ze brengt, zult ge wel nauwelijks meer gelooven en ge zult heel zeker zeggen, dat zulks een kindersprookje is, gelijk dat van de zeven raven, of dat van Sneeuwwitje en de dwergen.”*³³¹

³²⁹ TIHAMER T., *Reine jeugdrijpheid*, Leuven, De Vlaamsche drukkerij, 1930, p 16

³³⁰ CSABA M., *Wat een jonge vrouw weten moet*, Leuven, De Vlaamsche Drukkerij, 1936, p 67-68

³³¹ FOERSTER W., *Sexueele opvoeding*, *Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift*, 19, 8, 1938, p 460

Een tweede oorzaak lag bij de auteurs zelf. Naast de opvatting dat steeds de waarheid gezegd moest worden waren de katholieken ook van mening dat men de seksuele voorlichting moest beperken tot het minimum en dat vooral niet te veel mocht gezegd worden. Het ging om zo veel mogelijk morele repressie ten koste van zo weinig mogelijk informatie en het beste resultaat bereiken met de kleinst mogelijke schade³³². De katholieke stilte rond seksualiteit van voor WOI maakte in het interbellum plaats voor vaagheid. Men sprak over seks en seksualiteit in termen van ‘het tedere geheim’, ‘Gods grote plan’ en de ‘levensverwekkende daad’³³³. Fysiologische en biologische voorlichting was voor de meeste katholieken uit den boze en ze legden vooral de nadruk op het normen en waarden-discours. Kinderen die op die manier seksuele voorlichting kregen waren natuurlijk geen stap verder.

We gaan vervolgens na hoe de verschillende thema’s in de katholieke publicaties aan bod kwamen. Het zal hieronder blijken dat de katholieken lang niet alle thema’s zo belangrijk vonden als wij dat nu doen.

1.1) De puberteit

De hedendaagse seksuele voorlichting begint meestal met een uiteenzetting van de veranderingen die zich voordoen tijdens de puberteit. In vele gevallen doen deze zich immers voor op het moment dat de voorlichting gegeven wordt en enige informatie erover is voor de meeste jonge pubers meer dan welkom. De katholieke auteurs van de jaren ’20 en ’30 schenken er minder aandacht aan en de puberteit wordt door geen enkele auteur als een apart thema behandeld. Omdat de puberteit volgens sommigen, het ideale ogenblik is om met de seksuele voorlichting te beginnen, vinden we bij enkele auteurs toch enige aanwijzingen.

De meeste auteurs waarschuwen de ouders vooral voor de emotionele en psychologische veranderingen die zich voordoen tijdens de puberteit. Van Hoof schrijft dat de puberteit gekenmerkt wordt door het ontwaken van de hele persoonlijkheid en een sterkere vrijheidsdrang. De subjectieve en sociale belangstelling treden op de voorgrond, de levensatmosfeer wordt verstoord en de barometer daalt naar storm.³³⁴ Ook een grotere

³³² STEVERLYNCK, *Op.cit.*, p 80

³³³ DE KEYSER D., *De schaamte en de schrik, goesting en genot*, Leuven, Van Halewyck, 2004, p 22

³³⁴ VAN HOOFF A., *Seksueele Paedagogiek voor het Technisch onderwijs*, *Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift*, 12, 9, 1931, p 545

ingetogenheid en een grotere bedeesdheid, dromerigheid, lust naar eenzaamheid³³⁵, overgevoeligheid en lichtgeraaktheid, en een grote verbeelding³³⁶ zijn kenmerken die zich in de puberteit kunnen voordoen. De belangrijkste factor is natuurlijk de geslachtsrijpheid en het ontwaken van de zinnelijkheid. Het lagere en het hogere zullen een strijd aanbinden binnen het kind want de ziel komt – vaak zeer heftig – onder invloed van de geslachtsdrift. De bewustwording van de seksualiteit veroorzaakt volgens de meeste auteurs twijfel, onzekerheid en ongerustheid en de jongeren zullen zich vragen beginnen stellen. Bessemans bijvoorbeeld waarschuwt dat het kind zal beginnen nadenken over gebeurtenissen zoals het huwelijk, de zwangerschap, de geboorte, de dood in het kraambed, het zogen, de naaktheid en de plots optredende lichamelijke verschijnselen die met de periode van de geslachtsrijpheid gepaard gaan³³⁷. Ook Zuster Gerarda wijst erop dat de pubers meer belangstelling vertonen voor de zedelijke vraagstukken³³⁸. Vlerick maakt de lezer attent dat de jongeren vanaf de puberteit veel meer vatbaar zijn voor invloeden van buitenaf. Ze zullen niet langer alleen passief gevoelig zijn voor deze indrukken, maar actief naar prikkels van buitenaf op zoek gaan. Op die manier slaan de prikkels dieper in en breken de hartstochten los³³⁹. Het is dan de taak van de ouders te anticiperen op de twijfels van hun kinderen om te vermijden dat de jongeren hun antwoorden elders zullen zoeken. Streng moeten ze dan ook controleren of hun kinderen zich niet overgeven aan zondige praktijken of gesprekken.

Slechts enkele auteurs wijzen op de lichamelijke veranderingen die zich voordoen tijdens de puberteit. Csaba richt zich daarbij als enige rechtstreeks tot de jonge meisjes. Ze legt uit dat de geslachtsorganen nog niet werken zolang het lichaam groeit en zich ontwikkelt. Maar dat in de lente van het leven, als de ontwikkeling bijna voltooid is, deze organen en klieren beginnen te werken. De eierstokken brengen dan niet alleen kiemkrachtige cellen voort maar ook bepaalde sappen die, zodra ze in de bloedbaan komen, het hele organisme beïnvloeden. Het meisje zal zich dan zichtbaar ontwikkelen tot vrouw. Haar gestalte wordt schoner en voller en ze verliest het kinderlijke hoekige en onbeholpene³⁴⁰. Ook De Roeck duidt op de lichamelijke veranderingen die zich voordoen bij de pubers. Hij is van mening dat men aan de

³³⁵ BESSEMANS A., De biologische geslachtelijke voorlichting der jeugd, Brussel, Belgisch Nationaal verbond tegen het venerisch gevaar, 1926, p 6

³³⁶ CSABA M., Wat een aankomend meisje weten moet, Leuven, Vlaamsche 1935, drukkerij, 147 p

³³⁷ Ibidem, p 6

³³⁸ GERARDA, Verstandelijke en zedelijke vorming van het jonge meisje, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 8, 7, p 422

³³⁹ VLERICK, De Toestand aangaande de kuisheid bij de kinderen in de lagere school, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 9, 9, 1928, p 551

³⁴⁰ CSABA, Op.cit., 1935, p 12

juist omwille van deze lichamelijke veranderingen extra aandacht moet schenken aan de voorlichting van de jongeren in de puberteit. De meisjes moet men iets vertellen over de menstruatie en de jongens over de ‘zaaduitvloeiing’ die zich vanzelf voordoet meestal in de slaap, en gepaard gaat met gevoelens van lust.³⁴¹

Een van de thema’s die men vandaag de dag behandelt wanneer men het heeft over de puberteit is het verschil tussen jongens en meisjes. Jongens en meisjes leren ook over elkaars lichaam en ontwikkeling tijdens de puberteit. Tijdens de tussenoorlogse periode was De Roeck te vinden voor een kennismaking met elkaar vóór de puberteit. Hij vindt namelijk dat men de jongeren als voorbereiding op de volledige voorlichting het lichamenlijk onderscheid tussen de beide geslachten moet leren. Men doet dit best reeds in de kinderjaren want als ze klein zijn zien kinderen daar meestal geen erg in. Broertjes en zusjes of eventueel neefjes en nichtjes of gewoon vriendjes kunnen daarbij van pas komen. Deze kennis is kostbaar voor de latere opvoeding want op die manier kan men de nadelige invloed van de verbeelding op oudere leeftijd afweren. Men moet echter de aandacht niet alleen vestigen op de lichamelijke maar ook op de andere verschillen tussen de geslachten³⁴².

1.2) De geslachtsorganen en geslachtsklieren

Zonder kennis over de geslachtsorganen kunnen jongeren niet snappen hoe bijvoorbeeld seks in zijn werk gaat of hoe de voortplanting geschiedt. Alle hedendaagse voorlichters wijden dan ook een deel van hun werk aan het uitzicht, de omschrijving en de werking ervan. De katholieke voorlichters van de jaren ’20 en ’30 schonken er echter zeer weinig aandacht aan. De auteurs die er melding van maken beginnen meestal met te zeggen dat men ‘die delen van het lichaam’ moet koesteren en daarom rein en heilig moet bewaren. Gatterer³⁴³, Vlerick³⁴⁴ en Tihamer³⁴⁵ leggen uit dat God het lichaam heeft geschapen als de tempel van de ziel. Het is daarom heilig, rein en edel. Het geloof eist dan ook van de christen dat hij zorg draagt voor zijn lichaam want als men het misbruikt is dat een inbreuk op God en zijn rechten. Het lagere moet altijd onderworpen worden aan het hogere en de geest moet de teugels van het lichaam

³⁴¹ DE ROECK J., Wat zal ik mijn kind zeggen?, Een boekje voor ouders, Tielt, Lannoo, p 58-65

³⁴² DE ROECK, Op.cit., p 50

³⁴³ GATTERER, Geloof en kuisheid, Bovennatuurlijke beschouwingen over het geslachtsleven, Leuven, De Vlaamsche Drukkerij, 1935, p 9-27

³⁴⁴ VLERICK J., Het woord van den Paus in Practijk gesteld, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 12, 10, 1931, p 596-597

³⁴⁵ TIHAMER, Op.cit., p 31

kort houden. Vlerick wijst erop dat men op twee manieren de eerbied voor het lichaam kan uitdrukken. Ten eerste op een positieve manier door zindelijkheid, lichamelijke reinheid, welbegrepen lichaamszorg en kuisheid; maar ook op een negatieve manier door het lichaam niet de ontrennen of ontheiligen door de zonde³⁴⁶. Het is volgens Gatterer daarom ook bijvoorbeeld niet gepast het lichaam te ontbloeden. Een ontbloot lichaam doet immers niet denken aan de drager van de ziel, het roept eerder zinnelijke voorstellingen op³⁴⁷. Volgens Tihamer mag men ook niet praten over het orgaan waarin de almachtige scheppingskracht van God woont, want hetgeen Gods wijsheid verborgen houdt mogen de mensen niet in het daglicht brengen³⁴⁸. Andries voegt eraan toe dat men de geslachtsorganen zeker nooit in anatomische, wetenschappelijke en/of fysiologische termen mag benaderen³⁴⁹. Men moet daarentegen de geslachtsdelen altijd in het licht van de godsdienst beschouwen en extra koesteren want er hangt oneindig veel mensengeluk vanaf omdat ze zorgen voor de voortplanting. Deelen benadrukt dat zowel de bouw als de verrichtingen van de geslachtsdelen verband houden, en moeten verband houden, met de werkwijze waarop in beide geslachten afzonderlijk de geslachtscellen hun doel bereiken. Alles staat ten dienste van de drang het leven verder te zetten³⁵⁰.

Over de bouw van de geslachtsorganen wordt door de katholieke auteurs met geen woord gerept. Er wordt zelf nergens omschreven welke de geslachtsorganen zijn en zeer zelden haalt men het in zijn hoofd om de geslachtsorganen gewoon te benoemen met de gebruikelijke termen. Sommige auteurs hebben het wél over de inwendige geslachtsorganen van de vrouw, bijvoorbeeld als men het heeft over de zwangerschap. Men doet dit echter meestal in bedekte termen. Zo spreekt men bijvoorbeeld niet van de baarmoeder maar van ‘het geheime kamertje onder moeders hart’ of ‘de warme, zachte, goed beschermende plaats’, of gewoon ‘de buik’. Een mooi voorbeeld vinden we bij De Roeck: *“Gij wilt weten, mijn kind, waar gij vertoeft voor dat gij bij ons waart. Welnu, luister. Daar zijn in ons huis verschillende kamers: de zitkamer, de keuken, de slaapkamers, de kelder, enz. In iedere kamer gebeurt een andere bezigheid: in de keuken bereidt men het eten, in de slaapkamer slaapt men ... enz. Ehwel, ons lichaam, het lichaam van elken mensch is gelijk een huis; het bestaat ook uit kamertjes. Het voedsel gaat in de maag, de lucht gaat in een ander kamertje, de longen, daar; het bloed*

³⁴⁶ VLERICK, *Op.cit.*, 1931, p 597

³⁴⁷ GATTERER, *Op.cit.*, p 16

³⁴⁸ TIHAMER, *Op.cit.*, p 31

³⁴⁹ ANDRIES E.P., Voorlichting, *Negen geestelijke voordrachten gegeven in de kerk van St Jan evangelist – Wilrijk*, Wilrijk, 1935, p 145

³⁵⁰ DEELEN, *Van man en vrouw, een boek voor gehuwden*, Leuven, Standaard Boekhandel, 1931, p 21-22

wordt rondgestuurd door uw hart. Wanneer gij nu heel klein waart, en nog niet op de wereld, dan had O. L. Heer u geplaatst in mijn lichaam, in zoo 'n kamertje, dicht onder mijn hart”³⁵¹. Over de uitwendige geslachtsorganen zoals de vagina wordt niets gezegd en ook over de mannelijke geslachtsorganen schrijft geen enkele auteur. We moeten de oorzaak daarvan natuurlijk niet ver zoeken. De vrouwelijke inwendige geslachtorganen werden hoofdzakelijk geassocieerd met de voortplanting terwijl de mannelijke geslachtsorganen en de uitwendige geslachtsorganen van de vrouw meer in verband werden gebracht met seks. Daarom werd er angstvallig over gezweven. Ook over de geslachtscellen zijn de meeste auteurs onduidelijk. Men heeft het over ‘levenskiemen’, ‘bloesems’, ‘mensenknoppen’, ‘scheppende kracht’, enzovoort. Wanneer men de geslachtsdelen op die manier beschrijft, kunnen de kinderen nooit begrijpen welke de geslachtsdelen zijn, wat hun functie is en hoe ze werken.

Enkele auteurs lichten toch een - zeer klein - tipje van de sluier op. Bessemans, zelf een arts, beschrijft de geslachtsorganen als volgt: *“De voortplantingsorganen bevinden zich, bij de vrouw, vanbinnen in de onderbuik en bedragen: in het midden de baarmoeder, uitmondend enerzijds in de schede en anderzijds bovenaan rechts en links in de eileider, die elk met een eierstok in verbinding staat. (...) In de eierstokken komen kleine eicelen tot stand als ze rijp zijn dan is het meisje geslachtsrijp. Van dan af zwellen, iets minder dan maandelijks de eierstokken op en laten min of meer rijpe eicelletjes los. (...) Elk eicelletje wordt, door het kanaal van de eileiders heen, naar de holte van de baarmoeder en vandaar langs de schede naar buiten gedreven, tenzij het op de doortocht in de baarmoeder mannelijke zaadcellen ontmoet.”*³⁵² Csaba heeft het over de eierstokken, de eileiders, de baarmoeder, de eicellen en zaadcellen. Haar doelpubliek bestond enkele uit meisjes en daarom heeft ze het enkel over de vrouwelijke geslachtsorganen. De eicellen beschrijft ze als een kogeltje van 0,2 tot 0,3 millimeter doorsnede en de zaadcellen als dunne draadvorige 50 tot 70 microns lange cellen. 30.000 eicellen rijpen in de eierstokken, ter grootte van een amandel. Om de vier weken is een eikel rijp en de eierstokken wisselen elkaar daarbij af. Het rijpe omhulsel barst en de eikel komt in de eileider. De rijpe eikel begint aan een tocht naar beneden. Csaba wil hier echter niet verder op ingaan aangezien daarvoor een grondige anatomische kennis daarvoor is vereist en dit meer tot het terrein van artsen behoort³⁵³. Deelen geeft tenslotte uitleg over de geslachtscellen. Hij vertelt dat het jonge leven ontstaat uit de samensmelting van twee

³⁵¹ DE ROECK J., *Wat zal ik mijn kind zeggen?*, Een boekje voor ouders, Tielt, Lannoo, p 44

³⁵² BESSEMANS, *Op.cit.*, p 45-46

³⁵³ CSABA, *Op.cit.*, 1936, p 19-20

afzonderlijk gegroeide levenskiemen, waarvan de mannelijke bij de man en de vrouwelijke bij de vrouw tot stand komt. Deze beide kiemen worden de geslachtscellen genoemd. De mannelijke is de zaadcel, de vrouwelijke de eicel. Ze worden gevormd in de geslachtsklieren, de mannelijke teelbal en de vrouwelijke eierstok³⁵⁴.

1.3) De geslachtsgemeenschap

De katholieke auteurs van de jaren twintig en dertig sloten aan bij het traditionele katholieke uitgangspunt dat de geslachtsgemeenschap verbond met de voortplanting en het huwelijk. De geslachtsgemeenschap had volgens de katholieken maar één doel: de voortplanting en dus de voortzetting van Gods schepping. De geslachtsdelen mochten niet gebruikt worden voor andere doeleinden. De meeste katholieke auteurs zetten dit dan ook grondig uiteen. We pikten er twee voorbeelden uit: *“Ziedaar hoe verheven, hoe wonderbaar, hoe heilig het plan is van den Schepper! Hoe oneindig eerbiedwaardig zijn wil, dat de mensch zelf zal deel hebben in de gedurige vernieuwing van de menschheid! Maar hoe verplichtend is dan ook terzelfdertijd zijn streng gebod, dat men die lichamelijke organen waarmee Hij den mensch uit wijs vooruitzicht heeft begiftigd, om het leven te kunnen voortzetten, enkel voor dat heilig doel gebruikte, waarvoor Hij ze bestemd heeft – namelijk, dat door de vereenigende liefde van man en vrouw een nieuwe mensch op de wereld zou komen (...) Wie ook op deze wereld dit lichamenlijk orgaan, op ’t is gelijk welke andere wijze – hetzij alleen, hetzij met een ander – om het plezier en het genot gebruikt, zondigt zwaar tegen zichzelf, tegen de menschelijke maatschappij, tegen de natuur en tegen den heiligen wil den Schepper.”*³⁵⁵ Ook De Roeck maakt het nog eens extra duidelijk: *“De voortplanting van den mensch is een van de schoonste wonderen der Schepping en nu begrijpt gij welk een grove zonde het is die edele natuurkracht te misbruiken, te verlagen tot een louter genotmiddel en af te leiden van haar waar doel: het kind”*³⁵⁶.

Verschillende katholieke auteurs benadrukten dat geslachtsgemeenschap énkél binnen het huwelijk mocht plaatsvinden. Deelen beklemtoont bijvoorbeeld dat het huwelijk de enige ‘natuurlijke’ context is waarin de voortplanting tot stand kan komen. Maar hij is van mening dat het huwelijk ook nog veel meer kan betekenen. Het zorgt het voor de ontwikkeling van

³⁵⁴ DEELEN, *Op.cit.*, p 19

³⁵⁵ TIHAMER, *Op.cit.*, p 23-25

³⁵⁶ DE ROECK, *Op.cit.*, p 51

beide partners want het geheel van hun mens-zijn kan in het huwelijk tot uiting komen. Het huwelijk is volgens Deelen als het ware gegroeid uit de natuurlijke werking van de menselijke seksualiteit in verband met zijn gehele wezen³⁵⁷. Seksueel handelen buiten of vóór het huwelijk werd als een zonde beschouwd. *“Wie dus de geslachtsdrift beoefent buiten het huwelijk, hetzij met zijn eigen lichaam aan te raken om onzedelijk genot in zich zelf op te wekken, hetzij met geslachtelijk om te gaan met een vrouw, vooraleer deze vóór het altaar als zijn echtgenoot aan zich verbonden te hebben, is beul van de eer en het geluk van zich zelf en van anderen.”*³⁵⁸ Daels waarschuwt de ouders dan ook dat liefdesavonturen in het jonge leven niet kunnen en ook niet vergoelijkt mogen worden. Wilde passie vóór het huwelijk zorgt voor een geestelijke en lichamelijke verzwakking en verhoogt bovendien de kans op geslachtsziekten. Hij wijst erop dat de onthouding nog nooit schadelijk is gebleken voor lichaam en geest en daarom de beste optie is³⁵⁹. Ook De Pauw vindt de onthouding tot het huwelijk een schone deugd. Rein blijven tot op de dag van het huwelijk is voor de heidenen een klaarblijkelijk bewijs van onnozelheid, stompzinnigheid maar voor de godsdienstige mens is het, aldus De Pauw, het doorslaggevende bewijs van doorzicht en hogere wijsheid³⁶⁰.

Uiteraard ging de geslachtsgemeenschap gepaard met genot. Men mocht dit genot volgens de katholieke godsdienst ook beleven maar nooit hoofdzakelijk en niet alleen. Men moest het ultieme doel altijd voor ogen houden. God had het genot in het leven geroepen met als bedoeling de mensen aan te sporen de schepping verder te zetten. Het is de basis van de voortplantingsdrang want de lustgevoelens die bij de geslachtsgemeenschap opgewekt worden zijn zo heftig en overheersend dat de beleving ervan met de hoogste bevrediging gepaard gaat³⁶¹. Het pure genot zomaar nastreven was echter verboden. Tihamer bijvoorbeeld gaat akkoord dat de drift niet slecht is aangezien deze door God geschapen is en alles wat God heeft geschapen goed is. Maar de mens is slecht als hij deze drift in ongepaste omstandigheden toelaat. Enkel binnen het huwelijk mag de drift beleefd worden en dan nog alleen op zulke wijze dat er kinderen uit geboren kunnen worden³⁶². Men moet dan ook de drift leren beheersen met het verstand. *“God laat niet toe dat de mensen hun rechten van hun plichten scheiden. Ieder heeft tot plicht te werken, maar wie werkt heeft het recht goed*

³⁵⁷ DEELEN, *Op.cit.*, p 14

³⁵⁸ TIHAMER, *Op.cit.*, p 25

³⁵⁹ DAELS, *Voor onze jongens*, Antwerpen, 1940, p 23

³⁶⁰ DE PAUW O.F.M., EDGAR E.P., *Bruidschat*, Negen geestelijke voordrachten gegeven in de kerk van St Jan evangelist – Wilrijk, Wilrijk, 1935, p 27-154

³⁶¹ DEELEN, *Op.cit.*, p 26

³⁶² TIHAMER, *Op.cit.*, p25

betaald te worden. Zoo ook in het huwelijk hebben de echtgenoten recht op liefde en genot, maar uit dit recht volgt de plicht kinderen op te brengen. De inrichting van het huwelijk is een heilige wet die de driften der menschen regelt, en zonder dewelke het menschedom slachtoffer zou worden van de ongeregelde driften en zou verzinken in alle soorten miseries omdat de liefde, de heilige bron des levens, zou verstoord zijn.(...) De aantrekking der geslachten heeft God gewild om het menschelijk geslacht te laten voortbestaan, zooals Hij ons ook aangename spijzen heeft gegeven om ons eigen leven in stand te houden. De drift moet daarom in dienst staan der reine liefde, en de liefde in dienst van God, die het geluk van vele menschen wil en de ouders met Hem laat meewerken in het ontstaan van elk nieuw menschenleven. Laten wij God danken dat Hij alles zoo wel heeft gedaan en Hem bidden dat wij immer Zijn heilig gebod met heilige vreeze moge naleven.”³⁶³ De katholieke leer schrijft echter ook voor dat de huwelijksplicht vervuld moet worden. In werkelijkheid betekent dit dat de vrouw ervoor moet zorgen dat de man zijn genot niet elders zoekt en trouw blijft aan de huwelijksgevolten. De meisjes moeten dan ook ter voorbereiding op het huwelijk gewezen worden op deze echtelijk plicht.

Over de manier waarop de geslachtsgemeenschap gebeurt zijn alle auteurs zeer vaag. Tihamer spreekt over de versmelting en vereniging van twee zielen en twee lichamen. Deze lichamelijke vereniging, de éénmakende liefde van de man voor zijn vrouw vervult beiden met genot, maar heeft bovendien “op de sluimerende menschenkiem in de vrouw denzelfde invloed als toen de koningszoon uit het sprookje het slapende Doornroosje op het voorhoofd kuste”³⁶⁴. Ook Foerster en De Roeck spreken van de lichamelijke versmelting van man en vrouw. Hoe deze versmelting gebeurt, daar hebben de kinderen het raden naar. Nergens wordt gesproken over de penetratie van de penis in de vagina. Ook alle andere facetten van het vrijen ontbreken bij de seksuele voorlichting. Er wordt bijvoorbeeld niets gezegd over hoe men elkaar kan opwinden, het voorspel of het orgasme. Deze zaken hebben immers te maken met het genot en de drift en men zwijgt er dan ook in alle talen over. De katholieke auteurs stellen seks voor alsof het een eenvoudige daad is die gemakkelijk en quasi vanzelf leidt tot het verder zetten van Gods schepping. Opvallend is dat men de rol van de vrouw daarbij steeds voorstelt als passief en die van de man actief. Zowel Tihamer als Deelen menen dat de man de belangrijkste taak heeft. Hij moet immers actief, kort en krachtig, de scheppende kracht in het lichaam van de vrouw brengen. De vrouw heeft tijdens de geslachtsdaad een

³⁶³ DE ROECK, *Op.cit.*, p 51-54

³⁶⁴ TIHAMER, *Op.cit.*, p 18

zuiver lijdende rol te vervullen. Ze moet zelf niets doen en hoeft enkel haar medewerking te verlenen. Pas als het kind na negen maanden geboren wordt, gaat haar taak van start³⁶⁵.

1.4) Voortplanting: zwangerschap, bevruchting en geboorte

Het grootste deel van de seksuele voorlichting van de katholieke auteurs gaat over de voortplanting met de bevruchting, de zwangerschap en de geboorte. We kunnen daarvoor een tweetal redenen bedenken. Ten eerste vonden de katholieken de voortplanting het enige deugdelijke facet van seks en seksualiteit en derhalve ook het enige waar men iets meer kon over vertellen. Het was immers een goddelijke daad die de schepping verder zette. Ten tweede waren de kinderen volgens de katholieke voorlichters zelf het meeste geïnteresseerd in de vraag “Waar komen de kinderen vandaan?” Kinderen wilden, meestal al zeer vroeg, iets weten over hun afkomst. Het was dan ook vooral op deze vraag dat de ouders een antwoord klaar moesten hebben.

De bevruchting omschrijven vele katholieke auteurs als de versmelting van de mannelijke scheppingskracht of de zaadcel met de vrouwelijke levenskiem, of eicel. Van dan af kan het kind groeien. Zowel Foerster als Tihamer vergelijken het met de levenskus die de prins aan Doornroosje gaf. Deze laatste legt uit dat een kind op die manier noch de vader, noch de moeder in het klein is, maar een samenvatting van beiden. Een kind is uit het vlees en bloed van beide ouders geschapen en dit impliceert volgens Tihamer dat het kind beïnvloed wordt door de levenswijze van vader én moeder en dat de deugden en zonden van beide ouders worden overgezet op de kinderen³⁶⁶. Dit moet dan ook voor iedereen een stimulans zijn om goed en zonder zonden te leven, anders zijn de kinderen reeds van op voorhand bedorven. De katholieke auteurs geloofden dat een groot percentage van de kinderen dat onder invloed van alcohol verwekt werd, op latere leeftijd zwakzinnig werd én dat de nakomelingen van onzedelijke ouders later lichamelijk en geestelijk moesten lijden³⁶⁷. Dat de kinderen het vlees en bloed zijn van hun ouders, impliceert volgens de katholieken ook dat de liefde van de ouders voor hun kinderen oneindig groot is. Foerster wijst vooral op de speciale band tussen moeder en kind: *“Zie, wanneer ik u in de oogen kijk en zeg: Mijn kind - dan bedoel ik daarmee niet enkel, dat ge mij geschonken zijt, opdat ik u zou liefhebben, verplegen en*

³⁶⁵ DEELEN, *Op.cit.*, p 21

³⁶⁶ TIHAMER, *Op.cit.*, p 20

³⁶⁷ CSABA, *Op.cit.*, 1936, p 21

opvoeden - neen, ik denk hierbij nog aan iets anders, aan iets dat veel schöner is dan alle sprookjes van den ooievaar, en dat werkelijk waar is, ofschoon ge het op het eerste oogenblik niet zult gelooven. En weet ge, wat dat is ? Stel u voor, we kennen mekaar al veel langer dan ge gelooft, we waren reeds jarenlang bij elkander, alvorens gij op de wereld kwaamt. "Hoe is dat mogelijk?" zult ge vragen. Ja, luister even! Hebt ge weleens gezien hoe het zaad, waaruit de plant opschiet, diep onder den kelk van de bloem verborgen zit en in den nazomer grooter wordt, tot het rijp is en afvalt of aan fijne draden zijn reis in de wereld aanvaardt? Zie, zoo hebt ook gij gelijk een teedere knop in het binnenste van uw moeder, onder haar hart, geslapen, langen, langen tijd. Nu begrijpt ge ook wel, waarom ik u zoo innig liefheb en waarom gij zooveel van mij houdt? Ja, we behooren zoo bij elkaar, gelijk niet twee menschen samenhooren op de wereld: wij zijn één lichaam en één ziel”³⁶⁸.

De katholieken geloofden ook dat de bevruchting aan de basis lag van het dualisme tussen het aardse lichaam en de goddelijke geest. Man en vrouw zorgen op dat oogenblik voor een nieuw lichaam en God schenkt er, ook op dat oogenblik, een ziel aan. Csaba omschrijft het als volgt: *“De ziel krijgt het volgens de leer van de theologie op het oogenblik, dat beide kiemcellen samensmelten en als gevolg daarvan de levenskrachtige celledeling begint. Man en vrouw geven dus alleen het lichaam, de twee microscopische cellen, daarvoor: maar als deze beide cellen elkaar ontmoeten, dan geeft God op hetzelfde oogenblik de onsterfelijke ziel”³⁶⁹.* Ook De Roeck heeft het over deze dualiteit tussen lichaam en geest. *“De kindjes, mijn lieveling, die komen van God. Gij hebt geleerd dat de mensch bestaat uit een onsterfelijke ziel en een sterfelijk lichaam. Welnu, uw zieltje, uw verstand, is rechtstreeks gemaakt door God en uw lichaam dat komt uit het lichaam van mama”³⁷⁰.*

Enkele auteurs gaan wat meer biologisch in op de bevruchting. De arts Bessemans bijvoorbeeld schrijft dat elk eicelletje via de eileiders naar de baarmoeder gaat en vandaar langs de schede naar buiten wordt gedreven tenzij het op de doortocht in de baarmoeder mannelijke zaadcellen ontmoet. In dat geval grijpt in de baarmoeder de bevruchting plaats en vestigt het bevruchte eitje zich aan de wand van de baarmoeder³⁷¹. Het beste voorbeeld vinden we echter bij Csaba. Zij spreekt in haar boekje *“Wat een jonge vrouw weten moet”* over de bevruchting, de zwangerschap en de bevalling. Over de bevruchting zegt ze dat deze tot stand

³⁶⁸ FOERSTER, *Op.cit.*, p 460-461

³⁶⁹ Ibidem, p 25-26

³⁷⁰ DE ROECK, *Op.cit.*, p 42

³⁷¹ BESSEMANS, *Op.cit.*, p 46

komt doordat de eikel en de zaadcel met elkaar in contact komen en versmelten tot één geheel. Uit deze microscopisch kleine cel ontwikkelt zich een nieuw levend wezen. Ze wijst erop dat in deze ene cel reeds alle eigenschappen van de wordende mens, zoals de haarkleur, de kleur van de ogen, de gestalte en de specifieke kenmerken zoals kuiltjes in de wangen, verborgen zijn. Ze bevat reeds gezondheid en ziekte en ook de deugden en de zonden van de voorouders³⁷².

Bij de voorlichting over de zwangerschap zien we hetzelfde patroon: Tihamer, De Roeck, Foerster en Deelen houden het bij een vage omschrijving die de nadruk legt op de schoonheid en goddelijkheid van de zwangerschap, terwijl Bessemans en Csaba wat meer concrete informatie geven. Tihamer geeft een voorbeeldgesprek over hoe men met het kind kan spreken over de zwangerschap. De moeder vertelt haar zoon dat hij vroeger zo klein als een punt was, kleiner dan de kop van een speld en enkel door een vergrootglas zichtbaar. Iedereen is in het begin een zaadje dat men moet beschermen als het begint te groeien. De moeder wijst erop dat ze haar toen nog zeer kleine zoon in haar eigen lichaam, onder haar hart, op een warme, zachte en goed beschermde plaats bewaarde, zodat het kon groeien in veiligheid. God heeft er op die manier voor gezorgd dat de zoon niets zou overkomen. De moeder vertelt haar zoon ook dat ze hem in die periode voedde met haar bloed en dat ze daarom meer at om hem een deel van haar krachten te geven. Als de zoon haar vraagt hoe lang hij in de buik heeft gezeten, antwoordt de moeder dat het kind dat eigenlijk al kan weten. Op 25 maart verkondigt Maria immers dat ze een zoon zal baren en Jezus wordt op 25 december geboren. Dat zijn dus negen maanden³⁷³. De Roeck geeft een gelijkaardig voorbeeld van wat men tegen het kind kan zeggen. *“Daar, onder het hart van moeder, daar worden de kindjes gevormd en daar groeien zij tot dat zij groot genoeg zijn om alleen te kunnen leven. Wanneer O. L. Heer, die de eerste mensen gemaakt heeft, nieuwe mensen wil bijmaken, dan bedient hij zich van de lieve moeder. Hij laat dan het lichaam van het kindje groeien uit een heel klein deeltje in het lichaam van moeder; daar blijft het bijna één jaar in, tot het groot genoeg is om op de wereld te komen en alleen te leven. Dan wordt het kindje geboren. Juist zooals de appelen en peren groeien aan een boom, zoo groeien de kindjes in het lichaam van mama, dicht onder haar hart; ’t is daarom dat mama u toch zoo gaarne ziet*³⁷⁴. (...) *Gedurende negen maanden heb ik u daar gedragen en beschermd en gebeden voor u. Eerst waart gij heel klein, zoo klein als een*

³⁷² CSABA, *Op.cit.*, 1936, p 20-22

³⁷³ TIHAMER, *Op.cit.*, p 20-21

³⁷⁴ DE ROECK, *Op.cit.*, p 42

*graantje in den grond. Als gij bijna groot genoeg waart, heb ik u een wiegske voorbereid. Gij zijt uit mijn lichaam gekomen en ik heb u in het wiegske gelegd. Zoo heeft O. L. Vrouwke ook gedaan met het kindje Jezus, dat zij ook negen maanden in haar schoot heeft gedragen*³⁷⁵. Beiden leggen er zeer sterk de nadruk op dat de zwangerschap een heilig gebeuren is. De moeder heeft wel degelijk een belangrijke rol want zij draagt het kind in zich, maar het is God die de hele zwangerschap orchestreert. Beide auteurs sturen er ook op aan om het verhaal van Maria die zwanger was van Jezus te gebruiken als aanknopingspunt. Geen van beiden gaat in op de biologische aspecten van de zwangerschap. Opnieuw zorgt dit voor een zeer vaag en van het geloof doordrongen verhaal, dat de kinderen en jongeren alles behalve een duidelijk beeld geeft van hoe de zwangerschap geschiedt.

Bessemans en Csaba gaan, zoals gezegd, wat dieper in op wat er precies gebeurt tijdens de negen maanden zwangerschap. Beiden leggen uit dat het bevruchte eitje zich in de dik geworden slijmwand van de baarmoeder nestelt, langs waar het gevoed kan worden. Ze vertellen dat het lichaam van de baby wordt gevormd doordat de cellen zich steeds verder opsplitsen. Uit één cel ontstaan er twee, uit twee vier, uit vier acht, enz. Deze cellen zijn aanvankelijk nog zeer eenvoudig en gegroepeerd in een ‘pakje’ (Bessemans) of een braambesachtige vorm (Csaba). Nadien rangschikken ze zich in meer ingewikkelde formaties en nemen per groepje verschillende eigenschappen aan. Zo ontstaan door vermenigvuldiging en differentiëring geleidelijk de verschillende weefsels en organen. Csaba schrijft dat het kleine wezentje na twee maanden reeds een menselijk uitzicht heeft met een hoofd, ogen, een neus, handen en voeten³⁷⁶. Bessemans vertelt daarenboven dat de kiem met de navelstreng vasthangt aan de moederkoek in de wand van de baarmoeder. Verschillende vliezen omringen de kiem zodat deze zich in een zak bevindt die met vruchtwater is gevuld. Deze vloeistof vormt samen met de zak een dubbele bescherming voor het kind³⁷⁷.

Als we de voorlichters uit het interbellum moeten geloven, is de geboorte van een kind een fluitje van een cent. Afgezien van af en toe wat pijn, verloopt een bevalling altijd zeer vlot. Tihamer verklaart bijvoorbeeld dat wanneer de mensenknop zich na negen maanden voldoende heeft ontwikkeld en sterk genoeg is om als de vrucht uit de schaal te vallen, hij zich losscheurt van de voedende schoot van zijn moeder en geboren wordt. Op een zeker dag

³⁷⁵ Ibidem, p 44

³⁷⁶ CSABA, Op.cit., 1936, p 22-23

³⁷⁷ BESSEMANS, Op.cit., p 46-47

gaat immers de deur van de gesloten plaats open en komt het kind eruit³⁷⁸. Ook De Roeck houdt het eenvoudig: *“Als het kindje groot genoeg is, zoo groot als een pasgeboren kindje in de wieg, dat hebt je algezien, niet waar? dan gaat het lichaam van de moeder vanzelf open en zoo kan het naar buiten komen”*³⁷⁹. Als ze het toch hebben over de pijn die de moeder lijden moet, ze voegen er altijd aan toe dat de moeders dit niet erg vinden aangezien ze hun kinderen zo graag zien. *“Mama heeft dan wel eens pijn, soms groote pijn, maar die verdraagt zij gaarne voor haar lieveling. Haar vreugde een nieuw kindje te bezitten is toch altijd grooter dan haar pijn. Nu begrijpt gij ook waarom na de geboorte van het kind mama eenige dagen te bed moet blijven. Dat is om uit te rusten. Zoo zijt gij ook geboren, mijn liefste, en dat alles heb ik toch zoo gaarne verdragen voor u. Wist gij eens wat een vreugde het was toen ik u voor het eerst in mijn armen omvatte en hoe ik dan heb gebeden voor uw geluk. Zoo heeft de goede God alles wijs ingericht en vader en moeder danken hem omdat hij u heeft geschonken. En om te toonen dat gij van Hem komt en voor Hem bestemd later in den Hemel, daarom wordt het kindje na zijn geboorte in de Kerk gedragen en gedoopt.”*³⁸⁰

Opnieuw is het Bessemans, die vanuit zijn achtergrond als arts, wetenschappelijke uitleg geeft. Hij legt eerst uit dat het embryo na ongeveer negen maanden volledig ontwikkeld is. De baarmoeder is op dat moment zodanig uitgerokken dat de wand ervan slechts een dun vlies meer is. Vervolgens heeft hij het over de weeën en de ontsluiting van de schede. *“Weldra scheurt tegenover die opening, de vliezige zak der vrucht. Het vruchtwater vliedt weg, de baarmoeder trekt zich nog krachtiger samen, de buikspieren helpen mee en, te midden van min of meer hevige barensween, komt het jonge wicht ter wereld.”*³⁸¹ Nadien heeft hij het nog over de nageboorte en het afbinden van de navelstreng. De moeder moet na de bevalling rusten opdat haar geslachtsorganen de kans krijgen om zich te herstellen. Hij besluit met de melk die zich intussen vormt in de borsten. De moeder is immers vanaf de geboorte van haar kind in staat om het te zogen³⁸².

³⁷⁸ TIHAMER, *Op.cit.*, p 18-22

³⁷⁹ DE ROECK, *Op.cit.*, p 45

³⁸⁰ Ibidem, p 45

³⁸¹ BESSEMANS, *Op.cit.*, p 49

³⁸² Ibidem, p 49

1.5) De menstruatie

De menstruatie is een lichamelijk verschijnsel dat alle meisjes vanaf de puberteit sowieso ervaren en de meeste katholieke voorlichters zijn het er dan ook over eens dat de menstruatie een woordje uitleg verdient. Als het meisje geen informatie krijgt over wat er met haar gebeurt dan zal ze zich immers zorgen maken en onrustig worden. Door een gepaste voorlichting die uitlegt dat het hier gaat om een natuurlijk gegeven en geen ziekte, wordt dit vermeden. Foerster raadt aan om het meisje reeds vóór de eerste maandstonden in te lichten terwijl De Roeck wacht tot de eerste maandstonden zich voordoen. De uitleg over de menstruatie moet men niet aan jongens geven en is enkel bestemd voor meisjes. Men moet de meisjes er dan ook attent op maken er met niemand over te spreken en het zeker niet te laten merken wanneer ze haar maandstonden heeft.

Bij de voorlichting over de menstruatie begint men best met een woordje uitleg over de voortplanting en de inwendige geslachtorganen. Uiteraard doet de ene katholieke auteur dit al grondiger dan de andere (zie hierboven), maar ze vinden wel allen dat men zeker moet uitleggen dat de maandstonden erop wijzen dat het meisje geslachtsrijp is geworden én dat er elke maand een eitje lost en een bloeding veroorzaakt, die enige dagen duurt. Ze benadrukken dat men dit als natuurlijk moet beschouwen en er geen angst voor moet hebben. Een voorbeeld van De Roeck: *“Lief kind, ik heb u reeds verteld hoe de kindertjes de zalige vrucht zijn van moeders lichaam. welnu, het kan gebeuren dat gij ook, als ge eens over de twintig zult zijn, dat ge gehuwd zijnde, een kindje in uw schoot zult dragen? Wat de natuur in latere jaren misschien zal verwezenlijken, dat bereidt zich nu reeds voor als zij maandelijks de binnenste bekleeding der baarmoeder hernieuwt. Van uit de baarmoeder vloeit daarom enkele dagen wat bloed langs de schede naar buiten. Van het oogenblik af dat er ene kindje in de baarmoeder is , houdt deze maandelijksche bloeding op en het bloed, dat anders verloren gaat, dient dan als voedsel voor de kleine lieveling onder moeders hart. Deze bloeding toont dus dat gij geen kind meer zijt, maar alhoewel nog jong zijnde, stilaan vrouw wordt. De nieuwe levenskracht die zich bij u openbaart, het vermogen moeder te worden, is een goddelijke gave waarvoor brave meisjes de grootste eerbied moeten betoonen.”*³⁸³ Csaba voegt er nog aan toe dat de menstruatie in ons klimaat meestal voorkomt bij vrouwen van gemiddeld 13 jaar tot ongeveer 50 jaar³⁸⁴. De katholieke auteurs schrijven dat de menstruatie

³⁸³ DE ROECK, *Op.cit.*, p 59

³⁸⁴ CSABA, *Op.cit.*, 1935, p 26-28

tevens lichamelijke en emotionele ongemakken met zich mee kan brengen maar ze vinden dat de meisjes zich flink moeten gedragen, voldoende zelfbeheersing aan de dag moeten leggen en normaal moeten functioneren. Foerster legt hier zeer fel de nadruk op: *“Veel meisjes zijn in die dagen verschrikkelijk kribbig en kwalijknemend en laten zich gaan in een prikkelbare stemming. Men vergeeft het haar zoo men weet, waaruit zulks voortkomt; zijzelf behooren het zich niet te vergeven. Want als er vrouwen geweest zijn, die om Jesus-Christus' wil, zich zwijgend en met stralend gelaat door wilde dieren lieten verscheuren en martelen, dan zal men zich ook nog wel dit beetje zelfbeheersching kunnen opleggen, om in de dagen dat men zich onpasselijk gevoelt, niet de onderdaan te worden van elke lichamelijke prikkelbaarheid en zoo maar dadelijk alles wat in ons onvolmaakt lichaam plaats heeft, op het gelaat en in de stem te laten merken. Integendeel: deze kleine gebeurtenis moge er u steeds aan herinneren, dat de zoo ernstige en gelukkig makende gave van het moederschap in u sluimert en dat ge u daarom niet genoeg tot de geduldige liefde kunt oefenen, en wel juist in tijden dat het u moeilijk valt. Deze oefening in de blijde, onverstoorbare liefde is reeds het schoonste geschenk dat ge eens uw kind kunt geven. En gelijk er bruiden zijn die reeds lang vóór het huwelijk hemdjes naaien en mutsjes voor haar toekomstig kindje, zoo weeft gij nu reeds vandaag aan het kostbaarste schutsgewaad, dat uw kind voor het leven kan meekrijgen: het voorbeeld van de immer gelijke, geduldige liefde!”*³⁸⁵

Een tweede luik van de voorlichting over de menstruatie moet bestaan uit een overzicht van zaken die het meisje wel en niet mag of moet doen wanneer ze haar maandstonen heeft. Zo zouden meisjes op deze dagen ten eerste zware inspanningen op geestelijk maar vooral lichamenlijk vlak, moeten vermijden. Zwemmen, turnen en andere sporten maar ook wandelen, dansen en zware lasten dragen moeten vermeden worden. Het meisje houdt zich beter rustig. Ten tweede moet het meisje tijdens haar maandstonen voldoende aandacht besteden aan haar hygiëne. De Roeck vindt het helemaal verkeerd dat het meisje vuil ondergoed draagt, of hetzelfde ondergoed de hele week aanhoudt, zoals dat nog veel te vaak gebeurt. Csaba raadt de meisjes aan een goed ‘verband’ te gebruiken. Het is doeltreffend en overal verkrijgbaar. Je kan het volgens haar echter ook zelf maken. Men moet er dan op letten dat het zacht is en goed schoon gemaakt kan worden. Het verband moet volkomen zuiver zijn en moet regelmatig verwisseld worden om besmettingen en verwondingen te voorkomen. Zowel Csaba als De Roeck vinden het ten stelligste aan te raden dat menstruerende meisjes zich

³⁸⁵ FOERSTER, *Op.cit.*, p 465-466

dagelijks wassen met lauw water. Csaba voegt er wel aan toe dat men zich beter gewoon kan wassen in plaats van een bad te nemen. Ten derde wijzen Csaba en De Roeck er ook op dat men steeds moet controleren of de maandstonden normaal verlopen. Als deze te lang duren of buitengewone onaangenaamheden veroorzaken, zoals onregelmatige pijnen of te veel ‘witvloed’, dan moet men dat melden aan de moeder die dan, indien nodig, een – vrouwelijke- dokter kan inschakelen³⁸⁶.

Een laatste deel van de voorlichting moet men volgens De Roeck besteden aan het extra in de verf zetten van een aantal zaken die het meisje normaal gezien al weet. Omdat ze nu geslachtsrijp is, moet men het meisje nogmaals waarschuwen voor uitlatingen van jongens zodat ze haar heilige deugd en zuiverheid kan bewaren; men moet datgene over het huwelijk en de liefde goed herhalen én ze moet behoed worden voor het gevaar van de zwangerschap want als dit vroeg gebeurt, buiten het huwelijk, is dit zeer nadelig. De Roeck stelde namelijk vast dat reeds heel wat mooie toekomstdromen in duigen zijn gevallen door domme ouders die niets durfden te zeggen³⁸⁷.

1.6) Masturbatie

Volgens de katholieken was de masturbatie de grootste bedreiging voor de kuisheid van de jeugd. Masturberen paste niet in de katholieke moraal aangezien het ging om het zuiver nastreven van het genot, het vond niet plaats binnen het huwelijk en het was ook niet gericht op de voortplanting. Vele voorlichters vinden dan ook dat de opvoeders extra aandacht moeten schenken aan de zelfbevrediging want of de jongeren zich overgeven aan masturbatie of niet, indiceert of de opvoeding al dan niet geslaagd is. Opvallend is dat alle katholieke auteurs het enkel hebben over de masturbatie bij jongens. Dit komt omdat men ervan uitgaat dat meisjes meer geestelijke zonden begaan, zoals fantaseren over en de dwepen met jongens. Dat meisjes zich ook daadwerkelijk overgeven aan het seksueel bevredigen van zichzelf, daar stond men niet bij stil.

De katholieke auteurs wijzen op vier elementen die de zelfbevlekking kunnen veroorzaken. Ten eerste de groei van de lichamelijke driften tijdens de puberteit. De Roeck omschrijft dat in de puberteit vaak vanzelf een zaaduitvloeiing plaatsvindt, wat gepaard gaat met gevoelens

³⁸⁶ CSABA, *Op.cit.*, 1935, p 26-28 + DE ROECK, *Op.cit.*, p 59-60

³⁸⁷ DE ROECK, *Op.cit.*, p 63

van lust. Hierdoor ontstaat het gevaar dat de jongen door één of andere handeling, dit gevoel vrijwillig begint op te wekken³⁸⁸. Een tweede oorzaak die ze aanhalen is de moderne levenswijze met vooral de uitdagende sfeer van de steden, ‘gewaagde’ films en boeken maar ook ophitsende voeding zoals vlees en alcohol. Ten derde is ook een gebrek aan lichaamsverzorging een oorzaak van masturbatie. Enerzijds moet men zorgen voor een goede lichaamshygiëne. Onreinheid van de geslachtsorganen kan jeuk of ontstekingen veroorzaken, en dat is een gelegenheid tot het aanraken van de geslachtsorganen. Anderzijds moet men ook voldoende lichaamsbeweging en buitenlucht hebben. Ten laatste zijn er volgens De Roeck ook oorzaken van zedelijk-godsdienstige aard. Een gebrek aan vroomheid in de familie bijvoorbeeld en vooral het gebrek aan een ernstige en liefdevolle voorlichting³⁸⁹.

De gevolgen van masturberen zijn volgens verschillende katholieke auteurs niet te overzien en ze leggen er in hun betoog dan ook meestal de nadruk op. In de eerste plaats brengt masturbatie grote en ernstige schade toe aan het zedelijke leven. De jongen toont immers niet de kracht die een echte christen moet hebben en laat zich verleiden door de zonde. Ten tweede waarschuwen de katholieken voor een aantal lichamelijke gevolgen. Daels wijst op een algemene verzwakking van het lichaam met allerlei ziekten en kwalen als gevolg³⁹⁰. Vlerick meent dat de zondige gewoonte tot een verzwakking van het zenuwstelsel en de zintuigen leidt³⁹¹. Niet voor niets werd de zelfbevrediging in de tussenoorlogse jaren ook ‘zelfverzwakking’ genoemd. Daarnaast zijn er ook een paar concrete lichamelijke gevolgen. Zowel De Roeck als Vlerick wijzen op een kleurloze, bleke en vale huid. De jeugdige bloes verdwijnt volledig. De kinderen zijn bovendien mager, ook al eten ze voldoende, de ogen zitten dieper in hun kassen, het oog zelf is minder glanzend en het kind krijgt brede, grijze wallen³⁹². Vlerick besluit: *“Het zijn geen schone kinderen meer”*³⁹³. Ten derde zijn er ook vele psychische gevolgen. Zeer duidelijk is volgens Muckerman, Vlerick en De Roeck de onverschilligheid van zondige jongens. Ze kennen geen vreugde meer en missen de idealen, de trots en de overmoedigheid van ‘normale’ pubers. Ze zijn verstrooid, dromerig en onoplettend en vinden niets meer belangrijk. Daarenboven worden deze pubers lui en loom en vinden ze geen lust meer in hun spel en in hun werk. Ze vermijden elke geestelijke en

³⁸⁸ DE ROECK, *Op.cit.*, p 65

³⁸⁹ Ibidem, p 72-73

³⁹⁰ DAELS, *Op.cit.*, p 31

³⁹¹ VLERICK, De toestand aangaande de kuisheid bij de kinderen in de lagere school, *Vlaamsch Opvoedkundig Tijdschrift*, 9, 10, p 616

³⁹² DE ROECK, *Op.cit.*, p 73 + VLERICK, *Op.cit.*, p 615-616

³⁹³ Ibidem, p 616

lichamelijke inspanning; arbeid wordt een moeite, bijna een straf. Dit alles leidt tot somberheid en zwaarmoedigheid. Vaak zijn ze ook niet meer in staat om hun studie vol te houden en hun verstand kan zich niet meer ontplooien. De auteurs zien ook een schuchterheid en onzekerheid optreden bij de jongens die masturberen. Ze zoeken bewust de eenzaamheid op en zonderen zich af van hun familie en vrienden. Men kan ze zelfs mensenschuw noemen³⁹⁴. Een laatste maar zeer belangrijk gevolg van de masturbatie is de besmetting van het nageslacht. We lezen bij Tihamer: *“Want in uw jongelingsjaren bouwt ge op of breekt ge af, niet enkel aan uw eigene ziel of uw eigen lichaam, maar ook aan de toekomstige geslachten. Ge zult ook niet luisteren naar de verleiding, zelf indien ze tot u komt onder de mom van kunst of letterkunde.”*³⁹⁵ Ook De Roeck en Daels zijn dezelfde mening toegedaan. Daels schrijft dat de ‘zelfbevlekking’ de toekomst van de haard en de familie in gevaar brengt omdat het nageslacht alle krachten en zwakten van de vorige generaties overerft. Daarom draagt eenieder een grote verantwoordelijkheid want op de zuiverheid van nu, zal het huwelijksgeluk steunen. Er kunnen nooit gezonde levenskrachten uitgaan van diegenen die er zelf geen hebben³⁹⁶. Bij De Roeck vinden we een waarschuwing van een ouder aan de zoon: *“(…) De grootste schade ook kan er uit volgen voor uw kinderen later, die misschien zwakkelingen zullen zijn omdat ge nu in uwe jeugd uw voornaamste lichaamskracht verspilt. Hoe zult ge eens durven blikken in de reine oogen van ene meisje dat de moeder uwer kinderen moet worden en u misschien zal vragen of ge altijd kuisch zijt geweest, of misschien niet beter zal weten en onbewust door u bedrogen wordt”*³⁹⁷.

Masturbatie kan men dan ook beter voorkomen dan genezen. Muckerman benadrukt immers dat eens de jongen zich heeft overgegeven aan de geheime zonde, hij nog moeilijk te genezen is. De weerstand tegen de drift is verzwakt en iedere nieuwe toegeving ‘smeedt de keten sterker vast’. Er is geen zelfbevrijding meer mogelijk³⁹⁸. Voorkomen dat de jongere zich overgeeft aan de zelfbevlekking kan door verschillende elementen waarvan de belangrijkste volgens alle katholieke auteurs, een goede seksuele voorlichting is. Men moet de jongens waarschuwen voor dit gevaar en herhaaldelijk wijzen op het zondige karakter ervan. Bij Daels bijvoorbeeld vinden we een voorbeeldgesprek van vader tot zoon: *“Gij wordt een man. Gij zult u als een man gedragen ... Mijn zoon, er zijn jongelingen, die zich aan zelfbevlekking*

³⁹⁴ Ibidem, p 73 + MUCKERMAN H., Het gezin, Leuven, De Vlaamsche Drukkerij, 1933, p 108 + VLERICK, De toestand aangaande de kinderen ...

³⁹⁵ TIHAMER, Op.cit., 1930, p 31

³⁹⁶ DAELS, Op.cit., p 31

³⁹⁷ DE ROECK, Op.cit., p 74

³⁹⁸ MUCKERMAN, Op.cit., p 108

*plichtig maken. Een natuurlijke toevallige prikkeling van de geslachtsorganen heeft hun een eerste maal een wellustgevoel aangeduid, of een slechte vriend heeft ze op het dwaalspoor gebracht, en ze vallen verder van bekoring in bekoring en van beleving in beleving ... Mijn zoon, ware het dat gij aan deze kwaal onderhevig zijt, ik bid u, ik smeed u, van in te zien wat al onheil zij stichten kan. Ontmoet gij makkers, die er aan lijden, het schoonste liefdadigheidswerk dat gij kunt verrichten zal zijn deze vrienden te genezen. Alles wat ik u nu zeggen zal, zijn gedachten en gevoelens welke gij in het diepste van uw hart en van uw ziel tot volle rijpheid moet laten komen en tot vruchtbaar zaad, dat een nageslacht kweken zal. Zij moeten voor u zonnestralen zijn, die het heerlijk gebouw der ware liefde komen verlichten. Dat gebouw kunt gij niet in een enkelen oogopslag, noch in uw jonge jaren overschouwen. Na jaren en jaren, zult gij, zo ge deugdzam en eerlijk blijft, steeds nieuwe schoonheden in dit prachtgebouw ontdekken*³⁹⁹ De Roeck voegt er wel aan toe dat men de jongen moet geruststellen in verband met de spontane zaadlozing die hij kan hebben. Hij kan immers denken dat dit gebeuren een zonde of ziekte is, wat verwarring kan veroorzaken. Men moet de jongen zeggen dat het gaat om een natuurlijk verschijnsel en dat het vocht dat vrijkomt de kiemen van het leven bevat. Uiteraard moet ook volgens De Roeck benadrukt worden dat de vrijwillige zelfbevrediging een ontoring is van het lichaam én van Gods heilige wet, maar hij vindt dat men zeker niet mag overdrijven in het bespreken van de nadelige gevolgen ervan. Men moet bovendien vooral zacht en aanmoedigend zijn.⁴⁰⁰ Het tweede zeer belangrijke facet ter voorkoming van de masturbatie is de vorming van de wil. We zagen reeds eerder dat dit een levenslang proces is dat de daadwerkelijke seksuele voorlichting vooraf moest gaan. Door concrete training in het bieden van weerstand en het aanleren van een eerbiedige houding voor het lichaam kan men de zonde vermijden. Verder worden door verschillende auteurs regels voorgeschreven die de ouders kunnen toepassen in het voorkomen van masturbatie bij hun kinderen: voldoende lichamelijke oefening, veel beweging in de open lucht, een goede hygiëne, geen alcohol of prikkelend voedsel, niet te veel eten, geen te warme kledij en koude of lauwe douches. Men moet de jeugd opwekkende en aangename bezigheden geven zodat ze geen tijd meer heeft voor onreine neigingen en 's avond te moe is en meteen in slaap valt. Bij het slapen gaan moeten de handen ook steeds boven de lakens blijven. De opwindende atmosfeer van de stad met de cinema, het theater, ongeschikte lectuur, enzovoort, moet men vermijden⁴⁰¹.

³⁹⁹ DAELS, *Op.cit.*, p 33-34

⁴⁰⁰ DE ROECK, *Op.cit.*, p 66

⁴⁰¹ DAELS, *Op.cit.*, p 34 + DE ROECK, *Op.cit.*, p 75

Wanneer het kind zich toch overgeeft aan de geheime zonde dan mag men niet wanhopen, maar moet men ingrijpen anders zakt de jongen steeds verder weg en zal het steeds meer moeite kosten om hem te genezen. Daels vindt dat de eerste stap van het genezingsproces bij de jongen zelf ligt. Hij moeten immers willen genezen. De jongen moet daarvoor inzien dat de zelfbevelekking het lichaam en de geest verzwakt en zenuw- en geestesstoornissen kan veroorzaken. Hij moet begrijpen dat hij enkel kan uitgroeien tot een echte man als hij zichzelf leert beheersen en op die manier kan zorgen voor een trotse vrouw en flinke kinderen die niet moeten boeten voor de fouten van hun vader. Natuurlijk moet iemand hem bijstaan in zijn strijd. Ieder is voor zichzelf namelijk een slecht opvoeder en heeft dan ook een strenge hand nodig die hem begeleidt. Deze moet zorgen voor een ernstige, gewetensvolle vermaning, een permanente bewaking en een opvoeding van de wil. Dit zijn in de eerste plaats de ouders maar het kan ook een arts of een biechtvader zijn⁴⁰². Uiteraard zal ook God de jongere daarin begeleiden: *“Jongen lief, bidt veel, dat God u helpe deze moeilijkheden, die eigen zijn aan uwen ouderdom, te overwinnen en stel u ook onder de bescherming der reine moeder Gods, opdat ge in de zuiverheid het waar geluk zoudt vinden.”*⁴⁰³

1.7) De geslachtsziekten

Lang niet alle katholieke auteurs hebben het in hun publicaties over de geslachtsziekten. Dat sommigen onder hen dat wel doen heeft te maken met de opkomst ervan sinds WOI. De jonge soldaten gedroegen zich niet altijd zedelijk en dat wakkerde de verspreiding van de geslachtsziekten aan. Dat onzedig gedrag kwam volgens Daels voort uit een aantal factoren. De jongens waren verward door te vluchten of doordat ze in ballingschap werden genomen. Als ze verlof hadden van het front, leefden ze in een feestoes. Bovendien deden pornografische prenten de ronde onder de soldaten⁴⁰⁴. In deze omstandigheden waren onder andere De Roeck, Csaba en vooral Daels van mening dat het, met het oog op de algemene volksgezondheid, niet langer verantwoord was om te zwijgen over deze ziekten. Foerster vindt het dan weer helemaal niet nodig om de jeugd over de geslachtsziekten voor te lichten.

Csaba en De Roeck behandelen het thema van de geslachtsziekten slechts oppervlakkig. Zij vinden het niet zozeer belangrijk de jongeren gedetailleerde informatie te geven over alle

⁴⁰² DAELS, Op.cit., 1940, p 37

⁴⁰³ DE ROECK, Op.cit., p 74

⁴⁰⁴ DAELS, Sexuele initiatie of sexuele Opvoeding, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 3, 4, 1922, p 147

mogelijke geslachtsziekten, maar willen de jongeren eerder waarschuwen voor het gevaar van de venerische ziekten. Zij stippen losbandig en onzedig gedrag aan als de oorzaak van deze ziekten. De Roeck grijpt de voorlichting over de geslachtsziekten dan ook aan als middel om de jongeren aan te tonen dat de natuur zich wreekt voor dat losbandig gedrag. Zeker meisjes die uit werken gaan en jongens die gaan studeren of omwille van hun beroep of legerdienst aan hun lot worden overgelaten, moesten naast de gewone seksuele voorlichting een extra waarschuwing krijgen.⁴⁰⁵ Om de jongeren aan te manen tot een grote voorzichtigheid benadrukken zowel Csaba als De Roeck dat de geslachtsziekten ook door een gewone kus kunnen doorgegeven worden. Csaba gaat nog verder en wijst ook op besmettingsgevaar bij het drinken van het glas van iemand die besmet is en bij de manicure. Ze houdt de lezers voor dat de meeste besmette mensen hun ziekte hebben opgelopen door onzedig gedrag en dat er onder hen gewetenloze en onverantwoordelijke mensen zijn die de ziekte bewust overzetten op andere personen. Door alle auteurs worden de geslachtsziekten verbonden met prostituees. Daels beweert dat een derde van de prostituees besmet was met één of andere geslachtsziekte⁴⁰⁶. Deze tactiek van bang maken past in het negatieve discours van de katholieke Kerk. Geslachtsziekten waren de vleesgeworden vorm van de zonde en het was een straf van God wegens losbandig gedrag.

Daels is, als arts, de enige die dieper ingaat op de verschillende geslachtsziekten en hun oorzaken, symptomen, ontwikkeling, gevolgen en genezing. Hij behandelt de ziekten daarbij naar eigen zeggen in volgorde van gevaarlijkheid: de weke sjankers, de druiperziekte (gonorroe) en syfilis. Het is niet relevant om hier volledig te beschrijven wat hij over elke ziekte schrijft maar enkele krachtlijnen vallen wel op. Wat betreft de omschrijving van de ziekte gaat hij telkens zeer grondig en wetenschappelijk te werk. Hij heeft het niet alleen over de inhoud van elke ziekte maar ook over de verschillende fasen en symptomen ervan. Ten tweede spoort hij iedereen aan elke ziekte zeer grondig te laten behandelen door een professionele arts die er moet op toezien dat de patiënt volledig geneest. Men moet de geslachtsziekten ernstig nemen. Ze kunnen immers op lange termijn verschrikkelijke gevolgen hebben. Wanneer ze snel en goed verzorgd worden, blijft de schade echter zeer beperkt. Hij waarschuwt ook dat men niet te snel mag denken dat men volledig genezen is. Soms lijkt de ziekte verdwenen maar meestal sluimert deze nog rond in het lichaam om later, in een veel ergere vorm, terug te komen. Zolang men geen volledig zekerheid heeft dat de

⁴⁰⁵ DE ROECK, *Op.cit.*, p 82

⁴⁰⁶ DAELS, *Op.cit.*, 1940, p 44

ziekte genezen is, moet men zich onthouden van alle geslachtsgemeenschap opdat men niemand zou besmetten. Ten derde valt op dat hij het nergens heeft over anticonceptiemiddelen die toch dé middelen zijn om geslachtziekten te voorkomen. Hij blijft in dat opzicht trouw aan de katholieke seksuele moraal⁴⁰⁷.

1.8) Geboortebeperking: anticonceptie en abortus

Dit laatste thema is een beetje een buitenbeentje. Het is immers een zeer ingewikkelde en uitgebreide materie en het is meer een onderwerp dat in omvangrijke studies en thesissen aan bod komt. Wij kunnen hier onmogelijk zo grondig en diepgaand ingaan op de geboortebeperking. Bovendien viel de geboortebeperking tijdens het interbellum bij de katholieken niet echt onder de noemer van de seksuele voorlichting. Het was immers een onderwerp dat niet bestemd was voor kinderen of jongeren maar voor volwassenen. Geen enkele katholieke auteur geeft in zijn publicatie dan ook de raad aan de opvoeders hier met de kinderen over te praten. Zij worden immers verondersteld om maagd te blijven tot aan het huwelijk dus deze materie was voor hen gewoon niet aan de orde. De opvoeders konden via voorlichting de jeugd wel duidelijk voorhouden dat een groot, kroostrijk gezin ideaal was. Ze moesten ervoor zorgen dat de jongeren de basis van de katholieke leer en het katholieke huwelijk goed kenden en dat ze leefden volgens de katholieke waarden en normen. Toch hebben we ervoor gekozen om het thema van de geboortebeperking hier kort te behandelen omdat het naar onze hedendaagse normen een elementair deel uitmaakt van de seksuele voorlichting. We hebben hier dan ook de belangrijkste krachtlijnen die in onze voorlichtingsliteratuur voorkomen op een rijtje gezet.

De Vlaamse bevolking deed tijdens de tussenoorlogse periode zeer vaak aan geboortebeperking. Meestal onder de vorm van coïtus interruptus maar ook voorbehoedsmiddelen kenden veel succes en waren verkrijgbaar bij alle apothekers. Er werd zelfs reclame voor gemaakt in verschillende Vlaamse bladen. Abortussen werden evenzeer regelmatig uitgevoerd, zij het clandestien aangezien dit door de wet verboden was. De Kerk had vóór WOI even een iets soepelere houding aangenomen ten aanzien van deze praktijken maar tijdens de jaren twintig en dertig, toen ze zich bewust begon te worden van het fenomeen van de steeds toenemende geboortebeperking, keerde ze weer terug naar de

⁴⁰⁷ Ibidem, p 44-61

strengere doctrine van voorheen⁴⁰⁸. In het kader van de Katholieke Actie trok ze zelf overtuigd ten strijde tegen deze wanpraktijken. Anticonceptie en abortus waren (en zijn) immers volledig in strijd met de katholieke leer. De katholieke moraaltheologie ging zoals reeds gezegd uit van een onverbreekelijke band tussen huwelijk, seksualiteit en voortplanting. In dat kader is het evident dat de Kerk tegen geboorteregeling gekant was. Het beïnvloeden van de menselijke voortplanting betekende immers een inbreuk op de natuurlijke en goddelijke gang van zaken, want het zorgde voor een ontkoppeling van seksualiteit en voortplanting. *“Kinderbeperking is zondig, is onredelijk, en misdadig, omdat zij strijdt tegen het natuurlijk bestaan van het huisgezin, tegen het natuurrechtelijk bestaan van de maatschappij, kortom tegen de natuurwet, door God zelf, in het verstand en het hart der redelijke schepselen neergelegd.”*⁴⁰⁹

De meeste katholieke auteurs wijzen vooral op de nefaste gevolgen van de geboorteregeling. Ten eerste was de praktijk van kinderbeperking naar hun mening anti-maatschappelijk, anti-vaderlands en anti-christelijk. Bovenal moest men geboortebeperving vermijden omdat het inging tegen Gods wil. Het was een misdaad en een zonde en een verwerping van het goddelijke plan. Een echte goede christen verlaagde zich niet tot deze duivelse praktijken en zette de schepping van God met graagte voort. Callewaert verwijt in zijn publicatie *‘De vreesch voor het kind’* de ouders die aan kinderbeperking deden, dat ze alleen geïnteresseerd waren in hun eigen genot en winstbejag en dat ze uit het oog verloren dat de ouders er enkel zijn voor het kind⁴¹⁰. Door geboortebeperving kon men genot nastreven zonder dat daar gevolgen aan verbonden waren. Ten tweede zorgde de steeds toenemende geboortebeperving tot een daling van het bevolkingscijfer en een verzwakking van de maatschappij. Hoe minder mensen in een land, hoe zwakker dat land economisch, politiek, sociaal en militair komt te staan, zo redeneerde men. Een aantal katholieke auteurs is zelfs van mening dat een land met weinig mensen sneller door een ander land zou worden opgeslokt omdat het militair verzwakt was.

De katholieke voorlichters maakten wel een onderscheid in hun waardering van de verschillende vormen van geboortebeperving.

⁴⁰⁸ DE BORCHGRAVE C., *God of genot, Vlaanderen 1918-1940, een Kerk in strijd met de moderne zinnelijkheid*, Leuven, Uitgeverij Van Halewyck, p 70

⁴⁰⁹ CALLEWAERT, *De vrees voor het kind*, Gent, Veritas, 1928, p 20

⁴¹⁰ Ibidem, p 7-9

Abortus was de ergste vorm van geboortebeperking en was zowel voor de wet als voor de Kerk absoluut verboden. Nysten, Muckerman, Csaba en alle andere katholieke voorlichters walgen ervan en vinden het een echte gruweldaad, een moord. Het kind heeft namelijk sinds de bevruchting een lichaam én een ziel en is dus vanaf de eerste vereniging van zaadcel en eicel een volwaardige mens. Daarom moet alle aantasting van dodelijke aard verworpen worden want er is geen enkel facet dat de opzettelijke vruchtafdrijving kan rechtvaardigen⁴¹¹. Nysten vergelijkt abortus met de kinderdoding in China. Daar worden ongewenste kinderen na de geboorte gedood. Bij ons doodt men het kind reeds voor de geboorte, zonder dat het gedoopt is geweest. De slachtoffers zijn dan ook van eeuwige en hemelse gelukzaligheid uitgesloten. Nysten vindt christelijke ouders die abortus plegen daarom erger dan de heidense Chinezen. Bovendien veracht hij deze christenen omdat ze na hun gruwelijke daad gewoon, als fatsoenlijke echtgenoten, verder door het leven gaan. Een abortus gebeurt immers stiekem tussen vier muren in een samenzwering tussen de ouders, een gewetenloze dokter en een liederlijke vroedvrouw. Niemand is op de hoogte van deze misdaad en men doet alsof de vrouw een miskraam heeft gehad⁴¹². De katholieke auteurs vinden noch de gezondheid van de moeder, noch economische of sociale problemen een goede reden om een abortus te plegen. Csaba wijst de jonge vrouw erop dat de sociale ellende groot is en dat er alles aan gedaan moet worden om verbetering te brengen maar dat het daarom nog niet geoorloofd is om de eeuwige zedenwetten aan te tasten. Men schaft toch ook de wet tegen diefstal niet af? *“Alleen het leven mag, zoo schijnen sommigen te denken, ongestraft aan iemand worden ontnomen”*⁴¹³ Nysten waarschuwt ook dat de schuldigen zichzelf zowel geestelijk als lichamelijk ernstige schade toebrengen. Het zenuwstelsel kan door de stress aangetast worden en het innerlijke huishouden zal gebukt gaan onder een grote gewetenskwelling⁴¹⁴.

Eveneens strikt verboden volgens de katholieke Kerk waren alle anticonceptiemiddelen of het neomalthusianisme. De anticonceptiemiddelen kenden echter een groot succes, ook bij de katholieke bevolking. De katholieke auteurs schenken er daarom in de publicaties meer aandacht aan dan aan abortus. Voor het verbod op het gebruik van anticonceptiva halen de katholieke voorlichters verschillende redenen aan. Ten eerste is het net zoals alle andere middelen ter beperking van het kindertal in strijd met de wil van God. Ten tweede zijn deze

⁴¹¹ MUCKERMAN, Nieuw Leven III, Huwelijk en familie in het godsrijk, Leuven, De Vlaamsche Drukkerij, 1932, p 27

⁴¹² NYSTEN J., Wat trouwlustigen en gehuwden moeten weten, Kortrijk, 1922, p 40-49

⁴¹³ CSABA, Op.cit., 1936, p 73

⁴¹⁴ NYSTEN, Op.cit., p 52-54

middelen niet altijd effectief en dat brengt problemen met zich mee als de vrouw toch zwanger raakt. Csaba bijvoorbeeld, vreest dat de ouders bij het falen van de voorbehoedsmiddelen, het kind niet van ganser harte zullen aanvaarden en eventueel zelfs een abortus zullen overwegen. Bovendien maakt een kind dat is verwekt terwijl de moeder chemische voorbehoedsmiddelen gebruikte meer kans op afwijkingen in de kiemcellen en dus lichamelijke en geestelijke stoornissen, zwakteverschijnselen en zintuiglijke ontwikkelingsfouten. *“Gewetensvolle ouders, die hun kinderen liefhebben, kunnen toch onmogelijk deze vreeselijke verantwoordelijkheid op zich nemen!”*⁴¹⁵. Nergens komt aan bod welke de voorbehoedsmiddelen zijn, laat staan hoe men ze moet gebruiken of waar men ze kan vinden.

De enige methode die volgens de katholieke Kerk geoorloofd was om het krijgen van kinderen te vermijden, was de onthouding. Het beste was natuurlijk de algemene onthouding maar de Kerk was realistisch en zag in dat dit niet altijd haalbaar was. Sinds 1930 werd de periodieke onthouding dan ook officieel door de paus in zijn encycliek *Casti Conubii* toegelaten. Dit was de eerste en enige keer dat er een kleine opening kwam in de strakke katholieke moraal. Elk ander voorbehoedsmiddel bleef natuurlijk zondig en onzedig. Periodieke onthouding werd wel toegelaten omdat de bevruchting daarbij op een natuurlijke manier werd voorkomen. Bij de periodieke onthouding werd de daad immers natuurgetrouw gesteld maar het kwam niet tot een bevruchting omdat er op dat moment geen eicel aanwezig was, wat te wijten was aan de natuur en niet aan de beide partners. De Kerk zag om die reden een duidelijk verschil met het neomalthusianisme, dat daadwerkelijk een bevruchting verhinderde. Dit betekende echter niet dat iedereen zomaar aan periodieke onthouding mocht doen. Periodieke onthouding mocht toegepast worden door mensen die verslaafd waren aan neomalthusiaanse praktijken en zich wilden losmaken van deze zonde⁴¹⁶. Het was ook geoorloofd wanneer het om medische redenen er was voor de vrouw om geen kinderen meer te krijgen, of niet meer zo snel achter elkaar kinderen te krijgen. Anderzijds mocht men de periodieke onthouding toepassen als men een volgend kind geen goede opvoeding kon geven of als de opvoeding van de vorige kinderen in het gedrang zou komen⁴¹⁷. De periodieke onthouding moest dan ook zo veel mogelijk vermeden worden en het was zeker niet de bedoeling dat men deze praktijk aan iedereen aanraadde. Maar bijvoorbeeld zet de bezwaren

⁴¹⁵ CSABA, *Op.cit.*, 1936, p 70

⁴¹⁶ MAAS A.W., *Wapenen tegen het neo-malthusianisme*, Antwerpen, J.Van In, s.d., 115

⁴¹⁷ DUCHEYNE F., *Abortus en anticonceptie in het interbellum: een verkenning*, licentiaatverhandeling rijksuniversiteit Gent, Gent, 1986, p 24

op een rijtje. Ten eerste wijst hij erop dat het toepassen van de periodieke onthouding niet altijd gemakkelijk is. Men moet immers de drift weten te overwinnen op de dagen dat men geen geslachtsgemeenschap mag hebben, en soms schrijft deze methode een zeer lange periode van onthouding voor (bijvoorbeeld na een zwangerschap). Men moet in dat geval karakter tonen en zich inhouden en dat is niet voor iedereen weggelegd. Ten tweede levert deze methode geen absolute zekerheid. De cyclus van de vrouw is immers niet altijd regelmatig en vergissingen kunnen gebeuren⁴¹⁸.

2) De seksuele voorlichting van levensbeschouwelijk links

Net zoals de katholieken verkondigen ook de socialistische en Lebensreforme auteurs dat men bij de seksuele voorlichting altijd de waarheid moest zeggen. Ook zij zijn van mening dat men de jeugd niet meer mocht wijsmaken dat de baby's uit de kolen kwamen. De socialisten en Lebensreformers willen in tegenstelling tot hun katholieke collega's, wel de échte waarheid verkondigen. Hun discours is zelden vaag of verbloemd en vele auteurs deinzen er niet voor terug de dingen bij hun naam te noemen. We moeten er volledigheidshalve wel bij vermelden dat het vooral de Lebensreformers waren die geen blad voor de mond namen, meer dan de socialisten. Wetenschappelijke informatie komt bij de meeste auteurs aan bod en sommigen gaan daar zelf verbazend ver in. Hoewel het ook hun bedoeling was zedelijke kinderen te kweken en ze vaak waarschuwden voor bijvoorbeeld geslachtsziekten, gingen ze niet al te belerend te werk. Hun publicaties waren niet doorspekt van normen en waarden en hun discours was veel vrijer. Mochten alle opvoeders de raadgevingen en richtlijnen van deze auteurs gevolgd hebben, dan waren alle kinderen voldoende voorgelicht geweest. Helaas was de werkelijkheid anders.

Het is immers gebleken dat ook hun publiek niet wist hoe de vork in de steel zat. Zeker bij de eenvoudige laaggeschoolde arbeiders was de kennis over alles wat met seks te maken had nihil. Hun meer geletterde kameraden en ook de vrijzinnige Lebensreformers hadden meer kennis over seksualiteit. Nellie Van Kol vond het zelfs raadzaam dat bijvoorbeeld de vader uit een bescheiden arbeidersgezin raad vroeg aan zijn hoger opgeleide vrienden over hoe hij de seksuele voorlichting van zijn kinderen aan boord moest leggen⁴¹⁹. Daarmee is meteen de

⁴¹⁸ MAAS, *Op.cit.*, 109-115

⁴¹⁹ VAN KOL, *Moeder en kind. Hoe men kiesche onderwerpen met kinderen kan behandelen*, Rotterdam, Masereeuw, 1898, p 12

vinger op de wonde gelegd. Ook in de linkse milieus waren de ouders ofwel te bedeesd om seksuele voorlichting te geven, ofwel hadden ze geen idee hoe ze dit netelige onderwerp bij hun kinderen moesten aansnijden. Het motief van de auteurs was dan ook de ouders uit de bres te helpen door ze met hun publicaties bij te staan bij de seksuele voorlichting van hun kinderen. Aan linkse zijde geeft alleen Nellie Van Kol daadwerkelijk voorbeeldgesprekken. We moeten daarbij echter bedenken dat haar werk eigenlijk dateerde van voor WOI. De auteurs die pas in de jaren '20 en '30 begonnen met voorlichtingswerk vonden dit gebruik vermoedelijk achterhaald.

We gaan vervolgens in op de verschillende thema's. We moeten hierbij aanstippen dat de voorschriften omtrent deze verschillende thema's vooral uit vrijzinnige hoek kwamen. De socialisten gingen meestal niet uitvoerig in op deze specifieke onderwerpen en legden meer de nadruk op de genderproblematiek of de socialistische moraal.

2.1) De Puberteit

De puberteit met alle lichamelijke en geestelijke veranderingen, word door alle auteurs erkend als een zeer verwarrende periode voor de jeugd. De lichamelijke verschijnselen zoals de baard in de keel, de komst van gezichtsbeharig en de zaadlozing, worden niet uitgebreid behandeld, maar men raadt de opvoeders aan om de jongeren wel voor te bereiden op deze veranderingen. De ouders moeten hun kinderen en pubers vooral gerust stellen, door te benadrukken dat al deze fenomenen natuurlijke verschijnselen zijn. Volgens Kahn mag men vooral niet de spot drijven met de uiterlijke kenmerken van de puberteit. De puber is immers ziekelijk gevoelig en schaamt zich meestal over de zichtbare tekenen van de ontwikkeling⁴²⁰.

Veel meer aandacht wordt geschonken aan de psychologische veranderingen. Zowel Kahn als Grub zien de puberteit als een tweede geboorte. De persoonlijkheid komt nu te voorschijn. Deze ontwikkeling gaat gepaard met: een sterk en onevenwichtig gevoelsleven, onrust en twijfel, grote geestdrift, diepe neerslachtigheid, een gevoel van eenzaamheid, een machtig verlangen naar innigheid en gemeenschap, vrees voor en tegelijk verlangen naar het onbekende, verscheurende twijfel, meedogenloze kritiek en zelfopoffering⁴²¹. In het

⁴²⁰ KAHN F., Het sexuele leven van den mensch, Amsterdam, Contact, s.d., p 228

⁴²¹ VORRINCK K., Doel en wezen van de arbeidersjeugdbeweging, Amsterdam, Uitgave Arbeidersjeugdbeweging, s.d., p 11

middelpunt van al deze moeilijkheden staat de strijd tegen de geslachtsdrift. De jongeren voelen een ongekennde drang in zich opkomen, die enerzijds onrust opwekt maar anderzijds zorgt voor een nieuw genot. Ze worden aangetrokken door het andere geslacht. De pubers zullen er zich aanvankelijk tegen afzetten maar na verloop van tijd verzwakt hun verzet.

Kahn en Grub hechten veel belang aan de reactie van de ouders op deze ontwikkeling. Zij zijn beiden beïnvloed door de Reformpedagogie en dat is aan hun opvattingen duidelijk te merken. Ze waarschuwen dat de puberteit van de kinderen een zeer moeilijke periode is voor de ouders. Markant zijn immers de gezagsproblemen die zich tijdens deze ontwikkelingsfase voordoen. De pubers rukken zich los van hun ouders en voeren een bittere strijd om meer zelfstandigheid. Conflicten ontstaan en de verhoudingen worden vijandig. Veel ouders verliezen hun kinderen in deze periode. Kahn en Grub geven de ouders enkele tips om de relatie met hun kinderen in deze puberperiode niet te verliezen, ze is namelijk bepalend voor later. Grub raadt de ouders aan om zich tijdens deze moeilijke periode verstandig te gedragen. Men kan best blijkt geven van een groot begrip en vertrouwen. Kahn vult aan dat de ouders zich liefdevol moeten opstellen en zich moeten verheugen over de zelfstandigheid van hun kinderen. Ten tweede benadrukken beide auteurs dat de ouders hun kinderen voldoende ruimte moeten geven en hun vrije ontwikkeling niet mogen hinderen. Ze moeten hun kinderen ter zijde staan en van op een afstand een oogje in het zeil houden. Bij Grub lezen we: *“Ouders vergeten te licht, dat het kind eens ’n persoonlijkheid wordt. Ze willen het te veel tot ’n tweede, zij het dan in hun ogen verbeterde uitgave, van zich zelve maken (...) Het kind, dat mens wordt, moet zijn eigen weg vinden. Geef het de vrijheid te zoeken, te leren en zich te vergissen. Ook vergissingen zijn lessen. Tot op zekere hoogte kan een ouder blijven leiden, maar alleen in de zin der vorming van de jonge mens. De jonge mens zal zich dan ook slechts aan die leiding toevertrouwen, als hij de zekerheid heeft, dat de ouder hem niet zal misleiden.”*⁴²². Kahn drukt het als volgt uit: *“De kunst om op te voeden bestaat er in invloed uit te oefenen, het kind te leiden, zonder dat het zich daarbij bewust is geleid te worden, zonder dat dit gevoeld wordt als een vrijheidsberoving. Opvoeden wil zeggen: het kind uit zichzelf die dingen laten doen, die men wenscht, dat het kind doen zal. Straffen is altijd een teken van zwakte. Ook al heeft men er een oogenblik succes mee, in de meeste gevallen leidt straf tot koppigheid, tegenstand; zij vervreemdt het kind van de ouders en kan dikwijls leiden*

⁴²² GRUB G, Ouders en Kinderen, Seksuele Voorlichting en Levensleer, nummer 2, Heide, Uitgeverij Dienen, 1937, p 37

tot het haten van de ouders.”⁴²³ Ten derde vinden de twee voorlichters dat ouders met de tijd moeten meegaan. Ze moeten beseffen dat de maatschappij voortdurend verandert en ze moeten zich daaraan aanpassen om een kloof tussen jong en oud te vermijden. Uiteraard was niet iedereen aan linkse zijde zo fanatiek te vinden voor deze ideeën. Sommigen wilden de teugels toch strakker aangespannen houden.

Een interessante bijdrage vinden we tenslotte in een artikel van Hendrik De Man. De puberteit is volgens hem een periode waarin men de nadruk moet leggen op het respect voor het andere geslacht. Jongens en meisjes moeten kameraden worden. Vooral het respect van de man voor de vrouw moet daartoe groter worden. In de eerste plaats is coëducatie de ideale manier om wederzijds respect af te dwingen. Door de gezamenlijke opvoeding zullen jongens en meisjes elkaar als gelijken beschouwen. Jongens zien meisjes niet meer als huishoudsters en prooiën van hun geslachtsdrift en meisjes gaan vrij, onbekommerd en onbevreesd om met jongens omdat ze een gevoel van eigenwaarde hebben. Ten tweede is de opvoeding zelf ook zeer belangrijk. Aan jongens moet men leren meisjes te eerbiedigen en aan meisjes moet men leren hoe ze respect konden afdwingen. De meisjes moeten leren dat een vrouw geen huisslavin is en dat ze aan de ontwikkeling van zichzelf moet werken. Volgens De Man vinden ook de mannen dit beter, zij verkiezen immers een ‘levensmakker’ als echtgenote boven een assepoester⁴²⁴.

2.2) De geslachtsorganen en geslachtsklieren

In de boeken van Geert Grub en Theodoor Van de Velde is alle wetenschappelijke informatie omtrent de geslachtsorganen te vinden. Beiden gaan zeer gedetailleerd te werk en gebruiken uitsluitend wetenschappelijke termen en benamingen. Ze behandelen de inwendige en uitwendige geslachtsorganen van zowel de man als de vrouw. We zetten wel een aantal interessante vaststellingen op een rijtje. Ten eerste valt op dat ze beiden alle mogelijke facetten van de geslachtsorganen behandelen: de plaats in het lichaam, de functie, de werking, het uitzicht én de verschillende delen van de geslachtsorganen. Ze gaan daarbij bijzonder nauwkeurig te werk en slaan niet één spierweefsel of kliertje over. Wanneer ze het bijvoorbeeld hebben over de clitoris bespreken ze, naast de samenstelling en de werking, ook het ‘frenulum clitoridis’, de eikel van de clitoris, de voorhuid van de clitoris en het ‘smegma

⁴²³ KAHN, *Op.cit.*, p 228-229

⁴²⁴ DE MAN H., Het land waar de Vrouw een Mensch is, *Ontwikkeling en Uitspanning*, 2, 8, 1921, p 123

clitoris'. Bij de bespreking van de penis hebben ze het over de wortel, de schacht, de hals, de eikel, de voorhuid, de zwellichamen (met hun functie, vorm, werking, lymfeaderen en bloedvulling) en de erectie (inclusief functie, werking, ejaculatie én potentie). De kleinste biologische details komen aan bod zodat de lezer volledig begrijpt hoe het menselijke voortplantingsstelsel in mekaar zit en wat er precies in zijn of haar lichaam gebeurt. Ten tweede zien we dat ze ook de problemen en ziektes van de geslachtsorganen aanstippen. Ze hebben het bijvoorbeeld over defloratieangst, problemen met de schede, inscheuringen van de vagina bij de bevalling, erectieproblemen, zaadloosheid, kanker, enz. Dit zorgt ervoor dat lezers die te kampen hebben met deze problemen en ziektes, inzien dat ze niet abnormaal zijn. Ten derde gebruiken zij beiden zeer wetenschappelijke illustraties van de mannelijke en vrouwelijke geslachtsorganen, die niets aan de verbeelding over laten. We hebben ze in bijlage toegevoegd.

Uiteraard was het niet de bedoeling dat het uitzicht, de werking en de functie van de geslachtsdelen bij de seksuele voorlichting van jonge kinderen zo gedetailleerd uiteen werden gezet. Van Kol licht toe wat men tegen jonge kinderen wel kan zeggen. Ze vertelt dat de geslachtsorganen de organen zijn waarmee de man zijn 'vocht' in het lichaam van de vrouw brengt opdat zijn vocht de eitjes van de vrouw kan binnendringen. Meisjes moesten ook informatie krijgen over de baarmoeder, de eierstokken, de eileiders en de eitjes zelf naar aanleiding van de menstruatie⁴²⁵. Bovendien legt men bij het geven van voorlichting ook best de nadruk op een goede hygiëne van de geslachtsdelen want *“zoowel de man als de vrouw hebben de plicht hun geslachtsorgaan, evenals hun verdere lichaam, rein te houden,”*⁴²⁶ en dit om gezondheidsredenen, ter voorkoming van irritaties en infecties, alsook omdat zuiverheid prikkels en lusten gemakkelijker belet. Bij Kahn en Leemans vinden we uitgebreide richtlijnen voor het onderhouden van de geslachtsdelen. Kahn schrijft voor dat de man zijn geslachtsorganen dagelijks één maal moet wassen met water en zeep. Hierbij moet de voorhuid teruggetrokken worden om de eikel goed te kunnen reinigen. De schrijver waarschuwt immers dat op deze plek veel talg verzamelt wat irritaties van de voorhuidplooi kan veroorzaken. Leeman omschrijft dit als volgt: *“Bij jongens moet men het hoofddekseel van de roede opsloven en goed alle dagen reinigen. Wanneer de opening van het hoofddekseel te nauw is en niet oversloofd kan worden moet men het velletje door de Dokter laten snijden; dit*

⁴²⁵ VAN KOL N., *Op.cit.*, p 21-25

⁴²⁶ KAHN, *Op.cit.*, p 130

noemt men de *besnijdenis*.⁴²⁷ Wanneer zich toch enige irritatie voordoet is het aldus Kahn aan te raden er wat poeder of zalf aan te doen. Uiteraard moeten de geslachtsdelen na elk geslachtelijk verkeer zorgvuldig gewassen worden want gevaar voor infectie bestaat. Ook de vrouw moet haar geslachtsdelen goed reinigen. Het is een plaats met sterke zweet- en reukklieren, de clitoris scheidt talg af dat een onaangename geur kan geven, ook de schede scheidt een soort slijm af en de blaas mondt eveneens op deze plaats uit. Vrouwen en meisjes moeten hun geslachtsdelen één maal per dag goed wassen, best met warm water en een waslap of spons die ze alleen voor het wassen van deze delen gebruiken. Lavendelseep is volgens Kahn aan te raden aangezien dit een zachte, goed geparfumeerde zeep is die de lichaamsgeur het meest doeltreffend, doch niet opdringerig, overheerst. Men moet er wel op letten dat de zeep niet te diep in de schede komt opdat het slijmvlies niet geprikkeld wordt. Na het afdrogen kan men best ‘de omgeving’ met een fris ruikend poeder bestrooien. De vrouw moet extra opletten wanneer ze haar maandstonden heeft en ook na het plassen moet ze ervoor zorgen dat alle urineresten verwijderd worden⁴²⁸. Ouders moeten ook opletten dat hun jonge dochters vanaf 4 à 5 jaar geen witverlies afscheiden. Dit kan immers wijzen op een ontsteking van de schede. Dit kan veroorzaakt worden door vuile lakens en kledij, door het aanraken van de geslachtsdelen met vuile vingers of door geslachtsziekten die ze opgelopen via de ouders (via overerving of door samen in hetzelfde bed te slapen)⁴²⁹.

We willen hier ook nog even ingaan op een interessant debat dat in de publicaties van Grub, Kahn en Van de Velde naar voor komt. Het ligt in de sfeer van de genderproblematiek en betreft het verschil tussen man en vrouw inzake de geslachtsorganen. Grub en Kahn wijzen er namelijk op dat hoe groot het onderscheid tussen man en vrouw ook is, een overeenkomst opvalt in de differentiatie. De geslachtsorganen, klieren en cellen lijken voor een groot deel in aanleg en bouw overeen te komen. Ze halen verscheidene voorbeelden aan: de mannelijke en vrouwelijke kernlichaampjes liggen in een cellichaam, respectievelijk de zaadcel en de eicel; de eicellen bevinden zich in de eierstokken, de zaadcellen in de teelballen; de eierstokken liggen links en rechts van de baarmoeder, de teelballen liggen links en rechts in het buikbekken⁴³⁰; zowel de eicellen van de vrouw als de zaadcellen van de man vinden hun weg naar buiten via gangen, de eileiders en zaadleider genoemd; daar waar de twee leiders bij

⁴²⁷ LEEMANS, *Gezondheidsleer*, Cursus aan de arbeidershoogeschool, 1940, p 5

⁴²⁸ KAHN, *Op.cit.*, p 130-132

⁴²⁹ LEEMANS, *Op.cit.*, p 9

⁴³⁰ GRUB G., *Physiologie der geslachtsorganen, Seksuele Voorlichting en Levensleer*, 3, Heide, Uitgeverij Dienen, 1937, p 54-55

elkaar komen is een holte die verhindert dat de cellen meteen naar buiten gaan: de baarmoeder en de prostaat⁴³¹. Deze overeenkomsten in bouw, aanleg en functie wijzen volgens beide auteurs op de gemeenschappelijke oorsprong van beide seksen. Het geslacht van een jonge vrucht is in de eerste weken nog niet bepaald. Aanvankelijk liggen de mannelijke en vrouwelijke geslachtsorganen namelijk op dezelfde plaats en zijn alle embryo's gelijk. Langzaam verlaten de geslachtsorganen echter de nabijheid van de nieren om naar de lenden af te zakken. Deze daling doet zich normaal gezien voor in de derde embryonale maand. Zowel Kahn als Grub schrijven dat zich daarbij wel uitzonderingen kunnen voordoen en dat in zeldzame gevallen, de ontwikkeling van de geslachtsorganen niet normaal verloopt en zelfs in het andere geslacht overgaat. Kinderen kunnen op die manier hermafrodieten worden. Grub concludeert, in navolging van Hirschfield, *“of we man of vrouw zijn, onze familienaam is MENS. Het physiologies menselijke, het biologies natuurlijke dat de arme en de rijke gemeen hebben, is sexuologies zowel mannelike als vrouwelike eigenheid, en de fysiologiese geslachtsverschillen tussen man en vrouw zijn niet groter of wezenliker dan de psychologiese en geestelike zijn kunnen tussen individus van hetzelfde geslacht.”*⁴³² De geslachtsverschillen zijn vooral graadverschillen en dus eerder relatief dan absoluut. Daarnaast is er ook een opvallend verschil tussen de mannelijke en vrouwelijke geslachtsorganen. *“Het vrouwelijk geslachtsorgaan is het naar binnen gedrukte negatief, het mannelijke geslachtsorgaan is het naar buiten gevormde positief van dezelfde grondvorm.”*⁴³³, terwijl bij de vrouw de geslachtsorganen in het lichaam blijven zoals zij zich daar gevormd hebben. Kahn vermeldt dat de wetenschap hiervoor nog geen verklaring heeft gevonden. Volgens Van de Velde heeft het te maken met de natuurlijke taken van mannen en vrouwen. Hij is van mening dat de natuurlijke taak van de vrouw de instandhouding van de soort is en die van de man de instandhouding van het individu. Hij moet zorgen voor eenieder die aan hem is toegewezen. Inzake de soort dient hij alleen de vrouw te bevruchten. *“Derhalve is de vrouw alléén geslachtswezen, de man tevens geslachtswezen”*⁴³⁴. De geslachtsorganen zijn aldus Van de Velde de symbolische uitdrukking van dit idee: bij de vrouwen bevinden de geslachtsorganen binnen het lichaam, bij de mannen vormen ze meer een aanhangsel⁴³⁵.

⁴³¹ KAHN, *Op.cit.*, p 6

⁴³² GRUB, *Op.cit.*, 3, p 56

⁴³³ KAHN, *Op.cit.*, p 7

⁴³⁴ VAN DE VELDE T., *Het volkomen huwelijk. Een Studie omtrent zijn physiologie en zijn techniek. Voor den arts en den echtgenoot*, Leiden, Leidsche Uitgeversmaatschappij, 1926, p 114

⁴³⁵ Ibidem, p 114

2.3) De geslachtsgemeenschap

Uiteraard is de geslachtsgemeenschap ook voor de linkse schrijvers in de eerste plaats de manier om zich voort te planten. Hoewel noch de socialisten, noch de Lebensreformers geloven in God en zijn schepping vinden zij het krijgen van kinderen vanzelfsprekend belangrijk. Ze zijn echter voorstanders van de rationalisering van seks, wat betekent dat seks en voortplanting moeten losgekoppeld worden. Seks is immers zoveel meer dan alleen de manier om zich voort te planten. Het is ook een daad ter bevordering van het geluk en het loskoppelen van seks en voortplanting is een teken van beschaving en vooruitgang⁴³⁶. Ze grijpen de seksuele voorlichting dan ook aan om deze boodschap op de lezers over te brengen. Ze schrijven dat iedereen recht heeft op onbekommerde 'liefde', net zoals iedereen ook recht heeft op arbeid, voeding en verstrooiing. Liefde ziet men als de vrije vereenzelviging van twee wezens. Het is een teder hartsgevoel, een zinnelijk genot en een natuurlijke behoefte.⁴³⁷ Wie de liefde bevordert maakt de mensen gelukkiger, wie dat niet doet maakt hen ongelukkiger. *"Wie het geluk der liefde doet toenemen, verhoogt de som van het leven. (...) Wie de liefde van modder en vuil bevrijdt, waarmede de menselijke domheid haar eeuwenlang heeft gesmeten, stelt weer 'n levenswaarde in eer die onder alle de hoogste is!"*⁴³⁸. Deze nieuwe opvatting rond de geslachtsgemeenschap kende twee grote gevolgen. Ten eerste kwam het huwelijk onder druk te staan en werd een discussie geopend over de band tussen het huwelijk en de geslachtsgemeenschap, en ten tweede zagen de voorlichters het als hun taak om de mensen te leren hoe ze hun seksleven konden verbeteren.

In het debat over de relatie tussen huwelijk en seks, nemen sommige schrijvers een radicaal standpunt in terwijl anderen eerder gematigd blijven. Tot de eerste groep behoren bijvoorbeeld Vernet en Wibaut. Vernet is ervan overtuigd dat seks niet verbonden kan worden met het huwelijk. *"Het huwelek is eene maatschappelijke ingeburgerde gewoonte; de liefde is een natuurlike wet. Het huwelek is een kontrakt, de liefde is een kus. Het huwelek is een gevangenis; de liefde is het leven. Het huwelek is de onteering der liefde."*⁴³⁹ Volgens haar mocht het huwelijk zonder problemen worden afgeschaft. Eveneens radicaal is het koppel

⁴³⁶ MELCHING W., "Het volkomen huwelijk", *Opvattingen omtrent huwelijk en seksualiteit in het werk van Th van de Velde, Balans en perspectief van de Nederlandse cultuurgeschiedenis, Gresgeschillen in de seks, Bijdragen tot een culturele geschiedenis van de seksualiteit*, Amsterdam Atlantica, 1990, p 135

⁴³⁷ VERNET M., *De vrije liefde*, Mechelen, Internationale samenwerkende Uitgevers, s.d. p 2

⁴³⁸ GRUB G., *Voor seksuele voorlichting, Seksuele Voorlichting en Levensleer*, 1, Heide, Uitgeverij Dienen, 1937, p 5-6

⁴³⁹ Ibidem, p 2

Wibaut-Van Berlekom. Zij vinden niet dat het huwelijk afgeschaft moet worden maar ze zijn er wel van overtuigd dat de huwelijksmoraal en de huwelijkswetgeving herbekeken moeten worden. Er deden zich volgens hen wat betreft het huwelijk nieuwe tendensen voor. Eén facet daarvan was de wijziging in de waardering van het monogaam gedrag der gehuwden. Wibaut en Van Berlekom vinden dat het monogaam gedrag van gehuwden niet langer een onwrikbare eis was in het huwelijk. Niet-monogame mannen en vrouwen zijn niet ongeschikt voor het huwelijk. De ‘derde’ hoeft het huwelijk niet te verstoren of te bedreigen, hij of zij ontnemt het huwelijk enkel zijn monogaam karakter. Het huwelijk moet vrij zijn van jaloezie en gedachten van bedrog of onoprechtheid; men moet daarentegen deze ‘derde’ aanvaarden⁴⁴⁰.

De meesten hebben een meer gematigde opvatting over de band tussen seks en het huwelijk. Het huwelijk moet niet afgeschaft worden of een andere inhoud krijgen, maar deze groep meent wel dat ook ongehuwden recht hebben op ‘liefde’, dat men geen maagd moet blijven tot aan het huwelijk én vooral dat het geslachtsleven van man en vrouw binnen het huwelijk moet verbeteren. Voorbeelden zijn alle socialisten, Van de Velde, Geert Grub en Kahn. Deze laatste gaat in zijn werk *‘Het sexuele leven van den mensch’* uitvoerig in op de vraag wanneer de geslachtsomgang in de jeugd jaren mag beginnen. Ideaal zou volgens hem natuurlijk zijn als iedereen pas seks zou hebben als hij of zij daar zowel lichamelijk als geestelijk klaar voor is, maar dat is een illusie. Lichamelijk worden meisjes geslachtsrijp tussen 11 en 14 jaar, jongens tussen 14 en 16 jaar. De geestelijke rijpheid komt pas later. Bij meisjes gemiddeld 6 jaar later, bij jongens gemiddeld 10 jaar later. In de periode daartussen verlangt het lichaam door het werken van de geslachtsklieren naar een lichamelijke bevrediging terwijl men nog niet klaar is om de eventuele gevolgen van seks te dragen. Of jongeren zich tijdens deze periode al bezig houden met seks hangt af van een aantal factoren: de gebeurtenissen in de jeugd, de tijdsgeest, de toevallige verleidingen, de sterkte van de eigen geslachtsdrift en de remmingen die het karakter op die drift uitoefent. Nergens verbindt Kahn het tijdstip om aan seks te beginnen met het huwelijk. Men moet gewoon luisteren naar lichaam en geest⁴⁴¹. Theodoor Van de Velde concentreert zich in zijn publicatie vooral op de verbetering van het geslachtsleven binnen het huwelijk. Hij weet dat er binnen het huwelijk veel geleden wordt maar hij denkt dat er zónder het huwelijk nog veel meer leed zou zijn. Hij ziet in het huwelijk de superieure levensvorm, op voorwaarde dat het kwalitatief naar een

⁴⁴⁰ WIBAUT, VAN BERLEKOM, *Wordend Huwelijk*, Haarlem, H.D. Tjeenk Willink & Zoon N.V., 1932, p 145-146

⁴⁴¹ KAHN, *Op.cit.*, p 93

hoger niveau werd getild. Een harmonisch en bloeiend geslachtsleven is daartoe het belangrijkste element. Het geslachtsleven is het fundament van het huwelijk.

Omdat iedereen het erover eens was dat een bloeiend seksleven een meerwaarde gaf aan het leven, gaf men bij seksuele voorlichting raad aan de lezers over hoe men zijn seksleven kon verbeteren. Twee aspecten komen daarbij bij verschillende auteurs terug. Enerzijds moest men meer rekening houden met de behoeften van de vrouw en anderzijds moest men meer aandacht schenken aan de techniek van het liefdesspel.

De seksuele behoeften van de vrouw waren in theorie onbestaande. De driften en seksuele verlangens werden voornamelijk toegewezen aan de man. Dat blijkt ook uit de traditionele seksuele voorlichting. De meeste voorschriften waren gericht op jongens omdat men er vanuit gaat dat zij het meeste moeite hebben hun driften te beheersen. De masturbatie bij meisjes komt haast nergens aan bod aangezien niemand er bij stil stond dat ook zij aan zelfbevrediging doen en omdat maar zeer weinig vrouwen schreven boeken en artikels over seks en seksuele voorlichting. Seks was een mannenzaak en vrouwen werden bijna herleid tot seksloze wezens die enkel de behoeften van hun man moesten bevredigen, of ze daar zin in hadden of niet. Een aantal auteurs klaagt deze situatie aan. Vernet vergelijkt de huwelijksplicht die de vrouw moet vervullen met een vorm van prostitutie, seks hebben zonder dat men daar zelf zin in heeft. Ze geeft toe dat er 'koude' vrouwen bestaan, maar dat is zeker niet de regel⁴⁴². Ook Wibaut en Van Berlekom zijn ervan overtuigd dat de vrouw en haar behoeften meer betrokken moeten worden in de beleving van seks. Zij is immers ook op andere vlakken meer uitgegroeid tot 'mens'. Dit proces van menswording wordt echter ondermeer vertraagd door de huwelijksmoraal. Vrouwen willen een huwelijk waarin ze hun eigen persoonlijkheid én seksuele behoefte kunnen ontplooien⁴⁴³. Grub wijst erop dat men ervoor moet zorgen dat de vrouw ook af en toe een orgasme heeft. Wanneer een vrouw namelijk nooit seksueel bevredigd wordt dan sterft haar liefde door verdorring, waarschuwt Grub. Hij vindt dat de vrouw door de man gemaakt moet worden: *"De vrouw is een schatgroeve? Is de man niet als een mijnwerker, die de schatten, welke op de bodem rusten, aan 't licht weet te brengen tot eigen verrijking, dan blijven ze onontgonnen liggen. Wat zeker al voor de vrouw jammer is. Komt er dan een zorgvuldiger graven in neer, die al het verborgen weet bloot te leggen, tot grote verrassing der vrouw zelve, dan is ze hem dankbaar*

⁴⁴² VERNET, *Op.cit.*, p 4-5

⁴⁴³ WIBAUT, VAN BERLEKOM, *Op.cit.*, p 145

en ziet in het 'bedriegen' van haar echtgenoot, geen bedrog meer"⁴⁴⁴. Hieruit blijkt dat men toch nog steeds uitging van een zeker rollenpatroon. Bij velen komt dit zelfs nog sterker uit de verf. Men had de idee dat de man wou beminnen en de vrouw meer bemind wou worden. Dat de vrouw er misschien ook van hield om tijdens de seksuele betrekkingen de touwtjes in handen te nemen, daar dacht men niet aan.

Vele auteurs namen de taak op zich de lezers te leren hoe ze hun geslachtsleven konden verbeteren. Voor hen was kennis van de geslachtsgemeenschap cruciaal om de geslachtelijke gedragingen te leren begrijpen en in evenwicht te brengen ter bevordering van het geluk. Grub, Kahn en Van de Velde geven dan ook concrete informatie over hoe het liefdesspel moet verlopen. Verschillende fasen worden daarbij overlopen: het verleidingsspel, het voorspel, de gemeenschap, het orgasme en het naspel. Het is opvallend dat ze het hebben over het spel der verleiding én het voorspel en dat ze er ook nog eens zo veel belang aan hechten. *"Dit heeft wel degelijk een diepere zin, in de eerste plaats toetsen de twee betrokken partners elkaar door hun liefdesspel, of zij wel bij elkaar passen, in de tweede plaats bereiden zij gedurende hun liefdesspel de geslachtsorganen op de paring voor"*⁴⁴⁵. Ze geven onder andere raad over hoe men elkaar kan kussen; welke lichaamsdelen gevoeliger zijn dan andere; hoe men alle zintuigen kan integreren in het voorspel, hoe men elkaars geslachtsorganen kan stimuleren⁴⁴⁶. Een voorbeeld uit het boek van Van de Velde toont aan dat zij hierin zeer ver gingen en geen blad voor de mond namen: *"Zoo streelt zij dan, om lichte prikkels uit te oefenen, de geheele naar voren gerichte zijde van het geërigede lid, vooral het verloop van de urethra, of den (bij niet-besnedenen) nog door de huid bedekten rand van den glans penis, met de vingertoppen. Wil zij een sterkeren prikkel uitoefenen, dan omvat zij het orgaan op dusdanige wijze met de volle hand van boven dat de eikel in de handpalm ligt, waarna zij een zachte, malende beweging met de geheele hand uitvoert. Of wel zij omvat de penisschacht ringvormig (als een schede) om het geheele lid te prikkelen, waarbij zij evenwel bijzondere aandacht aan de gevoeligste plaatsen schenkt. Als fijnsten en toch sterksten prikkel echter maakt zij gebruik van een lichte wrijving van het voorhuidbandje en van zijn naaste omgeving"*⁴⁴⁷. Eenzelfde directheid en zorgvuldigheid wordt aan de dag gelegd bij het bespreken van de geslachtsdaad. Men heeft het daarbij over alle aspecten van deze daad: van de penetratie tot de verschillende standjes die men kan aannemen en van de middeltjes waarmee men de vagina vochtiger kan maken tot de manier waarop men tot een gelijktijdig orgasme kan komen. Opnieuw illustreren

⁴⁴⁴ GRUB, *Op.cit.*, 3, p 119

⁴⁴⁵ KAHN, *Op.cit.*, p 59

⁴⁴⁶ Ibidem, p 59-64 + VAN DE VELDE, *Op.cit.*, p 146-172

⁴⁴⁷ VAN DE VELDE, *Op.cit.*, p 166

we dit met een voorbeeld: *“Het verloop van de cohabitatie hangt geheel af van de potentie, de wil, het temperament, van de stemming van het oogenblik, de concentratie en de harmonie tusschen de geliefden. Wanneer zij de bewegingen langzaam uitvoeren, nu en dan ophouden, wanneer zij hun gedachten van de geslachtsorganen afleiden door in elkaars aanblik te verdiepen, wanneer zij vlak voor het hoogtepunt ophouden om na een rustpoos het weer op te voeren – door al deze varianten van de “ars amandi”, die alle geliefden bekend zijn, kan de duur gerekt worden”*⁴⁴⁸. Van de Velde benadrukt tot slot ook het belang van het naspel, dat integraal deel uitmaakt van het geslachtelijk verkeer. Hij vat het als volgt samen: verminderen en wegsterven van de excitatie en de terugkeer tot het evenwicht met als gevolg een toestand van zalige rust⁴⁴⁹. In een periode waarin iedereen geslachtsgemeenschap ziet als het penetreren van de vrouw door de man, zijn dit natuurlijk zeer revolutionaire en bruikbare tips om het geslachtsleven te verbeteren. Of men ze ook in werkelijkheid toepaste is natuurlijk nog maar de vraag. Grub maakt hierbij wel een rake opmerking: *“Voorlichting en lering maken absoluut het alpha en omega niet uit der sexuologie. Hoe nuttig en nodig de kennis van de ligging, de bouw en de werking der geslachtsorganen ook is, zij is toch maar primair ten overstaan van ’s mensen lichamelik-geestelike en psychiese sexualiteit of persoonlijkheid”*⁴⁵⁰. Kennis alleen was dus niet genoeg, enkel door ervaring en luisteren naar zijn/haar lichaam kon men zijn seksuele beleving verbeteren.

Natuurlijk waren niet alle voorlichters akkoord met een dergelijke opvoeding van de Vlaamse bevolking en zeker de voorlichting van de jeugd moest niet op deze manier gebeuren. Het bleef voor velen een moeilijke en gewichtige taak om over de geslachtsgemeenschap te praten. Naast deze nieuwe tendensen bleven vele linkse auteurs zoals bijvoorbeeld Heijermans of Nellie Van Kol dan ook veel ‘conservatiever’ in hun voorlichting over de geslachtsgemeenschap. Ze wilden niet verdoezelen maar een dergelijke openheid was naar hun mening niet nodig.

2.4) De voortplanting: bevruchting, zwangerschap en geboorte

De informatie die we in de linkse publicaties aantreffen over de voortplanting is zeer gedetailleerd en wetenschappelijk van aard. Het hele proces van de bevruchting tot de

⁴⁴⁸ KAHN, *Op.cit.*, p 68

⁴⁴⁹ VAN DE VELDE, *Op.cit.*, p 250

⁴⁵⁰ GRUB, *Op.cit.*, 3, p 72

geboorte van het kind, wordt haarfijn uitgelegd. Men heeft het daarbij overigens niet alleen over de manier waarop de voortplanting verloopt maar ook over problemen die zich kunnen voordoen, lichamelijke verschijnselen die voorkomen en manieren waarop men de bevruchting, zwangerschap en geboorte zo vlot mogelijk kan laten verlopen.

Inzake de bevruchting beginnen de meeste auteurs met een omschrijving van hoe deze in zijn werk gaat. Het gaat over de versmelting van de mannelijk spermatozoïde met de vrouwelijke eikel, de innesteling in de baarmoeder en de celdelingen. Deze nogal medische en encyclopedische informatie is natuurlijk meer besteed aan volwassenen en iets oudere jongeren dan aan de jonge kinderen; en ze is te vergelijken met de voorlichting die men in de hedendaagse biologielessen krijgt. We illustreren met een fragment van Geert Grub: *“Ook deze zaadcellen bestaan uit drie delen, kop, middenstuk en staart. De staart werkt als een schepsschroef en drijft de zaadtorpedo door het zeewater. Is de wedstrijd tussen de sterkste en snelste zwemmers beslist, heeft een hunner het ei bereikt, dan steekt dit een kogelvormige verhevenheid, een bultje, de ontvangenisheuvel genoemd, vooruit, om zo de zaadcel tegemoet te komen. Kop en middenstuk verdwijnen erin, het ei omsluit dit gedeelte onmiddellijk geheel, de staart afwijzende, en begint zich tegen indringing van andere spermatozoïden te beschermen, door zich met een vast membraan als een soort pantser te omgeven”*⁴⁵¹. Bij Nellie Van Kol vinden we een voorbeeld van hoe men het jonge kind op een beschouwelijke manier kan uitleggen hoe de bevruchting gebeurt: *“In het vrouwenlichaam vormen zich van zelf oneindig kleine eitjes, waaruit kinderen kunnen ontstaan, mits die eitjes bevrucht worden, dat wil zeggen, mits er een zeker vocht in doordringt, zonder hetwelk zij zich niet kunnen ontwikkelen. Dat vocht wordt gevormd in het lichaam van den man, en door hem overgebracht in het lichaam der vrouw. De organen waarmee de overbrenging, en het ontvangen van dit bevruchtende vocht geschiedt, heeten de “geslachtsdeelen”; het zijn dezelfde deelen die dienen om de overvloedige vuchten uit ons lichaam af te scheiden. Zoodra het eitje in het lichaam der vrouw met dit vocht in aanraking is gekomen, ontwikkelt het zich langzaam en geleidelijk tot een levend kind.”*⁴⁵²

Alle auteurs die het hebben over de bevruchting, gaan ook in op de erfelijkheid. Ze leggen de lezer uit dat de vrucht na de samensmelting van de zaadcel en de eikel de helft vrouwelijke en de helft mannelijke chromosomen heeft. Deze bevatten de eigenschappen en gebreken van

⁴⁵¹ GRUB, Voortplanting en ontstaan van het leven, Seksuele Voorlichting en Levensleer, 4, Uitgeverij Dienen, 1937, p 92-93

⁴⁵² VAN KOL, Op.cit., p 21

beide partners. Grub licht verder toe dat bepaalde slechte eigenschappen zoals zwakzinnigheid, doofstomheid, enz, sneller worden overgeërfd dan goede eigenschappen. Ten tweede zijn erfelijke eigenschappen in hoge mate afhankelijk van de omstandigheden waaronder het individu ontstaat en leeft. Ten derde benadrukt hij dat verworven eigenschappen niet erfelijk zijn en ten slotte waarschuwt hij ook dat door veranderingen in het kiemplasma nieuwe erfelijke eigenschappen kunnen ontstaan⁴⁵³. Deze belangstelling voor de erfelijkheid had natuurlijk alles te maken met de eugenetiek, die in het interbellum een jonge tak van de wetenschappen was. Deze wetenschap onderzocht hoe men gunstige eigenschappen kon gehouden en ongunstige, erfelijke factoren kon uitschakelen. Zowel de socialisten als de Lebensreformers zagen hierin een groot potentieel en spoorden hun achterban aan om hiermee rekening te houden. *“De mensch wordt tot in zeker mate door zijn huwelijk in staat gesteld kinderen voort te brengen naar zijn eigen beeld en gelijkenis. Hij wenscht zijn kinderen te zien opgroeien tot een beter zichzelf; tot een verbeterde editie van zijn eigen persoonlijkheid. Hij streeft daarom naar verbetering der levensomstandigheden voor zichzelf en zijn familie. Voor niet geloovigen is het leven hunner kinderen het eenige toekomstige leven en als dusdanig een troost, wanneer alles goed meewil, een bron van diep ongeluk, wanneer het misloopt.”*⁴⁵⁴

Hetzelfde patroon zien we bij de voorlichting over de zwangerschap. Schrijvers als Grub en Van Craeckenberghe benaderen het onderwerp wetenschappelijk en medisch terwijl Nellie Van Kol veel minder geleerd te werk gaat en zich meer richt tot een jonger publiek. De moeder kan haar kleine kinderen vertellen over de vrucht die zich in haar lichaam ontwikkelt tot een baby. Ze delen tijdens deze periode zowel eten, drinken en bloed maar ook lief en leed. Men kan het ook hebben over de moederkoek en de navelstreng maar men legt volgens Van Kol best de nadruk op de innige band tussen moeder en kind. *“En zoo heeft dan in den schoot der vrouw het groot en liefelijk wonder plaats, namelijk de wording van een nieuw wezen uit de innige vereeniging tussen twee menschen die elkaar hartelijk liefhebben.”*⁴⁵⁵ Ze wijst er ook op dat iedereen, en vooral de echtgenoot, de vrouw tijdens haar zwangerschap goed moet verzorgen opdat een gelukkige moeder een gezond kind ter wereld brengt⁴⁵⁶. Bij Grub vinden we een heel ander discours. Hij beschrijft per maand de ontwikkeling van de

⁴⁵³ GRUB G., *Op.cit.*, 4, p 99

⁴⁵⁴ VAN CRAECKENBERGHE J., *Gezondheidsleer van de vrouw*, Gent, Sekretariaat voor Sociale Geneeskunde, s.d., p 4

⁴⁵⁵ VAN KOL, *Op.cit.*, p 26

⁴⁵⁶ Ibidem, p 21

vrucht vanaf de verschillende delingen, het morulastadium en het blastulastadium, tot de evolutie van het ongeboren kind. Daarnaast gaat hij, evenals een aantal andere auteurs, in op de gevolgen van de zwangerschap bij de moeder. Ten eerste wijzen Grub, Van Craeckenberghe, Leemans en het sekretariaat voor sociale geneeskunde op een reeks lichamelijke verschijnselen die zich kunnen voordoen en die dan ook volledig normaal zijn: het wegblijven van de menstruatie; ochtendmisselijkheid; hoofdpijn; uitrekking van de buikwand met striemen als gevolg; verdrukking van de buikwand met een aantal gevolgen zoals verstopping, vaker plassen, nierpijn, een slechte bloedsomloop die voor spataderen, duizeligheid, hartkloppingen en kortademigheid kan zorgen; zwangerschapsvlekken en verkleuringen van de huid; veranderingen in de stofwisseling; grotere hittegevoeligheid; gezwollen voeten en verandering in de borstklieren die harder en dikker worden. Daarnaast worden ook geestelijke gevolgen aangestipt zoals de verandering van een aantal karaktertrekken, een verhoogde emotionaliteit en een neiging tot huilen. Tijdens de zwangerschap moet de vrouw, met steun van haar man, een aantal regels volgen die enerzijds de zwangerschap kunnen vergemakkelijken en de bijverschijnselen binnen de perken kunnen houden en anderzijds bijdragen tot een betere ontwikkeling van de vrucht. Om een aantal kwalen zoals het vormen van striemen en veranderingen in de stofwisseling, te voorkomen moet de zwangere vrouw veel drinken en een geschikt dieet volgen. Het is echter niet nodig dat ze meer eet, zolang ze maar de juiste dingen eet. Braken kan men tegengaan door bij het opstaan een kop melk te drinken of water met een boterham in bad te consumeren, de verzorging van de mond moet nog nauwkeuriger gebeuren dan gewoonlijk⁴⁵⁷, om de stoelgang te bevorderen kunnen lavementen en het drinken van veel thee helpen, om de verrekking van de buikwand tegen te gaan gebruikt men best een zwangerschapskorset⁴⁵⁸, enz. Om de ontwikkeling van de vrucht in optimale omstandigheden te laten verlopen, kan men best bepaalde producten zoals staal, jodium, warme dranken, bepaalde kruiden zoals saffraan en medicatie, zeebaden en voetbaden vermijden⁴⁵⁹. Het allerbelangrijkste is echter dat men regelmatig op controle gaat in het ziekenhuis of bij de dokter. De hartslag moet beluisterd worden en men doet best onderzoeken door middel van X-stralen en via de schede⁴⁶⁰. Dat men bij de seksuele voorlichting prenatale voorschriften gaf, had te maken met de massale

⁴⁵⁷ VAN CRAECKENBERGHE, Op.cit., p 10

⁴⁵⁸ Verslag van het sekretariaat voor sociale geneeskunde, p 6

⁴⁵⁹ GRUB, Op.cit., 4, p 100

⁴⁶⁰ LEEMANS, Op.cit., p 8

ontvolkingsvrees. Bovendien kwam het kind tijdens de eerste decennia van de twintigste eeuw meer centraal te staan, wat de grotere bekommernis om de foetus kan verklaren⁴⁶¹.

De geboorte wordt op een gelijkaardige manier beschreven, medisch en wetenschappelijk. Een goed voorbeeld vinden we bij Leemans: *“Baringsweeen of pijnen. De eerste zijnde de ontsluitingspijn, die duren 2 tot 3 uur, de baarmoeder begint zich te openen. De weeen die zich alle 20 à 30 minuten herhalen worden sterker, pijnlijker. De drukking wordt heviger. De waterzak waarin het ligt scheurt en 't water loopt af. Het kind wordt naar opening gestuurd om tot in de scheede te kon, duurt de pijn nog een uuren de holte van de scheede rekt zich uit, wordt grooter, doch kan bij de 1e geboorte soms tot 8 uur duren alvorens de verlossingsplaats grijpt. Vrouwen die reeds gebaard hebben, krijgen hun kindje gewoonlijk sneller. Bij normale plaatsing komt het hoofd eerst vooruit, dan wringt een schouder zich door en neemt men den arm. Vervolgens den anderen schouder en arm en zoo het ganse lichaam. wanneer het hoofd geboren wordt noemt men dit de uitdrijvingspijnen.”*⁴⁶² Nellie Van Kol vindt het belangrijk dat men kinderen vertelt over deze pijn maar dat men er bij moet vermelden dat alle moeders zo blij zijn met hun nieuwe kindje dat ze deze pijn niet meer voelt⁴⁶³.

Er waren wat betreft de bevalling tijdens het interbellum twee discussies aan de gang. De eerste betrof de plaats waar men het beste kon bevallen. Traditioneel bevielen de vrouwen thuis met behulp van een vroedvrouw. Kraaminstellingen waren voor arme en ongehuwde moeders, maar vanaf de twintigste eeuw en zeker sinds de jaren '30 kwam daar verandering in. Artsen stimuleerden en propageerden toen de ziekenhuisbevalling omwille van een betere hygiëne en meer comfortabele werkomstandigheden én omdat men snel kon ingrijpen bij complicaties of een keizersnede. Grub en Leemans zijn voorstanders van bevallingen in het ziekenhuis en zij propageren die in hun publicaties. De traditionele dokters en voorlichters bleven voorstanders van thuisbevallingen vooral om sentimentele redenen. Het tweede debat betrof de vraag wie in een noodsituatie gered moest worden, de moeder of het kind. De katholieken waren van mening dat het God was die het oordeel daarover moest vellen, maar meestal was men geneigd het kind te redden. Aan linkse zijde en zeker bij de artsen groeide tijdens het interbellum meer de idee dat men de moeder moest redden. Grub haalt daarvoor twee redenen aan. Ten eerste heeft de vrouw meestal nog andere kinderen die een moeder

⁴⁶¹ STEVERLINCK, *Op.cit.*, p 192-193

⁴⁶² Ibidem, p 9

⁴⁶³ VAN KOL, *Op.cit.*, p 6-7

nodig hebben, ten tweede heeft de vrouw ook een maatschappelijke taak en plaats en ten derde kan ze later nog leven geven. Als het kind uiteindelijk toch niet overleefd, lijdt men bovendien een dubbel verlies. Hij besluit dat men zowel om economische als menselijke redenen beter een andere gedragslijn kan volgen dan diegene die door de kerk wordt voorgeschreven⁴⁶⁴.

2.5) De menstruatie

Zoals hun katholieke collega's, vinden de linkse auteurs het belangrijk dat meisje uitleg krijgen over de maandstonden omdat dit verschijnsel ze angst kan inboezemen. Het ligt geheel in de lijn van de bevindingen uit het vorige hoofdstuk dat linkse voorlichters aanraden de meisjes hierover reeds op jonge leeftijd, en zeker vóór de eerste maandstonden voor te lichten. Het meisje moet gerust gesteld worden en ze moet ingeprent worden dat het hier om een volkomen normaal verschijnsel gaat. Een voorbeeldgesprek vinden we bij Nellie: *“Af en toe scheidt zich een eitje van de eierstokken af, komt door een buisje in de baarmoeder, wordt bevrucht en verblijft er dan, of wel het verdwijnt spoorloos. Dat loslaten der eitjes gaat dikwijls gepaard met bloedingen uit de geslachtsdeelen, die bij gezonde vrouwen geheel pijnloos aflopen. Over een jaar of een half jaar, of wat vroeger of later, zullen die bloedingen bij jou ook beginnen. Dan moet je niet schrikken hoor, want het is iets geheel natuurlijks. Zoodra je dus bij jezelf iets bijzonders bespeurt, moet je Moeder waarschuwen, die zal je dan wel zeggen wat je in die dagen doen en laten moet, bijv. al te groote vermoeienis een beetje vermijden enz. Mat een paar dagen loopt het af.”*⁴⁶⁵

Wie meer biologische informatie wenste over het fenomeen kon zich best verdiepen in de publicaties van Leemans, Grub, Van de Velde, Van Craeckenberghe, Souvarine en het Sekretariaat voor sociale geneeskunde. We vinden in hun boeken en artikels een beschrijving van het verloop van een normale menstruatie. Vier facetten komen bij de meeste auteurs aan bod. Ten eerste de eerste maandstonden. Deze doen zich voor bij meisjes van 13 tot 16 jaar. De gemiddelde leeftijd in Europa is volgens Van Craeckenberghe 14 jaar. Een warmer klimaat, een zware lichaamsbouw, krachtige voeding en inspannend geestelijk werk kunnen het tijdstip van de eerste menstruatie vervroegen. Door koude baden of door zware

⁴⁶⁴ GRUB, *Op.cit.*, 4, p 103

⁴⁶⁵ VAN KOL, *Op.cit.*, p 25

lichamelijke inspanning kan men de eerste menstruatie van jonge meisjes uitstellen⁴⁶⁶. Hij waarschuwt samen met Leemans dat de maandstonden in het begin nogal onregelmatig verlopen. Soms kan het zelfs gebeuren dat ze zich éénmaal voordoen om dan nadien voor een jaar achterwege te blijven. Men hoeft zich daar geen zorgen over te maken. Als de eerste maandstonden uitblijven tot het meisje reeds 17 jaar is of ouder kan men extracten van eierstokken toedienen⁴⁶⁷. Ten tweede hebben een aantal auteurs het ook over de duur van de menstruatiecyclus. Leemans legt uit dat deze in normale omstandigheden 28 dagen bedraagt, inclusief de maandstonden. Dit komt overeen met één maancyclus⁴⁶⁸. Grub wijst er echter op dat de effectieve duur van de vrouwelijke cyclus verschilt van vrouw tot vrouw. Soms duurt hij korter, bijvoorbeeld 26 dagen, soms ook langer, bijvoorbeeld 4 weken⁴⁶⁹. Van Craeckenberghe vult aan dat de cyclus zeer gevoelig is en beïnvloed wordt door het klimaat, de omgeving, voeding enz. Soms kan het zelfs voorvallen dat de menstruatie bij een verandering zoals op kostschool gaan, een hele poos uitblijven. De auteur raadt in dat geval aan zich geen zorgen te maken. Men moet ook niets ondernemen, de maandstonden keren normaal gezien vanzelf terug⁴⁷⁰. Ten derde hebben de socialisten en Lebenreformers het ook over de duur en het verloop van de maandstonden zelf. Van de Velde legt uit dat een normale menstruatie gemiddeld 3 tot 5 dagen duurt. Het is abnormaal wanneer ze minder dan twee dagen of meer dan zeven dagen aanhoudt⁴⁷¹. Leemans waarschuwt dat een te korte menstruatie kan wijzen op een algemeen zwak gestel of op een onvolkomen groei of ontwikkeling van de geslachtsorganen. Bloedingen die langer dan zeven dagen aanhouden wijzen dan weer op abnormale afscheidingen in de baarmoeder en ze kunnen een verzwakking veroorzaken⁴⁷². Ten slotte hebben de auteurs het ook over het bloed-en witverlies tijdens de maandstonden. Van de Velde legt uit dat de menstruatie wordt ingeleid door een vermeerderde afscheiding van slijm uit de baarmoeder. Vervolgens wordt dit een waterachtige afscheiding, eerst licht van kleur en later donkerrood. De bloeding is meestal de eerste twee dagen het hevigst, daarna vermindert ze en ten slotte gaat ze over in een bloedige waterige oplossing. Langzamerhand verdwijnt de bloeding weer. De hoeveelheid bloed die men doorgaans verliest bedraagt slechts 30 tot 50 gram. Klonters kunnen voorkomen⁴⁷³.

⁴⁶⁶ VAN CRAECKENBERGHE, Op.cit., p 5

⁴⁶⁷ LEEMANS, Op.cit., p 4

⁴⁶⁸ Ibidem, p 4

⁴⁶⁹ GRUB, Op.cit., 4, p 86

⁴⁷⁰ VAN CRAECKENBERGHE, Op.cit., p 5

⁴⁷¹ VAN DE VELDE, Op.cit., p 101

⁴⁷² LEEMANS, Op.cit., p 5

⁴⁷³ VAN DE VELDE, Op.cit., p 101

De auteurs stippen daarnaast ook een reeks bijwerkingen aan die zich kunnen voordoen maar wel perfect normaal zijn. Men moet er zich dan ook geen zorgen over maken en onnodig ermee naar de dokter te gaan. Ten eerste gaat het om een aantal lichamelijke verschijnselen. De menstruatie veroorzaakt in de eerste plaats een algemeen onwel zijn. Van de Velde en het Sekretariaat voor Sociale Geneeskunde leggen uit dat dit komt doordat de lichaamstemperatuur, de hoogte van de bloeddruk, de hoeveelheid lucht die bij elke ademhaling wordt ingeademd en de hoeveelheid urine die men afscheidt per dag, een paar dagen voor het begin van de maandstonden hun hoogtepunt bereiken om nadien tijdens de maandstonden te zakken⁴⁷⁴. Dit kan leiden tot een vermindering van het prestatievermogen en een sneller optreden van vermoeidheid. Daarnaast kan men ook last hebben van krampen in de onderbuik, een gevoel van spanning in de borsten, verstopping, veelvuldig plassen, hoofdpijn en migraine, een versterkte speekselafscheiding, maagstoornissen en gebrek aan honger, neiging tot braken, een gezwollen schildklier, een verandering van de stem, bleekheid, kringen onder de ogen, enz. Doordat het weerstandsvermogen achteruit gaat, is men ook vatbaarder voor ziektes allerhande⁴⁷⁵. De menstruatie kan ook een aantal psychologische veranderingen veroorzaken. Door de ontbindende stoffen is de vrouw tijdens deze dagen als het ware vergiftigd wat een invloed uitoefent op de zielsgesteldheid en de geestesgesteldheid. Een typisch verschijnsel is een ‘vertroebelt inzicht’. De vrouw is tijdens deze periode meer vatbaar voor indrukken en suggesties en minder verantwoordelijk. Ten tweede verandert het humeur: men is prikkelbaar, twistziek, lichtgeraakt, onverdraagzaam en het vermogen tot zelfbeheersing zwakt af. Ten slotte zijn menstruerende vrouwen veel emotioneler. Ze zijn weemoedig, droefgeestig en wenen sneller⁴⁷⁶.

Door de grote impact van de menstruatie dienen de meisjes wanneer ze menstrueren een aantal zaken te doen en te laten. Het allerbelangrijkste is volgens alle auteurs een goede lichaamshygiëne. Enerzijds heeft het menstratievocht een zeer typische geur die in combinatie met de extra slijmen die worden aangemaakt, vervelend kan worden. En anderzijds loopt men gevaar op ontstekingen wanneer men zich tijdens deze periode niet rein houdt. Daarom is het van groot belang om zich regelmatig te wassen, goede vochttopzuigende verbanden te dragen en deze tijdig te verversen. Van Craeckenberghe voegt daarbij nog een aantal andere raadgevingen. In hoeverre deze moeten toegepast worden hangt af van persoon

⁴⁷⁴ VAN CRAECKENBERGHE, *Op.cit.*, p 6 + Verslag van het sekretariaat voor sociale geneeskunde, p 6

⁴⁷⁵ VAN DE VELDE, *Op.cit.*, p 103-104

⁴⁷⁶ Het sekretariaat voor sociale geneeskunde, p 6 + VAN DE VELDE, *Op.cit.*, p 98 + GRUB, *Op.cit.*, 4, p 85 + VAN CRAECKENBERGHE, *Op.cit.*, p 6

tot persoon. Sterke lichamelijke of geestelijke inspanningen zoals theaterbezoek, dansen en wielrennen, gejaagdheid, koude wassingen en plaatselijke afkoeling van het lichaam moet men vermijden. Spoelingen van de schede met of zonder ontsmettingsmiddelen zijn verboden. Een paar dagen voor of na de menstruatie een spoeling doen is geen probleem maar niet echt nodig. De neiging tot verstopping dient men tegen te gaan door middel van een gepast dieet, het innemen van wat paraffineolie en het zetten van een lavement met lauw water. Aan de drang tot wateren moet men gewoon gevolg geven⁴⁷⁷.

Van de Velde besluit dat de meisjes en vrouwen het tijdens de menstruatie niet gemakkelijk hebben. Ze moeten altijd voor ogen houden dat het de lichamelijke veranderingen zijn die hun parten spelen, eigenlijk kunnen ze er niets aan doen. De omgeving van het meisje of vrouw moet dan ook geduld, tact en zelfbeheersing tonen en de echtgenoot moet zich als een verstandige en begripvolle partner opstellen. Zijzelf doet er vooral goed aan de neiging zich te laten gaan met vaste wil te bestrijden.⁴⁷⁸

2.6) Masturbatie

Slechts Kahn, Grub en Heijermans hebben het uitgebreid over masturbatie in hun voorlichtingsboeken. In vergelijking met de katholieken was er aan linkse zijde weinig interesse in het thema. Vermoedelijk is de katholieke belangstelling in het thema evenwel geen goede graadmeter. Zij hadden het ongewoon vaak over ‘de geheime zonde’ in hun publicaties, met de bedoeling de jongeren tot vervelens toe in te prenten dat dit een zondige daad was. De auteurs van levensbeschouwelijk links vonden onanie echter geen misdrijf en ze maakten er dan ook zeker geen prioriteit van om de jongeren ervoor te waarschuwen. Integendeel, ze zagen het als een natuurlijk fenomeen dat men in feite niet kon verhinderen.

Kahn benadert het fenomeen wetenschappelijk en geeft eerst een definitie van zelfbevrediging: *“Onder zelfbevrediging, wetenschappelijk “masturbatie”, door de grote massa ten onrechte onanie genoemd, verstaat men het opwekken van het orgasme door een prikkel buiten het geslachtsverkeer om.”*⁴⁷⁹ Het behelst dus zowel het opwekken van een orgasme door fantasievoorstellingen, prikkellektuur of het bekijken van opwindende

⁴⁷⁷ VAN CRAECKENBERGHE, *Op.cit.*, p 6

⁴⁷⁸ VAN DE VELDE, *Op.cit.*, p 99

⁴⁷⁹ KAHN, *Op.cit.*, p 233

schilderijen en beelden als het opwekken van een orgasme door het prikkelen van de geslachtsdelen met de handen of met een voorwerp. De meest voorkomende oorzaak van masturberen is volgens Kahn het verlangen om de geslachtsdrift te bevredigen, zonder dat de mogelijk bestaat seks te hebben. Vandaar dat het zo vaak voorkomt bij jongeren en eenzame mannen of vrouwen. Andere oorzaken zijn bepaalde complexen en een ongelukkig huwelijk⁴⁸⁰. Volgens Grub wordt dit nog versterkt door de toestand van seksuele nood. Het is volgens hem juist doordat de moralisten, vooral de katholieken, onanie steeds als een zonde bestempelen dat men deze in de hand werkt. *“De zelfbevrediging is ’n uiting van seksuele nood. Nood der jeugd. Alle nood doet de moraalmaximen als ballast over boord werpen. De nood dient opgeheven te worden, wil de moraal grond onder de voeten krijgen”*⁴⁸¹. Volgens Grub doen de moralisten het grootste kwaad, niet de onanisten. Heijermans zegt dat geen enkel ouderpaar erop rekenen kan dat zijn kinderen zich hier geheel van onthouden. Concretere oorzaken zijn volgens Grub enerzijds lichamelijk: een druk op de blaas, bloedtoevoer in de zwellichamen, maar anderzijds ook geestelijk: verveling, verstrooiingsdrang en ontevredenheid over het lot en het leven.⁴⁸² Het merendeel van de jongens masturbeert geregeld tussen zijn 13 en 23 jaar. Het is immers in deze periode dat de seksuele drang nog niet overeen komt met de mogelijkheid die uit te leven. Kahn weet dat ook meisjes aan zelfbevrediging doen maar wel in mindere mate. Dit is volgens hem te wijten aan het feit dat de geslachtsdrift bij meisjes niet zo plots komt als bij jongens, omdat de geslachtsdelen van meisjes meer verborgen liggen en omdat meisjes niet attent worden gemaakt op seksuele verlangens door bijvoorbeeld natte dromen of nachtelijke zaadlozingen. Het seksuele gevoel van meisjes is ook niet zo genitaal als bij jongens. De algemene gemoedstoestand speelt een grotere rol. Meisjes vinden vaak een surrogaat voor hun liefdesverlangens in bijvoorbeeld het adoreren van een bepaalde man of vrouw⁴⁸³.

Zowel Kahn, Grub als Heijermans beklemtonen dat het volkomen normaal is dat kinderen in de puberteit bezig zijn met erotiek en zelfbevrediging. Men mag dat niet als een misdaad of iets onzedelijks bekijken. Masturberen is iets natuurlijks en zeker geen bewijs voor minderwaardigheid. De drie wijzen erop dat de zelfbevrediging ook helemaal niet schadelijk is voor de gezondheid. Dit werd nochtans door iedereen aangenomen en werd ook door de katholieke Kerk tijdens het interbellum nog verkondigd. Dat masturbatie volledig

⁴⁸⁰ Ibidem, p 233

⁴⁸¹ GRUB, *Op.cit.*, 2, p 39

⁴⁸² HEIJERMANS, *Op.cit.*, p 51

⁴⁸³ KAHN, *Op.cit.*, p 236

onschadelijk is leren we volgens Kahn ten eerste uit de feiten. Er is naar zijn weten geen enkel geval bekend van iemand die door normale zelfbevrediging een lichamelijke of geestelijke afwijking kreeg. Ten tweede duidt ook de logica erop dat het voor het lichaam gelijk is of een orgasme door geslachtsomgang of masturbatie wordt opgewekt⁴⁸⁴. Grub voegt er zelfs aan toe dat normale zelfbevrediging lichamen en geestelijk eerder goed doet dan kwaad. Het hangt er alleen vanaf of de drang naar bevrediging een natuurlijke oorzaak heeft of het gevolg is van ziekelijke, geprikkelde en ophitsende zinnen en verbeeldingen⁴⁸⁵. Volgens Kahn houdt de zelfbevrediging wel degelijk enkele risico's in maar deze liggen op een ander terrein. Vooral bij vrouwen bestaat het gevaar dat zij gewend raken aan een bepaalde manier van prikkeling, in die mate, dat ze later niet meer door normale seks bevredigd worden. Dit zou natuurlijk zeer spijtig zijn aangezien de bevrediging die men heeft bij de echte geslachtsomgang volgens Kahn veel heftiger is dan bij de zelfbevrediging. Bovendien is men na de masturbatie vaak melancholisch en het is moeilijk te achterhalen wat de oorzaak daarvan is. Kahn vermoedt dat het te maken heeft met een innerlijke strijd. Men heeft het gevoel iets verkeerd te doen⁴⁸⁶.

Ouders kunnen niet verhinderen dat hun kinderen zich overgeven aan zelfbevrediging. Ze mogen vooral niet kwaad reageren of het kind straffen. Opvoeden wil zeggen leiden, niet straffen. De opvoeder moet de verdrinkende niet verder onder duwen door verwijten en het aanpraten van schuldgevoelens, maar een reddende hand bieden. Het ergste en domste dat men kan doen is de angst vergroten en te veel negatieve aandacht vestigen op het fenomeen. Alle drie de auteurs wijzen er op dat men optimistisch kan zijn. Als het kind ouder wordt, meer zijn verstand gebruikt en zijn gevoelens en neigingen begrijpt, raakt de masturbatie van zelf op de achtergrond⁴⁸⁷. Kahn en Grub gebieden de ouders tevens de hand in eigen boezem te steken en te bedenken dat ze dat allemaal ook zelf hebben gedaan.

Ondanks het onschuldige karakter van de onanie bij pubers, wijzen Kahn, Grub en Heijermans op een aantal zaken waar men kan op letten om masturbatie of een ziekelijke obsessie voor masturberen, kan vermijden. De drie zijn het er immers over eens dat voorkomen nog altijd beter is dan genezen. Ten eerste raden ze aan goed op te letten op wat het kind drinkt en eet. Zo moet men te veel suiker en chocolade, alcohol, veel vlees, prikkelende sausen en specerijen vermijden. Fruit en groenten zijn dan weer aan te raden. Ten

⁴⁸⁴ Ibidem, p 238

⁴⁸⁵ GRUB, *Op.cit.*, 2, p 40

⁴⁸⁶ KAHN, *Op.cit.*, p 239

⁴⁸⁷ Ibidem, p 242

tweede moet men opletten als het kind gaat slapen. Men mag het kind enkel naar bed sturen wanneer het echt moe is, bovendien moet het slapen met een lege blaas en een open raam. Prikkelende nachtkledij moet men vermijden en het kind moet 's ochtends opstaan zodra het wakker is. Ten derde zorgt men er best voor dat het kind elke dag altijd bezig is. Het kind moet uiteraard naar school gaan maar ook na de schooluren is een kind best actief bezig. Geschikte hobby's zijn sporten, tuinieren, musiceren, postzegels verzamelen. Verveling en eenzaamheid zijn te vermijden alsook te zwaar geestelijk werk. Ten vierde moet men er op toezien dat het kind gelukkig is. Een goede omgeving, een school waar het kind zich goed voelt en een warme familiesfeer zijn zeer belangrijk. Geheimdoenerij en grootdoenerij zijn af te raden. Ten slotte zijn een goede voorlichting, een nauwlettend toezicht en een hechte vertrouwensband tussen ouder en kind van het allergrootste belang⁴⁸⁸.

2.7) De geslachtsziekten

Ook de linkse auteurs reageerden tijdens het interbellum op de plaag van geslachtsziekten, maar in tegenstelling tot de katholieken deden zij dat in veel grotere getale. Ze zagen het als hun plicht om de bevolking, en dan vooral de jongeren, in te lichten en te beschermen tegen deze vreselijke ziektes.

In de eerste plaats zetten ze de oorzaken van de verschillende geslachtsziekten op een rijtje. De auteurs leren de lezers dat het gaat om besmettelijke ziekten en dat men ze dus overneemt van iemand die de ziekte heeft of heeft gehad. Sommigen zouden beweren dat men deze ziektes ook kan krijgen door overmatig drankgebruik, misbruik van de geslachtsorganen en via homoseksueel geslachtsverkeer, maar dat zijn volgens de linkse auteurs allemaal fabels. Grub verduidelijkt hoe de ziektes overgedragen kunnen worden. Meestal gebeurt dit op een directe manier. De geslachtsgemeenschap is natuurlijk de beste manier maar ook een kus, een aanraking kan voldoende zijn. Soms worden de ziektes bij een geneeskundig onderzoek doorgegeven en ook de borst geven kan gevaarlijk zijn. Daarnaast kunnen geslachtsziekten ook op een indirecte manier doorgegeven worden, door bijvoorbeeld het gebruik van hetzelfde gereedschap of door dicht bij elkaar te leven in krotten⁴⁸⁹. Er zijn tevens een aantal factoren die de verspreiding van de ziektes versnellen en versneld hebben. Ten eerste WOI.

⁴⁸⁸ GRUB, *Op.cit.*, 2, p 40 + KAHN, *Op.cit.*, p 230 en p 241 + HEIJERMANS, *Op.cit.*, p 51

⁴⁸⁹ GRUB G., *Geslachtsziekten, Prostitutie en Erfelijkheidsleer, Seksuele Voorlichting en Levensleer*, nummer 10, 1938, p 65

De mannen die lang van huis weg waren hadden regelmatig onbeschermd seks en ze waren niet kieskeurig bij de keuze van een partner. Op die manier werden ze een gemakkelijke prooi voor besmetting⁴⁹⁰. Ten tweede waarschuwen de auteurs, en dan vooral de Belgisch nationale bond tegen het venerisch gevaar, voor de prostitutie als verspreidingsfactor. De bond stelt vast dat er drie vormen van prostitutie of 'ontucht' zijn. Er zijn vooreerst vrouwen die ingeschreven zijn en onder het regelmatig toezicht van een geneesheer staan, ten tweede is er geheime ontucht van vrouwen die niet ingeschreven zijn en ten slotte is er verborgen ontucht van meiden in koffiehuisen, vulgaire kroegen en slechte huizen. Deze laatste groep is veruit de grootste en ook het gevaarlijkst voor besmettingen. De bond heeft immers vastgesteld dat in Brussel alleen al 10000 tot 15000 vrouwen in het geheim aan prostitutie doen en dat zij meer dan de helft van de besmettingen veroorzaken⁴⁹¹. Ten slotte vindt Grub dat ook de moraliserende manier waarop men het probleem van de geslachtsziekten altijd benadert negatieve gevolgen heeft. De Kerk laat immers uitschijnen dat de erfelijke belasting vooral slaat op het geslachtsleven en de geslachtsziekten en dat kinderen op deze manier gestraft worden voor de daden van hun ouders. Vandaar dat mensen met een dergelijke ziekte gebukt gaan onder schaamte en schande en dat hun lijden aanzien worden als een straf en de vleselijke uitdrukking van de zonde. Het zorgt ervoor dat de ziekte angstvallig verzwegen wordt wat op zijn beurt weer bijdraagt tot de verdere verspreiding ervan⁴⁹². Grub en Leemans willen dan ook benadrukken dat deze ziektes niets te maken hebben met zonde en dat de dragers ervan geen misdadigers zijn maar zieken. Iedereen die en moment onoplettend is in zijn seksuele betrekkingen kan een dergelijke ziekte krijgen. Sommigen worden reeds besmet na één keer, andere krijgen het nog niet na tien keer.

In de tweede plaats beschrijven de auteurs de meest voorkomende geslachtsziekten van dat moment: de weke sjanker, de druiper en syfilis. Deze werden allen door bacteriën veroorzaakt, respectievelijk streptobacillen, gonokokkus en spirochaeta padilla. Leemans legt uit dat de weke sjanker een geslachtsziekte is waarbij zich een grote hoeveelheid zweertjes op de geslachtsorganen ontwikkelen. Het is een lokale ziekte die perfect te genezen is en na de behandeling ook niet meer besmettelijk. Veel erger is de druiperziekte. Deze ontwikkelt zich meestal op de geslachtsorganen maar kan ook voorkomen op andere plaatsen van het lichaam, bijvoorbeeld de ogen. De meeste auteurs maken een onderscheid tussen de

⁴⁹⁰ Ibidem, p 73

⁴⁹¹ De geslachtsziekten. Raadgevingen voor de Studenten, Belgisch nationale bond tegen het venerisch gevaar p

6

⁴⁹² GRUB, Op.cit., 10 p 65

druiper bij de vrouw en bij de man. We vatten de informatie die ze geven samen. Bij de man verloopt de ziekte in verschillende stadia en ze concentreert zich in en rond de pisbuis. In de eerste fase zal de pisbuis etteren en rood uitslaan. Vaak is het enige wat men er van merkt een witte druppel aan de pisbuisopening. Deze druppel maakt het besmettingsgevaar zeer groot aangezien hij vaak niet opgemerkt wordt. Wanneer de ziekte in dit beginstadium wel opgemerkt en behandeld wordt dan kan de ziekte al na 14 dagen volledig genezen zijn. Zonder behandeling evolueert de ziekte naar de tweede fase. De druiper zal nu ook andere organen aantasten, zoals de voorstandsklier en de blaas. In een derde fase komt de ziekte via de blaasbuisjes in de nieren wat een langdurige ziekte kan veroorzaken en in de laatste fase worden ook de zaadballen aangetast met onvruchtbaarheid tot gevolg. Bij de vrouw is de ziekte nog erger. De druiper tast de schede aan en in volgend stadium ook de baarmoeder, de eileiders en de eierstokken en aangezien al deze organen in de buik liggen ook het buikvlies. Het is veel moeilijker te genezen aangezien het geslachtstelsel zeer ingewikkeld is en diep in de buikholte ligt. Onvruchtbaarheid of een buitenbaarmoederlijke zwangerschap zijn vaak het gevolg. Baby's met een besmette moeder kunnen bij de geboorte door de druiperziekte van hun moeder een ontsteking van de ogen oplopen. Tijdens de uitdrijving van het kind komen de druiperbacteriën in contact met het hoofdje en kunnen deze het bindvlies van de ogen besmetten. Bij een slechte verzorging kan blindheid het gevolg zijn⁴⁹³. Syfilis was de meest ernstige geslachtsziekte van de drie. Ten eerste omdat ze weid verspreid was. De Belgische nationale bond tegen het venerisch gevaar stelde vast dat in Brussel 10% van alle inwoners besmet waren met syfilis. Voor heel België werd het aantal op 300000 of misschien wel 400000 geschat. Ten tweede was de sterftekans bij een syfilisleider twee maal groter dan bij gezonde mensen. De bond berekende dat tijdens het interbellum ongeveer 11% van de inwoners van Brussel aan syfilis stierven. Ten derde was syfilis ook een erfelijke ziekte en tastte ze dus ook het nageslacht aan. Veel kinderen van besmette ouders stierven vooraleer ze geboren werden en van de kinderen die wel geboren werden, stierf de helft tijdens het eerste half jaar, 25% tijdens het tweede half jaar en 16% voor hun tiende verjaardag⁴⁹⁴. Vele overlevenden hadden een lichamelijke of een geestelijke handicap. Syfilis is een algemene ziekte die aanvangt met een sjanker. De symptomen zijn huiduitslag, slijmvliesverzweringen, zwellingen van de lymfeklieren, haarverlies en hoofdpijn. Opmerkelijk is dat deze symptomen na een tijdje verdwijnen waardoor het kan lijken dat de ziekte genezen is. In deze fase is

⁴⁹³ VAN CRAECKENBERGHE, *Op.cit.*, p 7-8 + LEEMANS, *Op.cit.*, p 21 + GRUB, *Op.cit.*, p 68 + SEKRETARIAAT VOOR SOCIALE GENEESKUNDE, *Op.cit.*, p 7

⁴⁹⁴ De geslachtsziekten. Raadgevingen voor de Studenten. *Op.cit.*, p 6-8

syfilis het gevaarlijkst. Op dat moment tast de ziekte immers het lichaam geleidelijk aan. Later komen de ziekteverschijnselen terug op een vreselijke manier. Verzweringen, beenvliesgezwollen, beenderverwoestingen en lelijke verminkingen kunnen het gevolg zijn. Soms kan ook de geleidelijke vernietiging van de hoofdorganen, de lever, de hersenen, het hart en de nieren optreden⁴⁹⁵.

Dat deze ziekten bestreden moesten worden, stond als een paal boven water. De auteurs stippen enkele zaken aan die daarbij kunnen helpen. In de eerste plaats moeten deze ziekten altijd verzorgd en volledig genezen worden door bevoegde artsen. Alle geslachtsziekten zijn volledig te genezen, als ze op de gepaste manier behandeld worden. Wanneer men zich daarentegen door charlatans laat behandelen, loopt men het risico dat de ziekte wel verzorgd is maar niet genezen. In dat geval is de kans groot dat ze later, in veel ergere vorm, terugkeert. Ook bepaalde geneesmiddelen die worden geprezen als wondermiddeltjes zijn onbetrouwbaar. Het probleem is vaak dat jongeren die besmet zijn met een geslachtsziekte de symptomen niet herkennen of de ernst van de ziekte niet beseffen. Zeker als de ziekte daarna weer vanzelf lijkt te verdwijnen, maken de jongeren zich meestal geen zorgen meer. Een goede seksuele voorlichting is volgens alle auteurs daarom absoluut noodzakelijk. Grub zegt dat men hierbij niet alleen tot onthouding moet aansporen, de voorlichter moet ook uitleg geven over de voorbehoedsmiddelen die geslachtsziekten kunnen voorkomen. Want hoe doeltreffend de behandelingen ook zijn, voorkomen blijft altijd beter dan genezen⁴⁹⁶. Ten derde pleiten enkele auteurs voor het maken van een aantal wetten ter bestrijding van de geslachtsziekten. Leemans schrijft dat in een aantal Europese landen zoals Noorwegen en Denemarken en in een aantal Amerikaanse staten reeds dergelijke wetten bestaan. Diegene die ziek zijn én doelbewust anderen besmetten, worden gestraft en moeten een schadevergoeding betalen aan het slachtoffer⁴⁹⁷. Vergelijkbare wetten die een behandeling verplichtte zolang er besmettingsgevaar is én een verplichte aangifte van elke besmetting, zouden volgens Leemans en Grub ook in België moeten ingevoerd worden. Een laatste element dat kan ingezet worden in de strijd tegen de geslachtsziekten is het voorhuwelijks onderzoek. Dit heeft voornamelijk tot doel de overdracht van deze ziekten op kinderen te vermijden. Grub vindt dat een dergelijk onderzoek verplicht zou moeten zijn en ook Van Craeckenberghe en Leemans zijn voorstanders. Het is natuurlijk niet gemakkelijk om van de schoonzoon of schoondochter te

⁴⁹⁵ LEEMANS, Op.cit., p 21-22 + De geslachtsziekten. Raadgevingen voor de Studenten. Belgisch nationale bond tegen het venerisch gevaar, p 5

⁴⁹⁶ GRUB, Op.cit., 10, p 73-74

⁴⁹⁷ LEEMANS, Op.cit., 23

verlangen een voorhuwelijks onderzoek te ondergaan. Van Craeckenberghe geeft dan ook de raad aan de ouders het huwelijk enkel goed te keuren als het koppel een levensverzekering aangaat. Dit impliceert namelijk een geneeskundig onderzoek, vergelijkbaar met een voorhuwelijks onderzoek⁴⁹⁸.

2.8) Geboorteregeling: anticonceptie en abortus

De strijd voor geboortebeperking was tijdens het interbellum geen algemene strijd van het hele levensbeschouwelijk linkse veld. Het was slechts een strijd van enkelen uit het socialistische en vrijzinnig, Lebensreform milieu. Bij de socialisten waren het vooral de vrouwen die sinds het begin van de 20^e eeuw het voortouw namen in de strijd voor geboorteregeling. Zij haalden vooral argumenten van sociale en economische aard aan. Het was voor arbeiders niet altijd gemakkelijk om een groot gezin te onderhouden. Vele vrouwen waren dan ook voorstander van een beperking van het kinderaantal ten voordele van betere opvoedingskansen. De vrouwen uit minder gegoede gezinnen waren vaak verplicht om buitenshuis te werken, wat de tendens om te kiezen voor geboorteregeling versterkte. Een groot gezin maakte het namelijk bijna onmogelijk om als vrouw in loonarbeid te werken, wat financieel niet altijd haalbaar was⁴⁹⁹. Een degelijke geboorteregeling, door middel van anticonceptiva en zelfs abortus, kon de redding betekenen van de socialistische vrouwen. Karen Celis stelde echter vast dat bij de aanvang van het interbellum het thema van de geboorteregeling van de agenda verdwenen was. De economische en sociale positie van de vrouw waren de belangrijkste strijdpunten geworden en de socialistische vrouwen wilden niet meer geïdentificeerd worden met een ‘vrouwenonderwerp’. Celis vermoedt dat dit een strategie was om meer aanvaard te worden door de BWP. Pas in de jaren dertig toonden de socialistische vrouwen opnieuw belangstelling voor de thematiek. Onder invloed van de notie “bewust moederschap” namen zij nu definitief een positief standpunt in ten overstaan van geboortebeperking. In 1931 plaatsten de socialistische vrouwen het thema van het bewust moederschap en de geboorteregeling op de agenda van de internationale en de SVV schonk er regelmatig aandacht aan in lezingen en artikels⁵⁰⁰. De socialistische partij liet het onderwerp van de geboorteregeling lang links liggen. De partij vond het niet nodig om kleur te bekennen

⁴⁹⁸ VAN CRAECKENBERGHE, *Op.cit.*, p 7-8

⁴⁹⁹ DUCHEYNE F., *Abortus en anticonceptie in het interbellum: een verkenning*, Proefschrift voorgelegd tot het behalen van de graad van licentiate in de geschiedenis, Rijksuniversiteit Gent, 1986, p 233

⁵⁰⁰ CELIS K., *socialisme en seksuele fraude, De houding van de Belgische socialisten tegenover abortus en anticonceptie, Begeerte heeft ons aangeraakt. Socialisten, sekse en seksualiteit*, Gent, 1999, p189

en de interne progressieve stemmen die vroegen om de legalisatie van voorbehoedsmiddelen konden niet genoeg druk uitoefenen. De druk van de katholieken en van de ontvolkingidee was daarentegen wel groot en deze zorgde ervoor dat de socialisten niet allemaal een openlijk standpunt durfden innemen vóór geboorteregeling. Toch namen de socialisten binnen de politieke constellatie het meest progressieve standpunt in. Zo vonden ze, in tegenstelling tot de katholieken, dat de kinderbepierking geen moreel probleem was dat bestreden moest worden via een zedelijk reveil en ze verwierpen een confessionalisering van het strafwetboek. Celis stelde echter vast dat ondanks dit gemeenschappelijk vertrekpunt de individuele socialisten andere conclusies trokken. Sommigen waren van mening dat de socialisten allen in staat moesten zijn om aan bewuste voortplanting te doen terwijl anderen meer voorstander waren van een verhoging van de middelen om kinderen op te voeden in plaats van een vermindering van het aantal kinderen⁵⁰¹. In de socialistische publicaties over seksuele voorlichting vinden we, door deze algemeen twijfelende houding, maar weinig uitspraken over de geboorteregeling. In de publicaties de Lebensreformers vinden we meer uitlatingen over dit thema. Ze pasten sinds het interbellum de Lebensreform-logica namelijk ook toe op het thema van de abortus en de anticonceptie. De seksualiteit moest bevrijd worden van de kinderdwang en de strijd voor de legalisering van anticonceptiva en abortus werd voor hen een strijd voor meer individuele vrijheid. De argumenten van de Lebensreformers, in België vertegenwoordigd door Marc Lanval en Geert Grub, waren de volgende. Ten eerste geloofden ze dat het verbod op anticonceptiva en abortus deze daden meer bevorderde dan bestreed en dat de natalistische geboortepolitiek derhalve niet werkte. Ten tweede wezen ze erop dat diegene die abortus en anticonceptie belemmerde met wettelijke middelen, de omstandigheden waaronder deze praktijken toch plaatsvonden verslechterden. De bevolking werd immers gedwongen om illegaal te werk te gaan. Ten derde trof het verbod ook de kinderen die ongewenst geboren werden in arme gezinnen. Deze kinderen maakten de gezinnen immers niet gelukkiger en krachtiger, maar eerder ellendiger en zwakker. Tenslotte vonden ze dat het aantal geboortes beperkt moest worden om de kinderarmoede en de grote massa armen terug te dringen. De kwaliteit moest boven de kwantiteit gekozen worden⁵⁰². Borger besluit dat de strijd voor geboorteregeling samen valt met de strijd voor gelukkigere mensen in een gelukkiger wereld. Door anticonceptie kan men immers de erotiek beleven

⁵⁰¹ Ibidem, p 196

⁵⁰² PEETERS E., De beloften van het lichaam, Lebensreform in België 1890-1940, Proefschrift tot het verkrijgen van de graad van doctor in de geschiedenis, 2007, Leuven, p 363

zonder daarbij telkens kinderen ter wereld te brengen⁵⁰³ “*Verfoeilijk is het dogma: de natuur op haar beloop laten. Misdadig, onverschillig of dom is de ouder, die ernaar luistert of ernaar handelt.*”⁵⁰⁴

Vooraf in bronnen afkomstig van Lanval, Grub en Borger vinden we uitgebreide informatie over de geboorteregeling. Grub klaagt de wantoestanden aan die de onwetendheid van de bevolking over dit thema veroorzaakt. Wat betreft de anticonceptiva kwamen veel minderwaardige producten op de markt die bovendien tegen zeer hoge prijzen aan de man gebracht werden. “*Waar de behoefte zo algemeen is, en de onkunde zo groot, is het volk dat uitkomst zoekt overgeleverd aan de verkoopsbekwaamheid van vaak minder gewetensvolle handelaars die de ontzettende ellende der arbeidende massa uitbuiten.*”⁵⁰⁵ De bevolking wist niet welke producten geschikt waren en welke niet. Meestal kozen ze voor de duurste producten in de hoop dat deze ook de beste kwaliteit boden. Grub geeft daarom graag een woordje uitleg over de gepaste voorbehoedsmiddelen. Deze moeten voldoen aan een aantal voorwaarden: het moet onschadelijk zijn voor de gezondheid, man en vrouw moeten het zonder hulp kunnen gebruiken, het nuttigen mag niet te veel tijd of voorbereiding vragen en het moet goedkoop zijn. Hij overloopt in zijn publicatie ‘Beïnvloeding der bevruchting’ alle voorbehoedsmiddelen die op dat moment op de markt waren: de operatieve methodes zoals bijvoorbeeld vasectomie en castratie, Röntgen- en radiumstralingsmethodes, hormonale sterilisering, chemische methodes, chemisch-mechanische middelen en mechanische methodes. Volgens Grub voldoen enkel het condoom en de verbeterde vorm van de Messingapessars in combinatie met een zaaddodende pasta. Grub vindt dat vooral de artsen kunnen helpen bij een goede voorlichting van de bevolking over de geboortebeperking. Het probleem is dat zij vaak zelf niets weten over voorbehoedsmiddelen of ze doen alsof ze er niets over weten.

Zowel Borger, Lanval, Van de Velde als Grub vinden de onthouding en de periodieke onthouding, hét middel tot geboortebeperking bij de katholieken, geen goed voorbehoedsmiddel. Het houdt ten eerste geen rekening met de lustgevoelens en is ten tweede totaal onbetrouwbaar. De theorie van Ogino-Knauss klopt volgens Grub slechts bij 50% van de vrouwen en hij heeft van Hirschfeld geleerd dat er geen dag in de maand is waarop de

⁵⁰³ BORGER, Redelijkheid en geboorteregeling, Amsterdam, s.d., p 13

⁵⁰⁴ Ibidem, Op.cit., p 16

⁵⁰⁵ GRUB G., Beïnvloeding der bevruchting, Middelen en methoden, Seksuele Voorlichting en Levensleer, nummer 6, 1937, p 153

bevruchting niet zou kunnen plaatsvinden, aangezien de levensduur van de zaad- en eicellen kan verschillen. Daarenboven kunnen psychologische en fysiologische processen ervoor zorgen dat de ovulatie op een andere dag in de cyclus valt. Angst, opwinding, vreugde, verdriet, vermoeidheid en bepaalde gevoelens kunnen de eisprong versnellen of vertragen⁵⁰⁶. Deze methode was dan ook volledig achterhaald en betere voorbehoedsmiddelen moesten gebruikt worden.

Wat betreft de abortus pleiten Lanval en Grub voor de legalisering ervan, alleen dan kan de misdadige abortus bestreden worden. *“Deze onmenselijke wet is dus in hare gevolgen MOORDDADIG. En ze is ook schreeuwend ONRECHTVAARDIG omdat ze EEN vrouw de eerrovende, demoraliserende en gezinsvernietigende gevangenisstraf oplegt, terwijl VIER DUIZEND andere ongemoeid vrij uit gaan! en derhalve ook ONZEDELIK. Voor die ene, voor de vijftigen willen wij eveneens bevrijding, ja eerherstel bekomen door het vrij geven van het recht op abortus! Het volk ziet in abortus de misdaad niet die de kerk er in ziet”*⁵⁰⁷. Zij waagden het echter niet om uit de doeken te doen hoe een goede abortus moest gebeuren. Dit was immers verboden bij wet. Zij vonden dat vooral de artsen in deze zaak een belangrijke taak te vervullen hadden.

3) Besluit

Wanneer we de katholieke publicaties inhoudelijk vergelijken met die van de levensbeschouwelijk linkse auteurs vallen ons een aantal overeenkomsten op, maar vooral veel verschillen. In dit hoofdstuk wordt volledig duidelijk dat beide strekkingen een totaal andere visie hadden op seksualiteit en seksuele voorlichting en dat de levensbeschouwelijk linkse auteurs toch opmerkelijk progressiever waren dan de katholieken.

De katholieken willen bij het geven van seksuele voorlichting de katholieke bevolking steeds ‘indoctrineren’ met de katholieke leer. Ze vinden het daarom vooral belangrijk de seksuele leer voortdurend te herhalen en in alles wat ze schrijven de normen en waarden van de katholieke seksuele moraal te laten doorschemeren. De waarheid die wordt verteld, is op zodanige wijze verbloemd dat de onwetende lezer nooit kan snappen hoe de vork in de steel zit. Slechts een paar katholieke voorlichters gaan voorzichtig op een iets meer

⁵⁰⁶ Ibidem, p 87-89

⁵⁰⁷ Ibidem, p 160

wetenschappelijke en medische manier in op bepaalde thema's, de anderen vinden dit niet nodig en aanstootgevend. De katholieke seksuele voorlichting is op die manier een discours geworden waarin men vooral de nadruk legt op wat zondig en wat niet in de ogen van de goede Heer. Bij geen enkele auteur is de voorlichting een neutrale informatieoverdracht met de bedoeling de jongeren te leren wat seksualiteit is en hoe men deze kan beleven. Om zeker te weten dat de ouders de voorlichting correct aanpakten, gaven een aantal katholieke auteurs voorbeelden van gesprekken die de ouders met hun kinderen konden voeren. Dat men van dit soort voorlichting niets wijzer werd en zijn eigen seksualiteitsbeleving uit angst om een zonde te begaan naar het achterplan verdrong, is dan ook niet te verwonderen.

De niet-katholieke voorlichting was anders. De socialistische en vrijzinnige auteurs benaderden seksualiteit wél op een wetenschappelijke, biologische, medische, anatomische en fysiologische wijze. Het was niet de bedoeling de lezer te overstelpen met uitleg over zaken die verboden dan wel toegestaan waren. Men trachtte vooral correcte informatie te geven. Daarbij ging men meestal zeer uitgebreid en overzichtelijk te werk, en men besteedde aandacht aan de logische opbouw van het discours met oorzaken, gevolgen, remedies, enz. De nadruk werd minder gelegd op de achterliggende doeleinden en ideologie. De lezer kwam alles te weten over seksualiteit en alle mogelijke facetten ervan. De meeste publicaties waren meer geschikt voor volwassenen. De bedoeling was dat zij hun kinderen geleidelijk en op een aangepaste manier voorlichtten. Nadien konden de kinderen, als ze wat groter waren, deze publicaties eventueel zelf lezen.

Uit het inhoudelijk onderzoek van de bronnen is ook gebleken dat de levensbeschouwelijk linkse auteurs op de kar sprongen van de vernieuwing terwijl de katholieken ter plaatse bleven trappelen. De katholieke voorlichting was tijdens het interbellum even conservatief of zelfs conservatiever dan de decennia daarvoor. Geen enkele moderne tendens kon hen bekoren en ze bleven, bij het schrijven van en over seksuele voorlichting, halsstarrig trouw aan de eeuwenoude katholieke seksuele moraal. Aan levensbeschouwelijk linkse zijde zien we meer interesse in nieuwe tendensen die zich voordeden binnen het brede veld van de seksualiteit. We zien moderne ideeën de kop opsteken zowel op seksueel vlak als op pedagogisch, medisch, biologisch, sociaal en economisch vlak. We denken daarbij aan de voorkeur voor een minder strenge opvoeding tijdens de puberteit, de opvattingen over de geslachtsverschillen tussen de seksen, de positieve waardering van een goed en bloeiend seksleven, het pleiten voor het bevallen in ziekenhuizen, het verkiezen van het leven van de moeder boven dat van de baby, de natuurlijke en soepele houding ten overstaan van

masturbatie, het halen van de geslachtsziekten uit de ‘misdaadsfeer’, het aanprijzen van anticonceptie als redmiddel tegen geslachtsziekten en het pleiten voor een legalisering van abortus en anticonceptiva.

Een inhoudelijk interessante thematiek die we even apart willen aanstippen, was de genderproblematiek die ook de seksuele voorlichting beïnvloedde. We weten dat de man-vrouw verhoudingen tijdens het interbellum op verschillende vlakken op de korrel werden genomen en dat de emancipatiestrijd van de vrouwen zich woelig verder zette. Het is dan ook logisch dat we daar ook in de seksuele voorlichting een weerslag van zien. De linkse voorlichters laten op verschillende manieren zien dat het tijd werd dat meisjes en vrouwen niet langer gezien werden als huismeiden, moeders en seksuele slavinnen van de man. Ze moesten meer behandeld worden als volwaardige personen met eigen seksuele verlangens en gevoelens en ze verdienden het nodige respect. Bij de bespreking van de puberteit raadde men de jongeren bijvoorbeeld aan op een respectvolle manier te leren omgaan met het andere geslacht. Jongens en meisjes moesten kameraden worden. Ouders moesten daarbij vooral de jongens inprenten dat meisjes niet ondergeschikt zijn maar dat ze gelijkwaardig zijn en een eigen persoonlijkheid hebben. Meisjes moesten dan weer leren hoe ze respect konden afdwingen. De bronnen leerden ons dat de meisjes dan ook evenveel recht hadden op lust bij het vrijen dan jongens. In het interbellum hielden de mannen immers meestal geen rekening met de seksuele behoeften van de vrouw, meer nog, ze gingen ervan uit dat zij deze niet kenden. Daar wilden sommige auteurs een einde aan maken. Meisjes en vrouwen hadden wel degelijk seksuele verlangens en men kon deze niet over het hoofd blijven zien. De linkse auteurs vonden het dan ook belachelijk om te denken dat meisjes niet masturbeerden. Inzake de geboorte stelden we vast dat in het levensbeschouwelijk linkse veld de overtuiging groeide dat het bij een levensbedreigende zwangerschap of bevalling beter was de moeder te redden dan het kind. Dit kan erop wijzen dat men de vrouw niet alleen meer zag als een kweekster van kinderen, maar als een persoon, die niet zomaar gemist kon worden. Tenslotte was men er steeds meer van overtuigd dat vrouwen, met het oog op bewust moederschap, de kans moesten krijgen om anticonceptiva te gebruiken en abortus op een legale manier te laten uitvoeren. Sommige auteurs gingen nog verder en stelden vast dat man en vrouw in principe niet zo veel verschillen van elkaar. De geslachtsorganen van man en vrouw zijn niet zo verschillend als men op het eerste zicht zou denken en ze hebben dezelfde oorsprong. De traditionele verhouding tussen man en vrouw stond in linkse kringen duidelijk onder druk. In de katholieke bronnen zien we geen wijziging van de man-vrouw verhouding. Vrouwen zien

zij duidelijk niet als seksuele wezens, hun taak ligt bij het baren en opvoeden van de kinderen, de verzorging van de man en het huishouden. Bij hen zien we geen emancipatie van de vrouw.

Algemeen Besluit

Nu we aan het einde van dit onderzoek gekomen zijn en er conclusies moeten getrokken worden, kunnen we niet anders dan terugdenken aan wat Jeffrey Weeks schreef over de geschiedenis van seksualiteit. Hij stelde vast dat de historische studie van seksualiteit tevens de studie is van de bredere politieke en sociale organisatie van een maatschappij, en van de geschiedenis van denkcategorieën en culturele mechanismen. Dit onderzoek over seksuele voorlichting in het verleden is daar een voorbeeld van, want naast de studie van de seksuele voorlichting in al haar aspecten, komen facetten van culturele, sociale en politieke aard aan de oppervlakte. We denken daarbij bijvoorbeeld aan de invloed die de politieke en morele machthebbers uitoefenden op het schrijven over seksuele voorlichting of de weerspiegeling van de man-vrouwrelaties in de seksuele voorlichting. Seksuele voorlichting kan dan ook op verschillende manieren benaderd worden en de studie ervan kan op vele terreinen een bijdrage leveren aan onze kennis over het verleden. Wij kozen voor een benadering van socio-culturele aard en vergeleken hoe verschillende maatschappelijke groepen binnen dezelfde samenleving het concept ‘seksuele voorlichting’ invulden. We vergeleken de voorlichting van auteurs uit het katholieke veld met die van auteurs uit het levensbeschouwelijk linkse veld binnen de Vlaamse samenleving en stelden ons daarbij de vraag in welke mate de niet-katholieke voorlichters progressiever waren dan hun katholieke collega’s.

We stelden vast dat de verhouding tussen het aantal publicaties van katholieke en niet-katholieke oorsprong zeer ongelijk was. De belangrijkste oorzaak van deze discrepantie lag bij de machtshebbende binnen het katholieke en levensbeschouwelijk linkse veld. Het onderzoek heeft uitgewezen dat, hoewel de katholieke overmacht onder druk stond, de katholieken zowel nationaal als internationaal nog steeds als één uiterst efficiënt blok opereerden. Met de grootscheepse Katholieke Actie werd iedereen, gemobiliseerd om de bevolking te waarschuwen voor de gevaren van de modernisering. De seksuele voorlichting werd door de paus en zijn entourage gezien als één van de manieren om de herkerstening door te voeren en alle auteurs die over seksuele voorlichting schreven, volgden slaafs na wat hen van bovenaf werd gedicteerd. Opvallend is dan ook de kwantitatieve omvang én de inhoudelijke homogeniteit van de katholieke publicaties over seksuele voorlichting. Dat zij de voorlichting van de jeugd aangrepen om de bevolking te herkerstenen, impliceert natuurlijk dat het niet ging om een zuivere overdracht van informatie, ze wilden vooral de jongeren opvoeden in de

katholieke geest, want meer katholieke burgers betekende meer stemmen voor de katholieke partij. Niet-katholieke voorlichting was tijdens het interbellum veel minder voorhanden. De niet-confessionele socialistische en liberale partijen waren vooral geïnteresseerd in regeringsparticipatie en hun doelstellingen betroffen bovendien vooral zaken van sociale en economische aard. Seksuele voorlichting was dan ook geen prioriteit en werd niet gestimuleerd van bovenaf. Diegenen die wel over voorlichting schreven, deden dat vanuit zichzelf. Het waren vooral socialisten, socialistische vrouwen en vrijzinnige Lebensreformers die om verschillende redenen van zich lieten horen. Zij vormden geen homogene groep waardoor ook de voorlichting die ze gaven niet altijd eenvormig was. Sommigen onder hen beseften, net als de katholieken, dat de seksuele voorlichting kon bijdragen tot de ideologische opvoeding van de jeugd, wat een weerspiegeling kende in hun discours. Bovendien wilden noch de socialisten, noch de Lebensreformers een zedeloze achterban. Ze werkten dan ook aan een morele opwaardering van de maatschappij.

Een opvallend verschil tussen de voorlichting van katholieken en niet-katholieken betreft de hoofddoelstellingen van de seksuele voorlichting. Aan katholieke zijde had de voorlichting van jongeren tot doel te waarschuwen voor de modernisering die naar hun mening de oorzaak was van veel maatschappelijke en seksuele ellende. Seksuele voorlichting werd voor de katholieken noodzakelijk om erger te vermijden, want hoewel ze niet echt te vinden waren voor het geven van informatie over seksualiteit, beseften ze dat het in sommige situaties gevaarlijker was om géén seksuele voorlichting te geven. Men moest namelijk verhinderen dat jongeren tijdens de verwarrende puberteit verleid werden door de moderne wereld en daardoor van het goede pad raakten én men moest door het geven van een katholieke seksuele voorlichting vermijden dat de jeugd alles over seks te weten kwam op een verkeerde manier. Het hoofddoel van een goede katholieke voorlichting was het opvoeden tot kuisheid en het propageren van een christelijk, monogaam huwelijk. Hoewel de niet-katholieke auteurs via de voorlichting ook wilden verhinderen dat de kinderen een slechte voorlichting kregen en de voorlichting aangrepen om de jeugd te overtuigen van hun strijd, was het hoofddoel van de niet-katholieke seksuele voorlichting de bevordering van het individueel geluk. De socialisten en Lebensreformers waren van mening dat door de eeuwenlange overheersing van de katholieke seksuele moraal de seksualiteit een marginale plaats in de maatschappij had ingenomen, wat voor veel seksueel leed had gezorgd. Via de seksuele voorlichting konden ze ook de Vlaamse jeugd overtuigen om te kiezen voor de weg van de vernieuwing en seksualiteit weer de waardering te geven die ze verdiende.

De methodologie van de seksuele voorlichting kreeg vooral bij de katholieken veel aandacht. Het geven van seksuele voorlichting was in hun ogen een uiterst delicate aangelegenheid en dit moest dan ook op de gepaste manier gebeuren. Voor de socialisten en Lebensreformers was de methodologie minder belangrijk, zij besteedden meer aandacht aan de inhoud. Zowel de katholieken als de auteurs van het levensbeschouwelijk linkse veld zagen de ouders als de beste personen om de kinderen seksuele voorlichting te geven. Zij waren de natuurlijke opvoeders en kenden hun kinderen het beste. Omdat hun kennis van seks en seksualiteit vaak onvoldoende was, waren de richtlijnen in verband met seksuele voorlichting voor hen bestemd. Dit kwam ook doordat niemand seksuele voorlichting via literatuur, een goede manier van voorlichten vond. Zelden achtte men de school of de arts geschikt als voorlichter. Het beste tijdstip om de kinderen voor te lichten, was volgens alle auteurs afhankelijk van het kind zelf. Als de tijd er rijp voor was is begonnen kinderen zelf vragen te stellen over seksualiteit. We stelden wel vast dat de meeste niet-katholieke auteurs de voorlichting vroeger wilden laten beginnen dan de katholieken. Ze benadrukten dat jonge kinderen seksueel naïef zijn en dat hun interesse voor seksuele zaken zeer onschuldig en zuiver verstandelijk is. Een laatste methodologisch thema betrof de manier waarop men seksuele voorlichting moest geven. De voornaamste vaststelling op dat vlak was dat zowel de katholieke als de niet-katholieke auteurs de waarheid wilden zeggen en komaf wilden maken met sprookjes over bloemkolen en ooievaars. Dat we dit moeten nuanceren is gebleken bij het inhoudelijk onderzoek.

De grootste verschillen tussen de katholieke en niet-katholieke voorlichters situeren zich op het inhoudelijk vlak. Ten eerste was de voorlichting van de katholieken vooral een manier om de jeugd de katholieke seksuele moraal op te dringen. Alles wat ze schreven was volledig doordrongen van de seksuele leer en de katholieke moraal. De waarheid waarover ze het hadden was een verbloemde waarheid die daarenboven beperkt moest worden tot het minimum. Hun doel was een zo groot mogelijke morele repressie ten koste van zo weinig mogelijk informatie. Slechts enkele auteurs benaderden seks en seksualiteit op een wetenschappelijke of medische manier en geen enkele katholieke auteur zag seksuele voorlichting als een zuivere overdracht van informatie. Alles werd echter verbonden met God en met wat in Zijn ogen goed en kwaad is. Het katholieke discours was daarom een traditioneel en conservatief discours zonder een spoor van vernieuwing. De katholieken hielden het been stijf en waren duidelijk niet van plan om hun seksuele moraal ook maar enigszins aan te passen aan de modernere tijden. De niet-katholieke voorlichting werd niet

gekenmerkt door een voortdurende normering en waardering van seks en seksualiteit. Dit resulteert in een heel ander discours. De socialisten en Lebensreformers spraken niet in raadsels maar vertelden alles wat er te vertellen was, op een concrete en wetenschappelijke manier. Daarenboven waren ook de opvattingen van de niet-katholieke voorlichters vaak moderner. Ze stonden niet allen open voor nieuwe tendensen die zich voordeden in het nationale en internationale debat rond seksualiteit, maar ze werden ook beïnvloed door de nieuwe ideeën op het gebied van pedagogie, economie, biologie, geneeskunde en gender.

Wanneer we de bevindingen van ons onderzoek evalueren kunnen we wat betreft de katholieken met zekerheid bevestigen dat hun seksuele voorlichting zeer conservatief was. De voorlichting van levensbeschouwelijk links is moeilijker te beoordelen. Pessimisten zouden om verschillende redenen kunnen besluiten dat de progressieve kracht binnen het levensbeschouwelijk linkse veld minimaal was. Zo wilden de niet-katholieke auteurs de jongeren bijvoorbeeld opvoeden tot zedelijke, flinke volwassenen, die hun seksualiteit beheersten, waardoor weinigen echt radicaal vernieuwende ideeën verspreidden. Sommige tendensen die zich voordeden op internationaal en nationaal niveau, zoals de propaganda voor seksuele voorlichting in de jeugdbewegingen en coëducatie, kenden amper een weerslag in de seksuele voorlichting. Het geven van seksuele voorlichting was daarenboven slechts een zaak van enkele individuen waardoor ook de positieve houding die ze tegenover de vernieuwing aan namen, slechts de houding van enkelen was. Wij willen het echter anders zien. Het is immers onmogelijk aspecten zoals bijvoorbeeld het opvallend open inhoudelijk discours, de propaganda voor een goed en bloeiend geslachtsleven, de idee dat seksuele voorlichting mensen gelukkiger maakte, de soepele houding tegenover masturbatie en de strijd voor de legalisatie van anticonceptie en abortus, te negeren. Dergelijke opvattingen wijzen duidelijk op een andere omgang met seksualiteit en seksuele voorlichting. We besluiten dan ook dat de seksuele voorlichting van de levensbeschouwelijk linkse auteurs wel degelijk een stuk progressiever was. De socialisten en Lebensreformers trokken met hun seksuele voorlichting, die een spreekbuis was van heel wat nieuwe en modernere ideeën, het debat op vele vlakken open. Ze durfden voorzichtig maar openlijk kiezen voor de vooruitgang en de toekomst en hun voorlichting vormde een geloofwaardige tegenhanger voor de katholieke voorlichting van zonde en boete.

Bibliografie

1) Bronnen

1.1) Katholieke Bronnen

ALLERS R., Seksuele Opvoeding en levensbeschouwing, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 16, 3, 1934, p 131

ANDRIES, 1935, Het verkeer, Het huwelijk, negen Geestelijke voordrachten in de Kerk van St-Jan Evengelist, Wilrijk, Dierickx-Beke, 1935, p 43-63

BAVO, Occasionele of zelfstandige zedelijk godsdienstige opvoeding, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 11, 3, 1929, p 161

BAVO, Practische zedelijk godsdienstige opvoeding, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 11, 6, 1930, p 347

BESSEMANS A., De biologisch geslachtelijke voorlichting der jeugd, Antwerpen, Algemene Katholieke Vlaamse Hogeschooluitbreiding, 1924, 66 p

CALLEWAERT L.J., Het verkeer, Antwerpen, 1921, 54 p

CALLEWAERT L.J., De sterke vrouw van Vlaanderen, Gent, Veritas, 1929, 360 p

CALLEWAERT L.J., De vrees voor het kind, Gent, Veritas, 1928, 60p

CALLEWAERT L.J., Het christelijk huwelijk, Richtlijnen uwer bisschoppen: XIII geestelijke voordrachten, Antwerpen, Geloofsverdieping, 1939, p 87-101

CSABA M., Wat een volwassen meisje weten moet, Leuven, De Vlaamsche Drukkerij, 1935, 178 p

CSABA M., Wat een jonge vrouw weten moet, Leuven, De Vlaamsche Drukkerij, 1936, 168 p

CSABA M., Wat een aankomend meisje weten moet, Leuven, De Vlaamsche Drukkerij, 1935, 147 p

DAELS F., Seksuele initiatie of seksuele opvoeding, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift 3, 4, 1922, p 145

DAELS F., Voor onze jongens, Antwerpen, De Sikkel, 1940, 62 p

D'ESPALLIER V., Het kind in de grootstad, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 14, 4, 1932, p 135

DE HOVRE F., Socialistische Levensbeschouwing en radikale Sociaal-Paedagogiek, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 3, 6, 1922, p 253

DE HOVRE F., Socialistische Levensbeschouwing en radikale Sociaal-Paedagogiek, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 3, 7, 1922, p 299

DE HOVRE F., Socialistische Levensbeschouwing en radikale Sociaal-Paedagogiek, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 3, 9, 1922, p 401

DE HOVRE F., Socialistische Levensbeschouwing en radikale Sociaal-Paedagogiek, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 3, 10, 1922, p 422

DE HOVRE F., Uit de Paedagogische Wereld: Dr. Rudolf Allers' Sexuele Opvoedkunde, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 16, 3, 1934, p 173

DE PAUW L., Huiselijke Opvoeding, Brussel, Drukkerij van de Office De Publicité, 114 p

DE ROECK J., Wat zal ik mijn kind zeggen? Hoe moet ik het zeggen? Wanneer zal ik het zeggen? Wenken voor ouders over seksuele voorlichting en opvoeding, Tielt, Lannoo, 1938, 99 p

DECOENE A., Paedagogische zielkunde en christelijke opvoedingsleer, Leuven, De Vlaamsche drukkerij, 1939, 439p

DECOENE A., Het leven in! Een woord tot onze jongens, Brugge, K. Beyaert, 1934, 63p

DECOENE A., Het leven in! Een woord tot onze meisjes, Brugge, K. Beyaert, 1936, 64p

DECOENE A., Eer en deugd: raadgevingen aan studenten en jonge katholieke Vlamingen, Leuven, De Vlaamsche Boekenhalle, 1920, 219 p

DECOENE A., Gezinsopvoeding, Lier, J. Van In, 1933, 116 p

DEELEN J.B., Van man en vrouw, een boek voor gehuwden, Leuven, Standaard Boekhandel, 1931, 187p

DIEBEN J., In den dienst des Scheppers. Een boek over het Huwelijk voor Katholieke Verloofden en Gehuwden, Antwerpen, Geloofsverdediging, 1932, 87p

DUYNSTEE W.J.A.J., De leer der kuisheid, Roermond, Romen, 1932, 16 p

ENGELLEN L., Verkeering en Huwelijk, Leuven, Uitgaven van den Boerenbond, 1936, 100 p

FOERSTER W., Foerster over de eeuwenoude waarheden, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 3, 3, 1921, p 97

FOERSTER F.W., School en karakter. Moraalpaedagogische problemen uit het schoolleven, Brussel, Willems-Van den Borre, 1924, 417 p

FOERSTER F.W., Sexuëele zedenleer. Sexuëele opvoedkunde: een nieuw betoog van oude waarheden, Hoogstraten, Haeseldonckx, 1926, 256 p

FOERSTER W., Sexuele opvoeding, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 19, 7, 1938, p 389

FOERSTER W., Sexuele opvoeding (vervolg), Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 19, 8, 1938, p 460

FOERSTER W., Dwaalwegen in de moderne sexuele opvoeding, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 19, 10, 1938, p 577

FOERSTER W., Oude en nieuwe sexuele zedenleer, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 20, 3, 1938, p 133

GATTERER M., Geloof en kuisheid: bovennatuurlijke beschouwingen over het geslachtsleven, Leuven, De Vlaamsche Drukkerij, 1935, 144 p

GERARDA M., Verstandelijke en zedelijke vorming van het jonge meisje, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 8, 7, 1927, p 422

HILDEM, s.d., Coeducatie...ook in België?, Opvoedkundige bibliotheek, 20, Brussel, Libertas, 69 p

HOORNAERT G., De strijd der kuisheid! Een boek voor onze twintigjarige jongelingen, Brussel, Katholieke werking, 1924, 438 p

JASPERS K., Huidige geestescrisis en opvoedingcrisis, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 14, 7, 1933 p 385

LAMMERS F., s.d., Gezondheidsleer en de opvoeding der kinderen, Brussel, H. Merceaux, 39 p

MAAS A.W., Red de jeugd, Leuven, De Vlaamsche Boekenhalle, 1926, 145p

MAAS A.W., Red de jeugd! Oproep aan de ouders en onderwijzers, Brussel, De Standaard, 1920, 79 p

MAAS A.W., Wapenen tegen het neo-malthusianisme, Antwerpen, J.Van In, 1931, 275 p

MAHAİM E., HUYSMANS K., De dwaling van Malthus. Redevoeringen op de congressen van den Bod der kroostrijke gezinnen in België uitgesproken, Brussel, Bond der kroostrijke gezinnen, s.d., 32 p

MUCKERMAN H., Nieuw Leven III, Huwelijk en familie in het godsrijk, Leuven, De Vlaamsche Drukkerij, 1932, 85p

MUCKERMAN H., Het gezin, Leuven, De Vlaamsche Drukkerij, 1933, 168p

NYSTEN J., Wat trouwlustigen en gehuwden moeten weten, Kortrijk, 1922, 136 p

RODEWYCK A., Twee mensen voor elkander, Leuven, De Vlaamsche Drukkerij, 1934, 159 p

SADLER M., Godsdienst en zijn invloed op de zedelijke opvoeding, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 9, 8, 1928, p 453

SALSMANS J., Geslachtelijke voorlichting, Ons Geloof, 8, 7, 1922, p 324

SALSMANS J., Wat een onderwijzer doen kan voor de kuisheid der jongens, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 6, 4, 1925, p 213

STANISLAS M., Over 't vormingsideaal bij onze meisjes, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 1932, 13, 2, p 177

TIHAMER T., Reine jeugdrijpheid, Leuven, De Vlaamsche Drukkerij, 1930, 216p

TIHAMER T., De beschaafde jongen, Leuven, DE Vlaamsche Drukkerij, 1931, 180p

TIHAMER T., Het vraagstuk der Sexueele Voorlichting, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 15, 8, 1934, p 488

VAN DRIESSE A., De Schoolarts, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 1, 8, 1920, p 344

VAN HOOFF A., Seksuele Paedagogiek voor het Technisch onderwijs, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 12, 9, 1931, p 545

VAN HOOFF A., Hendrik De Man als pedagogisch lateraal van het socialisme, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 14, 5, 1933, p 270

VAN MIEGHEM R.C., Gezinsopvoeding, Lier, Van in & Co, 1933, 116 p

VAN STEENBERGE A., Iets over opvoeding tot kuischheid, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 13, 8, 1932, p 456

VAN WAL C., Het “Moderne” meisje, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 16, 3, 1934, p 165

VANDERVELDE A., Het werk der zedelijke opvoeding, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 5, 6, 1924, p 339

VANDERVELDE A., Het werk der zedelijke opvoeding, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 5, 8, 1924, p 473

VANDERVELDE A., 1924, Het zedenlijk Opvoedingswerk los uit de banden van 't onderwijzework, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 5, 9, 1924, p 542

VANHAEGENDOREN M., De plaats van de vrije jeugdvorming in cultuur en paedagogiek, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 19, 4, 1938, p 203

VARENDONCK J., Over geslachtelijke ontwikkeling van het kind, Drie voordrachten over opvoeding en onderijs, Opvoedkundige Bibliotheek, Brussel, Libertas, s.d., p 22

VERMEERSCH A., Kathechismus van het christelijk huwelijk volgens de Encycliek “CASTI CONNUBII”, Brugge, Pauselijke Uitgevers, 1932, 109p

VLERICK J., Opleiding tot de kuischheid, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 9, 2, 1927, p 99

VLERICK J., Opleiding tot de kuischheid, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 9, 2, 1927, p 26

VLERICK J., Schepping en voortplanting van den Mensch, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 9, 4, 1928, p 198

VLERICK J., Schepping en voortplanting van den Mensch, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 9, 6, 1928, p 342

VLERICK J., De toestand aangaande de kuischheid bij de kinderen, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 9, 8, 1928, p 476

VLERICK J., De toestand aangaande de kuischheid bij de kinderen, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 9, 9, 1928, p 551

VLERICK J., De toestand aangaande de kuischheid bij de kinderen, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 9, 10, 1928, p 609

VLERICK J., Schaamtegevoel en zedigheid in dienst van de kuischheid, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 10, 3, 1928, p 156

VLERICK J., Schaamtegevoel en zedigheid in dienst van de kuischheid, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 10, 4, 1928, p 219

VLERICK J., Psycho-physiologische ontleding van de gevaren voor de kuischheid, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 10, 6, 1929, p 331

VLERICK J., Psycho-physiologische ontleding van de gevaren voor de kuischheid, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 10, 7, 1929, p 422

VLERICK J., Psycho-physiologische ontleding van de gevaren voor de kuischheid, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 10, 8, 1929, p 479

VLERICK J., Psycho-physiologische ontleding van de gevaren voor de kuischheid, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 10, 9, 1929, p 533

VLERICK J., Het woord van den Paus in Practijk gesteld, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 12, 5, 1931, p 323

VLERICK J. , Het woord van den Paus in Practijk gesteld, Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift, 12, 10, 1931, p 596

VLERICK J., Met het oog van het geloof. Christelijke opvatting van het geslachtsleven, Sint Niklaas-Waas, 1931, 32p

VLERICK J., Onderhoudjes over het huwelijk, Leuven, Van Huyck, 1935, 118p

1.2) Bronnen van levensbeschouwelijk links

BOERSMA J., Socialisme en sexuele moraal, Den Haag, De Baanbreker, 1931, 111 p

BORGER A., Redelijkheid en geboorteregeling, Amsterdam, Genootschap cultuur, 1936, 16p

BLUME I., L'education dans la famille: syllabus, Bruxelles, LEO, 1925, 16p

BLUME I., Voor de opvoeding van de vrouwelijke jeugd, Brussel, SJW, 1930, s.p.

DE CRAENE – VAN DUUREN L.H., À propos des nouvelles tendances concernant l'enseignement ménager des jeunes filles, Bruxelles, Ligue de L'enseignement, 1932, 15p

De geslachtsziekten, Raadgevingen voor de studenten, Belgisch nationale bond tegen het venerisch gevaar, s.d., 15 p

DE MAN H., Het Land waar de Vrouw een Mensch is, Ontwikkeling en uitspaning, 2, 8, 1921, p 123

DE MAN H., Arbeidsvreugde, Arnhem, Van Loghum Slaterus, 1928, 149p

DE MAN H., PROOST J.C., De Socialistische idee, Arnhem, Van Loghum Slaterus, 1933, 330 p

DE MAN Y., Catechismus van de vrouw, Brussel, De Wilde Roos, 1932, 38p

DE VLETTER, Waar schuiven wij heen? Open brief aan ouders en opvoeders betreffende kindervermaak en Moderne dansen, Baarn, Hollandia-drukkerij, 1918, 36 p

FISCHER E., WIBAUT F.M., De jeugd in nood, Amsterdam, Querido, 1933, 115 p

LEEMANS, Gezondheidsleer, cursus gegeven aan de Arbeidshogeschool, 1940, s.p

GRUB G., Voor seksuele voorlichting, Seksuele Voorlichting en Levensleer, nummer 1, Heide, Uitgeverij Dienen, 1937, p 3 – 26

GRUB G., Ouders en Kinderen, Seksuele Voorlichting en Levensleer, nummer 2, Heide, Uitgeverij Dienen, 1937, p 27 – 46

GRUB G., Physiologie der geslachtsorganen, Seksuele Voorlichting en Levensleer, nummer 3, Heide, Uitgeverij Dienen, 1937, p 47 - 77

GRUB G., Voortplanting en ontstaan van het leven, Seksuele Voorlichting en Levensleer, nummer 4, Uitgeverij Dienen, 1937, p 78 - 109

GRUB G., Het geslachtsleven van man en vrouw in liefde en huwelijk, Seksuele Voorlichting en Levensleer, nummer 5, 1937, p 110 – 149

GRUB G., Beïnvloeding der bevruchting, Middelen en methoden, Seksuele Voorlichting en Levensleer, nummer 6, 1937, p 150 - 190

GRUB G., Mekanisme der potentie – chemisme der sexualiteit – psycho-analyse, Seksuele Voorlichting en Levensleer, nummer 7 en 8, 1945, s.p.

GRUB G., Seksuele inversies en perversies, Seksuele Voorlichting en Levensleer, nummer 9, 1937, p 35 – 62

GRUB G., Geslachtsziekten, Prostitutie en Erfelijkheidsleer, Seksuele Voorlichting en Levensleer, nummer 10, 1938, p 63

GRUB G., Het gerecht in Zedenzaken, Seksuele Voorlichting en Levensleer, nummer 11, 1938, s.p.

GRUB G., De sexuele Nood van Jeugdigen en Gehuwden, Seksuele Voorlichting en Levensleer, nummer 12, 1938, p 129 - 160

HEIJERMANS L., Beschouwingen over sexuele voorlichting, Amsterdam, Arbeiderspers, 1932, 62p

HODANN M., De strijd om de sexuele moraal, Hilversum, Boekenvrienden Solidariteit, 1934, 40p

KAHN F., HEIJERMANS L., VAN ROOY A.H.M.J., Het sexuele leven van den mensch, Amsterdam, Contact, s.d., 268p

LANVAL M., L'Education Sexuelle des Enfants et les Parents Catholiques, Antwerpen, Ligue Belge de propaganda héliophile, s.d., s.p.

LANVAL M., La sterilisation Sexuelle, Bruxelles, Le Laurier, 1934, 110 p

LANVAL M., Les Moeurs et L'Ethique Sexuelle, Bruxelles, Le Lauriers, 1935, 173 p

LANVAL M., Liberté sexuelle ou prostitution...?, Bruxelles, Le Laurier, 1935, 151 p

LANVAL M., 1935, La réforme juridique des lois sexuelles, in: Lumière et liberté, december 1935, p 154

PEETERS E., De Opvoeding van den opvoeder, Brussel, Libertas, 1920, 55p

PEETERS E., De geslachtsvermeniging in de opvoeding en de opvoeding tot reinheid, van Rooms-katholiek standpunt beschouwd, Brussel, Libertas, s.d., 40p

PEETERS E., De opvoeding onzer kinderen, in het licht van den tegenwoordigen tijd, Opvoedkundige Bibliotheek, Brussel, Libertas, 50p

POTVIS S.J., Zoo kan het huwelijk worden, Amsterdam, De Arbeiderspers, 1932, 139 p

REICH W., VAN SANDWIJK F., Sexualiteit en nieuwe cultuur. Bijdrage tot de socialistische omvorming van den mens, Den Haag, Nederlandse vereniging voor seksuele hervorming, 1939, 287 p

SCHULZ H., De moeder als opvoedster. Kleine bijdragen voor de praktijk van de proletarische opvoeding in huis, Amsterdam, Brochurenhandel S.D.A.P., 54 p

SOUVARINE, Om gezond te leven. Wenken voor de vrouwen, Ontwikkeling en Uitspanning, 2, 8, 1921, p 126

VAN BOOM, Uit de natuur, Een geboorte, Ontwikkeling en Uitspanning, 1, 6, 1920, p 89

VAN CAECKENBERGHE J., Gezondheidsleer van de vrouw, Gent, Sekretariaat voor Sociale Geneeskunde, s.d., 16p

VAN DE VELDE T., Het volkomen huwelijk. Een Studie omtrent zijn physiologie en zijn techniek. Voor den arts en den echtgenoot geschreven, Leiden, Leidsche Uitgeversmaatschappij, 1926, 324 p

VAN DE VELDE T.H., Geschied of ongeschied voor het huwelijk. Een leidraad ter beantwoording van de vraag kan, wil, mag en zal ik trouwen?, Leiden, Leidensche Uitgeversmaatschappij, 1931, 335p

VAN KOL N., Moeder en kind: hoe men kiesche onderwerpen met kinderen kan behandelen, Rotterdam, Masereeuw, 1898, 32 p

VAN KOL N., Als 't kindje komt, Gent, 1908, 8p

VAN KOL N., VAN SCHAANK-VAN KOL, HEIJERMANS I., Richtingslijnen, Beschouwingen, Amsterdam, Querido, 1931, 293 p

VARENDONCK J., Over geslachtelijke ontwikkeling van het kind, Drie voordrachten over opvoeding en onderwijs, Opvoedkundige Bibliotheek, Brussel, Libertas, s.d., p 22

VERNET M., De vrije liefde, Mechelen, Internationale Samenwerkende Uitgevers, s.d., 16p

VORRINCK K., Doel en wezen van de arbeidersjeugdbeweging, Amsterdam, Uitgave Arbeidersjeugdcentrale, s.d., 32 p

VRIJMANS K., Vragen van Opvoeding, De moeder als opvoedster, Ontwikkeling en Uitspanning, 2, 8, 1921, p 122-123

WIBAUT, 1908, De Moeder als opvoedster: kleine bijdrage voor de praktijk van de proletarische opvoeding in huis, Amsterdam, SDAP, 54 p

WIBAUT, 1932, Wordend Huwelijk, Haarlem, H.D. Tjeenk Willink & Zoon N.V., 152 p

2) Literatuurlijst

2.1) Uitgegeven bronnen

ARIES P., BEJIN A., 1985, Western Sexuality. Practice and Precept in Past and Present times., Oxford, Basil Blackwell, 1985, xii+220 p

ART J., Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente? Deel I, 19^e en 20^e eeuw, 1993, Gent, Centrum voor geschiedenis, Universiteit Gent, 323 p

BELIEN H., VAN SETTEN G.J. (red.), Geschiedschrijving in de twintigste eeuw, Discussie zonder eind, Amsterdam, Agon, 1991, 444 p

BILLIET B., CASSIMAN P., VANSPEYBROUCK M., Het verleden in het heden, Geschiedenis, historisch onderzoek en de plaats van de historicus in de maatschappij van vandaag, Gent, Academia Press, 2002, 187 p

BILLIET J., DOBBELARE K., Godsdienst in Vlaanderen. Van kerks katholicisme naar sociaal-kulturele christenheid?, Leuven, Davidsfonds, 1976, 100 p

BLOM J.C., LAMBERTS E., Red., De geschiedenis van de Nederlanden, Baarn, HBuitgevers, 2001, 420 p

BOONE M., Historici en hun métier, Een inleiding tot de historische kritiek, Gent, Academia Press, 2005, 311p

BOTS M., NOORDMAN M., Moederschap als balsem. Ervaringen van katholieke vrouwen met huwelijk, sexualiteit en moederschap in de eerste helft van deze eeuw, Amsterdam, Socialistische Uitgeverij, 1981, 155p

BRINKGREVE C., KORZEC M., Margriet weet raad. Gevoel, gedrag, moraal in Nederland. 1938-1978. Utrecht, Het Spectrum, 1987, 157p

BRINKGREVE C., KORZEC M., Vrijen met een man, kan dat dan?, Vrouwen over hun liefdesleven., Baarn, Anthos, 1985, 237p

BULLOUGH V., Sexual Variance in Society and History, New York, Garland, 1976, xviii+715p

BULLOUGH V., Science in the bedroom, A history of Sex Research, New York, BasicBooks, 1994, 376 p

CARLIER B., DE TEMMERMAN W. (red.), Diep en duizendvoudig leven. Bijdragen over seksualiteit, relaties en ethiek, Brussel, VUBPress, 1993, 291 p

CELIS K., Abortus in België 1880-1940, In Belgische Tijdschrift voor Nieuwe geschiedenis, 3-4, 1996, p 201-240

CELIS K., socialisme en seksuele fraude, De houding van de Belgische socialisten tegenover abortus en anticonceptie, Begeerte heeft ons aangeraakt. Socialisten, sekse en seksualiteit, Gent, 1999, p 179-206

CLAES T., Seksuele en relatie-Ethiek, cursus universiteit Gent, 2005, 230 p

COMMERS R., Seks, fatsoen, sentiment in Vlaanderen, Brugge, Sonneveld, 1969, x+208p

CONNELL R.W., DOWSETT G.W., 'The Unclean Motion of the Generative Parts': Frameworks in Western Thought on Sexuality, PARKER R., AGGLETON P. (Ed.), Culture, Society and Sexuality, A Reader, London, UCL Press, 1999, p 179-196

COTT N. F., De moderne vrouw op z'n Amerikaans: de jaren twintig, DUBY G., PERROT, Geschiedenis van de Vrouw, Deel V Twintigste eeuw, Amsterdam, Agon, 1991, p 75-90

COUWENBERG S.W., Seksuele revolutie ter discussie, Seksuele revolutie ter discussie, Van Phil Bloom tot Sex and the city, Civis Mundi jaarboek 2005, Budel, Damon, 2005, p 93-106

DE BORCHRAVE, 1998, God of genot. Vlaanderen 1918-1940. Een Kerk in strijd met de moderne zinnelijkheid, Leuven, Van Halewyck, 1998, 237 p

DE HAAN P., Van volgzame elitestrijder tot kritische gelovige. Geschiedenis van de Katholieke Actie in Nederland (1934-1966), Nijmegen, KDC/KSC, 1994, 351 p

DE KEYSER D., De schaamte en de schrik, goesting en genot, Leuven, Van Halewyck, 2004, 508p

DE KNIJFF H.W., Venus aan de leiband: Europa's erotische cultuur en christelijke sexuele ethiek, Kampen, Uitgeverij J.H. Kok, 1987, p 318 p

DE WEERDT D., En de vrouwen? Vrouw, vrouwenbeweging en feminisme in België 1830-1960, Gent, Masereelfonds, 1980, 226 p

DE WEERDT D., De dochters van Marianne. 75 jaarSVV, Antwerpen-Baarn, Hadewijch, 1997, 352p

DE WEERDT D., e.a., Begeerte heeft ons aangeraakt. Socialisten, sekse en seksualiteit, Gent, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen en het Archief en Museum van de Socialistische Arbeidersbeweging, 1999, 497p

DE WEVER B., FRANCOIS P., Gestemd verleden, Mondelinge geschiedenis als praktijk, s.l., Vlaams centrum voor Volkscultuur, s.d., 72 p

DEPAEPE M., De pedagogisering achterna. Aanzet tot een genealogie van de pedagogische mentaliteit in de voorbije 250 jaar., Leuven, Acco, 1999, 285 p

DEVEN F., Ze weten echt niet alles! Relationele en seksuele opvoeding in Vlaanderen. Brussel, Federatie CGSO, 1986, xiv+294p

DUBY G., 5000 jaar liefde en seksualiteit in het Westen, Schoten, Uitgeverij Westland, 1994, 222 p

DUBY G., PERROT, Geschiedenis van de Vrouw, Deel V Twintigste eeuw, Amsterdam, Agon, 1991, s.p.

DUMONT G. e.a, De dolle jaren in België 1920-1930, Brussel, Galerij ASLK, 1982, 224 p

ENZLIN P., 2006, Is de seksuologie (écht) een (échte) wetenschap?, Antenne, september 2006, p 6-11, <http://www.uvv.be/uvv5/pub/cante/seksu/pdf/01.pdf>

FOUCAULT M., De wil tot weten, Geschiedenis van de seksualiteit, vol 1, Nijmegen, Socialistische uitgeverij, 1984, 157 p

FOUCAULT M., Het gebruik van de lust, Geschiedenis van de seksualiteit, vol 2, Nijmegen, Socialistische uitgeverij, 1984, 235 p

FOUCAULT M., De zorg voor zichzelf, Geschiedenis van de seksualiteit, vol 3, Nijmegen, Socialistische uitgeverij, 1984, 252 p

FRANCOIS L., VANHAUTE E. en VRIELINCK S., De vele gezichten van de nieuwste geschiedenis. Bibliografie van de licentiaats- en doctoraatsverhandelingen betreffende de nieuwste geschiedenis, tot stand gekomen aan de afdelingen geschiedenis van de Belgische universiteiten, 1975-1994, Gent, Academia Press, 1995, 325 p. (+ aanvullingen tot 2002)

GAUS H., Het cultureel-maatschappelijke leven in België 1918-1940, Algemene Geschiedenis der Nederlanden, Haarlem, Fibula-Van Dishoeck, 1979, p 256-284

GEYSEN W., Over bloemetjes en bijtjes, Seksuele voorlichting in en rond het socialistische milieu, DE WEERDT D., e.a., Begeerte heeft ons aangeraakt. Socialisten, sekse en seksualiteit, Gent, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen en het Archief en Museum van de Socialistische Arbeidersbeweging, 1999, p 279-310

GOODY J., The development of the family and marriage in Europe, Cambridge, Cambridge University Press, 1983, 308 p

GOTOVITCH I., Isabelle Blume. Entretiens, Bruxelles, 1976, s.p.

GUBIN E., JACQUES C., PIETTE V., PUISSANT J., Dictionnaire des femmes belges, XIXe et Xxe siècles, Bruxelles, Racine, 2006, 637 p

HATIER D., Verliefd. Verloofd. Getrouwd. Huwelijksgebruiken in Vlaanderen en Wallonie vroeger en nu., Brussel, Agora, 1988, 366 p

HEKMA G., KRAAKMAN D., MELCHING W., 1990, Grensgeschillen in de seks. Bijdragen tot een culturele geschiedenis van de seksualiteit, Amsterdam, Ropodi, 169 p

HELLEMANS S., Strijd om de moderniteit, Sociale bewegingen en verzuiling in Europa sinds 1800, Leuven, Universitaire pers Leuven, 1990, 288 p

HITE S., Hoofdmomenten in de seksuologie, Amsterdam, De Nederlandse Boekhandel, 1978, 166p

HOOGHE M., De seksuele evolutie, Vlaamse voorlichtingsboeken en de beheersing van seksualiteit, 1940-1970, Jaarboek Seksualiteit, Relaties, geboorteregeling, 1992, p73-83

HUENS A., De opvattingen over gezin en gezinsopvoeding in de eerste helft van de jaren '30. Een analyse van enkele tendensen in het katholieke milieu., Leuven, K.U.Leuven, Faculteit der Psychologie en Pedagogische Wetenschappen, 1983, 286p

KERN S., Anatomie en noodlot. Een cultuurgeschiedenis van het menselijk lichaam, Baarn, Bosch en Keuning, 1977, 273 p

KRUITHOF J., GEURTS I., De seksualiteit herzien. Het werk van Jos Van Ussel, Deventer, van Loghum Slaterus, 1979, 289p

LABRIE A., Zuiverheid en decadentie, Over de grenzen van de burgerlijke cultuur in West-Europa, 1870-1914, Amsterdam, Bert Bakker, 2001, 536 p

MERQUIOR J.G., De filosofie van Michel Foucault, Utrecht, Aula, 1988, 181 p

NABRINK G., Seksuele hervorming in Nederland. Achtergronden en geschiedenis van de nieuw-mathusiaanse Bond en de Nederlandse vereniging voor seksuele Hervorming (NVSH), 1881-1971, Nijmegen, Socialistische Uitgeverij, 1978, 692 p

NISSEN P., Geloven in de Lage Landen. Scharniermomenten in de geschiedenis van het christendom, Leuven, Davidsfonds, 2004, 203 p

PADGUG R.A., Sexual Matters: On conceptualizing Sexuality in History, PARKER R., AGGLETON P. (Ed.), Culture, Society and Sexuality, A Reader, London, UCL Press, 1999, p 15-28

PARKER R., AGGLETON P. (Ed.), Culture, Society and Sexuality, A Reader, London, UCL Press, 1999, 483 p

PORTER R., TEICH M. (Red.), Sexual Knowledge, Sexual science, The history of Attitudes to sexuality, Cambridge, Cambridge University Press, 1994, 408 p

PREVENIER W., HOWELL M., BOONE M., Uit goede bron, Introductie tot de historische kritiek, Leuven, Garant, 2000, 208 p

RANKE-HEINEMANN U., Eunuchen voor het hemelrijk. De rooms-katholieke kerk en seksualiteit, Baarn, Ambo, 1990, 303 p

REYNEBEAU M., De geschiedenis van België in woord en beeld, Tielt, Lannoo, 2005, 317 p

ROLING H.Q., 1994, Gevreesde vragen: geschiedenis van de seksuele opvoeding in Nederland, Amsterdam, AmsterdamUniversity Press, p 253

SCHOLLIERS E., BOONE M., GAUS H., Dagelijks leven. Sociaal-culturele omstandigheden vroeger en nu, Deurne, Baart, 1982, 158 p

SHORTER E., De wording van het moderne gezin, Baarn, Ambo, 1975, 319 p

SPRIET W. e.a., De massa in verleiding. De jaren '30 in België, Brussel, Galerij ASLK, 1994, 318 p

STEVERLINCK C., Als de ooievaar komt. Vrijen, trouwen en moeder worden in de twintigste eeuw, Tielt, Lannoo, 2000, 239 p

STILMA L.C., Van kloosterklas tot basisschool. Een historisch overzicht van opvoeding en onderwijs in Nederland, Nijkerk, Uitgeverij Intro, 1995, 134 p

STOKVIS P., 2003, Huishouden, huwelijk, gezin. Huiselijk leven in de 20^e eeuw, Rotterdam, Donker, 159 p

STOMBLER M., BAUNACH D.M., BURGESS E.O., DONNELLY D., SIMONDS W. (red.), Sex Matters, The sexuality and society reader, s.l., Pearson Education, 522 p

TAYLOR G.R., Sex in History; society's changing attitudes, London, Thames and Hudson 1953, 338 p

TIMMER M., Erotiek in de lage landen. Een geschiedenis, Kampen, Kok, 1974, 252 p

TOLLENEER J., Over mondelinge geschiedenis gesproken: handelingen van de studiedag mondelinge geschiedenis en documentaire informatie, Bibliotheekkunde, 39, Gent, 1986, 193p

VANDEKERCKHOVE L., Gemaakt van as, Lichaam en vorm in de westerse cultuur, Tielt, Lanoo, 1982, 101p

VANDENBROEKE C., Sociale geschiedenis van het Vlaamse volk, Beveren, Orion, 1985, 301 p

VANDENBROEKE C., Vrijen en trouwen van de middeleeuwen tot heden. Seks, liefde en huwelijk in historisch perspectief, Brussel/Amsterdam, Elsevier, 1986, 245p

VAN ESSEN M., IMELMAN J.D., Historische Pedagogiek, Verlichting, Romantiek en ontwikkelingen in Nederland na 1800, Baarn, Uitgeverij Intro, 1999, 144 p

VAN EMDE BOAS C., Geschiedenis van de seksuele normen. Oudheid. Middeleeuwen. 17e eeuw., Nijmegen, De Nederlandse Boekhandel, Antwerpen en Dekker & Van de Vegt, 1985, 208p

VANHAUTE E., BRACKE N, Economische en sociale geschiedenis van de nieuwste tijden, Gent, Academia Press, 2005, 184 p

VAN HAVER J., Voor u, beminde gelovigen. Het Rijke Roomse Leven in Vlaanderen, Tielt, Lannoo, 1995, p 181

VAN HAVER J., Voor U, beminde gelovigen. Het Rijke Roomse leven in Vlaanderen, 1920-1950, Tielt, Lannoo, 1995, 315p

VAN NESPEN, Vrijen en trouwen: aspecten van het volksleven in Europa, Tielt, Lanno, 1975, 293p

VAN RIJSSEL W., Voorlichting door de jaren heen. 'Onaneren is niet alleen normaal, het is zelfs prettig!', Sekstant, 62, 4, 1982, p 11-13

VAN ROKEGHEM S., VERCHEVAL-VERVOORT J., AUBENAS J., Des femmes dans l'Histoire, en Belgique depuis 1830, Bruxelles, Luc Pitre, 2006, 303 p

VAN USSEL, Opvoeding tot harmonische seksualiteit. Een boek voor ouders en opvoeders, Antwerpen, De Sikkel, 1957, 243 p

VAN USSEL, Geschiedenis van het seksuele probleem, Boom, Meppel, 1978, 440 p

VERBEKE M., Jongens en meisjes samen in de klas. Coëducatie in België tijdens de 19^e en 20^e eeuw, Gent, Centrum voor de Studie van de Historische Pedagogiek, 1984, 173 p

VERHELST A., Leerboeken voor seksuele opvoeding, Seksuologische actualiteiten, 1982, 2, 1982, p 35-39

VERMANDERE M., Vrijheid door verantwoordelijkheid, Begeerte heeft ons aangeraakt. Socialisten, sekse en seksualiteit, Gent, 1999, p 311-344

VOVELLE M., Mentaliteitsgeschiedenis, Essays over leef- en beeldwereld, Nijmegen, Socialistische Uitgeverij, 1982, 212 p

WARREN J.R., BELZER E.G.jr., Human sexual behavior and sex education: with historical, moral, legal, linguistic, and cultural perspectives, Philadelphia, Lea and Febiger, 1976, 294 p

WEEKS J., Making Sexual History, Cambridge, Polity Press, 2000, 256 p

WITTE E., CRAEYBECKX J., Politieke geschiedenis van België sinds 1830, Antwerpen, Standaard wetenschappelijke uitgeverij, 1985, 642 p

WILLEQUET J., Het politiek, sociaal en economisch leven, in De dolle jaren in België 1920-1930, Brussel, Galerij ASLK, 1982, 222 p

WOUTERS C., Seks en de seksen. Een geschiedenis van moderne omgangsvormen, Amsterdam, Uitgeverij Bert Bakker, 2005, 302 p

ZWAAN T. (red), Familie, huwelijk en gezin in West-Europa : van Middeleeuwen tot moderne tijd, Amsterdam, Boom, 1993, 398p

2.2) Onuitgegeven bronnen

BREUGELMANS H., De problematiek van de seksuele opvoeding in Vlaanderen en Nederland (1918-1940). Een analyse van christelijk geïnspireerde publikaties. ,Leuven, K.U., Faculteit der Psychologie en Pedagogische Wetenschappen, 1984, 162p

CARPENTIER P., Wilt gij trouwen tot uw vreugd, zoekt dan bovenal de deugd. Een analyse van christelijk geïnspireerde publikaties in Vlaanderen tijdens het interbellum.
Licentiaatverhandeling Pedagogische wetenschappen, KU Leuven, 1997, 132 p

DOOMS, De Belgische Socialistische Arbeidersjeugdbeweging in het interbellum (1923-1940), Gent, Licentiaatverhandeling, 1984, 329p

DUCHEYNE F., Abortus en anticonceptie in het interbellum: een verkenning, Proefschrift voorgelegd tot het behalen van de graad van licentiate in de geschiedenis, Rijksuniversiteit Gent, 1986, 293 p

HILDERSON A., Het beeld van de vrouw via de reclame in algemene weekbladen tijdens het interbellum, Licentiaatverhandeling tot het behalen van de graad van licentiate in de geschiedenis, 1987, 317 p

HOOGHE M., Aspecten van het discours inzake sexuele moraal, Vlaanderen, 1955-1980, Licentiaatverhandeling in de geschiedenis, Nieuwste Tijden, R.U.Gent, 1987, 478 p

KIRCHGRABER R.F., Lebensreform und Künstlergruppierungen um 1900, Zürich, Dissertation zur Erlangung der Würde einer Doktores der Philosophie, Universität Basel, 2003, 266 p

PEERE L., Lichaam en moraal in het interbellum: een verkenning, Gent, licentiaatverhandeling opleiding eschiedenis, 1986, 220 p

PEETERS E., De beloften van het lichaam, Lebensreform in België 1890-1940, Proefschrift tot het verkrijgen van de graad van doctor in de geschiedenis, 2007, Leuven, 489 p

SWART M., De Problematiek van de seksuele opvoeding vooral in België, eind 19^e – begin 20^e eeuw, verhandeling aangeboden tot het verkrijgen van de graad van Licentiaat in de Pedagogische Wetenschappen, KUL, 1981, p 151

VAN DEN DRIESSCHE P., Een bijdrage tot de studie van de ontwikkeling van zedenlijke en seksuele gedragsvormen tijdens de periode 1920-1960. Casus: West- en Oost Vlaanderen, Licentiaatsverhandeling R.U.Gent, 1981, 387p+bijlage

2.3) Internetbronnen

Bibliografisch woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland,
www.iisg.nl/bwsa (25/05/2008)

www.odis.be (25/05/2009)

www.sensoa.be (25/05/2008)

Bijlage 1: Illustraties Geert Grub

GRUB G., Physiologie der geslachtsorganen, Seksuele Voorlichting en Levensleer, nummer 3, Heide, Uitgeverij Dienen, 1937, p 62

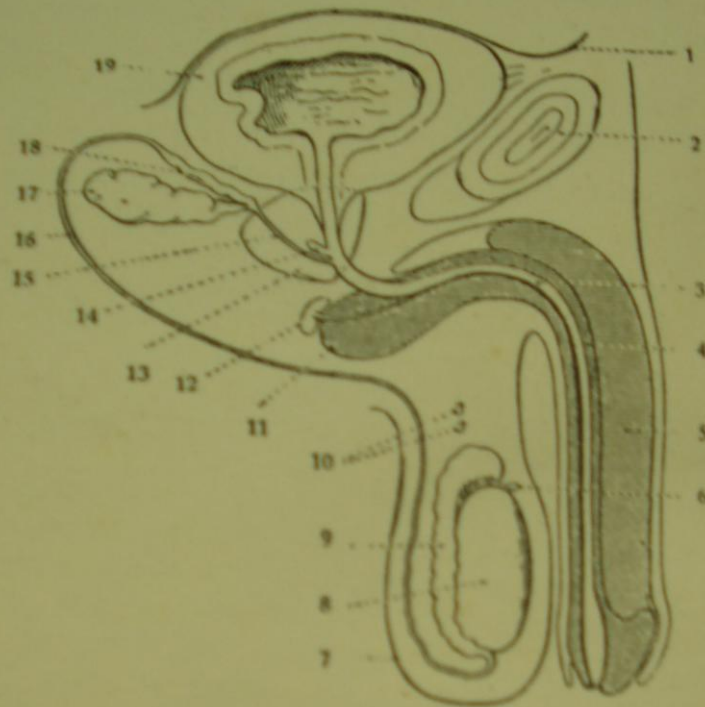

Schema, ter zijde gezien, der vrouwelijke geslachtsorganen.
(gedeeltelijk naar HOFMANN)

L.maj. = grote schaamlippen
L.min = kleine schaamlippen
U = pisbuis
VV = schedeingang
P = uitwendige moedermond
OI = binnenste moedermond
CU = baarmoeder lichaam
V = pisblaas

S = schaamvoeg (symphysis)
CL = kittelaar
CD = ruimte van douglas
LR = rechter moederband
O = eierstok
T = eileider
LiF = bekkenband v. d. trechter
R = rectum, dikke darm.

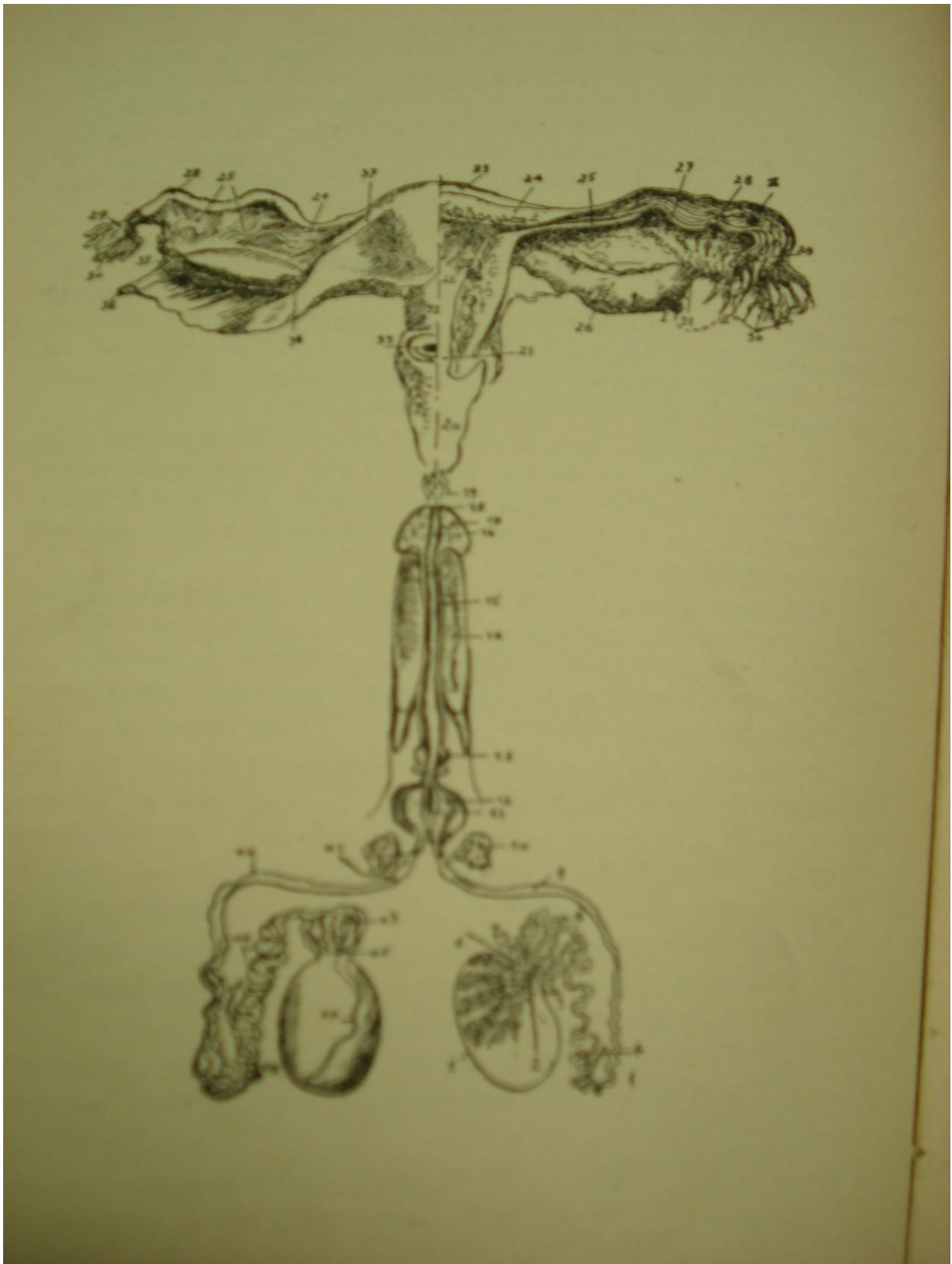
GRUB G., Physiologie der geslachtsorganen, Seksuele Voorlichting en Levensleer, nummer 3, Heide, Uitgeverij Dienen, 1937, p 66

De mannelijke geslachtsorganen, van ter zijde gezien.
(naar TOLDT)

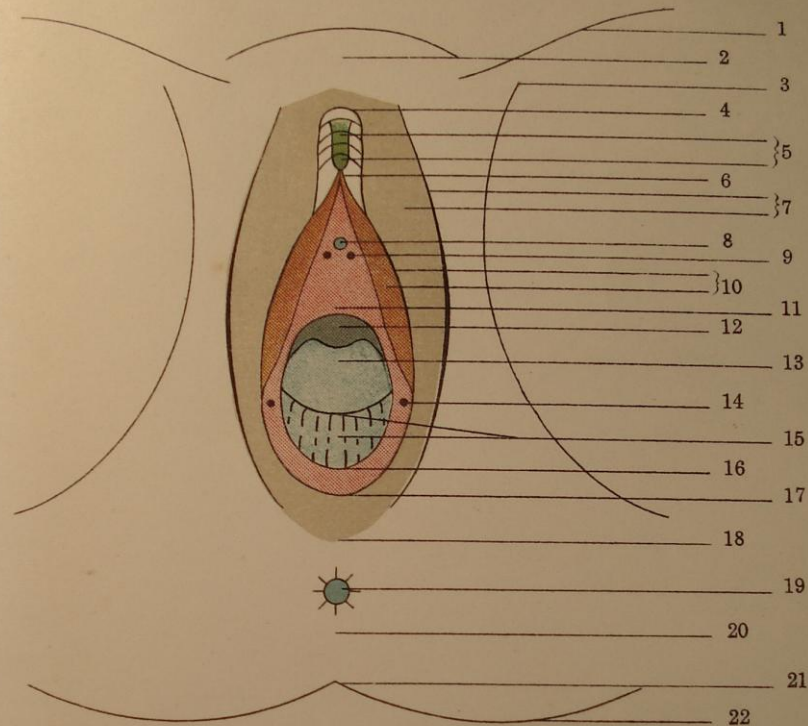
1 buikvel	11 zwellichaamknobbel
2 symphysis (bekkenvoegbeen)	12 Cowperse klier
3 pisbuis	13 voorstandersklier (prostaat)
4 Zwellichaam v. d. teelbal	14 mannelike baarmoeder
5 zwellichaam van de penis	15 uitvoergang v. h. zaadblaasje
6 morganatics teelbal-aanhangsel	16 zaadleider
7 balzak	17 zaadblaasjes
8 teelbal	18 ampullen v. d. zaadleider
9 bijbal	19 pisblaas
10 orgaan van Giralde	

GRUB G., Voortplanting en ontstaan van het leven, Seksuele Voorlichting en Levensleer, nummer 4, Uitgeverij Dienen, 1937, p 94

Bijlage 2: Illustraties Theodoor Van De Velde

VAN DE VELDE T., Het volkomen huwelijk, Leiden, Leidsche Uitgeversmaatschappij, 1926, 324 p, Plaat I

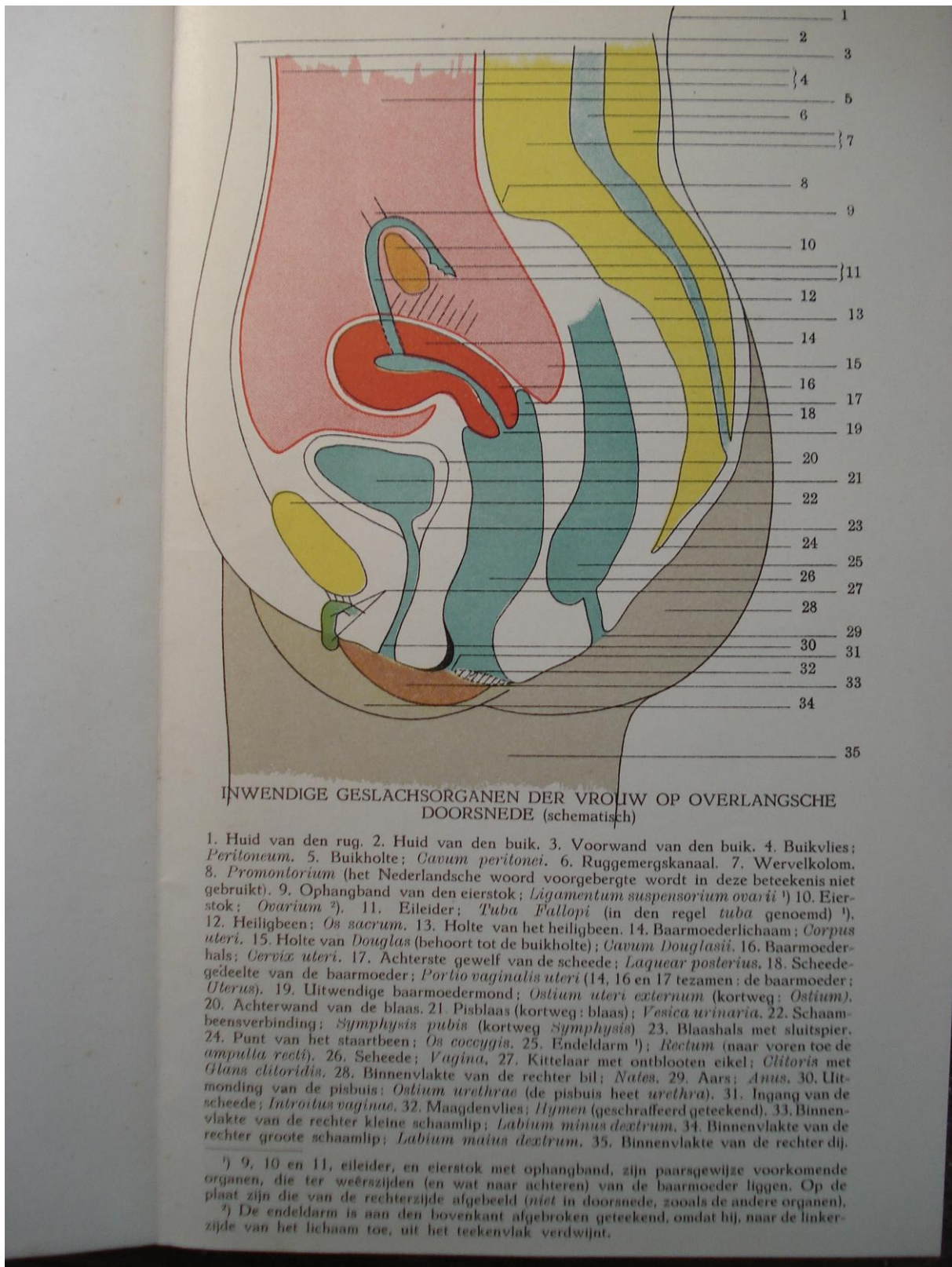

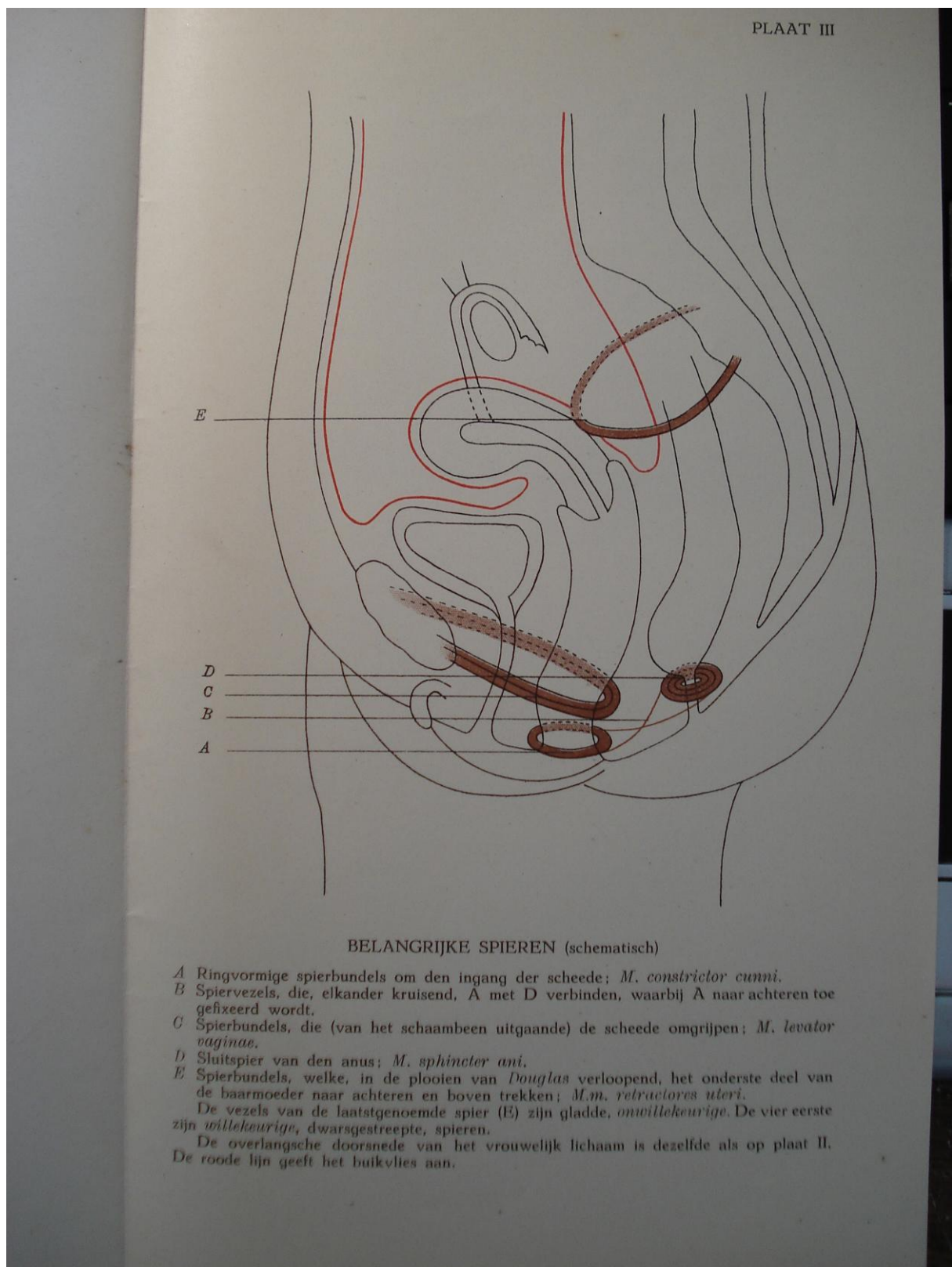
UITWENDIGE GESLACHTSORGANEN DER VROUW; *Vulva* (schematisch)

1. Liesplooï (dubbelzijdig). 2. Schaamberg; *Mons Veneris*. 3. Beenplooï (dubbelzijdig).
4. Voorhuid van den kittelaar; *Praeputium clitoridis*. 5. Schacht ¹⁾ en eikel van den kittelaar; *Corpus et glans clitoridis*, tezamen *Clitoris* genaamd. 6. Bandje van den kittelaar; *Frenulum clitoridis*. Tusschen *praeputium* en *glans clitoridis*, aan beide zijden van het frenulum, ligt het voorhuidzakje, *Saccus praeputialis*. 7. Rand en binnenvlakte van de groote schaamlip (dubbelzijdig); *Labium maius* (meervoud: *labia maiora*). 8. Uitmonding van de pisbuis; *Ostium urethrae*. 9. Uitmonding van de kleine voorhofsslijmklier (naar SKENE genaamd, dubbelzijdig); de klier heet *Glandula vestibularis minor* (meervoud: *glandulae vestibularis minores*). 10. Vrije rand en binnenvlakte van de kleine schaamlip (dubbelzijdig); *Labium minus* (meervoud: *labia minora*). 11. Voorhof van de scheede; *Vestibulum vaginae* (de geheele plek tusschen de kleine schaamlippen). 12. Voorwand van de scheede (in den ingang van de scheede zichtbaar). 13. Ingang van de scheede; *Introitus vaginae*. 14. Uitmonding van de groote voorhofsslijmklier (dubbelzijdig); de klier heet *Glandula vestibularis maior* (meervoud: *Glandulae vestibulares maiores*), zij wordt gewoonlijk *Glandula Bartholini* genoemd. 15. Rand- en buitenvlakte van het maagdenvlies; *Hymen* (geschrapt geteekend). 16. Achterwand van de scheede (pas zichtbaar na verdwijning van het hymen). 17. Bandje, dat de kleine schaamlippen verbindt; *Frenulum labiorum* ²⁾. 18. Bilnaad; *Perineum*. 19. Aars; *Anus*. 20. Achterste bilnaad; *Perineum posterius*. 21. Punt van het staartbeen; *Os coccygis*. 22. Huid van de billen.

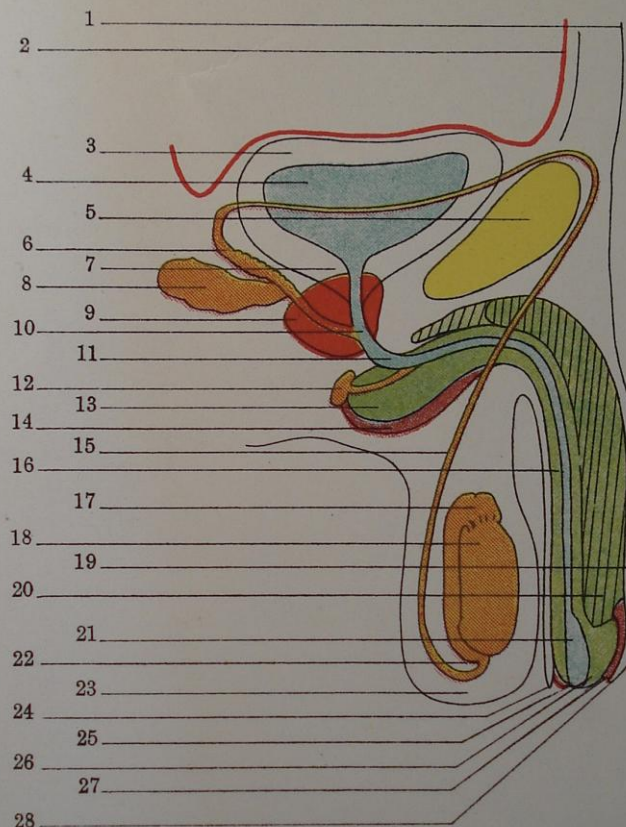
¹⁾ De schacht van de clitoris is door de voorhuid bedekt; slechts de eikel ligt bloot, of laat zich door terugtrekken van de voorhuid ontblooten.

²⁾ Het frenulum labiorum verbindt de kleine schaamlippen aan den achterkant. Zeer dikwijls is het niet aanwezig, omdat de labia minora niet zoover naar achteren toe reiken. Het verdwijnt ook vaak tengevolge van veelvuldig herhaalden coitus.

PLAAT VII

DE MANNELIJKE GESLACHTSORGANEN (schematisch)

1. Buikwand. 2. Buikvlies; *Peritoneum*. 3. Blaaswand. 4. Blaas(-holte). 5. Schaambeens-verbinding; *Symphysis*. 6. Zaadampul (dubbelzijdig). 7. Blaashals met sluitspier. 8. Zaadblaasje (dubbelzijdig). 9. Voorstanderklier, prostaat; *Prostata*. 10. Zaadheuvel (verhevenheid, waar de beide zaadleiters uitmonden). 11. Pisbuis; *Urethra*. Op dit punt is de plaats, waar de *urethra anterior* in de *urethra posterior* overgaat. 12. Klier van Cowper (dubbelzijdig, met uitvoergang). 13. *Bulbus urethrae*. 14. *Musculus bulbocavernosus* (Spier, die bij de ejaculatie het hoofdzakelijke werk doet). 15. Zaadleider (dubbelzijdig). 16. *Corpus cavernosum urethrae*. 17. Kop van den bijbal (dubbelzijdig). 18. Zaadbal, testikel; *Testis* (dubbelzijdig). 19. Huid van den penis (rugzijde). 20. *Corpus cavernosum penis*. 21. Verwijding van de urethra. 22. Staart van den bijbal, ter plaatse, waar de zaadleider begint. 23. *Scrotum* (balzak). 24. Voorhuidbandje; *Frenulum praeputi* (wordt pas zichtbaar als men de voorhuid terugtrekt). 25. Uitmonding van de pisbuis; *Ostium urethrae*. 26. Eikel; *Glans penis*. 27. Voorhuidzakje (rood gekleurd). 28. Voorhuid; *Praeputium*.

VAN DE VELDE T., Het volkomen huwelijk, Leiden, Leidsche Uitgeversmaatschappij,
1926, 324 p, Plaat VIII

